

BELOKRANJSKI DAN V LJUBLJANI LETA 1936

Vpliv in pomen dogodka za delovanje
folklornih skupin

REBEKA KUNEJ

Letos mineva 70 let, odkar je v Ljubljani potekala za tiste čase odmevna prireditev Belokranjski dan v Ljubljani. Odmev prireditve je v splošni javni zavesti kmalu izzvenel - tako kot je pač v navadi; dlje pa je (bilo) zaznati njeno odmevanje v delovanju folklornih skupin. S tem prispevkom želim bralcem Folklornika odstreiti delček v mozaiku zgodovine nastajanja in delovanja folklornih skupin na Slovenskem.

Prireditev Belokranjski dan v Ljubljani je leta 1936 organiziral Folklorni inštitut Glasbene matice oz. njegov vodja France Marolt v sodelovanju z društvom Bela krajina. Tako je Belokranjski dan sledil uspešnemu Koroškemu dnevu, ki je bil prav tako v Ljubljani leto poprej. V časopisu Slovenski narod lahko preberemo:

“Ko sta Folklorni inštitut Glasbene Matice in ljubljansko društvo Bela Krajina po lanskem festivalu koroških narodnih noš in plesov sprožila misel, da bi prvemu festivalu sledil belokranjski, so se Belokranjci oprijeli dela z največjo ljubeznijo.” (*Slovenski narod*, 13. 4. 1936: 4).¹

V okviru te prireditve sta se v nedeljo 13. septembra 1936 ob 15. uri na letnem telovadišču ljubljanskega Sokola v Tivoliju predstavili skupini domačinov iz Metlike in Črnomlja. O namenu prireditve moremo prebrati:

“Mnogi domoljubi in ljubljansko društvo 'Bela Krajina' pa so si naredili nalogo, da belokranjske plesne in narodne igre v vsej njihovi prvobitni značilnosti ohranijo in jih tudi popišejo za poznejše čase, ko bodo prav gotovo tudi to lepo narodno lastnino popolnoma izbrisali.” (*Slovenski narod*, 5. 9. 1936: 5)

Delo Franceta Marolta, povezano s pripravami na prireditev, je potekalo daljši čas. Verjetno je bilo že njegovo prvo izpričano terensko delo (*Kumer* 1991: 12) v okolici Semiča septembra leta 1931 podlaga za njegove rekonstrukcije izročila, prikazane na Belokranjskem dnevu. Takrat je skupaj z Lojzutom Zupancem, tamkajšnjim učiteljem, obiskal nekaj pevk. Leta 1931 je raziskoval v Metliki, saj mu je po

besedah Marice Weiss, por. Zupanič, le-ta razlagala ples na vuzemski ponedeljek (*GNI DAT* 23). V Beli krajini je nato raziskoval tudi poleti leta 1936, ker je želel dopolniti gradivo za študijo Tri obredja iz Bele Krajine in pripraviti nastopajoče za prireditev v Ljubljani (*GNI Urd. dps.* 41/4, 1936). Tako je imel Marolt 7. junija 1936 dvoje propagandnih predavanj v Črnomlju in Metliki, kjer je pripravil podlago za uprizoritev. Konec junija in v začetku julija istega leta je 14 dni raziskoval v Črnomlju in okolici, Metliki in okolici, na Vinici in v okolici ter tako dopolnjeval oz. zbiral gradivo za svojo študijo. Nekaj dni po vrnitvi s terena, se je skupaj s prof. Kesslerjem vrnil v Metliko, kjer sta fotodokumentirala metliško obredje. Nekatere od teh fotografij so objavljene v Maroltovi knjigi Tri obredja iz Bele Krajine, sicer pa originale danes hrani Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU. Še zadnjič pred prireditvijo v Ljubljani je Marolt 8. septembra 1936 odpotoval v Črnomelj ter Metliko, in sicer zaradi “potrebne organizacije, skušenj in končne revizije prizorov”.

Čeprav naj bi prireditev pripomogla k ohranjanju “pristnega”, še živega izročila v izvirni obliki, pa so danes znani nekateri Maroltovi posegi vanj, npr. v metliško kolo. Tako naj bi še okrog leta 1932 metliško kolo začeli dekleta in fantje hkrati, vendar so na Maroltov predlog začetek pozneje spremenili, tako da so kolo začela dekleta, fantje pa so se pridružili pri drugi kitici (*Ramovš* 1995: 31). Marolt jim je tudi prej enoglasno pesem Igraj kolce priredil v večglasno. Ob raziskavi na terenu je Marica Weiss pesem seveda zapela le enoglasno, vendar jim je Marolt pozneje poslal note, po katerih so se naučili to pesem peti večglasno (*GNI DAT* 23). Poleg tega so se na Maroltov predlog oblekli v “narodne noše”, čeprav so do takrat Metličani svoje obredje navadno plesali v svojih siceršnjih nedeljskih oblekah. Zato so si morali izposoditi “bele noše” od okoličanov, ki so jih še imeli. Ženske so si obleke priskrbele v Drašičih, Božakovem in okolici, moški pa so morali ponje tudi v Dragatuš in na Vinico, saj jih je bilo takrat v Beli krajini malo (*GNI DAT* 23).

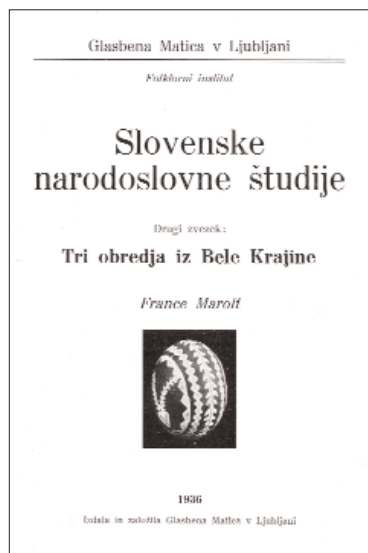
Sočasno s pripravami na prireditev je Marolt pisal tudi študijo Tri obredja iz Bele Krajine, ki jo je želel izdati ob tej priložnosti. Čeprav ima knjiga datum izdaje 20. avgust

Med izvajanjem metliškega obredja v Metliki, ko so bili izvajalci prvič oblečeni v t. i. narodne noše, 12. 7. 1936. (GNI Fototeka, Fob-228, foto: Jože Kessler, 1936)

¹ Naj bralcev ne zavede, da v besedilu v navedkih uporabljam izraze, ki so se v obdobju med obema vojnama uporabljali: odrske preobleke so imenovali “narodne noše”, ljudske plesne ponekod označevali kot “narodne igre”, drugje kot “narodne plesne” ipd. Na splošno je v tistem času pridevnik “narodni” nadomeščal današnji pridevnik “ljudski”, kar po svoje odraža tedanjo dobo in družbene razmere.

1936, do same prireditve ni bila izdana, bila pa je najavljena hkrati s prireditvijo. Torej knjiga ni mogla služiti pri razlagi prireditve, kakor leto poprej študija Tri obredja iz Zilje. Tako je bilo "potrebno pred vsakim plesom malo pojasniti po mikrofoni" (*GNI Urd. dps. 39/1, 1936*). Besedilo je sestavil Marolt, na prireditvi pa je "zgodovinski pomen pred vsako točko tolmačil" gledalcem Karel Mahkota, ravnatelj Glasbene matice.

Naslovna stran knjige Tri obredja iz Bele Krajine

Nastopajoči so prišli v Ljubljano že v soboto popoldne in imeli vajo na prizorišču. V nedeljo dopoldne je bil najprej sprevod po ljubljanskih ulicah: od velesejma, po Bleiweisovi, Aleksandrovi in Selenburgovi ulici, prek Zvezde po Wolfovi in čez Marijin trg, nato po Miklošičevi cesti in Tavčarjevi ulici do kavarne Evropa. Popoldne je bila prireditev na Sokolskem telovadišču, ki je bilo razprodano v treh dneh. Če je verjeti članku v Slovenskem narodu (14.

9. 1936: 4), se je na prireditvi zbralo 2000 gledalcev. Tolikšno število gledalcev je tudi danes zavidanja vredno, saj marsikatera folklorna prireditev v današnjem času nima tako številnega občinstva. Nič čudnega, saj moremo v časopisih Jutro in Slovenski narod že ves teden pred prireditvijo brati članke o Belokranjskem dnevu (kdo, kje in kdaj nastopa, kaj bodo plesali ipd).

"Narodopisne prizore" so izvajali najprej Črnomaljci, ki so predstavili črnomaljsko kolo (Aj, zelena je vsa gora, Jel je trden ta vaš most), nato pa so Metličani prikazali še metliško obredje, ki so ga sestavljali metliško kolo, most, rešetca, robčeci, petelinji boj in turn. Na prireditvi je

Kolo jurjašev v črnomaljskem kolu - nastopajoči skupaj s Francetom Maroltom na generalni na letnem telovadišču v Ljubljani, 12. 9. 1936.

(GNI Fototeka, Fpl-74, foto: Jože Šmuc, 1936)

Zeleni Jurij z jurjaši, za njimi Črnomaljci na Belokranjskem dnevu v Ljubljani, 13. 9. 1936.

(GNI Fototeka, Fob-153, foto: Jože Kessler, 1936)

nastopilo, kot se je takrat izrazil novinar, "62 lepo raslih zdravih kmečkih fantov in deklet v belih slikovitih narodnih nošah" in občinstvo je "vsebinsko pomembne z izredno občutenostjo in dovršeno harmonijo izvajane plesne sprejele z iskrenim navdušenjem" (*Jutro 14. 9. 1936: 3*).

Zgoraj opisano prireditev moremo, tako kot Koroški dan v Ljubljani, označiti za folklorizem. Jaz folklorizma ne jemljem kot nekaj slabega ali pa dobrega; temveč le kot družbeno-kulturni pojav, ki največkrat že pozabljene oblike ljudske kulture oživlja kot znanstveno rekonstrukcijo ali pa so te vključene v različne javne prireditve; pri tem pojavi živijo zunaj naravnega okolja, spremenijo svojo funkcijo, njihov socialni in simbolni pomen pa je prenesen na širšo pokrajinsko ali celo narodno raven (*Baš 2004: 131-132*). Na Belokranjskem dnevu so prikazovali nekatere šege, navade in plesne, ki so jih sicer izvajali domačini, a v spremenjenih okoliščinah - v drugem kraju: "Prišli so v Ljubljano, ker pač Ljubljančani nočejo priti k njim ..." - in ob drugem času: "Sicer zdaj ni pomlad, vendar so meščani z veseljem sprejeli zelenega Jurija in ga navdušeno pozdravljali ...". Osnovni namen prireditve je bil prikazati "tradicionalne narodne plesne, igre in običaje", ki so nekaj posebnega: "V dravski banovini nimamo nikjer toliko različnih in tako starih običajev, kakor jih imajo ravno naši Belokranjci" (*Slovenski narod, 10. 9. 1936: 3*). Belokranjski dan v Ljubljani ni želel prikazati le ljudskega izročila, ki je zamiralo, temveč je želel temu izročilu dati spodbudo za nadaljnji obstoj.

"Bilo pa je že tudi zadnji čas, da se med njimi (Belokranjci) znova zbudi zanimanje in ljubezen za njihove narodne šege in noše, ki jih je mladina žal že zavrgla in pričela pozabljati na naše najlepše." (*Slovenski narod, 14. 9. 1936: 4*)

"Vodstvu Glasbene Matice, ki z velikim razumevanjem žrtvuje znatne vsote za ohranitev naše plesne in glasbene folklore, gre za to prireditev iskrena zahvala." (*Jutro, 14. 9. 1936: 3*)

Primerjava med Koroškim in Belokranjskim dnevom v Ljubljani pokaže, da sta bili obe prireditvi pripravljene z istim namenom: ohraniti izročilo oz. zbuditi zanimanje zanj. Izvedba obeh prireditev je bila podobna, zato so

Metliški turn na Belokranjskem dnevu v Ljubljani, 13. 9. 1936. (GNI Fotofeka, Fob-284b, foto: Jože Kessler, 1936)

primerljive tudi pojavne oblike folklorizma. Ko Marolt v delovnem poročilu Folklornega inštituta (GNI Urd. dps. 41/4, 1936) poda oceno Belokranjskega dne, med drugim navede pomanjkljivosti tako Koroškega kot Belokranjskega dne, za katere meni, da bi jih bilo treba v prihodnje odpraviti:

1. Vodstvo prireditve mora biti v rokah ene osebe, ki odloča o kraju in času prireditve, različnih možnosti nastopa, reklam idr.

2. "Takšnih nastopov, ki jim drugod prisojajo

največjo kulturno politično važnost, ne kaže obešati na kakršnekoli drugotne prireditve, ker trpi pomen in ugled ter njih finančna stran (Jadranska straža, velesojem in podob.)."

3. Pripravljalna dela naj bodo takrat, ko imajo sodelujoči čas, in ne vsiljena na določen datum. Kot najugodnejši čas pripravljalnih del predlaga zgodnjo pomlad.

V delovnem poročilu Folklornega inštituta za poslovno leto 1935/36 (GNI Urd. dps. 41/4, 1936), v katerem je Marolt zapisal tudi zgoraj navedene pomanjkljivosti do tedaj organiziranih prireditev, je med načrti za prihodnje leto (1936/37) zapisano:

"V dogovoru z Belokranjskim klubom bom poskusil restavracijo Belokranjskih prizorov (Zeleni Jurij, Črnomaljsko in Metliško obredje, Pir na Vinici, Adlešičke kresnice ter Semiško koledovanje). Pri stvari je močno zainteresirano tonfilmsko podjetje Ufa, ki nam tekom prihodnjega leta mogoče upostavi prvi slovenski kulturno-politični film. Tako bi, najbrže zastoj prišel tudi naš Folklorni inštitut do prevažnega foto-filmskega oz. tonfilmskega gradiva."

Ali je to že napoved naslednjega folklornega festivala? O tem kdaj drugič. Naj dodam le še to, da je bilo na posnetke na filmski trak - vsaj po meni znanih podatkih - treba še malo počakati.

Belokranjski dan v Ljubljani leta 1936 je neposredno in posredno vplival na delovanje folklornih skupin. Domačini so svoje plesno izročilo za potrebe te prireditve nekoliko spremenili, spremenila pa se je tudi funkcija, saj to ni bil v prvi vrsti več ples za lastno veselje in zabavo, ampak ples za druge. Poleg tega že lahko govorimo o kostumiranju, ki postane kanon folklornih skupin, saj so se Metličani oblekli v oblačila, ki jih sicer niso nosili. In nenazadnje, ste vedeli, da je s predstavljeno prireditvijo povezana knjiga Tri obredja iz Bele Krajine?

VIRI IN LITERATURA:

Baš, Angelos (ur.)
2004 Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga.

GNI
DAT 23, 14. 5. 1996 - Zvočni arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.
Urd. dps. 39/1, 1936 - Uradni dopis v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.
Urd. dps. 41/4, 1936 - Uradni dopis v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Jutro
14. 9. 1936: 3 - Beli rojaki so pokazali številnim Ljubljančanom pristno narodno umetnost.

Kumer, Zmaga
1991 France Marolt (1891-1951): ob stoletnici rojstva slovenskega etnomuzikologa. Traditiones 20 (1): 9-28.

Ramovš, Mirko
1995 Polka je ukazana: plesno izročilo na Slovenskem. Bela krajina in Kostel. Ljubljana: Kres.

Slovenski narod
13. 4. 1936: 4 - Belokranjski dan v Ljubljani.
5. 9. 1936: 5 - Belokranjci s svojimi narodnimi plesi.
10. 9. 1936: 3 - Dnevne vesti.
14. 9. 1936: 4 - Belokranjci so se postavili.

Beli rojaki so pokazali številnim Ljubljančanom svojo pristno narodno umetnost Zeli so za svoj nastop živahno odobravanje

Nedeleja v Ljubljani je potekla v znamenju gostovanja Belokranjcev, ki so na letnem telovadišču popoldne nastopili s svojimi narodnimi plesi. Številnemu občinstvu so nudili priliko redkega, res dragocnega umetniškega užitka. Popoldne so se gostje iz Črnomlja in Metlike — 62 lepo raslih zdravih kmečkih fantov in deklet v belih ajkavih narodnih nošah — urodili na telovadišču v »prevod, ki je s šteječanskim šramlom na čelu krnil po mestu. Po vseh ulicah, po katerih se je pomikal »prevod, so Ljubljančani prišerno pozdravljali bele rojake. Popoldne se je vsa kulturna Ljubljana zbrala na velikem, okuano urjenem »okrožnem prostoru ob sejmšču. Številno je bila zastopana zlasti naša belokranjska kolonija, a med odličnejšimi Belokranjci so prireditvi prisostvovali: šupan dr. Adlešič, narodni polarnec dr. Flux, prvi podstarosta SKJ Gangl in popularni organizator ravnotej B-žo Račič navzočni pa so bili karpak tudi vsi člani društva Bele Krajine s predstojnikom dr. Banom na čelu.

Publiki, ki je vsesilno o pismenosti z izredno občutenostjo in dovršeno harmonijo izvajala plesne sprjete s izkrenim navdu-

šenjem, je njih zgodovinski pomen pred vsako točko tolažili ravnotej Glasbene Matice g. Karel Mahkota. Gostje so izvajali najprej črnomaljsko kolo in most. Dekleta so v teh plesih nastopila v živo pisanih evcah oblačenih medtem ko so bili ostali izvajalci v belem. Nalo so Metličani in Metličanke podale še svojo kolo, most, rošetea, robčice, petelinji boj in turn. Vis nastop, ki ga je spremljalo ubrane petje fantov in deklet, je napravil na gledalce veličasten vtis in Ljubljanško občinstvo se je lahko prepričalo, koliko intimnega kulturnega bogatstva živi v dušah ljudi s poseljene periferije naše zemlje. Folklornemu inštitutu Glasbene Matice, ki ga z veliko vnemo in spoštovanjem vodi skladatelj in dirigent France Marolt in s tem je za koroškimi gostovanjem oskrbel ta belokranjski nastop, kakor tudi vodstvu Glasbene Matice, ki z velikim razumevanjem širjuje znatne vste za ohranitev naše pisme in glasbene folklorne, gre za to prireditvi iskrena zahvala. Posebne pohvale pa je vredno tudi društvu Belokranjcev, ki je s svojim delom mnogo pripomoglo do tako odličnega uspeha aranžmana.

Članek o Belokranjskem dnevu v Ljubljani v časopisu Jutro. (Jutro, 14. 9. 1936, str. 3)

OD OBLEKE DO PREOBLEKE

Med tako imenovanimi narodnimi nošami in folklornimi kostumi

BOJAN KNIFIC

To besedilo obravnava preoblačenje posameznikov in skupin, ki se ob posebnih priložnostih oblačijo v t. i. narodne noše ali folklorne kostume. Ne želi biti strokovna razprava, ki bi z doslednim znanstvenim analiziranjem dolgočasila in obremenjevala bralca, ampak skuša spodbuditi razmišljanja o samem pojavu, njegovih nosilcih in pomenu za preteklo, današnje in prihodnje rodove.

O OBLAČENJU NASPLOH

Od kdaj in zakaj se oblačimo, do danes še ni povsem natančno pojasnjeno. Obstajajo domneve, da se ljudje nismo začeli oblačiti zaradi potrebe po zaščiti svojega telesa pred mrazom, vročino in drugimi vremenskimi vplivi, ampak zaradi potrebe po prikrivanju oz. poudarjanju nekaterih delov telesa. Z obleko še danes skrijemo tisto, česar se ne sme videti, razrijemo, kar bi radi pokazali, z njo se polepšamo in sledimo nenehno spreminjajočim se estetskimi kriterijem, z njo izkazujemo položaj v družbi ipd.

Na podlagi jamskih poslikav izpred več sto tisoč let in na podlagi kipov, slikarskih upodobitev, pisnih in drugih virov lahko spremljamo spremembe v oblačenju, ki so plod družbenega in gospodarskega razvoja človeških skupnosti v vseh predelih sveta. Iz oblačilnega videza posameznika lahko ob poznavanju razmer in ob upoštevanju "prevar", ki jih oblačenje omogoča, ugotovljamo njegov družbeni položaj, finančni položaj, starost, naprednost ali konzervativnost itd., zlasti za pretekla obdobja pa pri nižjih slojih prebivalstva lahko določamo tudi pripadnost kraju, območju, pokrajini ali širši enoti. Ljudje nižjih družbenih plasti so namreč spremembam oblačilne mode sledili bistveno počasneje kot višji družbeni sloji, poleg tega pa je na njihov oblačilni videz morda bolj kot danes vplivalo dotedanje oblačenje (torej tradicija, podedovani vzorci mišljenja). Na posameznih območjih so se tako izoblikovale lokalne posebnosti in tako na Slovenskem lahko govorimo o treh oblačilnih območjih (panonskem, mediteranskem, alpskem), ki se vsaj do 2. polovice 19. stoletja med seboj toliko razlikujejo, da so v oblačilnem videzu razpoznavna.

Morda bi bilo najbolj prav, da se v nadaljevanju najprej posvetimo temi, mimo katere ob razmišljanju o oblačenju in preoblačenju pravzaprav ne moremo. Torej terminologiji (poimenovanju), ki nam mora biti jasna, če želimo vedeti, o čem pravzaprav govorimo (ali pišemo) in kaj s takšnim ali drugačnim izrazom oz. besedno zvezo označujemo.

S preprosto vezeno - štepko - okrašene moške bele platnene hlače - bregeše. (Foto: Janez Eržen.)

TERMINOLOŠKI PREMISLEK

Besedna zveza "narodne noše" ponuja različne asociacije, njeno definiranje pa je vse prej kot preprosto. Z izrazom (t. i.) narodne noše označujemo posebne preobleke ljudi, ki z načinom oblačenja ob posebnih priložnostih želijo poudarjati svojo etnično pripadnost. Poleg želje po izkazovanju pripadnosti etniji (najpogostejše etnični skupini, narodu ali naciji) so nekatere variante t. i. narodnih noš v razvoju pridobile tudi funkcijo izkazovanja pripadnosti ožjim lokalnim skupnostim (s t. i. rateško nošo se npr. identificirajo vaščani Rateč). T. i. narodne noše so paradne (ali odrske) preobleke, ki se v osnovi večinoma zgledujejo po oblačilnem videzu večinskega prebivalstva na Slovenskem v 19. stoletju (torej kmečkega), so pogosto vsaj deloma uniformirane in pri nosilcu opravljajo funkcijo preobleke za posebne priložnosti - kostuma, ki s svojo simboliko trka na zavest o pripadnosti določeni etnični skupini.

Zakaj govoriti o tako imenovani (t. i.) narodni noši in ne le o "narodni noši". Predvsem zato, ker na Slovenskem (tako kot tudi ne drugje po Evropi) na podlagi dediščine oblačilnega videza nismo oblikovali enotne preobleke (kostuma), ki bi mu lahko rekli "narodni" - torej "narodni" v pomenu, da bi se z njim identificirali pripadniki celotnega naroda. Ne govorimo o "slovenski narodni noši", ker, kot sem omenil,

Peča, zavezana "na petelinčka", proti koncu 19. stoletja postane simbol t. i. meščanske, tudi t. i. ljubljanske narodne noše, čeprav je bila sicer predvsem kmečko pokrivalo. (Foto: Janez Eržen. Črnomelj, junij 2005.)

Večina folklornih skupin, ki so kostume izdelale na podlagi lastnih raziskav terena v zadnjih dveh desetletjih, z njimi poustvarjajo način oblačenja kmetov ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Na fotografiji Folklorna skupina Lancova vas na medobmočnem srečanju folklornih skupin v Ormožu. (Foto: Janez Eržen, maj 2005.)

Slovenci enotne vsenarodne preobleke nimamo, ampak imamo več različic: t. i. gorenjsko, prekmursko, štajersko, ljubljansko ... narodno nošo; čeprav se dobro zavedamo, da Gorenjci, Prekmurci, Štajerci, Ljubljanci ... nikdar niso bili svoj narod - torej tudi svoje "narodne" noše ne morejo imeti. Na Slovenskem smo v zgodovini oblikovali različne variante t. i. narodnih noš, ki jih ima za svoje različno število posameznikov. Morda se največji del Slovencev identificira s t. i. narodno nošo, ki se je oblikovala kot rezultat različnih interpretacij oblačilne dediščine Gorenjcev (t. i. gorenjska narodna noša), a dokaj gotov sem, da ne vsi. Ne smemo zanemarjati, da so tudi Belokranjci, Primorci, Korošci idr. ponosni na svoje posebne preobleke, ki jih prav tako imenujejo "narodne noše" in se z njimi istovetijo ali kot Slovenci ali kot Korošci ali npr. kot Žiljani - glede na okolje, v katerem se s svojo preobleko pojavijo oz. o njej govorijo.

Poleg izraza t. i. narodna noša, za katerega upam, da sem ga vsaj deloma pojasnil, sta za razumevanje pojavov, povezanih z oblačenjem in v povezavi s tem tudi s preoblačenjem, pomembna še dva, ki ju v tovrstnih razpravah pogosto srečujemo. To sta oblačilna kultura in oblačilni videz, njuno opredelitev pa povzemam po Angelosu Bašu. Oblačilna kultura je teoretski pojem, ki obsega oblačilni videz različnih plasti prebivalstva v povezavi z gospodarskimi, družbenimi, političnimi in kulturnimi razmerami. Najbolj vidna prvina oblačilne kulture je oblačilni videz (preprosteje rečeno tisto, kar na človeku vidimo) in nadomešča izraz noša. Izraz noša se je namreč od 2. polovice 19. stoletja naprej izenačil s pojmom kmečkega oblačilnega videza in se ga zaradi tega danes ne dá prav uporabljati v opisovanju načinov oblačenja in z njim povezanega zunanjega videza nekmečkega prebivalstva (meščanov, plemičev, delavcev). Prihaja od glagola nositi (to kar se nosi, nošnja) in se je oblikoval po nemškem zgledu (nemško Tracht, od glagola tragen). V slovenskem jeziku je izraz v rabo prišel sorazmerno pozno (sredi 19. stoletja), pred tem pa so ljudje govorili o opravi, obleki, gvantu ...

Če izrazu noša dodamo prilastek ljudska, dobimo besedno zvezo ljudska noša, katere uporaba je v današnjih obra-

vnah načinov oblačenja (in preoblačenja) spet nekoliko težavna. Prvič že zaradi zgoraj omenjene problematike uporabljanja izraza noša, in drugič, zaradi še težje opredelitve prilastka ljudska. A če preskočimo natančnejše pojasnjevanje in zapišemo poenostavljeno, bi ljudska noša pomenila isto kot kmečka noša - obleka, ki so jo nosili pripadniki najširšega sloja prebivalstva na Slovenskem v času do industrijske revolucije sredi 19. stoletja.

Če se s poti, s katere smo s terminološkimi premisleki nekoliko skrenili, ponovno vrnemo k t. i. narodnim nošam, potem ne bo narobe, če najprej omenimo, da se vanjo oblačijo številni ljudje obeh spolov, različnih starosti in poklicev, tudi različnih verskih prepričanj, narodnosti ipd. Skupno jim je to, da s svojo (pre)obleko, katere simbolika je njihovim nosilcem in zunanjim opazovalcem bolj ali manj jasna, javno izražajo pripadnost določeni ideji. Če se oblečejo v t. i. narodne noše, ki so oblikovane na podlagi oblačilne dediščine Slovencev, kažejo pripadnost slovenstvu. Včasih se tega niti ne zavedajo niti se ne udeležijo prireditve s tem namenom. Čeprav pravi slovenski pregovor, da obleka naredi človeka, nam je pač jasno, da ga ne naredi, pove pa nam morda o njem več, kot si tisti, ki jo nosi, želi ali hoče.

KDAJ SE JE VSE SKUPAJ ZAČELO?

Tako kot noben družbeni pojav, se tudi t. i. narodne noše niso pojavile iznenada. Začetke oblikovanja preoblek, ki so se pozneje razvile v t. i. narodne noše, moramo iskati v zgodnjem 19. stoletju, ko se pod vplivom evropskih romantičnih idej intelektualci začeli zavedati, da je na Slovenskem pravzaprav kmečki sloj tisti, ki tvori jedro naroda. Začeli so raziskovati kulturo in način življenja kmetov, spodbujali "ohranjanje" njihovih prvin in spodbudili oblikovanje zavesti o pomenu kmečkega sloja pri oblikovanju slovenskega naroda.

Kljub temu da so bili že jasni nastavki t. i. narodne noše, o njej pred letom 1848 še ne moremo govoriti, saj se na Slovenskem takrat še ni oblikovala zavest o skupni pripadnosti. Kot smo omenili že zgoraj, ne moremo govoriti o t. i. narodni noši, če narod pravzaprav še ne obstaja. Sredi

Od obleke do preobleke ... in do temnih očal, ki nas - bolj kot vse ostalo - prepričajo, da je kostum bolj kot stvar preteklosti predmet sodobnosti.

(Foto: Janez Eržen, Beltinci, Le plesat me pelji 2005, julij 2005.)

19. stoletja pa je bilo na Slovenskem že povsem jasno, da je možno z oblačilnim videzom izkazovati pripadnost določeni politični misli in tako obleka ni bila več le kazalec, ki je zaradi svojega videza že na zunaj ločeval posamezne sloje prebivalstva, ampak je postajala tudi simbol politične propagande. Že leta 1846 je v ljubljanskem gledališču potekala predstava, v kateri so bile "slovenske noše" pripomoček za uveljavljanje slovenske narodne zavesti in podobno se v časopisu leta 1847 omenja, da je pela igralka v "kranjski noši" in leta 1849 govorila v "slovenskem jeziku in kostumu".

Poročilo o tem, da so bili nastopajoči v gledališki predstavi oblečeni v kostume, ki so ponazarjali kmečki oblačilni videz, imamo tudi iz leta 1863, ko v Novicah gospodarskih, obrtniških in narodnih beremo, da so bili nastopajoči gospodje in gospodične oblečeni "v naši domači kmetiški obleki". Nov način prenosa kmečkega oblačilnega videza v takratno meščansko okolje lahko opazimo tudi na drugih področjih. Leta 1848 so npr. v Ljubljani prodajali "s kranjskimi nacionalnimi nošami" poslikane pipe. Leta 1853 se umetniško delo s portretom krakovske lepote Franje Goršič, po domače Cenetove Fanike, v narodni noši pojavi v izložbi ljubljanskega trgovca Jožefa Pleiweisa (očeta Janeza Bleiweisa). Ljubljanske Novice so poročale, da so ljudje v trumah stali pred sliko "lične Kranjice", ki jo je izdelal portretist Mihael Stroj.

Kot preobleka za posebne priložnosti je t. i. narodna noša služila nekaterim uglednim meščankam in drugim ženskam že v šestdesetih letih 19. stoletja. V Novicah gospodarskih, obrtniških in narodnih je bilo 13. septembra leta 1865 v dopisu iz Predoselj zapisano, da so se na nekem srečanju vsem dopadli gospa baronovka De Treaux (Detró) in njena hčer, ki sta bili oblečeni v "narodno obleko z belima pečama na glavi".

Naslednji korak v razvoju in uveljavljanju t. i. narodne noše so v šestdesetih letih 19. stoletja naredile čitalnice, v katerih so napredno misleči meščani in tržani krojili nadaljnji razvoj ideje slovenstva. Poleg moških, ki so bili politično bistveno bolj dejavni kot ženske, ne gre spregledati vloge t. i. narodnih dam, ki so s svojim delom spodbujale narod k preporodu. Ena takih je bila Marija Murnikova - Horakova, rojena leta 1845 (med drugim je nastopala tudi na odru ljubljanske čitalnice), ki je ženske nagovarjala, naj le oblačijo t. i. narodno nošo.

Poudariti velja, da začetki uveljavitve t. i. narodne noše segajo v konec štiridesetih let 19. stoletja, in da je to čas, ko se je t. i. narodna noša, ki je interpretirala kmečki oblačilni videz, razvijala izključno v meščanski družbi; torej, zunaj svojega primarnega, kmečkega okolja. Zaradi sprememb v funkciji oblačil, ki sedaj niso bila več praznična oblačila kmečkega prebivalstva, ampak kostumi za nastopanje oziroma simboli za izkazovanje pripadnosti slovenskemu narodu, se je spremenila tudi oblika. Oblačila so izdelovali iz materialov, primernih takratni dobi in meščanskemu okolju, spreminjali so se kroji, kot obvezen dodatek se pojavi določen nakit ipd.

ZAKAJ T. I. NARODNE NOŠE LAHKO IMENUJEMO TUDI KOSTUMI?

Kot sem omenil zgoraj, zapis iz leta 1849 priča o kostumu kot posebni preobleki, ki so jo opazovalci prepoznali kot slovensko, pravzaprav kot t. i. narodno nošo. Morda je poročevalec zapisal izraz "slovenski kostum" zato, ker je z njim označil obleko igralka, verjetno pa vsaj deloma tudi zato, ker je šlo za označitev preobleke - torej obleke, v katero se njena nosilka ni oblačila ob vsakdanjiku niti ne ob prazniku, ampak si jo je nadela ob posebnih priložnostih. Takrat ko je nastopala, je z njo opazovalcem sporočala pripadnost določeni ideji - v tokratnem primeru ideji o obstoju slovenskega naroda.

Kostum je kot izraz za odrsko preobleko uveljavljen v gledališču, filmu, operi, baletu in plesu, v zadnjem času se uveljavlja tudi v folklorni dejavnosti, ki podobno kot gledališče, opera in balet sodi v sklop scenskih umetnosti. V Velikem slovarju tujk iz leta 2002 lahko preberemo, da je kostum "oblačilo, značilno za kakšno dobo, deželo, stan ali narod", je "oblačilo za posebno priložnost" in "gledališka obleka". Gre pravzaprav za preobleko, katere naloga je, da tistim, ki jo gledajo, daje določene informacije. Morda tisti, ki se oblačijo v t. i. narodne noše, res niso "pravi" igralci, a vendarle v t. i. narodnih nošah igrajo vlogo, ki so si jo s preobleko nadeli - vlogo javnega signaliziranja pripadnosti določeni etnični skupini.

Izraz kostum, kakor je bilo navedeno zgoraj, razumemo v njegovem najširšem pomenu, pri njem pa je najpomembnejša njegova funkcija. Ko govorimo o kostumu, ne mislimo na vsakdanjo ali praznično obleko, ampak preobleko, ki si jo nadenemo ob različnih priložnostih in z različnimi nameni. Zato lahko govorimo o različnih kostumih: filmskih, gledaliških, baletnih, plesnih, opernih, folklornih ... Vsako področje ima svoje posebnosti in zahteve in vsaka s preobleko povezana dejavnost je med razvojem oblikovala načela, ki se izražajo v kostumski podobi posameznikov in skupin. Tudi t. i. narodne noše, ki jih v najbolj množičnem številu na Slovenskem lahko srečamo v Kamniku na

Jožica Debelak, dolgoletna vodja otroške folklorne skupine Pastirček iz Kranja in pevka Bodečih než, s pečo.
(Foto: Janez Eržen, Šmartno na Pohorju, Pevci nam pojejo, godci pa godejo, november 2005.)

Dnevi narodnih noš, niso izjema. Oblikovale so se v meščanski družbi druge polovice 19. stoletja, se v obdobju taborov razširile med kmečko prebivalstvo in do danes ostale med vsemi družbenimi sloji. To so preobleke - kostumi, prežeti z izrazito narodno simboliko.

KAJ PA FOLKLORNE SKUPINE?

Če se v nadaljevanju posvetimo še folklornim skupinam, ki so z razvojem t. i. narodnih noš tesno povezane, potem ne bo narobe, če najprej navedemo, kakšna je njihova osnovna naloga. Folklorne skupine v povezavi z ljudskim plesom poustvarjajo ljudsko duhovno in materialno dediščino ter s tem opravljajo vsaj dve nalogi. Po eni strani skrbijo, da izročilo ostaja živo in ne bo pozabljeno, po drugi strani pa omogočajo širši javnosti, da se seznanja s kulturo in načinom življenja ljudi v preteklih obdobjih. Združujejo posameznike, ki na vajah spoznavajo ljudske plesne ter nekatere druge prvine preteklih načinov življenja, na nastopih pa naučeno znanje posredujejo občinstvu. Gre za interpretiran pogled na preteklost, ki mu ob primerni vsebini in izvedbi lahko pripišemo funkcijo danes opevanega in pogosto tudi zlorabljenega živega muzeja oz. gledališča zgodovine. Folklorniki, torej člani folklornih skupin, igrajo v krajših ali daljših predstavah (odrskih postavitvah, ki združujejo prvine ljudske plesne in druge dediščine) in se oblačijo v oblačila (vključno z dodatki, pričeskami ...), ki predstavljajo določeno obdobje, kraj in socialni sloj, pogosto pa označujejo tudi vlogo (npr.: nevesto in ženina, gasilca, maškaro ...). Oblačijo se v folklorne kostume, katerih funkcija je dvojna in sorodna kot pri nastopajočih v nekaterih drugih dejavnostih: obleka mora omogočati nastopajočemu, da se lažje identificira z vlogo, ki jo nosi, predvsem pa mora dati ustrezno informacijo gledalcu.

SPREMINJANJE

Če se najprej vprašamo, zakaj pri konstruiranju na tradiciji temelječih kostumov prihaja do sprememb, potem moramo ugotoviti, da je razlogov vsekakor več, kot bi si jih bila večina pripravljena priznati. Izbira drugačnih materialov je povezana z denarjem, s katerim skupine in posamezniki razpolagajo, tehnična izdelava je odvisna od znanja, ki ga izdelovalci t. i. narodnih noš in folklornih kostumov (n)imajo, težave so z rokodelci in industrijo, katerih izdelki se ravna po oblačilni modi in niso več taki, kakršni so bili znani v različnih obdobjih v preteklosti ipd. Vsekakor je treba poudariti, da gre pri oblikovanju kakršnih koli kostumov (tudi t. i. narodnih noš) vedno za sodobne interpretacije oblačilne dediščine, ki kljub najnatančnejšim rekonstrukcijam še vedno ne morejo povsem zvesto pokazati oblačenja v preteklosti (in k temu pripadajoče mimike telesa, obrazne izraznosti ...).

Kljub temu da so dokaj natančne rekonstrukcije načinov oblačenja ljudi v preteklosti možne, se pogosto tisti, ki se oblačijo v t. i. narodne noše, in manj pogosto tisti, ki delujejo v folklornih skupinah, tega ne lotevajo dosledno. Nekateri se prepuščajo namigom krojačev in šivilj, ki oblačila izdelujejo, drugi prebirajo literaturo in se pred izdelavo posvetujejo s strokovnjaki, tretji si poskušajo izdelati kostume sami itd. Kakor koli že, dejstvo je, da so posamezni oblačilni kosi, ki jih je mogoče videti ob različnih priložnostih, izdelani po postopkih, ki so jih poznali v preteklosti (zlasti vezeni deli oblačil), pogosto jih odlikuje skrbno izbrano blago (tudi ročno tkano), a kljub temu še vedno ne moremo trditi, da so popolnoma taki, kot so bili v preteklosti. Če razmislimo še o njihovi funkciji in o njihovih nosilcih, njihovem vedenju, načinu nošenja, odnosu do oblačil ipd., potem si moramo priz-

Pri poustvarjanju preteklih načinov oblačenja so pogosto poudarjene krasilne sestavine, kot npr. pri klobuku člana Folklornega društva Lovrenc na Pohorju ob predstavitvi nabora fantov v vojsko.

(Foto: Janez Eržen, Lendava, medobmočno srečanje folklornih skupin, maj 2006.)

nati, da folklorni kostumi (tudi t. i. narodne noše) predstavijo preteklost, dejansko so pa plod sodobnosti. Pri večini rekonstrukcij oblačilnega videza preteklosti gre za poustvarjalno in interpretirano oblikovanje dediščine. Še tako natančna in dosledna analiza življenja v preteklosti ne more zagotoviti identičnega prenosa v sedanjost. Za to tudi ni nobene potrebe. Ljudje, ki plešejo v folklornih skupinah, živijo danes in ne npr. v 19. ali začetku 20. stoletja. Ko posamezniki govorijo, da so oblečeni "točno tako, kot so bili oblečeni njihovi starši, stari starši ...", je treba preveriti, ali njihov videz dejansko upošteva stanje v družbi, ki je tedanji način oblačenja narekovalo. Pri tem se ne smemo zadovoljiti z dejstvom, da je npr. "ta in ta oblačilni kos nosila moja prababica pred sto leti" ali "da je nova obleka narejena točno tako, kot je bila stara". Isti oblačilni kos je seveda babica lahko nosila in tudi nova obleka je lahko zelo natančno izdelana, a pomembno je tudi, kako in ob katerih priložnostih je kdo določeno obleko nosil, kako se je v njej obnašal, kako jo je vzdrževal, v kombinaciji s čim jo je nosil, koliko je bil takrat star, je bil poročen ipd. Naj zapišem nasvet: izogibajmo se besedam, kot so avtentičnost, pristnost, avtohtonost, ker navadno z njimi slepimo sebe in druge.

Prav gotovo popolne predstavitve preteklosti v sodobnost ni. Večina tistih, ki se resno ukvarja s poustvarjanjem oblačilnega videza preteklosti, iz dediščine oblačilnega videza jemlje sestavine, ki po eni strani veljajo za poseb-

nost ali za tipičnost (ki je umetno ustvarjena), ali pa so estetsko zanimive. Če teh pogojev ne izpolnjujejo, jih izdelovalci kostumov "oplemenitijo" in naredijo "lepe" za današnji pogled. Imajo znak preteklosti, a nespregledljivo sodobnost hkrati.

KAJ REČI NA KONCU?

Velik pomen za ohranjanje naše istovetnosti, za razpoznavnost Slovenije in slovenske kulture na mednarodnem prizorišču, ima naša ljudska dediščina, torej naša ljudska kultura, na podlagi katere moramo graditi naš sodobni način življenja. Evropska unija in mednarodna organizacija Unesco od držav članic zahtevata, da skrbijo za ohranjanje in razvijanje posebnosti lokalnih skupnosti, katerih razvoj ne sme nemo podlegati vzorcem, prihajajočim iz tujine. Folklorne skupine naj torej ne skrbijo zgolj za odrsko prikazovanje prvin ljudskega izročila, ampak naj poskrbijo, da bo izročilo (p)ostalo živo med ljudmi. S tem bodo naredile veliko več kot s pripravo bolj ali manj zanimivih (in še vedno potrebnih) scenskih dogodkov, ki tako hitro, kot pridejo, tudi minejo in utonejo v pozabo. Naše vsakdanje življenje pa gre naprej, pogosto brez zmožnosti, da bi izkušnje, pridobljene v folklornih skupinah prenesli na raven vsakdanjosti. A tudi za to še ni prepozno.

OŽIVLJANJE POZABLJENIH GLASBIL

JANEZ JOCIF

Če verjamemo sicer izredno redkim pisnim virom, ki omenjajo slovensko inštrumentalno ljudsko glasbo v preteklosti, lahko trdimo, da so pri nas v 13. stoletju ples spremljali z mehurno piščaljo (poslovenjen nemški izraz za Blaterpfifen oziroma Platerspiel, pihalo, predhodnik oziroma poenostavljena oblika dud s svinjskim mehurjem namesto meha). O tem nas poduči nemški srednjeveški pesnik Seifried Helbling v svoji pesnitvi "Der junge Luzidarius", v katerem med drugim opisuje srečanje s Slovenci svojega časa. V zadnji četrtini 15. stoletja tajnik oglejskega patriarha Paolo Santonino omenja, da sta plesalce na enem od sprejemov v naših krajih spremljala dva "fistulatorja" ali slovensko piskača. V neki listini iz leta 1536 iz arhiva v samostanu Možac (Moggio) v Kanalski dolini sta omenjena dva godca na dude (Jurij in Petrič iz Pontablja). Dokument iz leta 1555 pa dobesedno omenja, da so na veliki šmaren v avgustu v Reziji pred cerkvijo plesali ob zvokih pive (dud), na katere je igral Tomaž iz Možaca.

Eden redkih materialnih dokazov o obstoju srednjeveške inštrumentalne glasbene prakse pri nas so gotske freske. Edini ohranjeni likovni upodobitvi srednjeveškega plesa v Sloveniji (znani hrastoveljski mrtvaški ples moramo jemati samo kot duhovno prisposodbo) sta freski z motivom t. i. svete nedelje (prikaz dejavnosti in opravi, ki se jih ne sme izvajati v nedeljo - na gospodov dan). Zgodnejša, s konca 15. stoletja, je naslikana na zunanji

steni romarske cerkve v Crngrobu in jo pripisujejo delavnici Janeza Ljubljanskega, a je žal nastala po tuji predlogi. Na originalu je sklepni prizor s plesom (za njim je le še peklensko žrelo!) že skoraj nerazpoznaven, na kopiji, ki jo hrani Loški muzej, pa lahko razberemo, da plesalce spremljajo godci na dudah in šalmajih (šalmaj je pihalo iz iste družine kot dude). Nekoliko mlajša (okoli leta 1530) je upodobitev istega ikonografskega sklopa na cerkvi na Pristavi pri Polhovem Gradcu, kjer plesalce spremlja piskač na dudah. Omenjenima prikazoma lahko dodamo še fresko Jerneja iz Loke (deloval je v prvih desetletjih 16. stoletja, štejemo pa ga za enega zadnjih "gotskih" freskantov v našem prostoru) v prezbiteriju cerkve sv. Petra nad Begunjami na Gorenjskem, ki prikazuje dva glasbenika (dude in šalmaj) v tipično plesnem položaju. V istem prezbiteriju je Jernej pri angelih "muzikantih" naslikal tudi mehurno piščal, ki predstavlja eno njenih zadnjih upodobitev v Evropi sploh. V Evropi v tem času namreč že izgine iz uporabe, pri Slovencih pa je po tristo letih očitno še vedno priljubljena. Kako bi jo sicer lahko Jernej upodobil? Upodobitve na freskah res ne moremo uporabiti za neposreden dokaz, da so bili naslikani inštrumenti v določenem okolju in času tudi dejansko v uporabi. Se pa upodobitve predvsem izpričano domačih slikarjev, kot so bili mojster Bolfgang (njegov je prikaz skoraj vseh inštrumentov, ki jih pozna Evropa njegovega časa v prezbiteriju cerkve v Mirni na Dolenjskem), Janez Ljubljanski in Jernej iz Loke, lepo navezujejo na dobro dokumentirano in preučeno inštrumentalno glasbeno prakso znanih središč poznosrednjeveške in renesančne Evrope.

Kakšen je bil torej v grobih potezah domnevni inštrumentarij glasbenikov, ki so spremljali srednjeveški in renesančni ples (morda ali celo zelo verjetno tudi tedanji ples na Slovenskem)?

Na vseh srednjeveških upodobitvah ples običajno spremljajo dude, ki se jim rad priključi šalmaj. Same dude ali omenjeni inštrumentalni par še danes živijo v ljudski glasbi nekaterih evropskih narodov (Italijanov, Francozov, Kataloncev, Špancev, Švedov, Nemcev ...). Pri nas jih po že omenjenih upodobitvah in omembah po prvi polovici 16. stoletja tako rekoč ne zasledimo več.

Glasbena skupina Dednina iz Tolmina ob naslanjanju na godčevsko izročilo ustvarja nov program.

(Foto: Janez Eržen, Osp, medobmočno srečanje pevcev in godcev, junij 2005.)

V 15. stoletju se zasedba predvsem na evropskih dvorih razširi v t. i. "alto capello", glasno zasedbo, primerno za odprte prostore, sestavljeno iz dveh ali treh šalmajev (različnih velikosti) in pozavne. Podobne protokolarne glasbene zasedbe poznamo tudi v našem prostoru. V arhivskem gradivu naših srednjeveških mest izpričane mestne piskače in trobentače so verjetno poznali tudi mojstri Bolfgang, Janez Ljubljanski in

Rogist na medobmočnem srečanju pevcev in godcev Dolenjske in Bele krajine. (Foto: Janez Eržen, september 2004.)

Jernej iz Loke (!?). Odmev poenostavljene ljudske "alte capelle" v naši neposredni sosesčini so znane istrske sopele. Prevzele so tipične fizikalne in zvočne značilnosti šalmajev, ohranile pa so seveda tipično srednjeveško "istrsko" lestvico. Kot izključno likovno-estetski element so sopele ohranile celo zadebelitev v spodnjem delu, ki ponazarja sodček, v katerem je bila skrita zaklopka pri altovskem in tenorskem šalmaju.

Drug zelo značilen inštrument plesne glasbe predvsem 15. stoletja, ki obenem predstavlja tudi prehod od glasne "alte capelle" k tišjim, komornim oziroma "sobnim" zasedbam (bassa capella), je bila enoročna piščal z bobnom. Kombinacijo melodičnega in ritmičnega inštrumenta bi lahko označili kar za popularni "one man band" 15. stoletja. Množica upodobitev nam kaže na njegovo izredno popularnost. Da so enak inštrument za spremljavo plesa uporabljali Santoninovi "fistulatorji", je seveda nemogoče dokazati, je pa verjetno, saj poznamo upodobitev inštrumenta tudi v slovenskem etničnem prostoru 15. stoletja (Vrata, Thörl). Inštrument se je ohranil v ljudski glasbi Baskov, Kataloncev, Špancev in pri angleškem plesu, imenovanem morris dance.

Že omenjena tišja evropska renesančna zasedba "bassa capella" je po potrebi vključevala večino glasbenih inštrumentov, ki jih poznamo tudi na naših upodobitvah iz 15.

S seminarja Godčevstvo na Slovenskem, ki ga je vodil Tomaž Rauch. (Foto: Janez Eržen, Kapela, november 2003.)

stoletja: harfo, portativ (prenosne orgle), različne flavte (prečne in kljunaste), godala (predvsem fidel, starejši rebek že izginja iz uporabe), oprekelj, čembalo in najpopularnejši inštrument renesanse - lutnjo. Slednjo je po Santoninovem zapisu igral tudi župnik v Trziču (!).

Za razliko od velikega dela Evrope omenjeni inštrumenti pri nas ne najdejo nadaljevanja v ljudski glasbi. Vzroki za to so verjetno številni in premalo raziskani. Eden od njih je morda tudi tipična značajska lastnost Slovencev, da se kar preradi sramujemo sami sebe in lastne dediščine, smo pa zelo dovzetni za različne in običajno pogrošne "novotarije" iz tujine. Mogoče nas pri tem rešujejo le še naše obrobne pokrajine, kot so Rezija, Istra, Bela krajina, Prekmurje in Koroška, kjer ima ljudska glasba morda še vedno stik s človekovo notranjostjo in ni le eden od potrošniških okraskov.

Obstajajo pa nekateri inštrumenti, ki se mi zdijo za povezavo s pozabljenim glasbenim svetom naših prednikov zelo dragoceni. Opozoriti nanje in jih morda celo "oživiti" je bila ena od nalog, ki smo si jo zadali v okviru etnoprograma pri Javnem skladu RS za kulturne dejavnosti. Za razliko od tujine, kjer so s podobnimi aktivnostmi "preskočili" nekaj desetletij, pri nas vrzeli žal merimo v stoletjih, zato se zavedamo, da naše početje ne sme biti nepremišljeno in še manj nasilno. Da smo s svojimi aktivnostmi zbudili zanimanje tudi pri širši javnosti, dokazuje zadnja delavnica, na kateri smo poskušali udeležence (zaradi tehničnih omejitev smo njihovo število omejili na 20, mnoge smo morali žal odkloniti) seznaniti s fizikalnimi in glasbenimi značilnostim žvegla, opreklja in trstenk. Prva delavnica za žveglo pred nekaj leti je pritegnila le tri slušatelje.

Sledi opis treh glasbenih inštrumentov, ki bi lahko ob ustrezni revitalizaciji predstavljali dober pripomoček za dožemanje značilnosti slovenske predromantične ljudske glasbe.

SLOVENSKI SREDNJEVEŠKI OPREKELJ

Za razliko od mlajše, trapezoidne oblike opreklja, ki jo poznamo v slovenski ljudski glasbi še v 20. stoletju, je starejši tip opreklja pravokoten. Preko dveh kobilic so na trup pritrjeni štirje pari enako dolgih strun. Iz upodobitev je razvidno, da je vsaka struna tako razdeljena na tri dele, ki si sledijo v matematičnih razmerjih 3 : 2, kar v praksi pomeni interval čiste kvinte. S samo štirimi strunami (ali štirimi pari strun) tako dobimo obseg dveh lestvic (ali morda boljše srednjeveških modusov) v kvintnem razmerju (npr. C-dur in G-dur). Na strune se udarja s paličicami oziroma lesenimi kladivci, ki jih angeli na freskah (iz 15. stoletja) dosledno drže med drugim in tretjim prstom.

Inštrument pa ima še eno zanimivo posebnost. Njegove upodobitve so vezane na 15. stoletje, pojavlja pa se skoraj izključno na slovenskem etničnem ozemlju (sedanja osrednja Slovenija in avstrijska Koroška). Ostala Evropa pozna le nekaj osamljenih primerkov. Glasbilar Winfried

Godčevski trio med "tako je bilo" in "tako je".

(Foto: Janez Eržen, Murska Sobota, medobmočno srečanje folklornih skupin, 2003.)

Goerge iz Freisinga na Bavarskem (z njegovo pomočjo smo izdelali prvo rekonstrukcijo inštrumenta) ga je zato pogumno imenoval slovenski oprekelj. Kot zanimivost naj omenim, da je trideset inštrumentov pod tem imenom pri njem naročila tudi Münchenska glasbena akademija, ki ga uspešno uporablja v didaktične namene skupaj z Orffovim inštrumentarijem. Katera njegova glasbena značilnost ga je tako močno navezala ravno na naš prostor, bomo verjetno težko pojasnili, vsekakor pa se mi je zdelo pomembno, da poskušamo obuditi njegovo uporabo v ljudski in še bolj v t. i. stari glasbi. V ta namen smo do sedaj organizirali tri delavnice za izdelavo inštrumenta. Dve sta potekali pod vodstvom Winfrieda Goergeja, eno pa je vodil Vlado Nučič, ki se tudi sam ukvarja z izdelavo opreklev in nekaterih drugih glasbil, kot so orgle (portativ in pozitiv) in lajne s piščalmi. Tako je na moje veliko veselje v Sloveniji med izvajalci in ljubitelji ljudske glasbe začelo krožiti kar nekaj teh zanimivih inštrumentov. Verjamem, da bi lahko (slovenski srednjeveški) oprekelj z nekaj vztrajnosti in naklonjenosti našel kot zanimiv pripomoček pot tudi v naše redne glasbenoizobraževalne programe osnovnih in glasbenih šol.

HALOŠKA ŽVEGLA

Je slovenski ljudski inštrument, ki ga lahko povežemo z renesančno inštrumentalno izvajalsko prakso. Praktično do danes se je pri nas ohranilo izdelovanje in igranje na žveglo le v Halozah, kar seveda ne pomeni, da podobnega inštrumenta niso poznali tudi v drugih delih Slovenije. Glavna značilnost žvegle je, da se pojavlja v različnih velikostih, ki so jih v Halozah poimenovali kar s številkami (npr. štirka, petka itd.). Tipična značilnost renesančnih družin inštrumentov (kljunaste in prečne flavte, gambe, šalmaji, krumhorni itd.) je, da so obsege posameznih inštrumentov povezovali z obsegi človeških glasov (sopran, alt, tenor, bas), velikokrat pa so v večglasju v praksi posamezne pevske glasove inštrumenti tudi nadomeščali. Zanimivo je, da je nekdanje v Halozah žvegla izjemoma spremljala petje, kar je sicer v slovenskem pros-

toru redkost. Da je na izredno priljubljenost žvegle v Halozah (menda so jo nekdanje imeli skoraj v vsaki hiši) vplivalo tudi mestno glasbeno življenje bližnjega Ptuja, je zgolj hipoteza, ki pa je primerljiva z organološkim razvojem prečne flavte drugod v Evropi.

Evropski srednji vek je poznal številne različice enostavnih lesenih prečnih flaut. Že omenjena renesančna družina prečnih flaut se je razvijala v dveh smereh. Basovski inštrument je zaradi velike razdalje med posameznimi luknjicami in posledično napornim igranjem izginil iz uporabe. Po obsegu tenorski tip se je razvil v baročni "traverso" (dodana prva zaklopka za mezinec oziroma ton "cis", ki ga je

brez zaklopke na prečni flavti težko izvesti). Iz traversa v obdobju romantike počasi pridemo do sodobne kovinske prečne flavte. Po obsegu altovske in sopranske renesančne prečne flavte pa zaradi relativne enostavnosti izdelovanja in igranja najdejo mesto tudi v ljudski glasbi. Nam zelo bližnja tovrstna tradicija igranja na žveglo živi v okolici Salzburga, kjer se na vsakoletnem enodnevem srečanju na eni od okoliških visokogorskih planin zbere tudi več sto žveglarjev, ki skupaj muzicirajo in si izmenjujejo glasbene izkušnje.

Ker je tradicija igranja in izdelovanja žvegle pri nas v zatonu (ali bolje rečeno je v ljudski glasbi že zamrla), smo jo na JSKD poskušali obuditi. Pri tem so nam s svojim bogatim znanjem pomagali tudi tuji strokovnjaki, kot sta Herbert Grünwald in Gerd Pölitich. Z njuno pomočjo smo izdelali inštrument, ki ga od ljudske haloške žvegle loči le sodobna, natančna (temperirana) uglasitev, ki za ljudske inštrumente ni bila značilna. S tem smo dobili tudi za današnji čas zelo vsestransko uporaben inštrument, ki je mimogrede po zvočnih značilnostih mnogo bližji renesančni prečni flavti in baročnemu traversu kot sodobna kovinska prečna flavta. Oživitev haloške žvegle vidimo predvsem ob pomoči glasbenih šol, kjer bi cenene plastične yamahe, prek katerih učenci dobijo prvi stik s prečno flavto, lahko brez težav zamenjali z našo mnogo bolj avtentično in za naš kulturni prostor dragoceno žveglo.

DUDE

Od trenutne slovenske zvočne percepcije najbolj oddaljen glasbeni inštrument, ki je zbudil moje zanimanje zaradi zelo velikega števila upodobitev na naših freskah in močne zgodovinske povezave s plesom (nekdanje in tudi danes), so gotovo dude. V svojem zvočnem svetu so ga ohranili skoraj vsi evropski narodi. Lahko trdimo, da so dude doma v vseh pokrajinah, ki obkrožajo slovenski etnični prostor (Avstrija, Italija, Istra, Hrvaško Zagorje, Madžarska). Dejstvo je, da so nekateri narodi krajše časovne luknje, v katerih se dude niso več pojavljale (običajno po prvi sve-

Marino Kranjac ob igranju na istrski mih - dude.
(Beltinci, Le plesat me pelji 2003, julij 2003.)

tovni vojni), umetno premostili (Švedi, Nemci, delno Nizozemci). Pri tem so si pomagali predvsem z ikonografskimi podatki, ki jih tudi pri nas ne manjka. Pri vseh narodih, ki dude v ljudski glasbi uporabljajo še danes, imajo zelo veliko vlogo pri ohranjanju najstarejših, srednjeveških plasti glasbenega spomina. Dude so namreč najbolj tipični bordunski glasbeni inštrument, ki se idealno navezuje na srednjeveško, večinoma modalno glasbo. Tu pa se srečamo z zame zelo usodnim slovenskim problemom. Ali lahko stik s staro "srednjeveško" tradicijo še obudimo ali pa smo z našo ljudsko glasbo preveč zasidrani v romantični tonalnosti? Ali se nam zdi preveč bogoskrunsko dejanje na dude zaigrati melodijo, za katero sklepamo, da po nastanku spada med naše starejše in ima morda celo plesni značaj? Nič manj, kot če to naredimo s "frajtonarico"!

V zvezi z dudami in našim etničnim prostorom velja omeniti še zanimivost, na katero je prvi opozoril Julijan Strajnar. Na začetku tega zapisa sem omenil podatek, da je leta 1555 v Reziji za veliki šmaren ples spremljal glasbenik z dudami. Kakšna sta rezijanska ljudska glasba in ples danes? Melodije (tipično srednjeveško bordunske!) igrajo na citiro (violino) in bunkulo (tako kot bordunske piščali pri dudah, čelo izvaja izključno bordunsko spremljavo). Za razliko od ostalih Slovencev na violino ne godejo, ampak pravijo, da piskajo(!). Da bi bil zvok bolj rezek (podoben dudam?), inštrumentom zvišajo intonacijo najmanj za malo terco in da ne bi pri violini počil zgornji del, celo obrežejo (znižajo) kobilico. Enako kot pri izrazitem rezijanskem občutku za bordunske melodije domnevno tudi pri njihovih plesnih korakih iščemo vzporednice s srednjim vekom.

Namesto zaključka bi vam rad posredoval svojo povsem osebno izkušnjo. Da bi začutil nekaj zavezanosti tradiciji, ki jo pri nas včasih tako močno pogrešam, sem se lani podal v Rezijo. Prav na veliki šmaren! Prvi šok je bila jutranja maša. Vsa cerkev (stari in mladi) je pela staro, srednjeveško koralno mašo. Ko sem med domačini poskušal zvedeti, kako se jo naučijo, so mi odgovorili, da jo pač vsi znajo in da ni edina, vsaka vas ima namreč

svojo! Večerni procesiji, ko po vasi nosijo podobo Marije, je sledil "uradni" nastop folklorne skupine. Tipičnemu plesu se je kmalu pridružilo staro in mlado. Na citiro je ponosno igral fantek, ne starejši od 12, 13 let. Med none v črnem so se pomešala dekleta (po videzu bi lahko sodila tudi v kakšno od italijanskih sodobnih diskotek). Vsi so zamakneno plesali ob spremljavi po mojem globokem prepričanju zelo podobnih melodij, kot jih je za isti praznik izvajal glasbenik z dudami leta 1555. Ker vem, da me Rezijani uvrščajo med "ta Buške" (to so tisti nekoliko čudni in dolgočasni ljudje okoli Bovca in predvsem vzhodno od njega), se jih nisem upal motiti in sem svoje dude raje pustil na varnem v avtomobilu, čeprav sem bil neznansko radoveden, kako bi Rezijani reagirali na njihov zvok. Sem jim pa njihovo spontano navezanost na tradicijo neznansko zavidal. Mislim, da jim živega stika z bistvom Rezije, ki ga ponosno izražajo s svojim jezikom, pesmijo, plesom, pravljicami, povezanostjo z naravo in s svojimi predniki ne morejo ogroziti ne nacionalistični pritiski večinskega naroda ne slab socialni položaj prebivalcev doline niti katastrofalni potres iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ki je za vedno zabrisal nekatere tipične rezijanske srednjeveške vedute. Kako zelo netipično slovensko! V Ljubljani namreč ni skoraj ničesar bolj zanimivega, kot je BTC. Tam lahko v zadnjem času nekateri kar mimogrede zadovoljijo celo večino svojih kulturnih potreb (gledališče, kino, glasbeni nastopi).

Čeprav sem zbral številno dokumentacijo o srednjeveških dudah na Slovenskem in se posvetoval z mnogimi praktiki za rekonstrukcijo glasbenih inštrumentov, ki so podobne naloge opravili tudi za druge narode, pa našim slovenskim srednjeveškim dudam še nisem našel pravega zvoka. Najprej ga moram ponovno začutiti v sebi in še vedno čakam in verjamem, da ga bom prepoznal.

Človek poti v prihodnost težko uravnava brez pogleda v preteklost. Upam, da bo energija, vložena v oživljanje naše zanimive glasbene preteklosti, še pri kom zbudila zanimanje za dragocene, speče vibracije dediščine. Če ste jih že začutili, vas vabim k sodelovanju!

SREČANJA IN STROKOVNI SPREMLJEVALCI - ALI ENE IN DRUGE SPLOH POTREBUJEMO?

MALČI MOŽINA

V članku sem se namenila napisati nekaj razmišljanj o srečanjih folklornih skupin, o tem ali (in zakaj) jih potrebujemo in o strokovnih spremljevalcih teh srečanj, ki so pogosto postavljeni med dve mlinski kolesi: po eni strani se od njih pričakuje, da realno ocenijo videni program, po drugi strani pa morajo upoštevati posebnosti razmer, ki narekujejo delo v skupinah. Ni enostavno, še zlasti če so tudi sami vpeti v ustvarjanje novih programov v svojih skupinah, saj njih in njihova dejanja še bolj kot vse ostale opazujejo včasih užaljene oči. Če pa svojih skupin nimajo, ponovno ni najbolje, saj potem pogosto zgubijo stik z realnostjo in se jim očita, da ne poznajo razmer in da govorijo o stvareh, ki jih ne razumejo.

Vprašanja, čemu so srečanja namenjena, so pravzaprav že stara in v vsaki generaciji folklornikov se najdejo posamezniki, ki se jim tovrstno usmerjanje dejavnosti zdi nepotrebno, ker da obremenjuje skupine z nepotrebni nastopi, ovrednotenje programov pa naj bi bilo po njihovem mnenju tako ali tako vedno krivično in enostransko. Tudi sama sem si na začetku poti v folklorni dejavnosti

večkrat zastavljala taka in podobna vprašanja, povezana z možnostmi ovrednotenja programov folklornih skupin. Kot vemo vsi, s sestavljanjem odrskih postavitev ni malo dela, še zlasti če se resno lotevaš zastavljenega projekta in takrat ko bi svoje plesalce, občinstvo in, naj ne bo narobe, če zapišem, "stroko" rad opozoril na nove vsebine ali načine interpretiranja plesnega izročila. Vsem je treba čestitati: s trdnim stiskom roke tistim, ki naredijo dobra dela, in nekoliko zadržkom tistim, ki delajo slabše. Velika večina se trudi, da dela dobro, a zavedati se moramo, da vsak podvig pač ne more biti uspešen. Če nam nekdo pove, da ima naša stvaritev pomanjkljivosti, za to ne smemo biti užaljeni in krivdo zvaliti na tistega, ki si včasih upa reči bobu bob. Vsak vodja, ki ceni in spoštuje svoje delo in delo drugih, bo v včasih dokaj ostro izrečenih besedah spoznal dobrotamernost. Če ne v trenutku, ko so besede izrečene, pa čez čas, morda šele čez leta. Prav vsi, ki smo občasno potisnjeni v vlogo strokovnih spremljevalcev, prihajamo s "terena" in se dobro zavedamo razmer, v katerih skupine delajo. Srečujemo se z različnimi značaji vodij skupin, s skupinami, ki stremijo k različnim ciljem, pretehtati moramo vsako izrečeno besedo in se na koncu, kar se da pravilno odločiti, kako programe ovrednotiti. Idealne rešitve sicer ni, so pa boljše in slabše - vse odvisne od osebnih videnj, ki se jim nikoli ne da povsem izogniti. Še pri športu ne, kjer se kakovost najpogosteje meri v metrih in sekundah, kaj šele pri folklorni dejavnosti, ki že v osnovi gradi na različnosti in ne na enakosti, ki bi jo bilo mogoče nekoliko bolj sistematično ovrednotiti. Upam si trditi, da nikomur od strokovnih spremljevalcev ni cilj, da bi s svojimi besedami zatrl delo skupine. Prav nasprotno. Izrečene besede so namenjene spodbujanju razvoja posamezne skupine, pa naj se to v trenutku, ko so izrečene, zdi še tako nemogoče. Ljudje smo večni nezadovoljneži in mnogim tudi izrečene pohvale ne bi bile vedno po volji. Predstavljajte si, da bi strokovni spremljevalec na razgovoru po končanem srečanju vse skupine pohvalil. Prepričana sem, da bi bili z izjavo "vsí ste krasni in najboljši" zadovoljni le redki.

Posvet s strokovnimi spremljevalci odraslih folklornih skupin, na katerem sodelujoči usklajujejo merila za ovrednotenje programov in iščejo prave poti za nadaljnji razvoj folklornih skupin. (Foto: Janez Eržen, Novo mesto, januar 2006.)

Morda so nekoliko hude besede, če zapišem, da bomo odgovarjali za svoja dejanja, vendar je res, da moramo spoštovati, kar so naši predniki prenašali iz roda v rod in se je ohranilo do današnjih časov. Ali bomo znali in zmogli ustrezno negovati prejeta darila? Vsi bi se morali zavedati, da smo dobili konec zemlje, na katerem živimo, le v uporabo za čas svojega življenja in ne v trajno last. Korenin, ki simbolizirajo prepletenost današnjega časa s preteklimi izkušnjami, ne smemo pretrgati, niti ob prihajajočih se tujih trendih na njih pozabiti, saj brez njih ne bi bili več to, kar smo. In ne upam verjeti, da bi si tega želeli.

Nič me ne moti (čeprav se mi zdi nepotrebno), da se nekateri posamezniki in skupine v današnji dobi

spoštljivo in kolikor je v danih razmerah mogoče nepotvorjeno lotevajo poustvarjanja in odrskega prikazovanja plesnega izročila drugih narodov. Moti pa me, da plesne prvine, za katere je jasno, da niso bile predmet slovenskega plesnega izročila, zaidejo v odrske postavitve, v katerih naj bi predstavljali, kako so v preteklosti plesali ljudje na Slovenskem. Moti me tudi, da nekateri ljudske plese tako predrugačijo, da človek v njih komaj prepozna osnovi obrazec, na podlagi katerega je bil ples odrsko prirejen. In moti me, da nekateri bodisi zaradi nepoznavanja plesnega izročila ali zaradi površnosti spreminjajo izvedbo posameznih korakov (zibajo, tresejo, skačejo). Temu, da so naše odrske postavitve umetne tvorbe, se ne bomo mogli nikdar izogniti, ob poznavanju izročila pa lahko preprečimo, da vsaj odstopanja ne bi bila večja, kot je zaradi želje po prikazovanju izročila občinstvu potrebno. Prepričana sem, da bomo s takim delom pokazali spoštovanje do ljudi, ki so v preteklosti izročilo "živeli", in nenazadnje do ljudi, ki so nemalo časa vložili v raziskovanje tega življenja. Ne dvomim, da so mnogi to počeli tudi zaradi svojega veselja in mnogi (čeprav žal ne vsi) tega znanja niso ljubosumno skrili le za svoje potrebe, temveč so ga ponudili (in ga še vedno ponujajo) v uporabo vsem ostalim; prek knjig, izobraževanj, pogovorov ipd. Prav znanje, ki je zbrano v knjigah, razstavljeno v muzejskih prostorih in dostopno v arhivih, nam omogoča, da delamo manj površno, kot bi delali brez tega. Dopusča nam, da na podlagi prejetih znanj v svojih glavah ustvarjamo nove programe, v katerih povezujemo posamezne plese, dodajamo pesmi, se spominjamo šeg in navad, poustvarjamo namišljene življenjske situacije ipd. Če se ob vsem dostopnem gradivu vsaj občasno (čeprav je bolje, da redno) udeležimo ponujenih izobraževanj (seminarjev, taborov, delavnic), potem uspeh ne more izostati. Skoraj vse nam je ponujeno, naučiti pa se moramo vzeti stvari v svoje roke. Vsi smo seveda ljudje, zmotljivi, različnih značajev in dovzetni za stvari, ki nam jih prinaša življenje. Za tiste, ki bogatijo naše življenje, in za tiste, ki bi se jim bilo vredno izogniti.

Prav ta odstavek, ki se navidezno odmika od zastavljenega vprašanja, je najpomembnejši za razumevanje vloge strokovnih spremljevalcev, ki so kljub različnim zadržkom prisiljeni usmerjati razvoj folklornih skupin. Cilji le-teh so kljub sprenevedanju nekaterih dokaj jasni in usmerjeni proč od priprave programov, s katerimi bi občinstvu ugajali za vsako ceno, oziroma od priprave programov, v katerih bi površno poustvarjali ljudske plese. Večno smo se in se bomo sukali med dvema poloma: med idejo, da pri poustvarjanju ljudskega izročila znotraj folklorne dejavnosti ni dovoljeno nič, in idejo, da je pri tem početju dovoljeno prav vse. Prepričana sem, da je srednja pot edina prava.

Prav zaradi neprestanih preverjanj pravih poti je dobro in koristno, da se odvijajo srečanja folklornih skupin, saj bi v nasprotnem veliko težje usmerjali dejavnosti k skupnemu cilju. Prav po zaslugi načrtnega usmerjanja so danes skupine, ki si dovolijo nadeti ime "folklorna skupina" in ob tem brez premisleka predstavljati nekaj, kar naj bi bili pretekli "folklorni pojavi", pa to niso, redke. A obstajajo.

Leto dni je od tega, kar sem se udeležila prireditve v bližini domačega kraja, še posebno vesela zato, ker sem izvedela, da se bo na njej predstavila skupina, za katero še nisem slišala. Napovedali so "otroško folklorno skupino, ki bo predstavila nekaj ljudskih plesov, pesmi in običajev". In kaj od ljudskih plesov, pesmi, šeg in navad sem videla? Pol skupine je pridrvelo na oder iz zakulisja, druga polovica je ob narodno-zabavni viži pritekla iz dvorane. Na odru so se s poskočnimi koraki, v katerih je bilo skoraj nemogoče prepoznati ljudski ples, gibali in ob vriskanju skušali ustvariti primeren vtis na obiskovalce. Da je bila vsa stvar še bolj zanimiva, so bila dekleta oblečena v neke vrste dirndlne; nekaj, kar bi najbolje označili kot novejši narodno-zabavni gorenjsko-avstrijsko-nemški slog. Če upoštevamo še slog gibanja in sestavo - namenoma bom zapisala - "koreografije", potem smo videli "svet v malem" in ne to, kar je bilo povedano ob napovedi (ljudske plese) in kar bi sodilo k folklorni skupini.

Opisan primer je mogoče preveč banalen in ekstremen, da bi z njim lahko opozorili na pomen srečanj in razgovorov, ki se odvijajo po njih. Pa vendarle. Iz majhnih nedoslednosti, ki so kdaj pa kdaj marsikomu nejasne in nevredne razprave, rastejo velike. Prav je, da se na srečanjih in razgovorih pogovarjamo prav o njih, kajti navidez nepomembne podrobnosti lahko kaj hitro prerastejo v mogočnejše ovire, ki lahko otežujejo kakovostni razvoj dejavnosti. Tega pa si, verjamem, ne želimo.

Pogovoru z njihovo vodjo se nisem mogla niti želela izogniti. Povedala je, da se z otroki zelo dobro razumejo in se imajo lepo - o čemer ne dvomim; da nastopajo predvsem za tuje goste in za starše, ki ne vedo, kaj je bolj in manj prav - v to verjamem s pridržkom. Vse je dobro in vse je ljudsko izročilo, je bila misel, s katero se nisem mogla in ne hotela sprijazniti.

To je samo en primer, kako hitro lahko Slovenci izgubimo svoj rojstni list, če prenehamo stalno preverjati svoja dejanja in če se ne zavedamo posledic svojega početja. Prav srečanja so namenjena stalnim prevetritvam programov, ki jih ustvarjamo, in ugotavljanju, katere ideje je vredno še naprej razvijati in katere je morda primerneje opustiti, da izročilu ne bi po nepotrebnem delali sile.

Čim več različnih in kakovostnih odrskih postavitev bomo ustvarili in bolj dosledno, ko se bomo držali izročila, bolj bomo prepoznavni. Ne le na lokalni ravni, ampak tudi na državni, kjer nam bo morda kdaj uspelo zagotoviti več pozornosti.

“COKLARSKI PLES”

MIRKO RAMOVŠ

Cokle, ki jih v Trenti, na Bovškem in Kobariškem imenujejo košpe, so bile moško in žensko vsakdanje obuvalo. Praviloma so imele lesen podplat, njihov gornji del je bil v 18., 19. in deloma v 20. stoletju narejen iz pletenih viter (tankih, razrezanih ali razcepljenih trakov lesa iz šibja leske, vrbe, kostanja, smreke), pozneje pa iz svinjskega usnja. Gornji del je bil polovičen in je pokrival samo nart, le na Tolminskem so bile cokle pozneje podobne usnjenim visokim čevljem, ki so imeli lesen podplat. Najstarejša omemba cokel je z Gorenjskega (1689), najstarejša upodobitev pa na zemljevidu Kranjske (1744). Cokle so kmetje nosili okrog doma, nekateri tudi zunaj po opravkih, in za v hlev, kot je ponekod še v navadi. Cokle so bile razširjene predvsem na alpskem območju, na Pohorju, ponekod v Beli krajini so nosili čisto lesene, iz lesa izdobljene cokle. (*Slovenski etnološki leksikon 2004: 58, 679*)

Če so bile cokle vsakdanje obuvalo, smemo domnevati, da so v njih na zabavah po skupnem delu tudi plesali, saj se niso šli domov preobut, razen tega je bilo usnjenih čevljev škoda ali jih nekateri sploh niso imeli. O tem, da so mladi plesali v coklah, imamo podatek le za Bavšico, majhno razloženo naselje v dnu kočne pod Bavškim Grintavcem v bližini Bovca (povedal 24. 7. 1952 Franc Pretnar iz Bovca, roj. 1897), a samo to, nič o tem, kakšen je bil ples. Prav gotovo niso plesali posebnih plesov, pri katerih bi izkoriščali topot, ki nastaja ob plesu v coklah, ampak plese, ki so bili na območju Zgornjega Posočja v navadi, npr. polko, valček, štajeriš, mrzulin ali podegajgo, zibenšrit, šotiš in druge. Če bi plesali posebne plese, bi informator prav gotovo vedel za njih. Podobno je bilo tudi drugod, kjer koli so za delo obuvali cokle.

Plesi v coklah, ne coklarski, ker bi to pomenilo plese izdelovalcev cokel ali posebne plese, ki se izvajajo izključno v coklah, se začenjajo pojavljati na odru. Morda sem za to

najbolj kriv sam, saj sem kot prvi vključil ples v coklah v odrsko postavitev plesov iz Zgornjega Posočja. V njej je predstavljen ples ob žegnanju v okolici Bovca, kamor zaidejo tudi revno oblečeni in v cokle obuti mladi iz Bavšice, ki si prav tako žele plesa. Zaplešejo cvajšrit na priljubljeno melodijo teh krajev, in sicer poskočno vrtenico, vendar pri tem plesalci z udarci s coklami ob tla poudarjajo ritmični tok melodije. Ti potrki so predvsem domislica kolega Julijana Strajnarja, ki je avtor glasbene priredbe. Zato naj nihče ne ima tega plesa za nekaj izvirnega in naj ga kot takega ne posnema. Iz istega vzroka je še posebej treba opozoriti na povsem avtorsko koreografijo gospoda Ika Otrina, ki jo je na podlagi plesa v coklah napravil v postavitvi plesov iz Zgornjega Posočja za Akademsko folklorno skupino Študent iz Maribora. Koreograf se v njej igra z različnimi prvinami, od katerih so nekatere vzete iz dokumentiranega plesnega izročila, vendar ne povezanega s coklami, večina pa je izključno plod njegovega umetniškega navdiha. Zato moramo biti pozorni pri predstavljanju plesa v coklah. Vedno je treba povedati, ali gre za znane ljudske plese, izvedene v coklah, ali avtorsko stvaritev. Nepravilno je ples v coklah opisovati kot pastirski ples, čeprav je res, da so bili tudi pastirji obuti v cokle.

Da previdnost pri navajanju in opisovanju plesa v coklah ni odveč, pove meni poslano elektronsko pismo univerzitetnega profesorja slovenskega rodu iz Vancouvra v Kanadi, ki kot ljubiteljski plesalec sodeluje v treh folklornih skupinah: slovenski, angleški (Morris dancing) in angleški coklarski. V zadnji tudi poučuje. Piše, kako je bil presenečen, ko je izvedel, da obstaja coklarski ples tudi na Slovenskem, saj je bil doslej prepričan, da ga poznajo samo Angleži. Na internetu je namreč naletel na spletno stran folklorne skupine iz Bovca, ki ima v svojem programu tudi ples v coklah, in jo povprašal po njem. Skupina mu je po elektronski pošti poslala nekaj podatkov o coklarskem plesu ter celo sliko cokel, kakršne nosijo pri plesu. Napisali so mu, naj bi bili coklarski plesi polkinega tipa, vendar mu zapisa plesov ne morejo poslati, povedali pa so mu, da pleše “nekatero plese coklarsko” tudi AFS France Marolt v Ljubljani. Tako se je ljubeznivi profesor obrnil name in dobil odgovor, ki je bil po vsebini podoben drugemu in tretjemu odstavku pričujočega prispevka.

Opisani dogodek nam daje misliti o odgovornosti folklornih skupin nasploh, saj večina ljudi pričakuje, da bo v njihovi izvedbi videla prave ljudske plese. V tem je končno tudi smisel njihovega delovanja. Če so odrske postavitve nadgradnja - da oblikovalec postavitev v ljudskih plesih samo črpa navdih za lastno ustvarjalnost -, je to treba povedati, sicer si gledalec o nekem ljudskem plesu ustvarja napačno podobo, kar se vedno bolj dogaja ob nastopih skupin na raznih mednarodnih folklornih festivalih. Ti so pogosto folklorni le še po imenu, kajti program mnogih skupin, ki nastopajo na njih, je daleč od prave ljudske umetnosti, je le še predstava lažnih akrobatskih prvin in kičastih kostumov. O tem se žal vedno znova lahko prepričamo tudi na mednarodnem folklornem festivalu v Mariboru.

Folklorna skupina Bc iz Bovca med plesom.
(Foto: Janez Eržen, Postojna, medobmočno srečanje folklornih skupin Primorske, maj 2005.)

SPODNJE PERILO: SO GA MAR KMEČKE ŽENSKE SPLOH POZNALE?

TINA CURK

Besedna zveza spodnje perilo se v času, ko nedrčki in spodnje hlače še niso obstajali, nanaša predvsem na spodnja krila, spodnje srajce in steznike. Na slovenskem podeželju se pojavi dokaj pozno; večina virov namreč navaja, da je pomembnejšo vlogo v ženskem oblačenju dobilo šele v 19. stoletju.

SPODNJE KRILO

Za ta oblačilni kos so bila v rabi različna poimenovanja: bata, čiklč, doljenka, dolanja kiklja, delejnc, gusc, indra, jinterfat, purhat, raska, spodja jonka, spudna janka, spodnja kikla, spodnca, spudnca, spudja janka, unterfet, interhat.

Časa, ko se spodnja krila pojavijo v slovenskem kmečkem okolju, ne moremo natančno definirati. Sodeč po spiskih zapuščin, so jih žene nosile že v 18. stoletju (*Makarovič 1999: 155*), opisno pa so prvič omenjena leta 1812, kjer je v viru zapisano, da je "telo spačeno zavoljo množine spodnjih kril" (*Makarovič 1991: 249*). V drugi polovici 19. stoletja pa do prve svetovne vojne, ko je bila v kmečkem okolju v modi ženska košatost, je število spodnjih kril, ki so jih ženske imele na sebi, doseglo vrhunec. Spodnja krila so se deloma obdržala tudi še po prvi svetovni vojni, po drugi pa so jih ženske (predvsem mlajše) s prodorom hlač popolnoma opustile.

Spodnje krilo so ženske nosile pod krilom z modrcem (životcem) ali krilom, ki je bilo krojeno na pas. K delovni obleki so navadno oblekle le po eno spodnje krilo, za k nedeljski maši in ob drugih praznih priložnostih pa so si nadele tudi po več spodnjih kril. Praznja krila so bila navadno bele barve, na robovih okrašena in škrobljena. Da bi se spodnja krila videla, so ženske rade dvignile zgornje krilo ter tako omogočile, da so bila opažena tudi spodnja. Na Tolminskem je bilo celo v navadi, da so dekleta, ki še niso bila poročena, imela spodnje krilo nekoliko daljše od zgornjega. Pravili so: "Če se je dekletom videl čiklč, išče poba." (*Makarovič 1999b: 76*)

Praznja spodnja krila so bila po večini iz belega, tankega bombažnega ali lanenega platna. Na spodnjem delu so bile dodane ročno ali strojno izdelane čipke, za bolj bogat videz pa so nekatera krila imela na spodnjem delu dodan približno 20 cm širok naguban pas (volana). Teh pasov je bilo lahko tudi več. Ponekod so na spodnji del krila v razmaku nekaj centimetrov prišili rdeč ali črn svilen ali žameten trak, da se krilo ne bi tako hitro umazalo in bi bilo hkrati videti lepše.

Spodnja krila, ki so se nosila k delovni obleki, so bila lahko tudi raznobarna. Pogosta so bila rdeča, siva, svetlo modra ali vzorčasta krila (pike ali cvetlični vzorci). Bila so iz bombažnega platna, v zimskih mesecih, ko so grela spodnji del telesa, tudi iz flanele ali barhenta, redkeje iz volne. Znana so tudi dvojna spodnja krila iz flanele, polnjena z volnenim ali lanenim predivom, ki so jim rekli "bateranke". V času menstruacije so ženske ponekod nosile črna spodnja krila. (*Vir 1*)

Večjih krojnih razlik med krili ni bilo. Lahko so bila sestavljena iz petih pol, pri čemer so se pole od pasu navzdol širile. Prišite so bile na pas, ki je imel dva traka, s katerima se je krilo zavezovalo. Spodnja krila druge različice so bila v pasu močno nabrana. Gubice so bile navadno globoke le po milimeter, lahko pa jih je bilo tudi do 480. Zato ne preseneča podatek, da so za izdelavo spodnjega krila potrebovali tudi do štiri dolžine enojnega blaga - širina spodnjega dela krila je bila od dva do pet metrov. Kot navaja Vida Čemažar: "Mama se je dostikrat pohvalila, da je v eno od njenih spodnjih kril šlo kar 10 m blaga." (*Vir 1*) Tudi zato so krila, ko so se začela na posameznih mestih trgati, matere razparale in iz njih naredile srajčke za svoje otroke.

SPODNJA SRAJCA

Narečna poimenovanja: ošpetl, kikl, čikl, spodnji čikl, krpetin, spodnca na nedrc, lajkeč, srejšče, stajšče, spodnja jopca.

Folklorna skupina Javorje iz Šmartna pri Litiji je leta 2005 na medobmočnem srečanju folklornih skupin na Dobrovi predstavila odrsko postavitve Mamica moja, jaz sem pa bolana, v kateri je bilo vsaj posredno predstavljeno tudi spodnje perilo.
(Foto: Janez Eržen, maj 2005.)

Kdaj so kmečke ženske na Slovenskem začele nositi spodnje srajce, ni povsem jasno. Omenjene so sicer že v zapuščinah iz 18. stoletja, vendar je možno, da so s tem imenom zapisovalci označevali tudi rokavce kot žensko zgornje in hkrati spodnje oblačilo. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da je spodnja srajca nadomestila rokavce proti koncu 19. stoletja, ko se tudi na podežlju (zlasti na alpskem oblačilnem območju) uveljavi poenoten način oblačenja. Gospa Vranova domneva, do so Slovenke spodnje srajce prevzele od nemških meščank. (*Makarovič 1999a: 198*)

Na začetku so ženske spodnje srajce nosile pod dnevnimi oblačili. Čez njo so oblekle še spodnje krilo, v isti spodnji srajci pa so tudi spale. Po drugi svetovni vojni spodnjo srajco kot nočno obleko zamenja spalna srajca, podnevi pa so ženske nosile kombineže.

Spodnje srajce, ki so jih ženske nosile pod delovnimi oblačili, so bile navadno izdelane iz grobega domačega lanenega ali konopljinega platna. Ko se je pojavila množična uporaba kupivnega industrijskega blaga, so zgornji del srajce (tisti, ki je bil vsaj deloma viden) izdelali iz finejšega industrijskega platna, spodnji del pa iz slabšega, doma tkanega blaga. Zimske srajce so bile izdelane tudi iz flanele. V začetku 20. stoletja so bile navadno bele, svetlo modre, rožnate ali marelične barve.

Kroji spodnjih srajc so bili veliko bolj lični kot kroji spodnjih kril. V 19. stoletju so bili preprosti, sestavljeni le iz pravokotnika s sredinsko odprtino za glavo in dodanima pravokotnikoma za rokava, pozneje pa tudi bolj razdelani. Naj navedem primer spodnje srajce: "Prednji in zadnji stan srajce sta bila na ramah prerezana in sešita. Približno četrta metra od spodnjega roba prvega in zadnjega stana je bil vшит trikoten vstavek, cvikl, ki je srajco razširil. Rokava sta bila rezana posebej. Ozek, 1-2 cm visok ovratnik je bil pod vratom zapet z gumbom. Prednji stan je bil prerezan skoraj do pasu, vendar se ni zapenjal." (*Makarovič 1999a: 198*) Srajce so bile izdelane lahko tudi brez ovratnika in so se ob vratnem izrezu le zavezovale s trakcem.

Pražnje srajce so imele sprednji del bogato okrašen s čipkami. Imele so dolge rokave, tiste za ob nedeljah tudi manšete v zapestju. Sčasoma so se rokavi začeli krajšati in po prvi svetovni vojni so predvsem mlajše ženske začele nositi spodnje srajce brez rokavov, ki so se na ramenskem delu zapenjale z gumbom. Dolžina srajc je bila različna; segale so do kolen oz. nekako do podkolen ali srede meč.

STEZNIK

Na Gorenjskem so mu rekli meder, na Tolminskem bušt ali buštin, večinoma pa so zanj uporabljali kar nemške ali italijanske besede.

Spiski zapuščin iz 18. stoletja vsebujejo oblačilne kose s tem poimenovanjem, vendar je verjetno, da so zapisovalci tako označevali del vrhnjega oblačila, t. i. modrca ali životca. Ohranjeni primerki pričajo, da so nekatere ženske

na Slovenskem nosile steznik že vsaj v 19. stoletju, čeprav je tudi res, da nikoli ni bil v tako splošni uporabi kot spodnje krilo in spodnja srajca. Bil je izrazit modni dodatek (njegova funkcija je približevanje postave k modnim idealom), večinoma so ga nosile zgolj mestne gospe, žene trgovcev, gostilničarjev in ženske s premožnejših kmetij, pa še to le ob posebnih priložnostih.

Izdelani so bili iz močnega belega platna, nekateri s kostmi v šivih. Zadaj so se zategovali z vrvcico, nekateri primerki pa so imeli na zgornjem robu čipke.

ČASOVNA POSTAVITEV SPODNJIH HLAČK IN NEDRČKA V SLOVENSKO OKOLJE

Podatki o tem, kdaj naj bi Slovenke začele nositi spodnje hlačke in nadržek, si močno nasprotujejo. Oblačilna kosa so prej prevzeli v okoljih, ki so bila bolj razvita in v stalnem stiku z zahodnoevropskim prostorom; pa seveda v mestih in v vaseh, ki so bila bližje mestom. V odročnih predelih je bilo zamudništvo v sprejemanju oblačilne mode večje.

SPODNJE HLAČKE

Najstarejšo pisno omembo spodnjih hlač sem presenetljivo našla v knjigi Matije Kunca z naslovom *Krojni vzorci za perilna oblačila* (1895). V knjigi se nahaja kroj za izdelavo preklanih spodnjih hlač, ki naj bi bil ženskam v pomoč pri izdelavi.

Po vsej verjetnosti so bile prav meščanke v Ljubljani tiste, ki so si prve oblekle spodnje hlače. Greta Češnovar pravi, da so Ljubljančanke (tudi delavke) nosile spodnje hlače vsaj že na prelomu med 19. in 20. stoletjem. "Ko je moja mama s 14 leti (rojena 1900) začela delati v Tobačni tovarni, so vse delavke nosile spodnje hlače, ki so bile v koraku zašite. Imela je dvojce ali troje in jih je na koncu tedna prala." (*Vir 2*)

Slovenski etnografski muzej hrani s čipkami bogato okrašene in izvezene spodnje hlače, ki so bile del bale leta

Od spodnjega perila gledalci nastopov folklornih skupin najpogosteje gledajo spodnja krila. Folklorna skupina Makole na Le plesat me pelji 2005. (Foto: Janez Eržen, Beltinci, julij 2005).

1909. Hlače so bile last Leopoldine Avčin (rojene 1876), hčerke premožnega trgovca. Poročila se je v družino, kjer so se ukvarjali s trgovino, gostinsko dejavnostjo in zemljiško posestjo in prav osupljiv je podatek, da je njena bala vsebovala kar štirideset kosov spodnjih hlač. (Žagar 1988: 473-476)

Leta 1854 rojeni trgovec Franc Črnote (Tolminsko) pravi, da je že pred prvo svetovno vojno poleg nogavic in rut prodajal tudi spodnje hlače, ki jih je kupoval v Gradcu. "Gače so žene kupovale le naskrivoma z veliko previdnostjo, da ja ne bi kdo videl." (Makarovič 1999c: 78)

Ziljanke so nosile spodnje hlače vsaj že pred prvo svetovno vojno. Na tem območju so ženske vse do obdobja poenotenega načina oblačenja nosile kratka zgornja krila in kot opozarja Hacquet "kažejo pri živahnih plesih in prevračanju celo spodnje nadstropje, vendar se domačinom ne zdi nespodobno". (Makarovič, Zilja: 20) Ziljanke so bile na spodnje hlače zelo ponosne in so zato imele nalašč nekoliko daljše, da je čipkast rob hlač kukal izpod krila.

Drugje so se ženske le s težavo navadile na spodnje hlače in so jih vsaj sprva nosile le med menstruacijo. "Oženila sem se 1925, takrat sem imela hlače, pred tem pa le kadar sem imela perilo." (Makarovič 1993: 53)

Iz ustnih virov je razvidno, da so bile prve spodnje hlače za ženske velik dogodek, saj se jih veliko natančno spominja, kdaj so jih pričele nositi: "Jaz sem dobila prve, že zaprte hlače leta 1918. Potem sem jih nosila vsak dan. Imela sem samo dvoje. Mama mi je ene oprala v nedeljo." (Makarovič 2000: 148) Ali pa: "Spodnje hlače so prišle v modo okoli leta 1920. Dobila sem jih za šenk." (Makarovič 1999a: 200) Razviden pa je tudi odpor do nošenja spodnjih hlač, saj se jih nekatere ženske niso nikoli navadile. "Babica iz Čepič je hodila še leta 1983, do svoje smrti, brez hlač." (Makarovič 1999a: 200)

NEDRČEK

Podobno kot hlače so tudi nedrček na začetku nosile le mlajše, praznje oblečene ženske iz bogatejših družin. Pojavi se približno sočasno kot hlače, splošneje pa ga začnejo nositi ženske šele po prvi svetovni vojni. A tudi takrat še ne redno. Vsak dan so ga nosile predvsem gosposke ženske, ki niso delale; delavke in kmetice ga med delom navadno niso imele na sebi. Oblekle so ga za cerkev, ob praznikih ... Vlogo nedrčka je velikokrat odigrala kar kombineža (predvsem pri ženskah, ki so delale in še niso imele otrok).

DEKLICE IN SPODNJE HLAČE

Ko so spodnje hlače postale že nekaj običajnega, so deklice svoje prve dobile, ko so pričele hoditi v šolo: "Prve hlače sem dobila kot šolarka okrog leta 1925, bile so še odprte." (Makarovič 2000: 148) Revnejše družine so otroke poslale v šolo kar brez njih, kar je vsaj nekaterim ostalo dobro v

spominu: "Ko sem hodila v šolo, okrog leta 1926, sem imela toplo obleko in volnene nogavice, spodnjih hlač pa še ne. V četrtem razredu sem dobila prve hlače." (Makarovič 2000: 148)

Prav učiteljice v šolah so bile tiste, ki so spodbujale otroke, naj nosijo spodnje hlače. Starejša učiteljica se spominja: "Okrog leta 1935 so revnejše deklice še vse hodile v šolo brez hlač. Obleke so jim segale do srede meč. To sem opazila pri telovadbi, ko so delale počepe." (Makarovič 1994: 37)

ZAČETNIŠKI ODPOR DO SPODNJIH HLAČ IN NEDRČKA

Ženske so spodnje hlačke dobro skrivale, saj so v nasprotnem primeru naletele na neodobravanje okolice. "Dekleta smo se družila. Včasih so prišli zraven tudi fantje. Nekateri so nas prijeli za krilo tako, da bi ugotovili, če imamo spodnje hlače. Njim se ta moda ni dopadla." (Makarovič 2000: 148) Moški so se pogosto šalili tudi na račun hlač, ki so jih ženske sušile: "Idi gledat, ta pa že geschlossene [zaprte; op. avt.] nosi." (Makarovič 1999a: 201) Prav zaradi tega je večina žensk spodnje hlače prala naskrivaj in jih sušila na skritih mestih. Toda tudi to so navihani fantje odkrili. "Mama je bila iz premožne družine, imeli so ogromno kmetijo. Njena sestra je bila šivilja in je zato sebi in moji mami zašila prve hlače že okoli leta 1900. Prali sta jih na skrivaj, sušili pa pod streho, dobro skrite. Vseeno jih je našel hlapec, jih nataknil na kol, zraven pa napisal, čigave so. Tako jih je nesel skozi Vrhniko in se drl. To je bil pravi škandal - mama te sramote ni nikoli pozabila." (Vir 1)

Na neodobravanje pa niso naletele le z moške strani. Deklice naprednejših staršev, ki so jim že oblačili hlačke, so bile deležne posmeha sošolk. To nam ilustrira naslednji spomin: "Deklico, ki je prva konec 19. st. imela spodnje hlače v Vintarjevcu, so njene sošolke vrgle na tla, dvignile krilo in kričale: hlače, hlače, viš ga poba. Imela je sorodnike v Ljubljani, morda jih je od tam dobila." (Makarovič 1994: 37)

RAZLIČICE SPODNJIH HLAČ IN NEDRČKOV

Tako kot vsa oblačila so tudi hlačke in nedrčki spreminjali svojo obliko.

HLAČE

Spodnje hlače so se v kroju zelo spreminjale. Na začetku so se nosile hlače, ki so bile v koraku preklane. Od tod tudi nenavadna in šaljiva poimenovanja za ta oblačilni kos: razpočnice, hlače na smeh ali na bavtaro krojene hlače (kar pomeni na polkna - ker so iz dveh delov), poč hlače. Obstajajo pa tudi druga poimenovanja, kot so: urhi, hvače, prevkane ali zaprte huače, odprte brgešine, brešine, mudante. Znan je bil tudi izraz gate ali gače, ki se je obdržal do danes, izvira pa z Madžarske in se je globoko zasidral v jezik prebivalcev avstro-ogrske monarhije.

Prve hlače so bile iz domačega bombažnega ali lanenega platna (slabše tudi iz bolj grobega konopljinega), pozneje iz kupljenega. Pražnje hlače so bile vedno bele in iz bolj finega blaga. Hlače za vsak dan so bile lahko v pastelnih tonih (svetlo rožnate, svetlo modre) ali vzorčaste. V mestih so imele predvsem pikčaste ali takšne z malimi rožicami. Črtastih niso hotele nositi, saj so take nosile ženske s kmetij. Barvne hlače so bile večinoma iz flanele - primernejše za mrzle dni. Pozneje in predvsem v mestih se pojavi tudi svileni perilo v nežnih pastelnih odtenkih.

Greta Češnovar pripoveduje: "Okoli leta 1944 sva šli z mamo h gospe, za katero je štrikala. Pred hišo se je sušilo perilo. Mama me je dregnila - poglej, tukaj je pa denar doma. Na vrvi so visele hlačke, ki so bile že brez hlačnic, nedrčki v obliki životcev in kombineže s čipko na vratni izrezi. Vse je bilo v nežno beli barvi in iz čiste svile. Mi še dolgo nismo imeli takega spodnjega perila. Gospa je bila iz bogate trgovske družine v Rožni dolini (Ljubljana)". (Vir 2)

Prve hlače so imele pas širok približno 4 cm. Hlačnici sta bili zašiti skupaj le prvih 15 cm, naprej je bil razporek. Pas je imel na koncu dva trakova, s katerima so se hlače zadaj zavezovale. V pasu so bile rahlo nabrane. Hlačnice so bile precej široke in so lahko segale kar precej prek kolen. Nekatero ženske so si jih, ko je bil mraz, zataknille za zgornji rob nogavic. Postopoma se je dolžina hlačnic krajšala. Predvsem starejše ženske so kar dolgo nosile takšne hlače, mlajše so dajale prednost različicam, pri katerih sta bili hlačnici že zašiti. Hlače so se zato navadno zapenjale z gumbi na bočnem šivu. Na Tolminskem so imeli tudi takšne, ki so imele razporek za zapenjanje (z gumbi) na obeh bočnih linijah. Hlače brez razporkov - z elastiko v pasu - so se predvsem v mestih postopoma začele uveljavljati konec tridesetih let (takrat se začne prodajati elastika). Hlačnice so bile lahko enakomerno široke in so jih na koncih le okraševale čipke, lahko pa so bile spodaj nabrane in imele prišit čipkast oziroma vezen naborek. Ko so se hlače krajšale, se je pojavil razporek pri strani, ki je bil nemalokrat prav tako bogato okrašen. Čipke oziroma okrasne obrobe se je v tistem času že dalo kupiti kot polizdelke, tako da so dekleta sama okraševala hlačke. Pogosto so tudi vezle čipko ali pa monogram (začetnico imena in priimka). Te ročne spretnosti so se učile v šoli in na tečajih: "Prvo, kar sem šivala pri šivilji, so bile špičke, ki sem jih šivala ob robovih hlačnic, ki so imele ob straneh razporek. Tudi okrog razporkov sem jih prišila, bile so okrog poldrug centimeter široke." (Makarovič 2000: 148) Ker so dekleta v okraševanje spodnjih hlačk vložile veliko dela, so poskrbele za to, da je včasih kakšen kos hlačk "po naključju" pokukal izpod krila.

NEDRČEK

Druga poimenovanja so tudi nedrc, modrček, modrc, buštin, unterlajberle.

Sprva je bil nedrček krojen kot neke vrste oprijet životec. Bil je iz finega belega bombažnega ali lanenega platna. Segal je približno do pasu, končal se je s pasom (dvojna

plast tkanine). V predelu prsi je bil po dolžini nabran. Spremaj se je največkrat zapenjal z gumbi (znane so različice, ko se je zavezoval zadaj). "Modrčki so se morali zapenjati spredej, saj je bilo toliko za zapet, da tega ne hrbtu ne zmoroš sam. Jaz sem sicer raje imela nedrčke na kaveljčke kot pa tiste na gumbce." (Vir 4) Naramnice so bile sprva široke, pozneje pa so se začele ozgati. Predvsem mlajše so nosile take s čisto ozkimi naramnicami (špaline). Približno v času druge svetovne vojne so šivilje pričele delati modrčke, krojene na koške (s košaricami). "Prva dva modrčka na špalince mi je naredila šivilja iz črnega klota pri osemnajstih letih." (Makarovič 2000: 151) Predvsem v mestih, kjer so se ženske bolj želele približati trenutnim lepotnim idealom, so v dvajsetih letih, ko je bila modna "neprsata" postava, okoli prsi nosile trak, tako da so imele bolj deško postavo. Starejše ženske so za vsak dan še dolgo v 20. stoletje nosile nedrčke, ki so jim jih zašile njihove šivilje, le "ko gredo k zdravniku, imajo kupljenega". (Makarovič 2000: 151)

Skoraj vsi iz platna krojeni modrčki so bili na vratnem izrezu okrašeni s čipko ali izvezeni. Nekateri so imeli cele naramnice čipkaste. Pozneje, ko so jih šivale šivilje (s košaricami), so bili večinoma iz kupljenega (industrijskega) blaga in vezeni. Pražnji modrčki so bili lahko tudi iz svile. Večinoma so bili v beli barvi, pozneje tudi v nežnih pastelnih barvah.

Morda preseneča podatek, da so nekatere ženske nedrčke nosile nad spodnjo srajco: "Še okoli 1950 leta sem oblekla vrhu srajce unterlajberle, pozimi flanelastega, poleti iz bistrice, belega tankega bombažnega platna, segal je malo čez pas, čezenj sem dala še unterfat in potem obleko povrh." (Makarovič 1991: 77)

IZDELOVANJE HLAČ IN MODRČKOV TER KROJI

Ženske so si spodnje perilo pogosto šivale same. Delno so se šivanja in krpanja naučile že v osnovni šoli, bolj zahtevnih del pa v gospodinjstvih in šiviljskih tečajih oz. pri vaških šiviljah, kamor so hodile po dodatno znanje. "Leta 1937 sem bila v desetmesečni gospodinjstvi šoli v Mali Loki. Z menoj so bile tudi moje tri sestre: Ana, Marica, Katica. Učile smo se kmetijstva, kuhanja in šivanja. Šivala sem največ za dom - delovno obleko in spodnje perilo za vse otroke." (Makarovič 1993: 10)

V navadi je bilo, da so si dekleta že izdelano spodnje perilo (zašile so jim ga šivilje) naknadno same okrasile z vezanjem ali s čipkami. To so počele ob zimskih večerih, poleti pa ob nedeljskih popoldnevih.

Poklic šivilje je bil v tistih časih cenjen. Hodile so po domovih, kjer so ostale, dokler ni bilo vse zašito, v premožnih ljubljanskih družinah tudi po en mesec. Včasih so šivalni stroj prinesle s sabo, navadno pa so ga imeli že pri hiši. "Šivalni stroj je leta 1926 stal 5000 dinarjev, toliko kot dobra krava." (Makarovič 1993: 10) Gospa Angela se spominja: "Sestri so večinoma nosili domov

šivat. Tiste, ki so se ukvarjale samo s šivanjem, so hodile le v hiše, kjer so že imeli mašine. Tisti, ki je niso imeli, navadno niso imeli niti denarja za plačati delo." (Vir 4) Iz literature lahko razberemo, da je izdelovanje spodnjega perila prišlo na vrsto, ko je bila dnevna svetloba že slaba. "Perilo sem šivala zvečer, ker je bilo belo, se je videlo. Obleke pa čez dan." (okoli 1930) "Šivala sem spodnje perilo - čez dan sem urezala, ponoči sem šivala." (Makarovič 1994: 7) Po pričevanjih sodeč, vsi le niso bili zadovoljni z delom šivilj: "Moja mama je spodnje hlače vedno popravljala za šiviljami. Zadaj, kjer so bile preklane, so jih šivilje izrezale naravnost, zato je ona naknadno došla trikotnike, tako da sta se kraka, ko si jih v pasu zavezal, prekrivala." (Vir 5)

KRPANJE IN PREDELOVANJE OBLAČIL

Tako kot vsa oblačila se je tudi spodnje perilo krpalo. Zaradi "oblačilne revščine" so prav spodnje perilo pogosto izdelovali iz drugih tekstilnih izdelkov - jih torej predelovali. Nemalokrat je mati iz spodnjega krila ali spodnje srajce naredila svojim otrokom perilo. Gospa Hozjan se spominja. "Moj oče je bil krojač. Nam otrokom je kar sam zašil spodnje hlače. Naredil jih je iz stare rjuhe, ki se je strgala." (Vir 3)

Krpanje ni bilo nič nenavadnega in sramotnega niti za premožnejše meščane. Na splošno so imeli premožnejši lepše zakrpano perilo kot revne kmečke družine. Krpanje so opravljali celo oblačilni obrtniki.

OBRTNIKI

Ker se konfekcijsko (industrijsko) izdelano spodnje perilo pri nas uveljavi šele po letu 1950, so ljudje, ki so si to lahko privoščili, spodnje perilo kupovali pri obrtnikih. Janja Žagar v svoji knjigi Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med 1. in 2. svetovno vojno navaja: "1928 so Ljubljancani manufakturno blago lahko kupovali kar v 62 prodajalnah, konfekcijske izdelke pa v 25 modnih trgovinah ali pri 21 izdelovalcih. Perilo so lahko naročili ali kupili že gotovo na 16 naslovih, gotove čevlje pa na 34 mestih." (Žagar 1994: 53) Konfekcijsko izdelano perilo je bilo manj cenjeno kot obrtniško. "Ko sem prišla v Ljubljano (1938), sem si modrčke kupovala pri obrtniku, ki je trgovnico imel pri Knaflovem prehodu. Bili so priznani. Konfekcijsko izdelanih še ni bilo." (Vir 4)

Greta Češnovar se spominja: "Leta 1941 ali 1942 je pozno zvečer na vrata potrkal italijanski vojak (po rodu Slovenec). Mama se je močno prestrašila, saj je mislila, da jo bo odpeljal. On ji je v roke stisnil velik paket in ji naročil, naj naredi otrokom kaj za obleči. V paketu je bila balonska svila - blago, iz katerega so izdelovali padala. Mama je dala šivilji delat spodnje perilo zame, za brata in zase, pa tudi za sosedove otroke. Šivilja se je ukvarjala le z izdelavo spodnjega perila. Imela sem moderne spodnje hlače. Iz tako lepega blaga in tako moderno zašite so imeli le premožni. V bočnem delu so bile dolge le kakih 10 cm (nič več hlačnic) in v pasu na elastiko." (Vir 2)

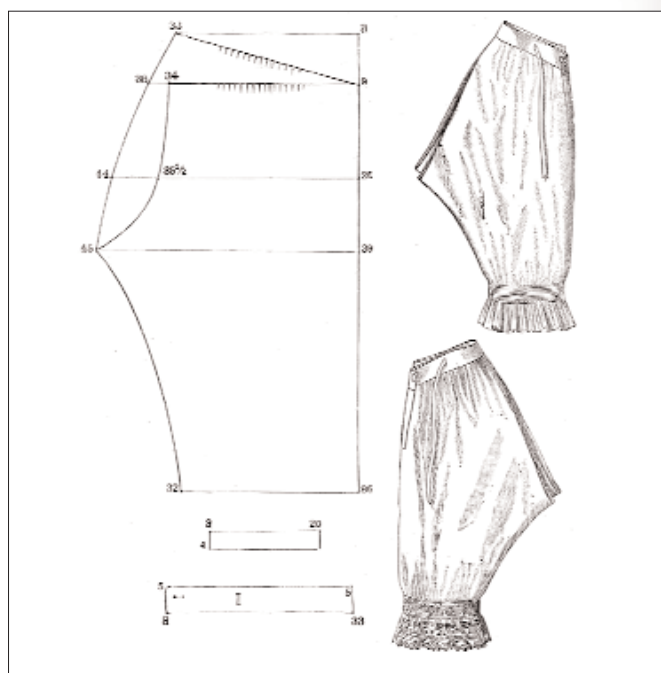
KROJI

Ker so si ljudje spodnje perilo (vsaj preprostejše) pogosto izdelovali kar sami, je obstajalo kar nekaj literature, s katero so si lahko pomagali. Razpoložljive skice in kroji so bili v pomoč tudi obrtnikom.

IZ KNJIGE MATIJE KUNCA

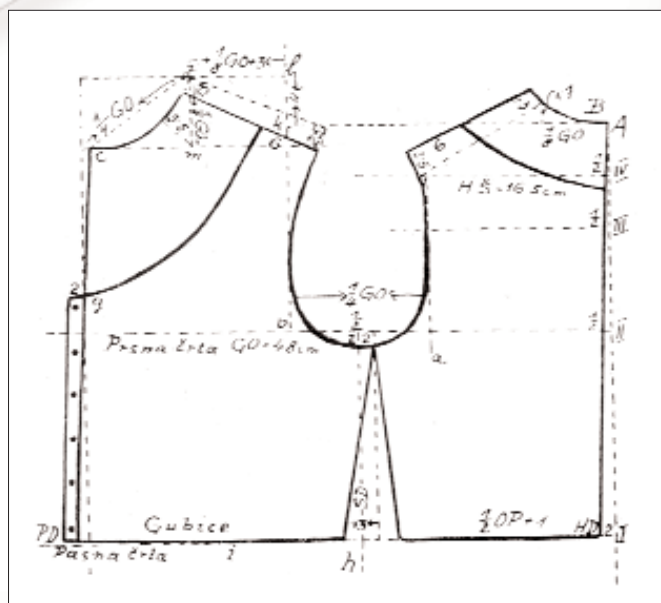
Kroj spodnjih hlač je bil objavljen v knjigi Mitje Kunca z naslovom Krojni vzorci za perilna oblačila leta 1895. V njej avtor podaja tudi praktična navodila, kako prilagoditi kraj svojim potrebam in izdelati ta oblačilni kos. Kraj je narejen za preklane hlače za tedanjo srednje veliko postavbo.

Tehnična skica in kraj preklanih spodnjih hlač (Kunc 1895).

MODRČKI

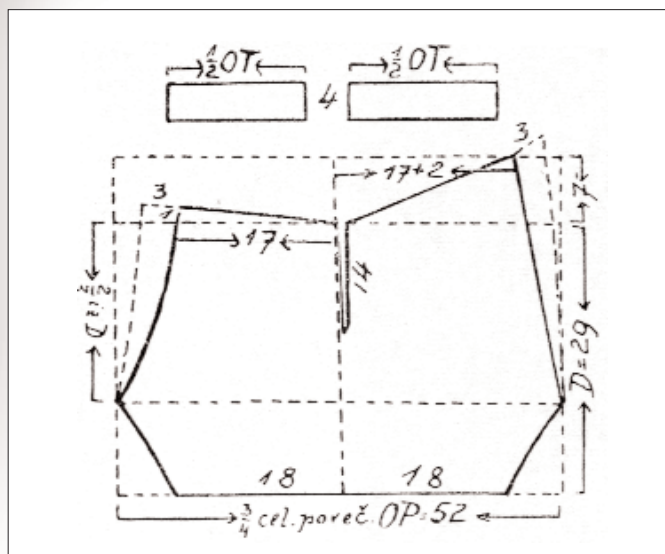

Životek, ki se zapenja spredaj z gumbi (Arko 1927: 32).

OTROŠKO PERILO

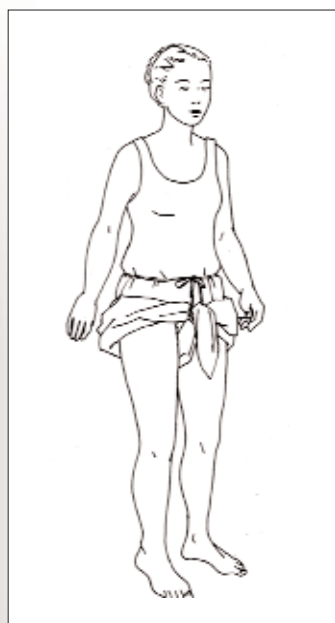
Otroške hlačke s sredinskim šivom (klasične) (Arko 1927: 51).

SPODNJE PERILO V ČASU MENSTRUACIJE

Prve spodnje hlače je dekle pogosto dobilo šele, ko je dobilo menstruacijo. Od tod tudi izraz "dobila je prvo perilo" namesto dobila je prvo menstruacijo. "Prve breše sem dobila na Gorskem Vrhu, ko sem dobila svoje cajte. Spodaj so bile preklane." (Makarovič 1999b: 78)

Pred prihodom spodnjih hlačk so si ženske pomagale s spodnjim krilom. Zadnji konec so si potegnile med noge in ga spredaj zataknila v pentljo iz traku, ki so si ga za ta namen zavezale okoli pasu. Če so imele varnostne zaponke, so si krilo spele. "Mama je dostikrat zakričala, ko se ji je varnostna zaponka odpela in jo špiknila." (Vir 3).

V času menstruacije so si krilo namestile med nogami (Makarovič 1999: 197).

Ti načini pa niso kaj dosti pomagali, kar lahko razberemo iz naslednjega spomina. "Ženskam, ki še niso nosile spodnjih hlačk, je kri tekla po nogah in potem na tla. Colski mežnar se je večkrat jezil, ker je moral po cerkvi pucati po maši." (Makarovič 2000: 153)

S prihodom hlačk, ki so bile v koraku zašite, je bilo ženskam mnogo lažje. V hlače so si namestile cunj: "Kakšno cunjo sem zložila, potem sem jo najprej na eni strani, ko sem jo namestila, pa še na drugi strani privezala s trakom okrog pasu." (Makarovič 2000: 153)

Nekatere ženske so med menstruacijo nosile črna spodnja krila, pozneje pa črne spodnje hlače. Nevesta, ki se je poročila leta 1947, je v bali imela "... šest spodnjih srajc, kombinež in prav toliko spodnjih hlačk ter dvojce črne hlače, ki jih je nosila ob menstruaciji ali kot pravijo za rožce pobirat". (Makarovič 1995: 54)

SPODNJE PERILO KOT DEL BALE

Mnogokrat prav spiski bal kažejo, kateri kosi oblačil in v kolikšnem številu so se nosili v določenem času. Napisano pravilo je bilo, da mora vsaka nevesta na nov dom prinesiti vsaj toliko oblek, da v naslednjih desetih letih ne bo potrebovala nič novega. Nekatere navajajo celo, da so morale imeti zadosti oblačil za vse življenje. Bala naj bi zato vsebovala vsaj ducat kosov spodnjega perila. Te številke seveda nihajo. V času vojn in med obema vojnoma je vladalo oblačilno pomanjkanje in takrat so bile količine perila manjše. Število kosov je nihalo tudi glede na premožnost: "Preden se je (dekle) poročilo, naj bi imelo sešitih vsaj nekaj nujnih oblačil in perila. K bali je spadalo: 6 ali 12 kosov določenega perila, to je 6 ali 12 spodnjih hlačk, 6 kombinež, 6 nedrčkov, 4 zimske srajce in 4 letne nočne srajce ..." (Makarovič 2000: 189)

Za pripravo bale so morala dekleta delati kar nekaj let. Ženske se spominjajo, da se prej kot v dveh letih ni dalo privarčevati za balo. Nekatere so si balo pripravljale mnogo dlje.

Dekleta iz revnejših družin so si material za perilo prislužila sama in si ga pozneje tudi zašile. "Po malem sem sebi šivala za balo 12 hlačk, 12 srajc, 4 so bile na ramah zapete, ostale pa s špalinami, z naramnicami. Vse sem spredaj vezla in jim všila klekljane idrijske čipke. Tudi hlače sem spodaj vezla na mašino." (Makarovič 2000: 190) Če se je dalo, so dekletom pri pripravi bale pomagali tudi starši. Mnogim so že zelo mladim kupili nekaj metrov platna, iz katerega so si lahko zašile perilo. V bogatejših družinah so celotno balo pripravili starši. Tam so večinoma dali šivati šiviljam in tudi število oblačilnih kosov je bilo navadno večje. "Jaz sem prinesla leta 1934 poleg 20 spodnjih srajc in 30 spodnjih hlačk, 6 nedrčkov iz belega platna in drugih oblačil. Vse mi je kupila mama." (Makarovič 2000: 190) Ni bilo redko, da so si dekleta, ki so imela tako bogato balo, na perilo izvezla začetnice imena in dekliškega priimka ter zaporedno številko določenega oblačilnega kosa. "Poleg monograma je imela srajca uvezeno tudi številko 16, kar pomeni, da je bilo v bali vsaj 16 srajc." (Makarovič 1999b: 100).

OMEMBE SPODNJEGA PERILA V LJUDSKIH PESMIH

V želji, da bi našla čim več omemb spodnjega perila, sem prelistala tudi zbirke ljudskih pesmi, a v njih ni bilo pesmi, v katerih bi te izraze našli. Našla sem jih šele v zbirki Klinček lesnikov, ki jo je uredil in spremno besedo napisal Marko Terseglav (glej Terseglav 1981).

Omembo spodnjega perila najdemo predvsem v šaljivih poskočnih pesmih. Te pesmi so bile po mnenju urednikov ljudskih pesmi neprimerne za objavo. Karel Štrekelj, ki je dobil nalogo zbrati kar največ ljudskih pesmi, ki jih bodo objavili v enotnem delu, je sicer zapisal tudi "kosmate" pesmi (kot jim pravijo), vendar jih ni vključil med objavljene, saj so veljale za "grde" in "prostaške".

Če se je kdaj kakšna od teh pesmi pojavila kje zapisana, so celo tako nedolžne besede, kot je ljubezen, nadomestili s piko. Poimenovali so jih "pesemska kuga", saj naj bi bile škodljive za bralca, še posebej slab vpliv naj bi imele za mladino. Toda tudi te šaljive, kosmate oziroma okrogle pesmi so odraz časa, prostora in kulture.

Terseglav ni bil prvi, ki je opozoril na to, kako nesmiselno je bilo te pesmi skrivati. Že prej so izobraženci poudarjali, da je te pesmi treba sprejeti kot dejstvo in se jih ne sramovati, saj pesmi same po sebi niso pokvarjene, so le neposreden pogled slovenskega človeka na stvarnost. Nekaj primerov:

*Jerca ma cuzike
s cunjam povite,
fantje nikar se je
ne dotaknite.*

*Kak sem se smejal,
posmehval,
kadar sem krilo
povzdigval.*

*Nikoli več, nikoli več
ti moja ne boš,
če ti jančico v postelji
dol djala ne boš.*

*Le k meni si lezi,
ne boj se bolha,
saj bodem ležala
brez interfata.*

VIRI IN LITERATURA

Viri:

1. Vida Čemažar, rojena 1923 na Brezovici pri Ljubljani.
2. Greta Češnovar, rojena 1934 v Ljubljani.
3. Angela Hozjan, rojena 1931 v Šomotorci.
4. Albina Kastelic, rojena 1915 v Šentvidu pri Stični.
5. Marija Podboršek, rojena 1910 v Škocjanu.

Literatura:

ARKO, E. 1927 Prikrojevanje perila po životni meri, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

BAŠ, A. 1987 Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, Ljubljana: DZS.

Dekliško perilo 1933 Strokovna knjižica "Ženskega Sveta", Ljubljana: Konzorcij "Ženski Svet".

KNAFELJ, A. 1937 Krojna knjiga za damske obleke in perilo, Ljubljana: Blasnik.

KUNC, T. 1933 "foaleta", Ljubljana.

KUNC, M. 1895 Krojni vzorci za perilna oblačila, Ljubljana: Narodna tiskarna.

MAKAROVIČ, M. 1986 Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Dobropolje, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1987 Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Slovenska Istra, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1991a Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Zilja, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1991b Oblačilna kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. V Slovenski etnograf 33-34, Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, str. 247-300.

MAKAROVIČ, M. 1993 Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Poljanska dolina ob Kolpi, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1994 Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Litjsko Posavje, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1995 Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Notranjska, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1996a Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Prekmurje, Ljubljana: ZKO Slovenije.

MAKAROVIČ, M. 1996b Noše, plesi in šege od Mute do Kaple, Muta: IS SO Radlje.

MAKAROVIČ, M. 1996c Oblačilna kultura v Rožu, Celovec: Mohorjeva družba.

MAKAROVIČ, M. 1999a Oblačilna kultura v Podjuni, Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva družba.

MAKAROVIČ, M. 1999b Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Bela krajina: Krajevne skupnosti Adlešiči, Sinji Vrh in Vinica, Ljubljana: SLKD.

MAKAROVIČ, M. 1999c Oblačilna kultura na Tolminskem, Tolmin: Občina Tolmin.

MAKAROVIČ, M. 2000 Oblačilna kultura v Zgornji Vipavski dolini in na Gori, Ajdovščina: Zavod za kulturo, izobraževanje in šport. Postopek pri pranju finega perila, Ljubljana: 1932.

TERSEGLAV, M. 1981 Klinček lesnikov, Ljubljana: Cankarjeva založba.

TRSTENJAK, A. 1996 Psihologija barv, Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.

VRIŠER, A. 2001 Zjutraj pred ogledalom. Muzejski list 25, Maribor: Pokrajinski muzej Maribor.

WHELAN, B. M. 1995 Barvna harmonija 2, priročnik za ustvarjanje kreativnih barvnih kombinacij, Ljubljana: Softproject.

ŽAGAR, J. 1988 Plašč in perilo. Etnolog, 8/58, str. 473-476.

ŽAGAR, J. 1994 Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno, Ljubljana: Mladika.

ORGLICE

TOMAŽ RAUCH

Prispevek je oblikovan kot kratek povzetek in pregled tistega, s čimer so se seznanjali udeleženci seminarja oz. delavnice, ki je na Šmartnem na Pohorju potekala v okviru državnega srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž 5. novembra 2005.

Podatki o tem, kdo in kdaj je orglice izumil, se v literaturi, blago rečeno, razlikujejo, bolj natančno zapisano pa o tem vlada v enciklopedijah prava zmešnjava. Ampak neki mejnik je treba postaviti in zato naj navedem podatek, da jih je najverjetneje iznašel Friedrich Buschmann v Berlinu leta 1821 oz. 1822. Nato se je pohod glasbila pričel in traja še danes, in sicer predvsem zaradi njegove relativne preprostosti, praktičnosti za prenašanje in uporabnosti.

Preden so se neke sredi 19. stoletja orglice razširile tudi v naših krajih, so s tem izrazom poimenovali razne vrste trstenk in sorodnih piščali. Orglice, kakršne poznamo danes, so dokaj hitro postale priljubljeno sejmarsko blago. Pogosto so veljale za otroško glasbilo, vendar pa jih je spreten godec lahko uporabil za izvajanje različnih melodij, tudi za izvajanje plesnih viž. Na Slovenskem je bil gotovo najbolj znan belokranjski godec Jazo, ki je orglice igral hkrati z lončenim basom - gudalom in v krajih, kjer je živel, veljal za pravo legendo.

Orglice so v osnovi diatonično glasbilo. Zato so tudi drugje po svetu znane predvsem kot ljudsko glasbilo - tudi pri nas, kjer je ljudska glasba v osnovi pretežno diatonična. Pozneje so se orglice (oziroma ustna harmonika, kot jim uradno navadno rečejo) razvijale in se v resni glasbi uveljavile tudi kot kromatično glasbilo (z vsemi poltoni). A tu gre v bistvu za dva inštrumenta v enem: to so pravzaprav glasilke dvojnih pol tona "narazen" uglasenih orglic, med katerimi izvajalec preklaplja s posebnim gumbom, ki mu orgličarji največkrat rečejo "register". Ampak, da se ne bomo izgubili v podrobnostih ...

Orglice so sestavljene iz deščice z luknjicami, nanjo je pritrjena kovinska ploščica z glasilkami, vse skupaj pa ščiti pokrov. Glasilke so iz prostonihajnih-prenihajočih jezičkov, ki dajejo glasbilo značilen zvok in ga zaradi načina nastajanja zvoka uvrščajo v isto družino glasbil, kot so harmonike, harmonij in nekatere vrste orgel. Kot rečeno, so orglice diatonične, kar posledično pomeni, da tok zraka v eno smer skozi eno odprtino proizvede drugačen ton, kot tok zraka skozi isto odprtino v drugo smer. Skratka, če zrak piháš, se orglice oglasijo drugače, kot če ga "vlečeš". V praksi pa to pomeni še nekaj - da na orglice lahko igramo njim primerno glasbo tudi dvo- ali večglasno.

Namenoma sem zapisal njim primerno glasbo, kajti zaradi že zgoraj omenjenih zakonitosti pa tudi zaradi načina uporabe v ljudski glasbi pri nas orglice pač niso primerne

za izvajanje česar koli. Najprej je seveda treba upoštevati sposobnosti izvajalca, pa tudi pri izboru ljudskih viž je treba biti previden. Orglice so še posebej primerne za otroške skupine (če govorim o uporabi v okviru tematike, ki ji je bil namenjen seminar), otroci pa najraje in najlaže izvajajo preproste otroške pesmi - med ohranjenimi je po značaju tako ali tako večina mlajšega izvora in vsaj deloma primerna tudi za gibno izražanje. Pri odraslih izvajalcih lahko pričakujemo kakšno izrazitejšo plesno vižo, ki ji je na istem glasbilo dodana tudi že ritmična spremljava.

Na seminarju smo preizkusili nekaj načinov melodičnega izvajanja in ritmičnih spremljav. Posvetili smo se načinom igranja, ki so primerni pri poustvarjanju našega glasbenega izročila v našem okolju in (jasno) izpustili načine, kakršni se uporabljajo v bluzu, džezu ...

Najprej smo poizkusili preprosto enoglasno igranje melodije, ki predstavlja osnovo. Za začetek smo izbrali preproste melodije, kakršne navadno na orglice igrajo otroci, ko poskušajo iz glasbila prvič izvabiti glasbo (npr. Na planincih sončece sije - pesem, ki po navadi prva pride na misel). Takoj na začetku se pokaže, da stvar vendarle ni tako zelo preprosta, kot se morda sprva zdi. Po navadi se pojavi težava pri oblikovanju ustne odprtine, skozi katero gre zrak. Obvladovanje tega elementa in orientacije na glasbilo, ki ga med izvajanjem ne vidimo, pride prav pri zahtevnejših oblikah igranja, zato mu je vredno že na začetku posvetiti vsaj nekaj pozornosti. Če poizkusimo igrati zaporedje tonov diatonične durove lestvice, bomo kmalu opazili zakonitosti razporeditve tonov na orglicah. /Malo teorije: če v glasbilo pihamo, se oglašajo toni, ki tvorijo osnovni (tonični) durov trizvok tonovskega načina, v katerem so orglice uglasene. Če zrak vlečemo, se oglasi dominantni septakord istega načina. Ampak potem manjka šesti ton lestvice in ta je dodan v vrsto, ki se oglasi, če zrak "vlečemo", saj bi bil v skupini osnovnega trizvoka preveč moteč. Na njem se vendarle "vse začne in konča". In na ta "šesti" ton je treba nekoliko paziti. Rad se namreč pridruži predvsem sedmemu tonu lestvice, kar ni najbolj blagoglasno, a na to nas opozorijo že sama ušesa./

Sledi dvoglasno igranje. Slovenska ljudska glasba je v preprostejših oblikah navadno taka, da kar "kliče po terci". Pri primerni melodiji se to navadno zgodi kar samo. Dejansko je na orglice marsikdaj lažje igrati dvoglasno kot enoglasno, posebej za odraslega človeka, ki ustnice težko dovolj prožno oblikuje, da bi lahko pihal zrak v eno samo odprtino glasbila. Navadno pazimo, da so toni, ki predstavljajo melodijo, med izvajanjem po višini "zgoraj" (prostorsko na skrajni desni med zaigranimi toni), ker orglice ne omogočajo različne jakosti sočasno izvedenih tonov in bi poslušalec težko izločil melodijo iz drugačnega razporeda zvokov.

To je torej stopnja, ki jo bodoči orgličar hitro obvlada. Sledijo preprosti načini igranja s spremljavo.

Za začetno vajo smo na seminarju poskusili z razdelitvijo v dve skupini. Ena je igrala melodijo (eno- ali dvoglasno), druga pa je dodajala spremljavo (akordično-ritmično seve-

da, saj gre vendar za plesno glasbo). Najprej na poudarjene dobe takta, pozneje na nepoudarjene. Tretji način je ta, da z močnejšim pihanjem poudarimo tiste dobe takta, ki so sicer nepoudarjene - igramo pa vse dobe. Ta način pride prav, ko orgličar igra melodijo in spremljavo sam.

Sledile so vaje, ko izvajalec vse igra sam. Dobro je začeti z res preprostimi primeri in zelo počasi, saj mora biti končni rezultat v osnovi avtomatizirano mehansko izvajanje spremljave. Tudi tu smo najprej poskusili s poudarjeno dobo - z nekoliko povečano močjo izpihanega-vdihnjenega zraka.

Sledile so vaje z dodanimi toni. Kar pomeni, da med igranjem samim spreminjamo število odprtin, skozi katere pihamo zrak. Igramo melodijo, občasno pa odprti- no ustnic razširimo tako, da se oglasijo še drugi toni akor- da, ki je zaradi zgradbe orglic (hvalabogú!) navadno - glede na smer zraka - že tako ali tako prvi.

Pri tem dodatnem odpiranju spet lahko uporabimo dva načina, ki smo ju na seminarju preizkusili:

- z razširjanjem odprtine ustnic ("na eno stran" - pri običajni drži glasbila na levo, zaradi melodije);
- z jezikom, kar pomeni, da z jezikom odprtine na orglic- ah odkrivamo in zakrivamo (levo od jezika, če je drža "standardna", se pravi, da so nižji toni na levi, višji pa na desni).

Od tu dalje je vse le še stvar iznajdljivosti, vaje, volje in nadarjenosti ...

Orglice lahko uporabimo za marsikaj. V osnovi so solistično glasbilo, so torej samozadostne, čeprav se v ljud- ski glasbi pojavljajo tudi v priložnostnih sestavih. Godec si je seveda rad poudaril ritem, navadno z ного. Pri odrskih nastopih je treba paziti, da ne pretiravamo s spremljavami (količinsko), kot zadnje čase dostikrat opazamo, ko veliko ritmičnih zvočil preglasi melodično glasbilo. Prava mera je še vedno eno prvih pravil in tudi preveč melodičnih glas- bil, ki izvajajo isto melodijo, navadno ni potrebno.

Pa tudi dolgotrajni in številni nastopi hitro postanejo enolični in dolgočasni. So pa lahko orglice zelo zanimiva občasna popestritev nastopa v obeh oblikah - s spremljavo ali brez.

V kakšnih zasedbah oz. v kombinaciji s katerimi glasbili naj se orglice igrajo, je stvar odločitve v posameznih primerih. Za spremljavo petja niso najbolj primerne že zaradi značaja glasbila pa tudi zaradi glasnosti. Godci so namreč navadno na glasbila igrali na ves glas in se niso zadrževali z namenom, da bi bilo slišati pevce. Ta način se je pojavil šele pozneje, kot bolj mestna iznajdba, podobno kot pri harmoniki. Ker pa so orglice vendar tišje od har- monike, se kot spremljava pri raznih novoletnih kole- dovanjih in podobnih obhodih tudi niso uveljavile, saj niso dovolj dobro opravljale vloge pritegovanja pozorno- sti, in nenazadnje tudi zaradi relativne neuglednosti. S harmoniko je bila družba videti pomembnejša kot z orgli-

cam in orglic ter z njimi orgličarjev ljudje niso jemali tako resno. Ta in podobna dejstva je pri uporabi in umestitvi orglic v programe folklornih, godčevskih ali drugačnih skupin dobro upoštevati, kot tudi siceršnja pravila pripravljanja programov ...

Še o izbiri orglic: ko izbiramo glasbilo, smo dostikrat v dilemi. Najdražja glasbila niso vedno najprimernejša, še posebej če ne gre za kakšnega virtuoznega izvajalca, kar je v ljudski glasbi po navadi pravilo. Boljše so preproste in majhne kot tiste z dodatnimi funkcijami, ki jih ne uporabljamo. Danes se dobijo dokaj kakovostne orglice za sprejemljivo ceno, in ker so majhno glasbilo, se na daleč niti ne vidi, če je kakšen del plastičen namesto lesen. Za glasbo, o kakršni govorimo, pa večjih in zahtevnejših niti ne potrebujemo. Če je nastop sestavljen tako, da imajo orglice v njem pomembno vlogo (pa tudi sicer), ne škodi, če ima godec s seboj tudi rezervne.

Če orglice igramo skupaj z drugimi glasbili, seveda pazimo, da se z ostalimi ujemajo v tonovskem načinu. Nekoliko je dobro upoštevati tudi samo višino zvoka. Više uglasene orglice imajo bolj prodoren zvok in praviloma porabijo manj zraka. To je pomembno pri večglasnem igranju, saj skozi orglice dobesedno "dihamo". Tudi barva zvoka je različna. "Mehkejše" so z zrakom navadno varčnejše od tis- tih z ostrim glasom. Dihalna tehnika se največkrat razvije z vajo, tako da se samodejno naučimo spuščati primerne količine odvečnega zraka (če je potrebno) skozi nos. Pomembno pa je tudi, da dolžina nastopa upošteva fizične sposobnosti izvajalca. Torej, ne pretiravati z dolžino posameznih delov, ki zahtevajo spremljavo, pa tudi količina ostalih izvajalcev (če se za njih odločimo) naj bo takšna, da se orgličar ne muči preveč, da bi jih preglasil.

Ozvočevanje orglic je zgodba zase. V zabavnih in drugih zvrsteh jih navadno igrajo naravnost v mikrofona, ki ga izvajalec drži kar v rokah. Če hočemo ohraniti značaj orglic kot ljudskega glasbila, naj mikrofona stoji v določeni razdalji, podobno kot pri večini drugih glasbil ali pri petju. Če se le da (torej če velikost prostora dopušča), je najbolje akustičnim glasbilom dovoliti, da zvenijo brez pomoči elektrike.

Literature s skromnejšimi navedki v zvezi z orglicami je veliko. V dobi informatike do podatkov ni pretežko priti, treba je biti le dovolj selektiven. Podobno tudi glede izbora viž, kar pa je druga zgod- ba in se ne nanaša le na orglice. Dobro je seveda pogledati v knjigo Zmage Kumer Ljudska glasbila in godci.

Orglice iz zbirke Tomaža Raucha.
(Foto: Tomaž Rauch, Čikečka vas, februar 2006.)

IZŠTEVANKE IN ZBADLJIVKE

BOJAN KNIFIC

Ob pregledovanju diplomskih del na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, katerih teme se dotikajo ljudskega izročila, sem ugotovil, da je v njih skritih mnogo otroških rimanih besedil, zapisanih na terenu, ki v knjigah s podobno tematiko niso objavljena. Da bi to gradivo doseglo vodje otroških folklornih skupin, vzgojitelje v vrtcih in učitelje na osnovnih šolah, sem se odločil, da po njem pobrskam in izluščim besedila, ki se mi zdijo zanimiva. Zapisi na terenu so bili sicer opravljeni pretežno v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, navezujejo pa se na leta pred in po drugi svetovni vojni. Ob upoštevanju časa in prostora se mi vsaj nekatera zdijo primerna za vključitev v programe otroških folklornih skupin.

Rimanim besedilom, ki sem jih našel v diplomskih delih na Pedagoški fakulteti, sem dodal še nekaj besedil, ki jih je zbral Roman Gašperin.

Izštevanke so otroške igre, ki se izgovarjajo večinoma pred igro skrivanja ali lovljenja (Gašperlin 1988: 8), z njimi pa otroci izberejo tistega, ki igro začne. Besedila izštevanek so pogosto nerazumljiva - navidezno včasih brez vsakega smisla, njihova oblika pa je podrejena predvsem rimi in ritmu. Končni cilj izštevanke ni, da bi se otroci med seboj preštevali, ampak da izmed sodelujočih izločijo enega. Glede na besedilo, bi jih lahko razdelili na pomenske in nepomenske. Pri pomenskih iz besedila lahko razberemo smiselno sporočilo, pri nepomenskih pa je celoten tekst (ali njegova večina) zgrajen iz popolnoma nesmiselnih in med sabo po pomenu nepovezanih besed. Obstajajo seveda tudi kombinacije enega in drugega, torej, del teksta tvori smiselno celoto, dodane pa so besede, katerim pomena ne moremo določiti.

Zapisi izštevanek kakor tudi zapisi ostalega ljudskega izročila ne predstavljajo pravil, po katerih bi se mogli popolnoma zgledovati in jih jemati kot edini možni vir za odrske interpretacije otroškega izročila. Zapis predstavlja le eno od oblik, ki je bila ustaljena med ljudmi, možne pa so neštete variante. Izštevanke so sicer sodile med čarobne forme, ki se v času, ko so opravljale primarno funkcijo, zaradi obrednega pomena niso smele spreminjati. A to prvotno funkcijo so izgubile, prenašanje od ust do ust pa je omogočalo dokaj svobodno spreminjanje teksta. Spreminjajoča se besedila so torej plod otroške ustvarjalnosti, posamezne ustaljene oblike pa so se med otroki oblikovale in ohranile tudi pod vplivom raznih knjižnih objav, ki so povezane z vzgojnimi in učnimi programi v vrtcih in osnovnih šolah.

Zmerljivke predstavljajo del otroške ustvarjalnosti, ki se kljub spremenjenim družbenim razmeram še vedno

ohranjajo in prenašajo iz roda v rod. Med otroki so se ukoreninile in postale last ozke skupnosti otrok posamezne generacije ali pa so bile v podobnih oblikah razširjene na širših območjih in med več generacijami. Otroci jih ne uporabljajo zato, da bi se z njimi resnično zmerjali, ampak jih enostavno izgovarjajo kot pesmice, ki so se jih naučili od svojih vrstnikov ali od staršev in njihovih vrstnikov, starih staršev ipd. (Gašperlin 1988: 14)

Ena izmed funkcij otroških folklornih skupin je tudi odrsko prikazovanje elementov ljudskega izročila. Otroške folklorne skupine naj bi predstavljale otroško izročilo, vključevanje kratkih rimanih besedil pa vodjem in članom otroških folklornih skupinam omogoča ustvarjanje pestrih in zanimivih programov.

IZŠTEVANKE

Podčrtani so poudarjeni samoglasniki.
Z znakom "ə" so označeni polglasniki.

*Am bam perkopam,
štiri miši, pet podgan,
šija vija, kompanija,
marš vənka ti!*

Povedala: Marija Kofol; roj. 1902; Bovec. (Gašperlin 1988: 26)

*An ban pet podgan,
štiri miši, v uh me piši,
vija vaja ven.*

Povedala: Nežka Kokalj; roj. 1930; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 56)

*An daj trtanaj,
šiva biva kampanija,
si beraka, tika taka,
vija vaja ven.*

Povedal: Franc Juvan; roj. 1910; Olševke pri Preddivoru na Gorenjskem. (Sajevic 1997: 54)

*Aj baj kome staj,
tia mia kompanija,
sama raka tika taka,
aj baj buf!*

Povedal: Anton Babič; roj. 1913; Ankaran. (Gašperlin 1988: 33)

*Angele bangele vitki ves,
strase krase cumpa nes,
klin klan cumparan,
ajde rogo ven!*

Povedala: Franciška Knafelj; roj. 1911; Novo mesto. (Gašperlin 1988: 37)

*Engule bengule cuckov sin,
po vrtu mašira,
kobilce nabira,
rajsa pajsa bum!*

Povedala: Johana Hrivar; roj. 1899; Lipovščica - Sodražica. (Gašperlin 1988: 43)

*Akote bakote cučkov sin.
Kod si hodil, kje si bil?
Po vrtu špansiraj,
kamenčke pobiral,
jih u rit zadiral,
vritu piku kneđel kaus!*

Povedala: Marija Vrtin; roj. 1904; Črnomelj. (Gašperin 1988: 60)

*Enci benci komisar,
kupi konja za denar.
Peljal ga je v Rim
in prodal za zlat cekin.
Vija vaja ven.*

Loški potok; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 144)

*Andrle pandrle zlata koleša,
mi se peljamo v sveta nebesa,
angelci vriskajo, duše pa piskajo,
vija vaja ven.*

Ljubljansko barje; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 144)

*Andrle pandrle čuka me,
abe fabe domine,
ektum pekturum kufer štuc,
kvinte kvante sekste fuc.*

Povedal: Franc Juvan; roj. 1910; Olševik pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevic 1997: 55)

*Ankate pankate cukate me,
abe farbe domine,
ektum petkum kufer štruc,
eden dvezem ven ga fuc.*

Povedala: Nežka Kokalj; roj. 1930; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 56)

*Enkati penkati cukati me,
avle pavle domine,
erc perc komisar,
kupil konja za denar,
peljal ga je v Rim
in prodal za en cekin.*

Povedala: Angela Primožič; roj. 1920; Šentrupert na Dolenjskem. (Ostrelič 1998: 55)

*Enkati penkati sukati me,
fibe fabe domine,
erc perc konjederč,
aus štraus kraus.*

Povedala: Rezka Pleteršek; roj. 1902; Žalostna gora na Dolenjskem. (Ostrelič 1998: 55)

*En ten tini,
sava raka tini,
sava raka tiki taka,
vija vaja von.*

Povedala: Slavka Pečnik; roj. 1926; Prevalje na Koroškem. (Šimenc 2002: 125)

*Blem blem bombališu,
šišu gute talališu,
an dan dopalan,
ti si zadnji mali zvon.
Vija vaja ven!*

Leta 1999 povedala: Ivana Potočnik, Mežiška dolina; brez ostalih podatkov. (Šimenc 2002: 125)

*Ena bena benica,
bodi moja ženica,
en ben ben,
pojdi zdaj ti ven.*

Povedala: Mici Koračin; roj. 1929; Mokronog. (Ostrelič 1998: 57)

*Eci peci pec,
ti si mali zec,
jaz sem mala prepelica,
eci peci pec.*

Kočevje; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 145)

*Ains, cvaj policaaj,
draj, fir oficir,
finf, seks alte heks,
ziben, aht gute naht,
nojn, cen šlafgen.*

Povedal: Ivan Novak; roj. 1907; Velenje. (Gašperin 1988: 77)

*Vija vaja, kuzla laja, pes prdi,
starga desca srat tiši,
dol počepne, kup nardi,
gor ustane, vse smrdi.*

Povedala: Mateja Sajevic; roj. 1967; Olševik pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevic 1997: 57)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Miklavž, Vrtec Vrtljak na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin v Mariboru. (Foto: Janez Eržen, maj 2006.)

Ti daš kola, ti pa vola,
ti daš kravo, ti otavo,
ti daš ječmen, ti pšenico,
ti daš prejo, ti predico,
ti daš mesa, ti ušesa,
ti daš nos, ti pa gos,
ti daš moko, ti pa roko.
Zmerom se bojiš kot miš,
zdaj pa stopi, ti loviš!

Povedala: Zora Ogrinc; roj. 1931; Ankaran. (Gašperin 1988: 88)

Hočeš nočeš v šolo greš,
hočeš nočeš vse izveš,
hočeš nočeš se učiš,
hočeš nočeš ti loviš.

Povedala: Dani Zalar; roj. 1911; Kranj. (Gašperin 1988: 95)

Špela debela vse pojela,
zelje, ričet, žgance, krompir,
potlej vzel jo je hudir -
mi pa smo imeli mir!

Povedala: Angela Zorec; roj. 1909; Vrzenec. (Gašperin 1988: 96)

Muca, maca, raca, gos,
siv osliček, črni kos,
pisan ptiček, počen groš,
bel konjiček, zvrhan koš,
pisker - lonec, slepa miš,
a za konec ti loviš!

Povedal: Janez Slaviček; roj. 1920; Dolenci. (Gašperin 1988: 112)

Kos ima dolg nos,
dolg kljun,
pa daleč plun.

Povedala: Nežka Kokalj; roj. 1930; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 56)

Ena putka kokodajsa,
znesla je kar štiri jajca,
skonkala je naokrog,
kot da nima svojih nog,
en, dva, tri, pa miži zdaj ti!

Povedala: Režporova teta; roj. 1923; Sodražica. (Gašperin 1988: 114)

Ena žaba je umrla,
ali greš na njen pogrebč
Da.
Koliko vencev boš nosilač
Pet.
En, dva, tri, štiri, pet.

Leta 1999 povedala: Ivana Potočnik,
Mežiška dolina; brez
ostalih podatkov. (Šimenc 2002: 131)

Kuzla laja, pes prdi,
starga dšca srat mudi.

Ko se kupček naredi,
tam se šteje en, dva, tri.

Povedala: Slava Škrbe, roj. 1921; Breg, Žužemberk. (Omahen 1999: 116)

Anča panča pomaranča,
eva deva daks.

Povedala: Antonija Hovnik, roj. 1927; Prevalje na Koroškem. (Šimenc 2002: 125)

Ena ena ena,
rožica rumena,
pecelj ima zelen,
ti pa pojdeš ven.

Leta 1999 povedala: Ivana Potočnik, Mežiška dolina; brez ostalih podatkov. (Šimenc 2002: 129)

Moja sekirca dober reže,
če ne reže, je tepena,
skavs maus ta zad'n miži.

Povedala: Nežka Kokalj; roj. 1930; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 57)

Avion po gori gre,
spuša bombe doli gre.
En, dva, tri,
pa povej število ti.

Povedal: Anže Česen; roj. 1988; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 58)

Indijanci so barabe,
jedo same kolerabe.
Kolerabe pa smrdijo,
indijanci pa prdijo.

Povedal: Anže Česen; roj. 1988; Ševlje na Gorenjskem. (Pintar 1996: 58)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Črna na Koroškem - Podružnica Javorje na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin v Šoštanju. (Foto: Janez Eržen, april 2006.)

*En cigan po cesti gre,
čik pobere, ga poje.
Jaz ga bi pa tudi rad,
pa ga nimam kje pobrat.*

Leta 1999 povedala: Ivana Potočnik, Mežiška dolina; brez ostalih podatkov. (Šimenc 2002: 129)

*Na otoku Guliganter
se rodil je rožnat panter,
in seveda tudi žena,
lepa panterka rumena.*

Leta 1999 povedala: Ivana Potočnik, Mežiška dolina; brez ostalih podatkov. (Šimenc 2002: 130)

ZMERLJIVKE

*Šavsova dva
sta vstrižena oba,
kə nimata vas, (las)
nə smeta na vas.*

Povedal: Miha Sajevec; roj. 1937; Olševsek pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevec 1997: 60)

*Od Luž do Olševka,
do belga Češnevka,
ni lepših deklet,
kje Mihčovah pet.
Kə ma bertolček nov
kə je glih Mihčov Johanc prov.*

Povedal: Miha Sajevec; roj. 1937; Olševsek pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevec 1997: 61)

*Ciril in Metod
sta jedla piškot,
piškota ni blo,
sta pila vodo.*

Povedal: Miha Sajevec; roj. 1937; Olševsek pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevec 1997: 62)

*En cigan po cesti gre,
čik pobere, dober je.
Mali bi ga tudi rad,
pa ga nima ket pobrat!*

Povedala: Mateja Sajevec; roj. 1967; Olševsek pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevec 1997: 63)

*Marjanca izpod klanca
o ljubezni nič ne ve,
poljubit jo bo treba,
še preden v šolo gre.*

Loški potok; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 146)

*Anton baron,
je špilov zastonj,
je Micka plesala,
mu je fige kazala.*

Loški potok; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 146)

*Jože bože bere rože,
pride raca, ga ofaca,
pride goska, ga ofloska,
pride vrabec, ga odnese v nemški Gradec.*

Loški potok; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 146)

*Damjana podgana po lukni leti,
če miške ne ujame, se kislo drži.*

Ljubljansko barje; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 147)

*Mica potica, slovensko ne zna,
malo ponudla, malo poštrudla,
talarje meče na tla.*

Ljubljansko barje; brez ostalih podatkov. (Kovačič idr. 1993: 147)

*Tona melona na kahli sedi,
cajtngere bere pa fajfo kadi.*

Povedala: Antonija Hovnik; roj. 1927; Prevalje na Koroškem. (Šimenc 2002: 131)

*Tona neroda po lojtri je šla.
Se lojtra spodmakne,
je padla na tla.*

Povedala: Jožefa Glavan; roj. 1919; Reber pri Žužemberku. (Omahen 1999: 120)

*Anzi panzi peč podrə,
nətər zlezo,
kruha speko,
pa mami dau.
Mama je rekva: "Tək je prau."
Anzi panzi se pa u hvače uscau.*

Povedal: Filip Krebs; roj. 1939; Jamnica na Koroškem. (Šimenc 2002: 132)

*Mica ripica ma strganga strica.
Stric je zaspau in se u hvače uscau.*

Povedala: Nevenka Radušnik; roj. 1951; Ravne na Koroškem. (Šimenc 2002: 132)

*Ana podgana po luknji hiti,
če miške ne ujame, se kislo drži.*

Povedala: Miroslava Hočevnar; roj. 1935; Žužemberk. (Omahen 1999: 121)

*Ana podgana miške lovi,
če nobene ne ujame, pa spat odhiti.*

Povedala: Marija Kuhelj; roj. 1924; Žužemberk. (Omahen 1999: 121)

*Ana podgana pod klopjo leži,
zraven še miška se sladko smeji.*

Povedala: Marija Kuhelj; roj. 1924; Žužemberk. (Omahen 1999: 121)

*Matija nagaja,
kozo napaja,
koza poskoč,
pa Matija poč.*

Povedala: Micka Kuhelj; roj. 1924; okolica Žužemberka. (Omahen 1999: 125)

*Punčka na ganku
v pisanem gvančku,
talerčke brisala,
fantka poklicala.
Fantek priteku,
punčko natepu,
punčka jokala,
fanteke smejal.*

Povedala: Vinko Sever, roj. 1926, in Anica Sever, roj. 1930;
Muljava. (Omahen 1999: 128)

*Jože kože
ima na tri rože.
Pride kozliček,
odgrizne veršiček.*

Slavka Zajc; roj. 1938; Grintovec pri Zagradcu.
(Omahen 1999: 121)

*Godec je godec,
ima pisan želodec,
pa jezik plesniv,
ki je strašno lažniv!*

Kožljek; brez ostalih podatkov. (Gašperin 1988: 226)

DRUGA ŠALJIVA BESEDILA

*Janez in Micka
gresta v Kranj po picka,
vzameta koreto,
povabita še teto.
Teta je pijana,
Janez jo priganja.*

Povedal: Janez Sajevec; roj. 1969; Olševke pri Predvoru na
Gorenjskem. (Sajevec 1997: 58)

*Mladi Miki firkelc vina,
stari babi terpentina.
Mladi Miki prstan zlat,
stari babi štrǎk za vrat.*

Povedal: Janez Sajevec; roj. 1969;
Olševke pri Predvoru na Gorenjskem. (Sajevec 1997: 59)

*Stara sem gratova,
devat na morǎm,
gǎdcǎ zagodejo,
plesat pa pojǎm.*

Povedala: Justina Balantič; roj. 1940; Hotemaže na Gorenjskem.
(Sajevec 1997: 66)

*Pikl pakl prazn žakel,
kdor bo kaj kruhca dau,
bo pri Bogu spau.
Če pa nač ne daš,
se v pǎku strklaš.*

Povedala: Jožefa Erjavec; roj. 1909; Višnja Gora. (Omahen 1999:
119)

*Gospod in gospa sta imela psa,
pes je naredu gou gou,*

gospod se je u hlače usrou.

Povedala: Anica Starc; roj. 1936; Dutovlje. (Gašperin 1988: 126)

*Gospod in gospa po cesti sta šla,
gospod je zavriskau,
se u hlače podriskau.
Gospa je jokala,
ker hlače je prala,
gospod pa je kleu,
ker hlač ni imeu.*

Povedala: Tatjana Novak; roj. 1974; Pišce. (Gašperin 1988: 126)

*Dober dan gospod kaplan,
ste dobili telegram?
Vaša žena je rodila
dva debela krokodila.*

Povedala: Marija Kofol; roj. 1902; Bovec. (Gašperin 1988: 126)

*En, dve, tri,
u želodcu kruli mi,
štiri, pet že spet,
sedem, osem kruha prosim,
devet, deset,
treba jesti bo že spet.*

Povedala: Martina Seničar; roj. 1925; Smolenja vas. (Gašperin
1988: 137)

VIRI IN LITERATURA

Gašperin, Roman
1988 Slovenske otroške ljudske pesmi: izštevanka, pesmice,
zmerljivke. Diplomski naloga. Oddelek za etnologijo in
kulturno antropologijo Filozofske fakultete. Tipkopis.

Sajevec, Marija
1997 Otroške gibalne, rajalne in besedne igre v Olševku pri
Predvoru na Gorenjskem. Diplomski naloga.
Pedagoška fakulteta v Ljubljani. Tipkopis.

Pintar, Franciška
1996 Ljudske otroške rajalne in gibalne igre slovenskih
pokrajin. Škofja Loka z okolico. Diplomski naloga.
Pedagoška fakulteta v Ljubljani. Tipkopis.

Štefelin, Mojca
1995 Ples in glasba v otroških ljudskih gibalnih in rajalnih
igrah na območju Škofje Loke. Diplomski naloga.
Pedagoška fakulteta v Ljubljani. Tipkopis.

Kovačič, Darja, Simona Marinko in Karmen Suhadolnik
1993 Otroške rajalne in gibalne igre slovenskih pokrajin.
Ljubljansko barje z okolico in Kočevsko-Ribniško.
Diplomski naloga. Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
Tipkopis.

Ostrelčič, Elizabeta
1998 Ljudske rajalne in gibalne igre v Mirenski dolini in
Trebnjem. Diplomski naloga. Pedagoška fakulteta v
Ljubljani. Tipkopis.

Šimenc, Mojca
2002 Ljudske gibalne in besedne igre za otroke v Mežiški
dolini. Diplomski naloga. Pedagoška fakulteta v
Ljubljani. Tipkopis.

Omahen, Nataša
1999 Ljudske rajalne in gibalne igre ter bibarije (od Višnje
Gore do Žužemberka). Diplomski naloga. Pedagoška
fakulteta v Ljubljani. Tipkopis.

ALI SO BILE USPAVANKE DEL VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA V PRETEKLOSTI?

Uspavanje otrok od tridesetih let
dvajsetega stoletja do danes

MOJCA SLOKAN

Kaj je to otroštvo? Ali je bilo vedno takšno, kot je danes, ko posvečajo starši otrokom ogromno pozornosti? Samo in izključno otrokom je namenjen del svetovne industrijske proizvodnje! Usmerjen je v izdelovanje hrane, igrač, pripomočkov za nego ter celo duhovnih dobrin, med katere lahko štejemo številne otroške zgodbe, pesmi in tudi uspavanke. Otroke torej že od rane mladosti vzgajamo v potrošniškem duhu! Svetova otrok in odraslih zaznavamo kot dva povsem različna si. Otroci veljajo za nežna, krhka bitja, ki jih je treba obvarovati pred kruto realnostjo in jim v zavetjih domov ponuditi toplo zatočišče.

Če pa pogledamo v preteklost, lahko ugotovimo, da odnos do otrok ni bil vedno tak kot dandanes. Zgodovinar Aries trdi, da so v srednjem veku otroke videli kot pomanjšane odrasle, pojem otroštva pa bi se naj izoblikoval šele v začetku novega veka (povzeto po Salecl 1991: 72). Na Slovenskem se je literatura, namenjena posebej otrokom in mladini, pojavila šele v 19. stoletju. Kot prvo slovensko knjigo, ki je bila napisana izrecno kot čtivo za mladino, postavljata Ivan Grafenauer (povzeto po Glazer 1991: 189) in (Marija Jamar - Legat 1976: 89) delo Zber lepih ukov za slovensko mladino Urbana Jarnika, ki je izšlo leta 1814. Alenka Glazer pa v svojem pregledu na začetek slovenske mladinske književnosti postavlja Antona Martina Slomška (1991: 187). Že pred njim so se pojavljali posamezni literarni teksti, ki bi jih lahko uvrstili med dela, namenjena oziroma dostopna mlademu bralcu. "Toda ta dela niso bila namenjena predvsem otroku, temveč kvečjemu tudi otroku." (Glazer 1991: 187) Odrasli in otroci vse do 19. stoletja še nista bili dve popolnoma ločeni kategoriji.

Ko sem se pogovarjala z informatorko, ki je svoje otroštvo preživljala v vihnem obdobju pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej, me je njen odgovor na vprašanje, katere uspavanke so ji peli kot otroku, naravnost osupnil. "Nobenih!" mi je odgovorila.

Bila je drugorojenka v družini z osmimi otroki. Oče je bil čevljar, mama pa je hodila v tavr (dnino), ki je prinašal glavni dohodek. Za pridelavo hrane so imeli dve njivi, na katerih so sadili krompir, zelje, fižol, grah, bob, repo, kol-erabo in korenje. Živel so v revščini in mama in oče nista imela časa ukvarjati se z otroki, saj sta cele dneve delala. V navadi je bilo, da so starejši otroci pazili na mlajše - tako sta sogovornica in njena starejša sestra morali paziti na dojenčke kmalu po njihovem rojstvu. Matere v tistih časih po porodu niso dolgo ležale, ampak so začele že po nekaj dneh spet vse normalno delati. Časa in denarja za počitek pač ni bilo.

Dojenčke so dajali spat v pletene košarice, pozneje pa v leseno zibko, ki jo je naredil ata. Do vratu so bili poviti v štruco in šele ko so imeli približno eno leto, so jih povili tako, da so imeli roke zunaj. Uspavali so jih tako, da so jih položili v posteljico in jih gugali, če niso takoj zaspali. Uspavank niso peli nikoli (oziroma vsaj informatorka se tega ne spominja, torej če so jih že peli, je bilo to zelo poredko). Da dojenček ni jokal, so mu dali v usta dudo. Toda te niso bile takšne, kot jih poznamo danes. Bile so narejene doma. V manjšo krpico iz blaga so zavili sladkor in to dajali dojenčku.

Ko so bili otroci dovolj stari, so šli spat sami, in sicer takrat, ko je eden izmed staršev tako ukazal. Spat so jih pošiljali, ko je bilo še svetlo, pozimi pa ob petrolejki, saj elektrike ni bilo. Pogojev za prebiranje pravljic ali petje uspavank dejansko ni bilo. Starši so bili utrujeni od celodnevne dela in niso imeli moči, da bi se še ukvarjali z otroki. Prav tako ni bilo elektrike - le kako boš bral ali pel

Otroška plesna skupina Krog iz Maribora pri uspavanju punčk iz cunji.
(Maribor, medobmočno srečanje otroških folklornih skupin. (Foto: Janez Eržen, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina vrtca Vrtiljak iz Maribora.
Medobmočno srečanje otroških folklornih skupin v Mariboru.
(Foto: Janez Eržen, maj 2006.)

v temi? Pa tudi knjig je primanjkovalo. V celi vasi ni bilo niti ene. Informatorka je dobila prvo (in edino), šele ko je šla v šolo - šlo je za neko italijansko čitanko.

Edine pravlјice, ki se jih spominja, je otrokom pripovedovala neka teta, ki ni imela otrok. Drugače so bili prepuščeni sami sebi. Ko so malo odrasli, so morali pomagati pri vsakdanjih opravilih. Njihova glavna skrb je bila tudi varovanje mlajših bratcev in sester. Tako številna družina brez otroškega dela ne bi mogla preživeti.

Kakšen je bil torej obred spanja? Pred spanjem so si umili roke in noge v lavorju. Kopali so se le enkrat na teden v škafu. Vodo so morali nositi iz studenca, saj vodovod še ni bil napeljan. Postelje so bile lesene in ozke. Na eni sta spala po dva otroka, starši so imeli malce širšo posteljo. Namesto vzmetnic so uporabljali kožuhinke iz koruznega ličja, ki se je menjalo vsako leto. Pokriti so bili z volnenimi odejami. Spali so v spodnjih hlačkah in majčkah z dolgimi rokavi. Vsa oblačila, ki so jih nosili, so bila narejena doma, le blago je bilo kupljeno.

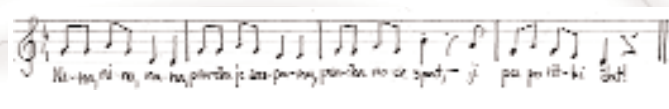
Otroška folklorna skupina vrtca Vrtiljak iz Maribora.
Medobmočno srečanje otroških folklornih skupin v Mariboru.
(Foto: Janez Eržen, maj 2006.)

Če niso ubogali, ko so jim starši ukazali, naj gredo spat, so bili kaznovani s tepežem. Ker je vzgoja temeljila bolj na palici kot na lepi besedi, se sogovornica do svojega šestega leta ni mogla odvaditi močenja postelje. Spominja se, da jo je mama, kadar je zmočila posteljo - in to je bilo kar pogosto - za kazen zjutraj pomazala po obrazu s tisto umazano rjuho. Prepričevala jo je celo, da bo nehala močiti posteljo, če bo jedla mišje meso! Zato pri kosilu ni hotela jesti mesa, razen če so ji rekli, da je mišje (meso so jedli samo enkrat na teden).

Strašili so jih s hudičem, še posebej, ko je hodil Miklavž s parkeljmi. Druga nočna grozota jih je preganjala v času kolin. Ko so klali prašiča, je informatorka stekla v senik in zarila glavo v seno, da ni slišala cvileža uboge živali. Oče jih je v času kolin strašil, da bo prišel prašič nazaj ponoči, ko bodo spali, in jih bo spraševal: "Kje so moja jetra? Otroci, kje so moja jetra?"

Toliko o otroštvu v prvi polovici 20. stoletja. Sogovornica tudi svojim trem otrokom zvečer ni namenjala veliko časa, saj ga ni imela. Spomni se le ene uspavanke, ki gre takole:

*Nina, nina, nana,
punčka je zaspala,
punčka noče spat,
ji pa po ritki dat!*

Konec uspavanke je spremljal rahel udarec z roko po otrokovi ritki. Trdi, da so otroci s to nino-nano najhitreje zaspali. Pela jo je vedno tiše, ko so se otroku že začele zapirati oči, pa že šepetaje.

Kje se je naučila te uspavanke, se ne spominja. Morda ji jo je pela že njena mama, pa je pozabila in jo ohranila nekje daleč v podzavesti. Mogoče je tudi, da jo je slišala na radiu ali jo je prebrala v pesmarici. Mama jo je naučila le nekaj ljudskih pesmi, ki so se pele ob kmečkih opravilih - ob košnji in ličkanju -, po vojni pa tudi partizanske. Večino pesmic in pravlјic se je tako naučila, šele ko je bila že odrasla. Slišala jih je na radiu ali prebrala v kakšni otroški knjigi, saj so se začeli množični mediji širiti po Sloveniji šele po drugi svetovni vojni. Takrat se je tudi začelo moderno varovalno pojmovanje otroštva, ki se je izoblikovalo v meščanskem sloju, širiti prav med vsemi sloji, kar je verjetno povezano s splošnim dvigom življenjskega standarda.

Sedaj ko je v pokoju, veliko časa posveti svojim vnukom. Po navadi jim zvečer govori zgodbe ali poje pesmi, ki niso nujno uspavanke. Največkrat pripoveduje Mojco Pokrajculjo in Rdečo kapico, med priljubljene pesmi pa sodijo En hud pesjan je živu ali Dekle je po vodo šlo. Povedala mi je tudi, katero besedno šaljivko v idrijskem narečju imajo njeni vnuki radi: Bil je en grof, imel je en knof, pol je pa po stopnicah letu, pa mu je še tist odletu!

Pripovedovanje in petje ob večerih pa ni navadno branje iz knjig, ampak vsebuje mnoge gledališke elemente, saj gre za zelo doživeto pripovedovanje in petje. Uspavanje otroka je posebna vrsta sporazumevanja, pri kateri imajo pomembno vlogo tudi nebesedne prvine, gibi in dotiki, ter različne zvočne domislice. Za otroka so premalo le besede. Ves čas je prisotna tudi improvizacija. Izmišljanje in spreminjanje zgodb ni izključeno, prav tako ne prirejanje pesmi ali iznajdba čisto novih.

Uspavanke so vrsta duhovne dediščine, ki kaže zgodovinsko in socialno pogojene odnose do otrok. Zato je treba biti pri zbiranju tega gradiva pozoren na družbeni sloj, med katerim so bile razširjene, na pogostost njihovega izvajanja ter na celoten kontekst, v katerem so zaživele - na obred uspavanja torej. Le tako bomo lahko ločili, kaj je resnična dediščina otrok, ki so odraščali na slovenskem ozemlju, in kaj je plod naše domišljije, ki vidi le idilično kmečko družino, ki ponuja otrokom zavetje in starševsko nesebično ljubezen. Ne smemo pozabiti, da je tudi ljubezen do otrok kulturno pogojena!

INFORMATORKA:

Pavla Drešček, rojena Lukan; roj. 1933; Godovič.

VIRI IN LITERATURA:

Puhar, Alenka
2004 (1982) Prvotno besedilo življenja: Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju. Ljubljana: Studia Humanitatis.

- Žagar, Janja
1997 Vrata kroga: O rojstvu in zgodnjem otroštvu na Slovenskem. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Salecl, Renata
1991 Disiplina kot pogoj svobode. Ljubljana: Krt.
- Glazer, Alenka
1991 'Slovenska mladinska poezija od Slomška do Župančiča.' V: Sedemdeset let Slovenske slovenistike: Zborovanje slavistov ob stoletnici rojstva Frana Ramovša, Ljubljana 1990. Martina Orožen in Irena Orel, ur. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. Str. 186-197.
- Jamar - Legat, Marija
1976 'Začetki slovenske književnosti za mladino.' Otrok in knjiga 4: str. 84- 91.
- Aries, Philippe
1991 Otrok in družinsko življenje v starem režimu. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Gottlieb, Alma
2000 'Where have all the babies gone? Toward an anthropology of infants (and their caretakers).' Anthropological Quarterly Vol. 73, no. 3: str. 121-132.
- Higonnet, Anne
1998 Pictures of innocence: The history and crisis of ideal childhood. New York: Thames and Hudson Ltd.
- Zorn, Aleksander
1995 'Otroška literatura in mladinska književnost.' Otrok in knjiga 39/40: str. 5-12.

Otroška folklorna skupina Mlinček iz Brezj ob odrskem prikazovanju uspavanke. Medobmočno srečanje otroških folklornih skupin v Radovljici. (Foto: Janez Eržen, april 2004.)

BOROVO GOSTÜVANJE ALI POROKA Z BOROM

JELKA PŠAJD

GLAVNE ZNAČILNOSTI BOROVEGA GOSTÜVANJA

Če se v predpusnem času (od sv. treh kraljev do pustnega torka) ali ženitvenih dneh (od božiča do pepelnice)¹ ni nihče v vasi poročil, imajo vaščani v Prekmurju pravico do "služenja" borovega gostüvanja. Ta čas je bil namreč v preteklosti na kmečkem podeželju najprimernejši za sklepanje zakonskih zvez in veseljačenje ob tem.

Splošno mnenje je, da se borova gostüvanja prirejajo zlasti v evangeličanskih vaseh, kjer je malo mladine in so poroke zato redke. V katoliških vaseh se je temu običaju upirala duhovščina, z utemeljitvijo, da se preveč norčujejo iz verskih obredov.² Najdemo ga le v dveh pokrajinah Prekmurja, to je na Goričkem in Ravenskem (okolica Tišine), pogostejše na Goričkem. Menim, da danes tri odločilna dejstva govorijo za borovo gostüvanje kot turistično prireditev oz. spektakel: številčnost ljudi v posameznih vaseh, sodelovanje večine v vasi in složnost vaščanov. Se pa tudi dogaja, da majhne vasi priredijo borovo gostüvanje kljub premajhnemu številu domačinov (skupni interes jim je zaslužek in složnost vasi) in si vaščane oz. sodelujoče like sposodijo v sosednji vasi.³ V Šulincih je leta 2003 v borovem gostüvanju sodelovalo okrog 300 ljudi.⁴

Težko je določiti pravi izvor, starost in tipične značilnosti, ki bi bile enake za vsako borovo gostüvanje, saj se je pojav, ki postaja turistična prireditev, skozi čas in v prostoru spreminjal in odzival na socialne in družbene razmere, kar je vidno v dodajanju novih likov (predvsem dodajanju aktualnih političnih osebnosti), oblačilnem videzu, besedilih.

Ustalo se je mnenje, da je bilo borovo gostüvanje v Prekmurju prvič izvedeno v Puconcih, in sicer leta 1921. Izvedeno je bilo po nasvetih Franca Bükviča, znanega

borovega popa, ki je vleko ploha videl leta 1882 v Halbenreinu na avstrijskem Štajerskem. Vendar ustna izročila iz Velikih Moravcev, Skakovcev, Puževcev, Krajine in Gederovcev, ki jih je zapisal Boris Kuhar, povedo, da so imeli, sicer redka, borova gostüvanja v Prekmurju že pred prvo svetovno vojno in celo v 19. stoletju.⁵

Od leta 1921 do 2004 je bilo zapisanih okrog 139 borovih gostüvanj v Prekmurju, deset jih je bilo leta 1955.

V Puconcih podrti bor vlečejo mlada dekleta in fantje iz gozda do gasilskega doma oz. mesta, kjer se odvija veselica, simbolni pomen vleke pa je javno sramotenje neporočene mladine, ki si ni uspela najti: dekleta moža, fantje žene. Pri tem simbolnem obredu gre za nagajivo opominjanje skupnosti, ki hoče spolno še neproduktivnim na zavrt način povedati tisto, česar zaradi tabuiziranja ne more povedati naravnost.⁶ Gre za poroko z borom, množično prireditev, kjer sodeluje cela vas in je hkrati spektakularna oblika ljudske igre s pripravljenimi besedili in natančno določenimi vlogami likov.⁷ Če izhajamo iz dejstva, da se borovo gostüvanje zgodi, če se v vasi nihče ni poročil, potem bi bil bor lahko ali sneja ali mladoženec.

Kar nekaj argumentov govori v prid temu, da je bor mladoženec.

- Preprost argument, ki ga zagovarja Marta Sever, odlična poznavalka borovega gostüvanja v Šalamencih, je, da je bor samostalni moškega spola in se zatorej nevesti išče ženina.
- Borovo gostüvanje izhaja iz običaja vleke ploha, le da v bolj obširni in organizirani obliki in lahko govorimo o nadgradnji prvotne vleke ploha. Tam gre za sramotenje deklet, ki si niso našle ženina in s poroko zagotovile reprodukcije družine oz. vaše skupnosti. Manj gre za sramotenje fantov, ki si prav tako niso zagotovili potomstva! Ker gre pri vleki ploha za čaranje rodovitnosti in plodnostno magijo, hlod - bor po svoji zunanji obliki predstavlja moški falus. Posledično in logično se nam torej vsiljuje mnenje, da se mladoženec ne bo poročal z moškim falusom, ampak bodo snejo poročili z njim!

Prvo borovo gostüvanje v Šalamencih leta 1931.
(Foto: Fototeka Pokrajinskega muzeja Murska Sobotna.)

¹ Palko Gal, Pustni običaji v Slovenski krajini, v: Ljudski glas, 1950, št. 9, str. 4.

² Niko Kuret, Maske slovenskih pokrajin, Ljubljana, 1983, str. 168; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, Prva knjiga, Ljubljana, 1989, str. 25; Janez Bogataj, Clovek z masko, Radovljica, 1994, str. 13.

³ Ernest Drvarič, Šalamenci 9, 3. 9. 2003, AV, arhiv Turističnega društva Šalamenci in Pokrajinskega muzeja Murska Sobotna.

⁴ Ernest Škerlak, Šulinci 40, 4. 4. 2003, AV, arhiv Pokrajinskega muzeja Murska Sobotna.

⁵ Boris Kuhar, Borovo gostüvanje, v: Slovenski etnograf, Ljubljana, 1964, str. 145.

⁶ Štefan Smej, v: Vestnik, 3. 2. 1994, str. 1.

⁷ Boris Kuhar, Borovo gostüvanje, v: Slovenski etnograf, Ljubljana, 1964, str. 133; Erno Eperjessy, Borovo gostüvanje pri Porabskih Slovencih, v: Etnologija Slovencev na Madžarskem, Budimpešta, 1999, str. 9; Niko Kuret, Maske slovenskih pokrajin, Ljubljana, 1983, str. 169; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, Prva knjiga, Ljubljana, 1989, str. 25.

- Slavko Ciglencečki povezuje Kibelin mit z borovim gostüvanjem: "Ko se je Kibela zaljubila v Atisa in ji je postal nezvest, ga je kaznovala z blaznostjo, v kateri se je pod borovim drevesom kastriral in umrl. Ker je kasneje svoje dejanje obžalovala, je Zeus Atisovo truplo spremenil v zimzeleno borovo drevo, kasneje je bil znova rojen in združen s Kibelo." Kibela kot ženska in boginja ter Atis kot bog in moški (bor) sta bila združena v ponoven začetek življenja.

Ker se v predpustnem času ni nihče poročil, imajo vaščani možnost zaslužiti denar za potrebe vasi: gradnja in popravilo gasilsko-vaških domov, nakup gasilske opreme, gradnja infrastrukture, mrlških vežic ... Borovo gostüvanje sta volja in interes vaščanov. Najprej glavni organizator, največkrat so bili v preteklosti to gasilska društva ali vaški odbori, danes tudi ostala društva, npr. turistično, skliče sestaneke vseh občanov, na katerem sklenejo, da bodo prireditve izpeljali, in določijo, za kaj bodo izkupiček porabili. Organizacijski odbor se oblikuje dva do tri mesece pred prireditvijo. V tem času, ko potekajo priprave na borovo gostüvanje, se nekajkrat zberejo ženske in izdelujejo rože iz barvnega krep papirja kot okrasje likom na vabljenju in na prireditvi in za okrasitev voza. Zbiranje prostovoljnih prispevkov za borovo gostüvanje po sosednjih vaseh se začne navadno mesec dni pred prireditvijo, danes samo ob sobotah in nedeljah. Glavni namen vabovcev poleg zbiranja prostovoljnih prispevkov je vabljenje na borovo gostüvanje. Oblikuje se več skupin po pet (v Moščancih tri ženske in dva moška) do šest (v Šalamencih tri ženske in trije moški) ljudi. Vsem, tako moškim in ženskam, ki hodijo vabit na borovo gostüvanje, pravijo pozvačini. Vabit hodi organizirano cela vas.

V pustni prireditvi se prepletajo šege in navade prave poroke in pusta, gre za "pustno poroko". Nastopajoči liki se delijo v dve glavni skupini: svatba in fašenki:

- svatba, ki ne služi⁸ in igra vlogo svatovanja,
- fašenki, ki služijo in ne služijo ter igrajo vlogo pustnih norčij in na prave svatbe niso prihajali,
- tretja skupina so druge aktivne osebe, ki so nepogrešljive v pustni prireditvi in niso vezane na igrane vloge svatbe ali fašenkov.

Lahko govorimo o 190 osebah; kjer je vas manjša, je število manjše, kjer je dovolj vaščanov, pa je številka večja, saj je treba poskrbeti, da so vključeni vsi, ki želijo sodelo-

Liki zadnjega borovega gostüvanja v Prekmurju v Šalamencih leta 2004.
(Foto: Jelka Pšajd, Šalamenci 2004.)

vati, to pomeni ponavljanje likov, npr. pri cigankah, policajih.

SVATBA - ne služijo

- sneja,
- mladoženec,
- oče,
- mati,
- starešina,
- starešica,
- posvalbice,
- družbani,
- pozvačini,
- turbaš.

OSTALE AKTIVNE OSEBE

- posamezni muzikantje ali ansambel oz. muzika,
- voditelj ali povezovalac,
- razdeljevalke peciva,
- ženske z južino za sekače,
- gostinska strežba,
- redarstvo,
- organizacijski odbor,
- vabovci: pozvačini, ciganice, harmonikarobrniki.

FAŠENKI - služijo

- fobtrniki: frizerke, fotograf, rešetar, kopinar, žlajfar, marelaš, roraš, čistilec čevljev, "mate pa ne date", bosnjak, ponvar ali drotaš, poštaš,
- medicina: doktor, medicinske sestre,
- ciganice: ciganica z medvedom, šlogarice,
- lopov,
- sodnija: sodnik, delavec zapora, fiškališ, policaji ali žandari (ne služijo!),
- mežnar, cemešter,
- novi liki.

⁸ Služiti, zbirati, nabirati denar za vaše potrebe, npr. popravilo ali gradnja infrastrukture.

FAŠENKI - ne služijo

- pop ali farar,
- merilci,
- cestar,
- koula majster,
- bohoc,
- fašenek,
- gozdni liki: vile (te služijo!) z lovcem in muzikantom, comprnice, vrag, sekači, logar, palčki z varuhinjami,
- perice,
- dama.

Pop ima, kar se tiče govorov, najpomembnejšo vlogo. Govoriti začne že pred gasilskim domom, nadaljuje v gozdu in konča pred gasilskim domom. Govore, vendar manj kot pop, imajo tudi pozvačini, to je vabovci, ki vabijo na borovo gostüvanje, starešina pri igranem delu pred gasilskim domom, mati, oče, sneja ali mladoženec, razen tega vsi pred vstopom v gozd odgovarjajo na vnaprej pripravljena vprašanja gozdarjev. Prvotna besedila Franca Bükviča so se spreminjala, saj so ostali pisci besedil hodili po ideje na borova gostüvanja v sosednje vasi in jih nato napisali in priredili za potrebe in situacije domače vasi.⁹

ZAKLJUČEK

Borovo gostüvanje je prireditev in šega. Čeprav izgublja na prvotnem pomenu, to je smešenju vseh neporočenih in s tem vlečenju (op. podčrtala avtorica) bora, je treba opozoriti na nekatere stvari, ki lahko dajo prireditvi "etnografsko" veljavo. Pomemben je koncept prireditve, predvsem igranega dela, kjer obiskovalcu dajo videti in razumeti pomen borovega gostüvanja. Jasno mora biti določena vloga posameznih likov in vloga bora. Obiskovalca in gledalca prireditev ne sme puščati v dvomih in vprašanjih, ampak mu mora biti jasen pomen borovega gostüvanja. Vodja prireditve mora povedati obiskovalcem, zakaj se vleče bor. Stari pustni liki izginjajo, prihajajo pa novodobni, kot je na primer žirafa. Nič ni narobe z dodajanjem sodobnih likov, samo treba jim je dati pravo vsebino in (nov) pomen. Njegova pojavnost mora biti jasna in definirana in z razlogom (npr. služenje denarja), ne samo zato, ker je ljudem všeč.

Razlike pa ostajajo. Borova gostüvanja se med seboj razlikujejo v številu nastopajočih, ponekod snejo zaradi varnosti pred krajo skrijejo med vile ali posvalbice in svojo vlogo nastopi šele proti koncu prireditve, ponekod se bor licitira, več se navzočnost različnih sodobnejših likov, mladoženec in sneja se peljeta na boru ali se pelje samo eden, različna je vsebina fararjevih besedil, različno je okraševanje bora ... V slovenskem Porabju zbirajo prostovoljne prispevke za nakup drevesa. Podaraj je ljudska šega, ki izhaja iz prave svatbe, ko nevesta in njena starešica hodita po darove (danes denar), k tistim ljudem, ki ne bodo povabljeni na svatbo. Porabski Slovenci vlečejo

smreko, posekajo jo pred borovim gostüvanjem in jo čez noč stražijo, da ne bi moške iz sosednjih vasi oklestili vrha. Drevo tudi okrasijo.

Dandanes je borovo gostüvanje bolj prireditev kot šega. "Ko ljudje ne verjamejo v to, kar delajo, govorijo pri raznih šegah, potem to postane navada. Ko pa vse to samo zato delajo, da bi s tem sebe in druge ljudi razveselili, je to prireditev."¹⁰ Predvsem ni več pomembno sramotenje neporočenih - tega tudi več ne moremo pričakovati, ker so se spremenile družbene vrednote glede neporočenih -, lažna poroka z borom postaja turistična prireditev, s pomočjo močnega oglaševanja tudi prireditev za obiskovalce zunaj Prekmurja. Glavni namen je bil in ostaja zbiranje denarja za potrebe vaše skupnosti oz. njene infrastrukture (šolske, gasilske, kulturne, cerkvene).

Ostajajo tri velike vrednote in posebnosti borovega gostüvanja: igrana, govorjena in brana besedila so v prekmurskem narečju; borovo gostüvanje je odločitev vaše skupnosti in jo tudi vaška skupnost organizira, brez pomoči od zunaj; prireditev/šega se odvija v vasi, v Prekmurju. "Borovo gostüvanje se mora dogajati v naravi, to je živ pojav, ne pa na asfaltu!"¹¹ Treba je vztrajati na tem, da bodo turisti/obiskovalci prihajali na kraj prireditve in ne narobe. Če bodo organizatorji in nastopajoči redno začeli prikazovati borovo gostüvanje zunaj vasi, se kmalu lahko zgodi, da bo postalo samo ena izmed mnogih slovenskih turističnih prireditev.

Lik fašenek, ki je popolnoma izginil z borovih gostüvanj.
(Foto: Fototeka Pokrajinskega muzeja Murska Sobota, Moščanci leta 1956.)

⁹ Konrad Vučak, Puconci 153, 6. 11. 2003, AV, arhiv Turističnega društva Salamenci in Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

¹⁰ Marija Kozar, Šega ali/in prireditev?, v: Porabje, 8. 5. 2003, str. 4.

¹¹ Marija Sever, odlična poznavalka borovega gostüvanja v Salamencih, organizatorka, pisateljica besedil in iger na borovem gostüvanju.

NESTROKOVNI VODJA ŠKODUJE FOLKLORNI SKUPINI

KLAVDIJA ŽABOT

Od petka, 27. 1., do nedelje, 29. 1., je v Novem mestu potekal Folklorni tabor za odrasle, ki se ga je udeležilo več kot sto vodij in članov folklornih skupin. Na njem smo folklorniki v štirih skupinah ustvarjali nove programe, v sobotnem večeru pa smo ob zastavljenem vprašanju, kaj mladi pričakujejo od folklorne skupine, razmišljali o težavah, s katerimi se le-te srečujejo pri delu, in iskali možne rešitve za prihodnji razvoj. Pogovor (okroglo mizo), na katerega so bili vabljeni člani folklornih skupin (brez vodij), je usmerjala Nežka Lubej. Z namenom, da bi izrečene besede sodelujočih odmevale v širših krogih, v spodnjem besedilu izpostavljam misli, ki bi jih bilo morda vredno upoštevati.

V Sloveniji obstaja več kot 500 folklornih skupin (polovica otroških). Ta podatek je vsekakor alarmanten. Na eni strani je zavidanja vredno, da se v deželici pod Alpami toliko skupin ukvarja s poustvarjanjem ljudskega izročila in njegovim posredovanjem vsem zainteresiranim. Številnost je. Kako pa je s kakovostjo? To je druga plat medalje. Kaj se dogaja v skupinah? Kako delujejo? Katera je dobra, katera ne? Vprašanj je veliko, odgovori pa se žal izmikajo. Težko je izbrati univerzalne in idealne kriterije, poenotena merila, na podlagi katerih bi lahko iz množičnosti izluščili kakovost.

Eden pomembnejših merilcev kakovostne skupine je prav gotovo strokovno podkovan in folklorno izobražen vodja skupine. Ta kriterij pomaga iz mnoštva petstotih folklornih skupin presejati tistih nekaj (približno sto), katerih vodje se redno (ali vsaj občasno) udeležujejo plesnih in pevskih folklornih seminarjev, taborov, godčevskih delavnic in drugih izobraževanj. Na omenjenih izobraževanjih se vodja lahko nauči, kako dobro voditi svojo skupino. Nauči se, kaj je treba storiti, na kaj je treba biti pozoren, katerim napakam se je treba izogniti in tako doseči, da se skupina dvigne iz množice in postane kakovostna skupina z zadovoljnimi člani (plesalci, plesalkami, godbeniki, pevci). Kako to doseči?

Prvi pogoj so redne vaje. Ker je precej skupin primoranih imeti vaje ob vikendih (člani so dijaki, študentje in zaposleni), je priporočljivo vaditi

vedno na isti dan in ob isti uri. Tako se člane navadi na določen urnik in prepreči zmedo, ki nastane ob spreminjanju termina. Vodja se mora na vajo predhodno pripraviti ter določiti njen potek. Tako ob koncu vaje lažje oceni, ali so plesalci usvojili zastavljeno oz. kaj bo še treba obdelati in dodelati na naslednji vaji.

Ogrevanje plesalcev pred pričetkom vaje se prerediti pojavlja. Ogrevanje vaje so izjemnega pomena, saj preprečujejo nastanek poškodb, ob njih pa plesalci nezavedno urijo plesno tehniko in razvijajo plesnost. Seveda je treba ogrevanje vaje prirediti in prilagoditi sposobnostim plesalcev. Ogrevanje je lahko tudi zabavno (s pomočjo igrice), primerno za spoznavanje novih članov ter za učenje novih plesnih prvin, ki jih potem med vajo vključimo v plesno celoto.

Naslednji pogoj za uspešno delo v skupini je disciplina. Člane je treba vzgojiti tako, da ločijo resno delo in učenje od zabave. V folklorne skupine se vključujejo ljudje z različnimi zanimanji. Eni si želijo plesa in stika z ljudskim izročilom (teh verjetno ni prav veliko). Drugi si želijo predvsem zabave in druženja ob dobri kapljici. Slednje je težje motivirati za resno delo, še posebej če je na vajah prisotna večja količina alkohola, kar se je v preteklosti rado dogajalo predvsem v vaških skupinah (danes manj). Če na vajah zavladata kaos in nered, je naloga vodje, da se z njima spopade. Najprej je treba ugotoviti vzrok takega razporeda. Razlogov je lahko več: dolgočasnost vaj, preutrujenost plesalcev ... Monotonost in dolgočasnost vaj sta še poseben problem v izvirnih skupinah, saj so le-te omejene na določeno število plesov svojega okolja. Monotonost je mogoče razbiti s prikazom različnih variant istega plesa. Prav tako lahko vodja pri nastajanju nove odrske postavitve povabi plesalce, da mu pomagajo s svojimi predlogi, idejami in tako aktivno sodelujejo pri ustvarjanju novega. Kljub temu da so posamezni plesi še vedno isti, bo na vaji zavel nov veter. Izhodišče za ustvar-

Neva Trampuš, sicer lanskoletna in letošnja strokovna spremljevalka medobmočnih srečanj odraslih folklornih skupin, na folklornem taboru za odrasle skuša udeležence prepričati, da mora vodja skupine dati od sebe največ kar lahko.
(Foto: Janez Eržen, Novo mesto, januar 2006.)

janje discipline na vajah mora biti sproščen odnos, ki temelji na pogovoru vodje s plesalci. Dano situacijo je treba presoditi in napake oz. nepravilnosti izpostaviti, popraviti brez zmerjanja, očitanja in čustvenih reakcij. Iz vsega negativnega in pozitivnega je treba izluščiti bistvo in se učiti iz lastnih izkušenj.

Da bi vodje lažje delovali na zgoraj opisani način, bi bila priporočljiva udeležba na izobraževanjih na temo komunikacija in delo z ljudmi.

Vsi ti problemi so še bolj izraziti tam, kjer eden izmed plesalcev prevzame mesto vodje. Takrat se je treba pravilno spopasti s psihološkim učinkom sprejemanja sebi enakega za nadrejenega. Poseben proces je tudi sprejemanje novih članov. Nekatere veteranske skupine preverijo sposobnosti novega člana s pomočjo solo plesnega vločka. Ponekod imajo novi člani vaje v posebnem terminu, da se najprej sami naučijo osnov plesov, nato pa se vključijo v skupino. Najpogosteje pa se nove članke uvaja in uči z mešanjem plesalcev - novi plesalci plešejo s starejšimi. Tako preprečimo oz. ublažimo trenja in grupiranje med novimi in starimi člani, saj imajo slednji nemalokrat občutek, da jih mlada generacija ogroža.

Tudi starostna razlika lahko privede do različnih interesov in pogledov znotraj skupine. To je še posebej izrazito pri vaških skupinah, saj je v vaškem okolju zaradi majhnega števila ljudi manjša možnost poenotenja članov in izvajanja selekcije. Med otroškimi folklornimi skupinami (delujejo tudi pod okriljem osnovnih šol) in odraslimi manjka vmesna (mladinska) stopnja skupin, ki bi ublažila in zgladila te starostne razlike.

Folklorne skupine, ki delujejo v večjih mestnih središčih, imajo večje število članov, kar omogoča selekcijo in večjo izbiro ter večjo starostno usklajenost (veteranske, študentske skupine).

Veliko folklornikov pleše hkrati v mestnih in vaških folklornih skupinah (predvsem študentje). Razlogov za to je več. Če so začeli plesati v domači vaški folklorni skupini, s pristopom k mestni najpogosteje ne bodo nehali plesati doma, ker jih na domačo skupino vežejo čustva (rodni kraj), ker so vaške skupine po navadi manj številne in jim vsak plesalec pride prav. V skupini ostanejo tudi zato, ker radi plešejo in pojejo, pa naj je to na vasi ali v mestu. Nemalokrat so taki člani stigmatizirani s strani skupine. Ostali dobijo lažni občutek manjvrednosti in izključijo "izdajalca". Vsekakor je veliko odvisno od posameznika, od njegovega vedenja in delovanja znotraj skupine. Če posameznik pozitivne izkušnje in znanje, pridobljene v drugi skupini, zna prenašati naprej in biti v korist skupini, bodo sčasoma vidni rezultati - zadovoljstvo ostalih članov, morebitni novi pristopi in popestritev monotonih vaj ter posledično dvig kakovosti skupine. Vse to in še več je mogoče doseči s primerno komunikacijo in odnosom do soplesalcev, sočlanov in soljudi.

Kot sklepna misel pogovora je izzvenela želja, da bi odgovorne in vodilne izobraževalne ustanove s področja slovenske folklorne dejavnosti organizirale izobraževanje na temo komunikacija in delo z ljudmi. Tako bi našim vodjem pomagali k uspešnejšemu delovanju, saj lepa beseda lepo mesto najde in kot taka obrodi sadove.

KAKO SE LOTITI INTERPRETACIJ PRETEKLIH NAČINOV OBLAČENJA V FOLKLORNIH SKUPINAH?

BOŠTJAN GENORIO

Folklorna skupina Stična se je oblikovala v začetku leta 2005. Kulturno društvo Stična, v sklopu katerega deluje, ima bogato tradicijo, vendar se v preteklosti ni ukvarjalo s folklorno dejavnostjo.

Začeli smo "bosi", vendar polni zagona, idej in ustvarjalnosti. Skupina je najprej štela tri pare, nato se je številka večala in danes jo sestavlja štirideset plesalcev in godcev. Začeli so se nastopi na kulturnih prireditvah in srečanjih. Ker nismo imeli svojih kostumov, smo si jih sposojali, a kmalu ugotovili, da nam druge skupine tako dragocenega inventarja ne bodo kar naprej posojale. Odločili smo se, da v najkrajšem času izdelamo svoje.

Takoj za idejo o lastnih kostumih smo naleteli na vprašanje, kako do njih. Ker se vsaka skupina ne glede na leta delovanja prej ali slej sreča s problemom izdelave, sem se odločil, da z vami delim svoj začetek realizacije projekta, ki smo mu v društvu dali ime Nabava folklornih kostumov. Projekt sicer še ni končan, tako da končni rezultati še niso vidni, nadejamo pa se, da se bo skupina v nove kostume oblekla do konca letošnjega leta.

Vse se je začelo pri literaturi. Prvi naslov je bil COBISS¹ - virtualna knjižnica Slovenije, kjer z iskanjem po različnih geslih lahko preverite bazo podatkov, ki zajema večino knjižnic v Sloveniji. Z iskanjem dobite informacije o knjižnicah in knjigah, ki jih iščete. Pri svoji raziskavi sem našel kar nekaj uporabnih knjig,² v katerih najdete skoraj vse, kar potrebujete: od opisov materialov, ki so jih uporabljali, barv, krojev pa do slik itd.

1 <http://www.cobiss.si/>

2 Slovenska ljudska noša; Marija Makarovič (1971). Opisi oblačilnega videza na Slovenskem v 17. in 18. stoletju; Angelos Baš (1989). Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja; Angelos Baš (1984). Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja; Angelos Baš (1984). Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času; Angelos Baš (1987). Pokrivala; Janja Žagar (2004).

3 Barbara Sosič; tel: (01) 300 87 81; e-pošta: barbara.sosic@etno-muzej.si

4 Janja Žagar Grgič; tel: (01) 300 87 88; e-pošta: janja.zagar@etno-muzej.si

5 Blaženka First; tel: (01) 241 44 70; e-pošta: blazenka.first@nms.si

6 Darija Mavrič; tel: (01) 241 44 00; e-pošta: darija.mavric@nms.si

7 Andreja Vrišer; tel: (02) 228 35 51; e-pošta: andreja.vriser@pmuzej-mb.si

8 Bojan Knific; tel: (01) 241 05 33; e-pošta: bojan.knific@jskd.si

Nadaljnje iskanje me je vodilo v Slovenski etnografski muzej (SEM), kjer imajo fototeko, v kateri so na terenu zbrane fotografije, fotografije muzejskih predmetov, zbirke fotografij in ustanov itd. V zvezi z dokumentacijo je najboljši naslov gospa Barbara Sosič³.

Če najdete zanimivo sliko, vam lahko naredijo kopijo v digitalni ali fizični obliki. Podpisati morate izjavo, da boste dokumentacijo uporabljali izključno v nekomercialne namene, cena za digitalno obliko pa je 100 tolarjev po kosu. V muzeju imajo tudi posamezne originalne kose oblačil, pokrival in obutve. Zbirka oblačil in oblačilnih dodatkov obsega 12.000 enot, najboljši naslov v zvezi z originalnimi predmeti pa je mag. Janja Žagar Grgič⁴.

Narodni muzej Slovenije (NMS) je vsekakor naslov, na katerega se je vredno obrniti. V muzeju sem našel nekaj zelo zanimivih grafik - vedut iz 19. stoletja, kjer so kot štafaže nastopali ljudje, oblečeni v praznja ali delovna oblačila. Grafike so odličen vir, če se lotevate interpretacij starejših obdobij (19. stoletje, tudi pozneje), saj fotografij takrat še ni bilo. V muzeju hranijo grafike avtorjev, kot so Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein, Joseph Wagner, Janez Vajkard Valvasor idr. Poleg grafik imajo tudi stare fotografije, ki se dopolnjujejo z zbirko SEM. Naslova, kamor se obrnete, sta Blaženka First⁵ in mag. Darija Mavrič⁶. Tudi v NMS je možno dobiti reprodukcije grafik oz. kopije fotografij v digitalni obliki za poznejše preučevanje. Podpisati morate dovoljenje za uporabo reprodukcij v nekomercialne namene.

V Pokrajinskem muzeju v Mariboru (PMM) imajo kostumsko zbirko plemiških in meščanskih oblačil, modnih dodatkov in zbirko uniform. Tudi PMM je naslov, kjer lahko najdete kaj uporabnega za svojo raziskavo. Kustodinja zbirke je mag. Andreja Vrišer⁷.

Pri svojih razmišljanjih sem veliko pomoči dobil tudi od strokovnega sodelavca JSKD-ja Bojana Knifica⁸, sicer etnologa in kulturnega antropologa.

Nekaj podatkov, ki jih je treba kritično prevetrili, lahko dobite na freskah v cerkvah, kjer so nabožne slike z upodobitvami ljudi, bodisi praznje ali delovno oblečenih.

Kopija vedute slikarja Franza Kurza zum Thurna und Goldensteina na razglednici. (Vir: COBISS.)

Fotografija Žegnanje v Stični, posneta med obema vojnama.
(Vir: Ivan Genorio.)

Tovrstne slike so sicer redke, vendar so lahko odličen vir pri raziskavi domačega okolja in starejših obdobj.

Pri raziskavi domačega okolja in zlasti pri raziskavi načinov oblačenja ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja se morate vsekakor obrniti na starejše ljudi in jih povprašati za stare fotografije. Le-te so odličen vir za proučevanje oblačilnega videza s konca 19. in z začetka 20. stoletja, saj je bila na slovenskem podeželju takrat fotografija že dokaj razširjena. Če boste imeli srečo, lahko dobite še kakšen kos originalnih oblačil ali materiala.

Zelo dober vir so tudi ostale folklorne skupine in njihovi vodje, ki so se ukvarjali s folklornimi kostumi. Pri njih lahko dobite informacije, ki vam bodo pomagale pri nadaljnjem delu. Vsekakor ob koncu ne smem pozabiti omeniti, da je vse vire treba kritično ovrednotiti, saj nihče od naštetih ni zadosten sam po sebi. Treba jih je preverjati in dobro premisliti, ko katerega izmed njih vzamemo za osnovo izdelovanja novih kostumov.

V dobrem upanju sem podal nekaj naslovov, kamor se lahko za začetek obrnete. Verjamem, da boste pri svojem delu našli še mnoge druge, ki vam bodo pomagali pri izvedbi vašega projekta. Menim, da samo temeljito in analitično delo lahko dvigne slovensko ljudsko izročilo na raven, kakršno si zasluži, zato različna iskanja gradiva nikdar niso odveč⁹.

9 Boštjan GENORIO, tel. 041/839 686; e-pošta: bostjan.genorio@ki.si

Sodobna interpretacija preteklega delovnega načina oblačenja kmetic v okolici Ilirske Bistrice, ki je nastala za potrebe nastopanja pevske skupine Bistrške škuorke iz Ilirske Bistrice.
Za folklorno skupino taki kostumi ne bi bili najbolj prepričljivi.
Sveti Peter, medobmočno srečanje pevcev in godcev Primorske.
(Foto: Janez Eržen, junij 2006.)

ZVOČNI POSNETKI PRI UČENJU LJUDSKIH PESMI - DA ALI NE?

ADRIANA GABERŠČIK

Novembra je na Šmartnem na Pohorju pod naslovom Pevci nam pojejo, godci pa godejo potekalo državno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Kot je že nekaj let v navadi, je bil tudi letos ob srečanju organiziran seminar, katerega vsebina je temeljila na ljudskem petju in godčevstvu. Tokratna tema pevskega dela seminarja je bila "Uporaba zvočnih posnetkov pri učenju ljudskih pesmi v folklorni skupini", namen seminarja pa je bil prikazati smiselnost uporabe zvočnih posnetkov, opozoriti na njihove prednosti pa tudi pasti in slabosti.

Odziv na seminar je bil presenetljivo velik, saj se ga je udeležilo več kot 100 pevk in pevcev, ki delujejo v okviru folklornih skupin ter skupin pevcev/pevk ljudskih pesmi. Zaradi učinkovitejšega dela smo pevce razdelili na dve skupini, in sicer posebej tiste, ki pojejo ljudske pesmi v okviru pevske skupin, in tiste, ki se z ljudsko pesmijo srečujejo v okviru folklornih skupin. Tako razdelitev je po eni strani narekovalo veliko število prijavljenih seminaristov, po drugi različen način posredovanja seminarske teme.

Sodobna tehnologija, ki se je še posebej razmahnila v zadnjih letih, omogoča sorazmerno enostavno snemanje (in izdajo) kaset in zgoščenk z zvočnimi zapisi ljudskih pesmi, kar folklornikom omogoča, da se z zvočnimi zapisi seznanjajo in da jih tudi posredujejo drugim. Če nas področje ljudskega petja zanima, si lahko nabereмо kar obsežno zbirko tovrstnih posnetkov (predvsem avdiokaset in zgoščenk). Nekaj so jih pripravili sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta (na njih so objavljeni terenski posnetki iz arhiva), poleg tega pa je mogoče kupiti tudi zgoščene in kasete, ki jih izdajajo skupine pevcev/pevk ljudskih pesmi. Obstaja tudi možnost, da sami posnamemo pesmi, ki jih slišimo po radiu ali na raznih srečanjih ljudskih pevcev ter na terenu. Gre torej za zvočne posnetke, ki pričajo o podobi neke pesmi v določenem kraju in času. So zelo različni, tako v tehničnem pogledu (kar za naše delo niti ni tako bistveno) kot tudi po vsebinski, zvočni plati. In temeljno vprašanje: kako zdaj arhivske posnetke pametno uporabiti v pevske in folklorne skupinah?

Menim, da moramo pri delu upoštevati kar nekaj specifičnih lastnosti posnetkov.

- Vedeti moramo, da je danes ljudska pesem večinoma iztrgana iz okolja, kjer je živela, in osiromašena svoje

Adriana Gaberščik - vodja seminarja, na katerem so udeleženci z zvočnimi posnetki spoznavali pevsko izročilo.
(Foto: Janez Eržen, Šmartno na Pohorju, november 2005.)

prvotne (v mnogih primerih obredne) vloge, ki jo je imela med ljudstvom nekoč. Danes bolj ali manj živi v ljubiteljskih skupinah, ki jo zavestno ohranjajo in jo skušajo približati pretekli podobi. S tem je odvzet poseben čustven naboj, namesto njega nastopi "interpretacija". Pri posnetku moramo torej upoštevati, da jo je pevec (ali pevci/ pevke) zapel za snemalca in da jo je priredil svojemu takratnemu razpoloženju in občutju.

- Posnetki pogosto prinašajo le enoglasno (en pevec) ali dvoglasno (dva pevca) izvedbo neke pesmi, čeprav je znano, da so isto pesem vedno peli tri- ali štiriglasno. To pomeni, da bomo pri poustvarjanju peli večglasno. Seveda pa moramo takrat poznati in upoštevati pokrajinske značilnosti (in posebnosti) petja (npr. haloško žensko štiriglasno petje, koroško moško petglasje ...).
- Upoštevati moramo tudi starost in izurjenost pevcev na posnetku. Od tega so odvisni tempo pesmi, zaključki fraz in nenazadnje tudi način petja, ki pri bolj "kultiviranih" glasovih velikokrat prehaja že v zborovski način oblikovanja glasu in včasih tudi v zborovsko interpretacijo.

Ena od petih delovnih skupin na seminarju
Petje ljudskih pesmi.
(Foto: Janez Eržen, Šmartno na Pohorju, november 2005.)

- Le redko ob posnetku dobimo natančen notni zapis pesmi, ki bi korepetitorjem služil za učenje posameznih glasov. Velikokrat je tak zapis tudi težko natančno izdelati, saj pevci na posnetkih pogosto vsako kitico zapojejo malo drugače, tako glede vstopov posameznih glasov kot glede harmonizacije posameznih delov pesmi. Zlasti notni zapisi, ki niso nastali na Glasbenonarodopisnem inštitutu, so velikokrat površni, sledijo harmonizaciji zborovskega tri- ali štiriglasnega petja in ne upoštevajo značilnega petosminskega ritma nekaterih ljudskih pesmi. Tudi nekateri mlajši posnetki ne potrjujejo več starega načina petja in vsaj deloma podlegajo sodobnim glasbenim težnjam (zlasti vplivom narodno-zabavne glasbe). Na starejših posnetkih namreč lahko najdemo pesem zapeto še v petosminskem taktu, na novjšem posnetku iste pesmi pa že v tričetrtinskem. Prav bi bilo, da pri svojem delu upoštevamo starejše posnetke.

Zvočni posnetki naj bi nam pri učenju pesmi torej služili kot informacija, ki omogoča kakovostnejše delo, ni pa priporočljivo natančno posnemanje. Skupinam pevcev ljudskih pesmi naj služijo kot sredstvo za spoznavanje novega repertoarja - še zlasti, če najdejo posnetke z območja, kjer delujejo. Pa tudi če ne, se bodo ob posnetkih spomnili na pesmi, ki so jih peli v njihovi okolici, morda deloma povzeli besedilo in melodijo, dodali pa svoje občutenje in značilnosti svojega krajevnega petja.

Pevcem pri folklornih skupinah bo posnetek prav tako služil kot informacija o pesmi, ki jo pojejo pri posameznih

Za vse udeležence seminarja je bila še telovadnica
komaj zadosti velika.
(Foto: Janez Eržen, Šmartno na Pohorju, november 2005.)

odrskih postavitvah. Naučili se jo bodo s pomočjo korepetitorja, ki bo upošteval vse značilnosti ljudske pesmi, prednosti in pasti posnetkov in ne nazadnje sposobnosti in znanje pevcev, ki bodo pesem peli.

Ob poslušanju zvočnih posnetkov in učenju pesmi z njihovo pomočjo je tako mogoče marsikatero pesem obuditi k življenju in iztrgati pozabi. Od pevcev je odvisno, ali bo pesem ostala le del repertoarja, ki ga izvajajo na nastopih, ali jo bodo vzeli za svojo, jo večkrat peli in tako posredovali mlajši generaciji, s čimer bo med ljudmi živela naprej in se ohranila. Želeli bi si predvsem slednjega.

MUZEJI IN FOLKLORNE SKUPINE

Kaj bi zmogli (in morali) početi skupaj?

MIRA NOVAK

Kot skrbnica rojstne hiše pisatelja Frana Saleškega Finžgarja v Doslovčah na Gorenjskem, ki je zavarovana kot kulturni spomenik, sem razmišljala o možnem sodelovanju muzejskih ustanov (predvsem spominskih hiš naših literatov) s folklornimi skupinami. Na podlagi izkušenj poskušam v prispevku odgovoriti na vprašanje, kako bi lahko povezali delo folklornih skupin s programi muzejev (predvsem z gledišča Finžgarjeve rojstne hiše), in skušam spodbuditi sodelovanje med enim in drugimi, kajti koristi so lahko (in morajo biti) obojestranske.

Pisatelj Fran Saleški Finžgar je v svojem bogatem literarnem opusu zapustil kar nekaj del, ki so zanimiva za etnologe in seveda tudi za folklorne. V najbolj strnjeni obliki je tovrstno gradivo zapisano in rešeno pozabe v povesti Gostač Matevž, kjer se vidi, da je bil Finžgar tudi dramatik, zaradi česar so v njegovi prozi dialogi najmočnejše umetniško izrazno sredstvo. Tudi v Gostaču Matevžu. Zato ne preseneča, da so prav po tej povesti oz. poglavju iz nje, v katerem je z vso ljubeznijo in sijajem opisana poroka v bogati doslovški družini sredi 19. stoletja, pred leti segli tudi člani Folklorne skupine Triglav s Slovenskega Javornika. Z enako veliko ljubeznijo in sijajem, pač dogodku primerno, so tudi oni s svojim načinom izražanja za Finžgarjem ponovno "napisali" to poglavje in s plesom, pesmijo in igro navdušili obiskovalce Finžgarjeve rojstne hiše.

Morda bi tako, kot pozabljamo vse drugo, z leti pozabili tudi ta dogodek, če ne bi postal nekaj posebnega. Še danes, po devetih letih, se ljudje spominjajo tega muzejskega večera, lepih in urejenih kostumov, bogastva blaga in občudujejo šiviljsko spretnost. Takrat, po predstavi, pa so se še nekaj časa hodili zahvaljevat. Tudi telefon je še ves mesec zvonil. Kaj tako lepega obiskovalci, vajeni "klasičnih" folklornih skupin in njihovih včasih duhamornih nastopov, kostumiranih v t. i. narodne noše, do takrat še niso videli. Zato smo v tedaj še Gornjesavskem muzeju z Jesenic razmišljali o pripravi podobnega dogodka. V goste smo povabili Bojana Knifica in ga prosili, da s pomočjo dveh plesnih parov, kolikor je v danih razmerah mogoče, natančno predstavi način oblačenja bogatejših kmetov na Gorenjskem iz časov Gostača Matevža. Koliko smeha je bilo ob ogledovanju spodnjih kril! Na koncu pa sodba vseh, ki so tudi v tej predstavi spet uživali: "Kaj vse imamo, pa ne poznamo tako, kot bi morali!" (Dogajanje po predstavi že poznate:

nas muzealce so ljudje ustavljali na cesti, če nas niso "ujeli", so "ta bližnji" v tednu po prireditvi zelo povečali obisk hiše; bolj oddaljeni so uporabljali telefon, da so nam lahko izrazili svoje zadovoljstvo.) Oboji, folklorniki in muzealci, smo dobili veliko pristrčnih pohval. Tako je v Doslovčah sledil še nastop Otroške folklorne skupine z Breznice - s prav tako zanimivim programom in s prav enakimi odzivi, ki jih je nemara na tem mestu nepotrebno ponovno opisovati.

Nadaljevanja skupnih akcij pa ni bilo. Menda zato, ker smo takrat omenili, da smo obelodanili že skoraj vse, kar je pri Finžgarju zanimivega za folklorne. Medtem je skrbništvo nad Finžgarjevo rojstno hišo dobil Gorenjski muzej iz Kranja. Bogata prireditvena dejavnost, ki se je prej odvijala v Prešernovi, Finžgarjevi in Čopovi rojstni hiši, je bila administrativno prekinjena. Ljudje, naši zvesti obiskovalci pa sprašujejo in pričakujejo, da bi vse, kar je bilo utečeno, teklo naprej.

Ker pobude, da bi dogajanje v Finžgarjevi rojstni hiši oživel, ponovno prihajajo z različnih smeri, sem razmišljala, kako bi Finžgarjeva literarna dela vpletli npr. v različne delavnice, muzejske večere ... Navdih in ideje sem seveda iskala v njegovem ustvarjalnem opusu.

Če samo na hitro pregledamo njegovih 16 knjig v Zbranih delih, bomo našli dovolj gradiva za več folklornih nastopov, predavanj, delavnic, razstav ipd. In ne smemo misliti, da je zgolj Finžgar avtor, ki dopušča tovrstno sodelovanje folklornikov in muzealcev. Nikakor ne, saj so domala vsi slovenski literati tako ali drugače povezani z ljudsko kulturo - bodisi so kmečkega rodu ali pa se ljudske motivike tako ali drugače dotikajo v svojih delih.

Za pokušino bom zapisala, na kaj vse pomislim ob misli na Finžgarjevega očeta (1830-1918) in s čim vse je bil povezan človek, ki je rasel in živel v kmečkem okolju 19. stoletja. Pisatelj pravi: "Bog mi je oskrbu imenitnega očeta." (zvočni posnetek) Ker je bilo tako, ga je F. S. Finžgar med vsemi domačimi (mati, ded, teta, brat) največkrat opisal. In imel ga je za kaj.

"Tak oče me je vzgajal na svojski način." (zvočni posnetek) Oče je znal vse: bil je krojač, tkalec, oglar, sadjar in čebelar, zdravil je ljudi in živino in med vsemi v vasi najboljše govoril nemško, ob tem pa je bil najboljši pripovedovalec zgodb, plesalec in pevec. Na pamet je znal Prešernove pesmi, jih čestokrat recitiral, najraje Od železne ceste. ("Tej pesmi je treba napraviti napev," je rekel.) Da je bil zelo delaven in od nog do glave poštenjak, ne bi izgubljali besed. Folklornikom, ki so odprti za nove izzive, se verjetno že ob tem naštevanju (še bolj pa bi se jim ob prebiranju daljših ali krajših Finžgarjevih opisov očeta) rojevajo ideje za pripravo plesno-pevsko-pripovednih (igralskih) večerov oz. scenarijev, ki bi jih čez poletje lahko večkrat odpeli, odplesali in odigrali na dvorišču Finžgarjeve rojstne hiše. (Če bi vzeli za osnovo dela Prežihovega Voranca, Josipa Jurčiča, Frana Levstika, Janeza Jalna ..., bi seveda lahko prišli do podobnih večerov.)

Žlahtnost in hudomušnost Finžgarjeve besede, plesno in pesemsko bogastvo ljudskega izročila in pestrost preteklega oblačilnega videza so zagotovilo, da bi povsod navdušili obiskovalce. S tem programom bi lahko obiskali vse kraje Finžgarjevega službovanja; saj so na Finžgarja povsod zelo ponosni. V zameno pa bi v Doslovče prišli nastopat folklorniki in drugi kulturniki. Kulturna društva in šole imajo v nekaterih krajih tudi njegovo ime (Želimlje, Lesce, Barkovlje, Opčine, Ljubljana ...).

Folklorna dogajanja bi lahko spremljale vzporedne delavnice, razstave, predavanja, ki bi obiskovalcem podrobneje predstavila nastajanje teh predstav, kar se vse da seveda imenitno povezati z vsemi poklici in znanji Finžgarjevega očeta. Že samo v zvezi z njegovim prvim in najpomembnejšim poklicem krojaštvom, se nam razpre cela pahljača idej: tako za folklornike, ki s svojimi izraznimi sredstvi interpretirajo nekdanje življenje, kot za muzealce, ki bi pri tem delu lahko sodelovali:

- predstavitev gojenja lanu in reja ovac (pastirji, teritev ...),
- striženje ovac, pranje volne, sušenje, česanje, barvanje, preja, pletenje, tkanje, krojenje, šivanje; polstenje volne in podobni ali enaki postopki pri lanu.

Če pomislimo, da se folklorne skupine (oz. vsaj nekateri njihovi člani/-ice) intenzivno ukvarjajo z izdelavo kostumov, bi lahko v okviru svojih projektov predstavili tudi to področje.¹ Najbrž predvsem obiskovalkam bi bilo zanimivo videti kroje in krojenje ter šivanje oblačil, npr. prikaz natančnosti ročnega šivanja izbranih oblačilnih kosov. (V povezavi s Finžgarjevo rojstno hišo: vezenje peč, šivanje kožuhov, izdelava irhastih hlač, ki so bile tudi vezene; pa tudi delavnica izdelovanja gumbov za kožuhe; izdelovanje ženskih in moških pokrival vseh vrst, oblik in imen, kamor bi uvrstili še izdelovanje vsakdanjih in prazničnih svitkov.) Vse to ne bi koristilo le ljudem, ki bi jih delavnice zanimale, ampak tudi folklornikom, ki bi z njimi lahko prišli do novih oblačil oz. oblačilnih dodatkov.

Če gremo morda nekoliko dlje od folklorne dejavnosti, bi lahko razmišljali tudi o ustvarjanju sodobnih oblačil po vzoru nekdanjih. Delo bi teklo v več fazah: npr. nastop folklorne skupine, natančen ogled njihovih kostumov, ustvarjanje oblačil za današnji čas in razstava (seveda ob ustrezni podpori in sodelovanju modnega oblikovalca).

Idej za navdih je več kot dovolj. Za uresničitev takih muzejsko-folklornih večerov oz. podobnih dogajanj, za katere bi snov zajemali iz Finžgarjevih zapisov (ali zapisov kakšnega drugega pesnika, pisatelja, pravljicarja ...), bi

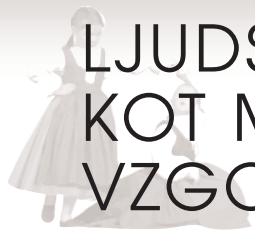
Pred rojstno hišo Frana Saleškega Finžgarja so nastopali člani Folklorne skupine Triglav iz Slovenskega Javornika. Po Finžgarjevi povesti so predstavljali svatbo, v drugem večeru pa seznanjali ljudi z oblačenjem kmečkega prebivalstva na Slovenskem v preteklosti. (Foto: Janez Eržen, Beltinci, julij 2006.)

potrebovali dobro ekipo, v kateri bi sodelovali muzealci (s pripravo prostora, gradiva, obveščanjem ...) in folklorniki (s pripravo programa, aktivnim sodelovanjem pri delavnicah ...). Skupaj bi dosegli vsaj dvoje. Na hudomušno in kratkočasno pripravljenih delavnicah (v Finžgarjevem primeru bi lahko vključili očetove dovtype, pregovore, pevske, plesne vloške) bi naši obiskovalci spoznali, kako veliko znanj, nadarjenosti, vztrajnosti in delavnosti je vgrajenih v en sam nastop folklorne skupine. Morda bi si folklorniki pridobili kakšnega novega plesalca ali pevca, prav gotovo pa nove navdušene in "izšolane" gledalce. Vzgoja občinstva je po mojem mnenju prav tako pomembna kot vzgoja članov folklornih skupin, s takim delom pa bi v gledalcih, ki ne bi bili več le pasivni udeleženci, dobili pomoč in oporo.

Obiskovalci bi si pridobili nekaj praktičnih veščin (delavnice bi bile prav lahko ponavljalne, dopolnjevalne) in vedenja, kako pestro je naše izročilo. Odslej bi vedeli, da bi po tako "hrano" in pozabljene veščine lahko hodili v muzej(e), kjer bi si muzealci morali prizadevati, da bi si obiskovalci lahko nenehno tešili svojo radovednost in dejavno razvijali ustvarjalnost. Ljudje bi se tako vedno bolj zavedali pomena svojih korenin in povezanosti med seboj. Folklorniki bi se približali ljudem, ljudje pa folklornikom. Zavest o pomenu enih in drugih bi se dvignila, hkrati s tem pa bi dediščini dali večjo vlogo, kot jo ima danes v naši družbi.

¹ Finžgarjev oče je bil prvi krojač s šivalnim strojem v Doslovčah. O razvoju šivalnih strojev so na voljo zgodovinski podatki, kako so ljudje v Doslovčah, ki so bili tudi očetove stranke, sprejeli to novotarijo, pa nas spet seznaja Finžgar.

LJUDSKE PRAVLJICE KOT MOTIV ZA VZGOJO OTROK

Pogovor s pravljíčarko Tončko Senčar

ŠPELA PAHOR

Prispevek je odlomek iz seminarske naloge o pripovedovanju pravljíc v današnjem času, v kateri predstavljám pravljíčarko Tončko Senčar iz Pirana, ki je otrokom pripovedovala pravljíce v času, ko je bila naša (tudi moja) varuhinja v Dnevnom domu. Takrat smo imeli pouk še v dveh izmenah in smo otroci tja hodili, ko ni bilo šole in ko naših staršev ni bilo doma. Naredili smo naloge, potem pa smo se usedli okrog tršice Tončke in jo prosili za pravljico. Tršica Tončka je bila srednje postave in precej okrogla, udobno se je namestila v svojem stolu in začela pripovedovati, mi pa smo jo poslušali z odprtimi usti. Prispevek želi bralcem približati njeno življenje, ki je bilo vedno tesno prepleteno s pravljicami, pravzaprav se je z njimi nekako zlilo.

Tončka Senčar se je rodila pred sedemdesetimi leti v kmečki družini v vasi Zgornji Obrež pri Artičah blizu Brežic. V družini so bili trije otroci, Tončka in še dva brata. Njena stara mama je rada pripovedovala pravljíce, a je žal že zgodaj umrla. Potem so otrokom pravljíce pripovedovali starši. Ob večerih se je družina zbrala za skupno mizo. Tudi otroci so pomagali ružiti koruzo, zbirati fižol, hkrati pa so željno prisluhnili pravljicam, ki si jih je izmišljal oče. Kakšna jim je bila tako všeč, da so jo želeli znova in znova poslušati. Poslušali so pozorno in očeta opozarjali, če je kdaj kaj drugače povedal. Tudi mama je rada kaj pripovedovala. "Takrat ni bilo televizije in to je bila naša zabava," pojasnjuje svoje spomine na otroštvo. Otroci so si pripovedovali pravljíce tudi na paši: "Na gmajni smo pasli krave. Bilo nas je več otrok skupaj. Igrali smo se razne igre, na primer kozla spodbijat in druge. Pekli smo koruzo in krompir, zraven pa smo si po svoje pripovedovali pravljíce in vice, ki smo jih slišali doma." Kadar so skupaj s sosedi ličkali koruzo, se večkrat tudi zapeli kakšno ljudsko pesem, si pripovedovali vice ali "kaj zanimivega, kaj o strahovih, pa o zlatem teletu, ki je bežalo...". Takrat so otroci moledovali "te vaške, ki so znali in vedeli": "Stric, povejte še enkrat!"

Ko je bila stara šest let, so v vas prišli Nemci. Odpeljali so vso družino. V štirih delovnih taboriščih v Šleziji je preživela štiri leta. Tam je veljal strog dnevni red, v katerem je imel vsak svoje dolžnosti, tudi otroci. Nosili so drva in vodo, obešali in pobirali perilo, pomagali kmetom pobirati krompir in korenje in še marsikaj. Tu in tam se je družina le zbrala: "Med nami so bili tudi starejši in modri ljudje. Bili so iznajdljivi. Pripovedovali so nam pravljíce.

Otroška folklorna skupina Kamenjček iz Kamenj na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin Primorske. (Foto: Janez Eržen, Koper, april 2004.)

To nam je v taborišču veliko pomagalo. Včasih je bila pravljica boljša kot kos kruha. Ti odrasli so vedeli, da otroci potrebujemo pravljíčni svet, upanje v boljše življenje. Mama in oče sta nam pripovedovala pravljíce. Z nami je bil tudi župnik in tudi on nam jih je pripovedoval. Tako smo pozabili, da smo lačni in nismo razmišljali o hudih stvareh." Takrat jo je svet pravljíc prevzel in ko se je naučila brati, jih je tudi sama rada prebirala.

Po končani vojni se je družina iz Nemčije vrnila v domovino. Leto dni so živeli pri stricu, maminem bratu. Z njimi je živel tudi mamin oče. Rekli so mu nonič, kot je bila navada na Primorskem. Doma je bil namreč iz vasi Rakitovec in se je na Dolenjsko priselil v dvajsetih letih prejšnjega stoletja - kot mnogo Primorcev je tudi on zbežal pred vse bolj grozečim fašizmom. "Po poklicu je bil zidar in je zidal hiše tudi v Trstu. Kadar grem v Trst in gledam tiste hiše, se še danes sprašujem, katero od teh hiš je sezidal naš nonič. Takrat pa smo otroci - mi trije, pa še bratranci in sestríčne - spali skupaj z noničem v veliki zakonski postelji. Zvečer smo ga poslušali, saj je znal zelo zanimivo pripovedovati o vsem mogočem. Tudi pravljíce nam je pravil."

V tistem času je imela deset let in je začela hoditi v osnovno šolo. Bila je bistra in prizadevna in je kar

Otroška folklorna skupina Društva narodnih noš iz Domžal na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin Gorenjske. (Foto: Janez Eržen, Radovljica, april 2004.)

preskakovala razrede. Tako je v devetih letih končala osnovno šolo, nižjo gimnazijo in učiteljske in leta 1954 postala učiteljica. Takrat je prišla v Piran. Najprej je delala v Zavodu za korekcijo sluha in govora, potem je bila upravnica piranskega vrtca, nato pa celih petindvajset let učiteljica podaljšane bivanja v Dnevnom domu. "Takrat je bilo v Piranu veliko otrok in šola je bila premajhna za vse. Zato smo imeli pouk v dveh izmenah, en teden dopoldan in drugi teden popoldan. Čas zunaj šole pa smo, ko so bili starši še v službi, preživljali v Dnevnom domu. Tu smo lahko naredili naloge in se učili. Kdor je želel, se je lahko preizkušal v igranju šaha. Lahko smo gledali televizijo ali pa prisluhnili pravljicam. /.../ Pravljice so se najbolj prijele," se spominja tršica Tončka. Pripovedovala je pravljice o Cefizlju, o Jakcu in Mihcu, o črni roki, zlatem ključku, čarobnem ključku in druge, ki si jih je sproti izmišljevala kar sama. Porabili boste kar nekaj časa, da boste izračunali, koliko pravljič si je izmislila v petindvajsetih letih! "Pravljice o Cefizlju so imeli otroci zelo radi. Poslušali so in držali pesti zanj, da bi ja zmagal. Tudi pravljicam o Jakcu in Mihcu so radi prisluhnili. Pravljica o črni roki pa je bila kar celo leto dolga! Posebno fantje so jo radi poslušali. Čeprav so bili drugače zelo živi, so se ob poslušanju te pravljice kar umirili."

Še danes jo kateri od njenih nekdanjih varovancev pohvali: "Kako ste znali pripovedovati! Bili smo napeti kot struna, ko smo vas poslušali!" Marsikdo ji ob srečanju predstavi svoje otroke, potem pa se spomni njenih pravljič in vpraša: "Tršica, tudi jaz bi rad pripovedoval pravljice svojim otrokom. Povejte, kje bi lahko dobil tisto knjigo, po kateri ste nam jih pripovedovali?"

Svojih pravljič ni nikoli zapisovala: "Raje imam živo pripovedovanje. Otrok pravljico najbolj doživi, če jo posluša. Pomembna je domišljija. Pomembne so tudi moje geste, ki jih opazuje. Ko pastirček zaigra na piščal, to pokažem. Tudi lutko lahko uporabim. Kadar pripovedujem, jih lahko tudi kaj vprašam. Ni lepšega, kot je gledati otroku v oči, kadar posluša pravljico! Kot diamantki so. Pa dihati ne morejo!"

Dobro je poznala svoje otroke in je svoje pripovedovanje prilagajala njihovim željam in potrebam: "Vedno sem pripovedovala za skupino, kar je bilo skupini pisano na kožo, kar bi radi poslušali."

Pravljice se ji zdijo pomembne, ker razvijajo čustva: "Otrok naj ve, da lahko potoči solzo, ko je žalosten, in se smeji, ko je vesel. Danes je pa ravno obratno." Pravljice otrokom privzgaajo značajske odlike, kot so ljubezen, poštenje, spoštovanje starejših, delavnost, upanje: "Vedno sem pripovedovala pravljice s srečnim koncem. Take, v katerih je dobrota poplačana. Vsakega človeka najbolj boli krivica. Če pa delaš dobra dela, ti tudi v času najhujše stiske posije sončni žarek."

Nenazadnje so imele njene pravljice namen spodbuditi otroke k učenju: "V domu je bil vedno kak otrok, ki ni maral poštevanke ali branja. Takrat sem pripovedovala

pravljice o Jakcu in Mihcu. To sta bila dva revna bratca. V eni od pravljič sta imela prijatelja, ki se ni hotel učiti. Imel je vsega v izobilju. Jakec in Mihec pa sta imela strica v Ameriki in ko je prišel na obisk, je prinesel bonbone v dveh barvah. Takih bonbonov takrat pri nas še ni bilo. Jakcu in Mihcu je prišlo nekaj na misel. Vzela sta bonbone in šla k temu prijatelju. Natvezla sta mu, da so ti bonboni zdravilo za matematiko. Vsak dan mora vzeti eno tableto in šestkrat ponoviti poštevanke naprej in šestkrat nazaj, če ne, tableta nič ne pomaga. In to naj dela šest dni. Seveda je potem znal poštevanke, če je toliko ponavljal!" Kadar je imel kdo težave z branjem, je isto zgodbico povedala malo drugače.

Ko je postala babica, je pravljice pripovedovala tudi svojim petim vnukom. Pripovedovala jim je znane pravljice, na primer Rdečo kapico, Volk in sedem kozličkov, in tudi svoje, izmišljene. "Televizijske pravljice so pa brez repa in glave," se hudi, ko pove, da se je ob vnukih navadila gledati tudi risanke. "Posebno tisto Nindžo sem težko sprejela. Japonskih pa sploh ne maram. No, čeprav niso vse pravljice risanke dobre, tudi vse slabe niso. Še danes kakšno pogledam," konča. Za prvega vnučka je prvih šest mesecev pisala dnevnik. V verzih!

Že ko je pravljice pripovedovala v Dnevnom domu, je večkrat pomislila, da jih bo zapisala, ko bo upokojena. A kot je znano, imajo upokojenci zelo malo časa in tudi sama ga nima veliko. Ukvarja se z vnuki, piše pesmi, tudi take z akrostihi, plava in potuje. Vodi društvo nekdanjih taboriščnikov, aktivna je pri Rdečem križu in Združenju borcev. Organizira izlete in krajša potovanja. "Nisem se vključila v politiko, ampak v civilno družbo," pojasni in doda: "Pa z gospodinjstvom se ukvarjam - ko je treba."

Njena najbolj zanimiva naloga v zadnjem času je obujanje spominov na šolo v starih časih. Pri piranskem zbiratelju starin Serafinu Pavliču si izposodi predmete, ki so jih v času njenega otroštva uporabljali šolski otroci in učitelji: peresnik, črnilnik, pivnik, črtalo, tablico, ravnilo, spričevalo in druge. Zloži jih v košaro ali bisago in gre na obisk v osnovno šolo. V razredu jo otroci že nestrpnost pričakujejo. Predmete zloži na kateder in začne otrokom pripovedovati, kakšna je bila šola v času njenega otroštva. Opisuje prav svoj kraj, svojo šolo: "Povem jim, da se takrat nismo učili matematike in geografije, ampak računstvo in prirodoznanost. Imeli smo tudi lepopis. Vzamem kredo in jim pokažem, kako smo morali pisati: s tanko črto gor, z debelo dol. Potem sami poskušajo in se čudijo. Povem jim, kakšne kazni smo imeli. Na kmetih je bila najhujša kazen, če si bil po pouku zaprt v šoli. Petdesetkrat si moral napisati, da ne boš več nagajal. Doma so te pa vsi čakali, da boš odpeljal krave na pašo."

Tršica Tončka je pravzaprav prva prava ljudska pravljicaarka, ki se je jasno spomnim. Zakaj smo si jo otroci tako dobro zapomnili? Najbrž ne zato, ker nam je pomagala delati naloge in se učiti poštevanke. Zaradi pravljič pa prav gotovo. A teh pravljič nam nikoli ne bi pripovedovala, če nas ne bi imela rada.

FOLKLORNI FESTIVALI V SLOVENIJI ŽAL DAJEJO PREDNOST TUJIM SKUPINAM

NEŽKA LUBEJ

V zadnjih letih v Sloveniji lahko spremljamo razcvet folklornih festivalov - sicer za zdaj bolj po številu kot po kakovosti njihovih programov in organizaciji. A ne nameram presojati dela pripravljalcev festivalov, ki jim glede na razmere (finančne, prostorske, kadrovske ...), v katerih oblikujejo in izvajajo zahtevne projekte, lahko le iskreno čestitam, saj leto za letom zmorejo zbrati potreben čas, energijo in denar. Ne poznam sicer vseh, ki so bili organizirani v prvi polovici leta 2006, vendar že površen pregled pokaže, da jih ni bilo dosti manj kot deset (npr. Mednarodni folklorni festival Mediterana - MIFF v Piranu, Folklorni festival Alpe-Adria na Bledu, Slofolk na Dolenjskem, Folkart v Mariboru, Otroški Lent v Mariboru, Mednarodno srečanje folklornih skupin v Trzinu, Jurjevanje v Črnomlju, Mednarodni folklorni festival v Beltincih). Če izvzamem zadnja dva, je na njih sodelovalo skoraj trideset tujih folklornih skupin in le nekaj več kot deset slovenskih, pri čemer moramo upoštevati, da od slovenskih folklornih skupin najpogosteje sodeluje skupina gostiteljica in da je npr. na Slofolku kljub štirim skupinam gostiteljicam na vsaki prireditvi ob treh tujih sodelovala le ena slovenska (v Šmartnem pri Litiji niti ena). Ne besede, temveč konkretne številke povedo, kako slabo cenimo delo slovenskih folklornih skupin, da se jih na folklornih festivalih, ki jih sami organiziramo, tako izogibamo.

Do razmišljanja o razmerju med sodelujočimi slovenskimi in tujimi skupinami na naših folklornih festivalih sem prišla na podlagi poznavanja tovrstnega razmerja na mednarodnih festivalih v tujini (ogledala sem si jih nekaj desetin), kjer je delež domačih skupin vsaj enakovreden tujim, še pogosteje pa je število tujih skupin bistveno manjše od števila domačih. Že v nekdanjem združenju folklornih skupin smo si prizadevali, da bi prihajalo do pogostejših izmenjav med regijami, s čimer bi skupinam omogočili, da se predstavijo zunaj svojega lokalnega okolja, ter jih s tem spodbudili h kakovostni rasti in medsebojnemu spoznavanju. Menim, da bi se skupine tudi danes rade odzvale takim povabilom (tudi vabilom mednarodnih folklornih festivalov), s tem prispevale k pestrosti folklornih prireditev, navezale nove stike, hkrati pa bi bila tovrstna izmenjava spodbuda za kakovostno delo - še zlasti, če bi priložnost dali skupinam, ki se zaradi omejitve števila skupin za državno srečanje nanj ne uvrstijo, imajo

pa zanimiv program. Morda bi prav katero od teh skupin lahko povabili na katerega od zgoraj omenjenih festivalov in ji s tem dali priznanje. Prepričana sem, da bi bili tako oblikovani programi slovenskih mednarodnih folklornih festivalov za obiskovalce še bolj zanimivi, tuje skupine pa bi dobile večji vpogled v delovanje slovenskih skupin in njihovo prizadevanje po dostojnem ohranjanju in poustvarjanju ljudskega izročila.

Dva za slovenski prostor pomembna mednarodna folklorna festivala sta bila iz zgornje analize izvzeta, in sicer Jurjevanje v Črnomlju in Mednarodni folklorni festival v Beltincih. Sta namreč izjemi, saj že več kot 30 let (izjem s krajšo dobo je sicer še kar nekaj: Otroški festival v Sori pri Medvodah, festivala v Črni na Koroškem in v Bovcu, Srečanje veteranskih skupin v Rušah, Zmajfest v Ljubljani ...) gradita svoj program na slovenskih skupinah, tuje pa v posameznih večerih predstavljajo zgolj popestritev odrskega dogajanja. V letošnjem letu je na festivalu v Beltincih nastopilo šest slovenskih in dve tuji skupini, na Jurjevanju v Črnomlju pa kar šestnajst slovenskih in tri tuje.

Zanima me, ali bodo tudi organizatorji drugih festivalov spoznali, da so slovenske folklorne skupine enako dobre in zanimive kot tuje in da bi vsaj enakovredna zastopanost enih in drugih koristila tako festivalom kot tudi slovenskim skupinam. Izgovore, zakaj ni tako, verjetno lahko najde vsak, še najenostavneje se je izgovoriti na denar, ki ga nikdar ni dovolj. A stroški s tujimi skupinami, ki jim moramo zagotoviti prenočišče in prehrano, so precej višji kot s slovenskimi, ki bi jim namenili topli obrok pred ali po nastopu. Žal prepogosto tudi sami bolj cenimo tuje folklorne skupine, čeprav vedno znova ugotavljamo, da od lepih besed, ki smo jih deležni ob prijavah na naše festivale in kljub različnim priporočilom, ne dobimo kaj dosti. Če bi povabili slovensko skupino, bi vedeli, kaj lahko od nje pričakujemo - zanimiv program, ki ga v okolju, kjer gostuje, še ne poznajo. Zunaj domačega okolja je slovenska skupin prav tako tuja - še zlasti, če prihaja iz oddaljenega področja.

Polemiko sem zastavila v prid slovenskim folklornim skupinam, saj na medobmočnih srečanjih ostaneta vsaj še dve, ki ne prideta skozi sito za sodelovanje na državnem srečanju, vsaka od teh skupin pa bi bila zadovoljna in ponosna, če bi bila izbrana na enega od slovenskih festivalov. Pomemben je izziv, na katerega bi se vsaj nekatere skupine ob pravočasnem povabilu odzvale in zaradi katerega bi še bolj skrbno pripravile svoj program. Izbor na zgoraj omenjene festivale bi jim predstavljal podobno nagrado kot udeležba na državnem srečanju.

Morda pa bo nekoč drugače - upam le, da ne še slabše!

40 LET RADIJSKE ODDAJE SLOVENSKA ZEMLJA V PESMI IN BESEDI

JASNA VIDA KOVIČ

Radijska oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi (v nadaljevanju SZVPB) je radiofonski prostor, namenjen govorno-glasbenim vsebinam, povezanim s slovensko kulturno dediščino; vseskozi zvesta izvirnemu, neprirejane- mu, nemanipuliranemu glasbenemu in govornemu izrazu Slovencev, ki živijo tu in zunaj meja domovine. Skozi glasbo in besedo se predstavlja in seveda nekako ohranja vsaj spomin na včerajšnje in predvčerajšnje življenjske navade ljudi na podeželju in tudi v mestu.

Oddaja ohranja in spodbuja naše značilno večglasno petje, v nekaterih predelih Slovenije prepoznavno in nezamenljivo s kakršnim koli drugim evropskim izročilom. Ohranja in spodbuja k negovanju narečne govorice, ki bogati globalni jezikovni prostor. Išče in predstavlja godce na ljudska glasbila, manj običajna glasbila in tiste, ki s klasičnimi instrumenti povezujejo nekdanjo in današnjo godčevsko tradicijo pri nas.

Oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi ponuja, vsaj po mojem mnenju, možnost, da v svetu velikih marketinških dogodkov, komercialnih uspehov, ki jim seveda tudi radijski medij posveča vse več pozornosti, zadržimo normalen dih, ustrezen bitju človekovega srca.

Prepričana sem, da ta glasba ne zanima samo starejše populacije poslušalcev, ampak da se tudi že najstniki, ki živijo na podeželju ali v mestu, nemalokrat čudijo ob drugačnih zvokih, kot so jih vajeni poslušati v disku v krogu svojih vrstnikov. Mogoče ta zvok ni ravno s citer mojstra iz Luč, kakršen je Tone Mlačnik, je pa morda s katere od violin mojstrov s severne Evrope iz godčevskih skupin, ki oživljajo svojo lastno ljudsko glasbo. Po Evropi je veliko mladih, ki jih zanima bogata zvočna raznolikost tradicij evropskih narodov in narodnosti.

Oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi želi torej utrditi zavest o vrednosti in posebnosti naše kulturne dediščine, hkrati pa spodbuditi mlajše rodove k oživljanju tradicije - seveda v izrazoslovju današnjega časa.

Imamo to srečo, da smo v evropskem prostoru eden tistih narodov, ki še lahko povezujemo živo, neposredno ljudsko izročilo s tako imenovanim oživljenim, poustvarjenim. Poustvarjanje slovenske ljudske glasbe ima danes, v tretjem tisočletju veliko večje in raznovrstne razsežnosti kot nekoč. Najpogostejša oblika, ki danes ohranja in osvetljuje

je slovensko ljudsko petje in godčevstvo, so srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, nad katerimi bdi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. Radio Slovenija redno "pokriva" te glasbene dogodke in jih v tem ciklu tudi objavlja.

Kakšne so bile razmere, v katerih je začela svojo pot oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi?

Po pripovedovanju starejših kolegov in tudi po nekaterih ohranjenih dokumentih je bila slovenska izvirna ljudska glasba zelo redek gost na radijskih valovih. Tovrstnega arhiva na takratnem Radiu Ljubljana ni bilo. Ni ga bilo tudi zato, ker so povojna leta prinesla hrepenenje po novih vrednotah, novih zamislih, novi duhovni gradnji. Razumljivo, da nihče pri tem ni mislil na izročilo, čeprav vemo, da je bila marsikatera borbena pesem, partizanska pesem naslonjena na ljudsko ali njena literarno prirejena varianta.

Poleg tega se je marsikomu, ki je odločal o radijskem programu, zdelo ljudsko petje "gostilniško, kmečko" in pozornosti nevredno blago.

Kakorkoli že, preden se je oglasila prva oddaja Slovenska zemlja v pesmi in besedi, so poslušalci Radia Ljubljane lahko občasno - posebno ob praznikih - spremljali oddaje Iz domače skrinje, pozneje tudi krajše priložnostne prispevke o, recimo, predpustnem času iz različnih krajev Slovenije.

AVIZO

Na večer 22. oktobra 1966 se je na takratnem Radiu Ljubljana prvič oglasil za simfonični orkester prirejeni belokranjski napev Aj, zelena je vsa gora, mojstrovina skladatelja Uroša Kreka kot uvod k prvi in pozneje vsaki naslednji ter tudi današnji oddaji cikla SZVPB.

AVTORICA PRVE ODDAJE

Dr. Zmaga Kumer je pripravila prvo in naslednje tri oddaje ter ob komentarju predstavila terenske zvočne zapise, ki

Iz zadnjega terena Jasne Vidakovič v Dolenčičah, rojstnem kraju in hiši Antona Ažbeta, kjer je pela družina Štibelj in igrala skupina Suha špaga. (Foto: Janez Eržen.)

so danes shranjeni v GNI ZRC SAZU, ustanovi, v kateri je nestorica slovenske etnomuzikologije delovala desetletja - do svoje upokojitve in še čez.

PRVA ODDAJA

V prvi oddaji so nastopili pevci in pripovedovalci ter godci iz Ribniške doline ter iz Zagorice na Dobropolju. Od vseh začetkov oddajo spremlja in ji pomaga "dihati" pevka, pripovedovalka Ančka Lazar (Vintarjeva Anica), v njej pa poje tudi njen brat Ivan s pevci Zagoriškimi fanti.

V našem arhivu se je tudi po zaslugi Ančkinih obiskov na RA SLO nabralo čez 300 glasbenih enot iz izročila dela dobrepolske doline in več kot dvajset samostojnih torkovih oddaj.

BRALCI IN VODITELJI ODDAJ

Prvo oddajo je brala Julka Sever (por. Vahen), pozneje so jo največkrat vodili sprva Marija Velkavrh in Marjan Kralj, nato Edo Mohorko, Simona Juvan, Nadja Jarc, Igor Velše. Vse svoje avtorske oddaje pa dve desetletji vodim sama.

POMOČ PRVIM KORAKOM

Julijan Strajnar, sodelavec GNI ZRC SAZU, je bil najpogostejši spremljevalec prvih korakov radijske redakcije za ljudsko glasbo. Poskrbel je za mentorstvo pri terenskem zbiranju oziroma izbiranju gradiva iz arhiva inštituta pri začetkih dela redakcije. Pot, ki sem jo sprva kot urednica morala načrtovati v tedenskih, mesečnih in letnih delovnih predlogih, je bila plod pogovorov, soočanj in rešitev čisto praktičnih terenskih ugank, za kar me Oddelek za muzikologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti ni mogel opremiti. Žal mi je, da tudi danes, ko je vendar muzikološka misel zrelejša, na slovenskih visokošolskih zavodih ne obstaja katedra za etnomuzikologijo. V mnogo evropskih državah v okviru glasbenih akademij namreč že od osemdesetih let minulega stoletja obstajajo oddelki za ljudsko glasbo, ne samo teoretski, ampak tudi praktični - s poučevanjem ljudske vokalne in instrumentalne glasbe.

VSEBINA ODDAJ

V teh 40 letih smo v oddajah SZVPB pozornost namenili predvsem pesmim, godčevskim vižam in narečnim pripovedim o šegah in navadah, dogodkih, z opisi oseb in krajev.

V tematskih oddajah, reportažnih in portretnih oddajah smo pozornost namenili bogastvu ljudskega petja (na primer: šestglasju v Lučah ob Savinji, petglasju v Selah nad Borovljami, štiriglasju v Veliki Varnici v Halozah, triglasju vsepovsod po Dolenjskem, dvoglasju v Istri, Prekmurju in Porajbu, enoglasju na poteh k mnogim baladam, osebnim pesmim, godčevskim "prgliham", okroglim in zabavljivim napevom, uspavankam, izštevankam, otroškim napevom).

Pri tem smo bili še posebej pozorni na način interpretacije in na kakovost posameznih glasov in petja v skupinah, in sicer v pesmih različnih vsebin in namenov: ljubezenskih, vojaških, vseh vrst obrednih, pripovednih, šaljivih, poučnih, drugih stanovskih, voščilnih, zdravicah itd.

Posvetili smo se ljudskemu godčevstvu (opreklju, goslim, raznovrstnim basom - tudi lončenim, harmonikam, žveglam, trstenkam, klarinetom, cimbalam, tamburicam, orglicam, citram, tolkalom, okarinam, lajnam, kitaram in brezštevilnim preprostim glasbilom in predmetom, ki se za muziciranje spremenijo v glasbila t. i. mačje muzike).

S tem povezane so tudi mnoge oddaje o oblikah in pojavih ljudskega plesa Slovencev.

V folklornih pripovedih smo iskali značilne izraze in zvočne odtenke besednih narečij za vso snovno in nesnovno kulturno izročilo vseh etničnih pokrajin. Zvočno smo zapisali mnoge pripovedi, pripovedke, pravljice, resnične in izmišljene zgodbe, uganke, zanimivosti s področja čarovne medicine, izraze v oblačilni, plesni kulturi, se dotaknili običajev in tabujev okrog rojstev, porok in smrti itd.

ZVOČNI ARHIV

Slovenska zemlja v pesmi in besedi ni samo radijska oddaja - je tudi bogatenje zvočnega arhiva ob potovanjih med ljudmi z mikrofonom v rokah. Tako sem v 33 letih vodenja redakcije za ljudsko glasbo RA SLO kot urednica, glasbena producentka in novinarka zbrala in v zvočni arhiv uredila približno 20 tisoč minut zvočnih posnetkov izvirnega ljudskega izročila vseh slovenskih pokrajin, tudi zamejstva (pesmi, godčevske viže in pripovedi v narečju). Mnogi posnetki so nastali ob tehnični pomoči kolegov tonskih mojstrov, nekatere sem posnela sama.

POSLUŠANJE ODDAJ

V tem tisočletju je po statističnih podatkih in merjenjih poslušanja oddaja SZVPB na 12. mestu vseh radijskih

Iz žive radijske oddaje, ko so bili v gosteh pohorski pevci iz Stranic in mag. Igor Cvetko. (Foto: Janez Eržen.)

oddaj na treh programih RA SLO. Mnogi spontani odgovori v radijskih anketah med poslušalci govorijo o željah po večjem deležu domače, slovenske in še posebej narodne glasbe. Statistični podatki iz leta 2004 pa kažejo, da si radijski poslušalci želijo vsaj 17 odstotkov ljudske glasbe, medtem ko jim RA SLO ponuja le 1 odstotek.

In še nekaj o poslušanosti: prvi program RA SLO na srednjevalovni dolžini zvečer po osmi uri doseže velik del Evrope. Tako imamo podatke in čisto konkretna oglašanja poslušalcev iz različnih evropskih držav, na primer iz Nemčije, Poljske, Francije, tudi s Švedske, pa tudi klice številnih popotnikov v avtomobilih in tovornjaki po Evropi. S pomočjo svetovnega spleta oddajo poslušajo tudi v Ameriki, Kanadi in Avstraliji, predvsem naši izseljenci in njihovi potomci, ki se vračajo h kulturnim koreninam svojega rodu.

SPODBUDA PRIHODNJIM RODOVOM

Oddaja SZVPB si nemara lasti tudi del zaslug za rastoče zanimanje za tradicijsko glasbeno govorico med mlajšimi, ki so začeli poustvarjati pesmi ali godčevske viže (najmlajši v vrtcih, šolska mladina, najstniki in študentje ter nekateri klasično izobraženi glasbeniki).

SKLEPNA MISEL

Torkov večer danes, ob svojem 40. rojstnem dnevu, ostaja zvest spremljevalec najintimnejšega glasbenega izražanja Slovencev in Slovenek - vseskozi spremlja, komentira, osvetljuje, ozavešča, odkriva, poudarja, ohranja prvobit-

nost izraza, obliko in vsebino ljudskega izročila, ki ga je obrusil samo zob časa, ko se je kotalilo iz enega v drugo stoletje, iz enih ust v druga ušesa, brez skladateljskih, prirediteljskih ali kakšnih drugačnih posegov.

Oddaja do danes ni in, upajmo, tudi v prihodnje ne bo podlegla skušnjavam umetnega plemenitenja pogosto neobrušenih oblik lokalnega izročila. Še naprej bo prinašala zrna resničnega izražanja ljudskih pevcev in godcev, skupaj z njihovimi dragocenimi komentarji v pisanih krajevnih narečjih.

Ustvarjalcem je v minulih letih ponujala veliko zadoščenja ob odkrivanju vedno novih in presenetljivih skrivnosti ljudske glasbene dediščine. Pevcem in godcem je postavila ogledalo, v katerem tudi danes lahko prepoznajo bogastvo rodov, poslušalcem pa ponuja nič koliko zanimivosti, poistovetenja, lastnega spominjanja in toplote, ki jo vsebuje prav domače izročilo.

Še naprej, če bodo spremenjeni časi dopustili, bomo nadaljevali korake te štiridesetletne zgodovine - lahko rečem - po posebnih, ne samo glasbenih, pa tudi ne samo govornih, ampak intimnih človeških poteh - tudi z namenom priti bliže k sebi.

INTERVJU S SAVAŠEM TUĞSAVULOM, PREDSEDNIKOM TURŠKE SEKCIJE CIOFF-A

ANA ETEROVIĆ

Savaş Tuğsavul, dobrovoljen mož krepke postave, rojen leta 1953, poročen, živi v Istanbulu. S folklorno dejavnostjo je povezan od leta 1968, ko je začel plesati v folklorni skupini, pozneje postal njen vodja, leta 1978 pa je prevzel položaj predsednika nacionalne sekcije CIOFF-a v Turčiji in je na tem mestu še danes. Ima 24-letno hčerko, ki je predstavnica mladih v nacionalni sekciji CIOFF-a, s čimer je nekako izpolnjena želja staršev, da otroci nadaljujejo pot, ki so jo uhodili sami. Z aktivnim udejstvovanjem v folklorni skupini je prenehal leta 1980, s folklorno dejavnostjo pa je še danes vsakodnevno povezan.

Kaj za Vas pomeni biti plesalec in predsednik CIOFF-a?

Biti predsednik CIOFF-a je zame velika čast. Ko sem prevzel to dolžnost, sem bil najmlajši predstavnik. Prijatelji, ki so vsa ta leta delali z mano, so se že upokojili ali, na žalost, umrli. Ob 25-letnici delovanja na folklornem področju sem prejel zlato značko, na katero sem zelo ponosen, pa tudi sicer me folklorniki in etnokoreologi iz vse Turčije dobro poznajo. Ne bo narobe, če rečem, da sem se popolnoma predal CIOFF-u, saj z užitkom in veliko energije izpolnjujem dolžnosti, ki jih imam. Rad sem sicer plesal, a kariero plesalca sem že zdavnaj pustil za sabo. Vendar ko sem plesal, sem to delal z užitkom in z veseljem. Menim, da je ples nekaj posebnega: ljudje se primejo za roke, plešejo in pozabijo na življenjske probleme.

Prijeten pogovor je potekal v čajnici s pogledom na Bospor.
(Foto: Ana Eterović, Turčija, maj 2006.)

Če poveste nekaj besed o nacionalni sekciji CIOFF-a v Turčiji; kaj bi poudarili?

CIOFF Republike Turčije je bil ustanovljen leta 1970, torej istega leta kot svetovni. Vanj je vključenih med petdeset in sto skupin (se opravičujem, ker ne vem natančne številke); skupine, ki odhajajo na festivale v tujino plačujejo letno članarino v višini 300 ameriških dolarjev. Združenje ima dve temeljni funkciji, in sicer organizacijo festivalov v Turčiji in izbiro tujih skupin za le-te ter pošiljanje turških folklornih skupin na festivale v tujino.

Koliko pa jih letno odide v tujino in ali lahko gostuje katera koli skupina?

Letno jih na mednarodne festivale v tujino odide okrog dvajset. Večino skupin iz velikih mest zelo dobro poznam, tako da lahko presodim, ali je njihova izvedbena raven primerna za posamezne festivale. Od manjših skupin pri odločanju za napotitev v tujino zahtevamo videoposnetke, poseben pogoj za sodelovanje skupine na festivalu pa je živa glasba. Skupin, ki jih ne spremljajo godci v živo, v tujino načeloma ne pošiljamo.

Ali nam lahko poveste nekaj besed o CIOFF-ovih festivalih v Turčiji?

Julija vsako leto v različnih četrtih Istanbula vzporedno pripravljamo kar nekaj festivalov: festival občine Buyukçekmece, festival občine Pendik, festival v občini Şişli in festival v Yalovi. Sočasno v Bursi poteka festival Karagoz, ki uradno ni CIOFF-ov festival, vendar z organizatorji sodelujemo. Nato se prične festival v Samsunu. V prvem tednu septembra poteka festival v pokrajini Kastamonu, nato pa v Ankari. Otroški festival v Izmirju poteka že 24 let. Kot se da opaziti, skoraj vsi CIOFF-ovi festivali potekajo ob približno istem času, zaradi česar včasih prihaja do težav. Z namenom, da bi izboljšali kakovost turških festivalov in skupinam omogočili, da vidijo čim več ter da so čim več videne, si festivali skupine med sabo "izmenjujejo".

Ker sva trenutno sredi otroškega folklornega festivala v Pendiku, bi nam lahko povedali nekaj besed o njem?

Uradni naslov festivala je 4. otroški festival Azije in Oceanije. Združenje CIOFF-a v Aziji vsako leto v drugi državi organizira otroške festivale, letošnje leto pri nas, česar smo bili veseli še posebej zato, ker datum izvedbe sovpada z mednarodnim dnevom otrok, ki je v Turčiji od časa Atatürka tudi državni praznik. Na festivalu sodelujejo otroške skupine iz Azije, letos pa imamo tudi dve gostujoči skupini, ki prihajata zunaj tega območja, in sicer skupini iz Bolgarije in Poljske.

Kako bi ocenili delo svetovnega CIOFF-a?

Menim, da svetovni CIOFF zelo dobro opravlja nalogo, ki si jo je zadal ob ustanovitvi. Sestanki, na katerih zelo rad sodelujem, potekajo enkrat letno. Sporazumevanje med

Otroški folklorni festival v Panduku.
Utrinek nastopa tajske folklorne skupine.
(Foto: Ana Eterović, Turčija, maj 2006.)

sekcijami ni težavno, tako da ocen nekaterih o stagnaciji ne sprejemam. Seveda pa prihodnost prinaša spremembe in nove izzive, ki se jim bo organizacija, kot je CIOFF, morala prilagoditi.

Kaj pa sodelovanje z nacionalno sekcijo CIOFF-a v Sloveniji?

Slovenski CIOFF in njegovega predsednika dr. Bruna Ravnikarja zelo dobro poznam. Vsako leto na naših festivalih gostimo vsaj eno slovensko skupino. Prav tako pošiljamo naše skupine v Slovenijo, predvsem na mari-borski Lent.

S slovenskimi skupinami ste se torej že srečali. Kako bi ocenili njihovo delo?

Videl sem kar nekaj slovenskih skupin in odkrito povedano, nikoli nisem bil razočaran nad prikazanim programom. Pozitivno bi ocenil njihovo delo, še posebno pa cenim zelo skrbno izdelane, lepe in raznolike kostume ter izredno skrb za le-te. Lastnost, ki je ne zasledimo ravno pri vsaki tuji skupini.

Kaj pomeni ljudski ples za Turke? Ali bi oseba, ki ne pleše v folklorni skupini, znala zaplesati kak ljudski ples?

Turki smo zelo ponosen narod in imamo radi vse, kar je turško; turško kuhinjo, turško glasbo in tudi turški ljudski ples. V Turčiji je razlika med vasjo in mestom še vedno zelo velika. Ljudje, ki živijo v velikih mestih, kot so Istanbul, Ankara ali Izmir, niso več v stalnem stiku z ljudskim plesom, razen če so člani folklorne skupine ali so obiskovali folklorni krožek v osnovni ali srednji šoli. V najboljšem primeru bi znali zaplesati *halay*, kar je zelo poenostavljena oblika plesa v krogu, ki je razširjen tudi

drugod po Evropi, predvsem na Balkanu. Na vasi pa so razmere drugačne. Ljudski ples še živi. Ljudje plešejo na rojstnih dnevih in porokah, na posebnih obredih, kot sta kina geces (obred barvanja rok ženske pred poroko) ali *sünnet* (obrezovanje).

Zavedam se, da je naslednje vprašanje dokaj obširno, vendar, ali bi nam lahko v nekaj besedah nakazali glavne značilnosti turškega ljudskega plesa?

Ah, komaj sem dočakal to vprašanje! Res je obširno, vendar se bom potrudil biti čim bolj jedrnat. Torej Anatolija ali Mala Azija, v kateri se nahaja večina ozemlja Turčije, je mozaik kultur, ki so se stoletja mešale med seboj. Tako je vsaka kultura prispevala tudi k oblikovanju plesnega izročila. Plesi imajo regionalne različice, tako da so jih etnologi razdelili v nekaj skupin. *Horon* je moški ples, značilen za črnomoško regijo, zelo živahen, pleše se s celim telesom in ob spremljavi inštrumenta, ki se imenuje *kemençe*. Plesi z lesenimi žlicami (*kaşık oyunu*) so značilni za regijo od Konye do Silifkeja in ga plešejo tako moški kot ženske. *Kiliç kalkan* je ples iz Burse in okolice, plešejo ga izključno moški, ki z njim posnemajo osmanske bojavnike. *Zeybek* je zelo počasen in ponosen ples, značilen za egejsko pokrajino. *Halay* je ples v krogu, značilen za celo osrednjo in vzhodno Anatolijo, plešejo ga moški in ženske. Oseba na začetku *halaya* se imenuje *halaybaşı*, oseba na koncu pa *poçcık*; obe osebi v roki vrtita robec. Plesi bar so zelo podobni *halayu*. Plesi *bengi* se plešejo ob koncu dobljene vojne, ritem je na začetku zelo počasen, nato pa postopoma postane hiter. Na južni obali Marmarskega morja se plešejo t. i. plesi zaupanja (*güven-de*). Plesalca plešeta v paru, vendar se nikoli ne dotakne-ta. Zelo zanimivi so *karşılama plesi* (plesi pozdrava), ki se plešejo kot uvod v neki dogodek in so razširjeni po vsej državi. Na koncu so tu še plesi *hora*, ki so dediščina priseljencev iz slovanskih držav. Tako se podobni plesi v Makedoniji imenujejo *oro*, v Bolgariji *horó*, v Rusiji *horovod*.

Ples seveda spremlja glasba. Kateri inštrumenti so značilni za Turčijo?

Med brenkali so znani *saz* (ki mu radi rečemo tudi oče grškega bazukija), *bağlama* (zelo podobna tamburici) in *tar* (zelo znan tudi v Azerbajdžanu, Iranu, Uzbekistanu in Gruziji). Naslednja skupina so godala, in sicer *kabak kemane* (izdelan iz bučk) in črnomoško *kemençe*. Od pihal so tu *zurna* (ki jo poznajo npr. v Makedoniji, vendar kot *zurlo*), *kaval* (inštrument, ki so ga največ uporabljali pastirji), *çiftlik* (zelo zanimiv inštrument, narejen iz kosti orlovega krila), *mey*, nabolj pogosto narejen iz drevesa slive, in *tulum*, ki ga poznajo kot gajde na Škotskem. Izmed tolkal je zelo znan *davul*, veliki boben, ki ga poznajo tudi Slovani na Balkanu. Nato so tukaj še *nagara* (manjši boben), *tef* (tamburin) in seveda lesene žlice (*kaşık*).

Kakšna je povprečna turška folklorna skupina? Morda lahko omenite imena najkakovostnejših?

Večina plesalcev v mestnih folklornih skupinah je mladih, starih med 16 in 25 let. Lokalne, vaške skupine imajo večje število starejših plesalcev. Pri nas ima skoraj vsaka univerza folklorno skupino. Ljudski ples je dokaj popularen "šport", tako da dobrih skupin res ne manjka. Omenim pa lahko Anadolu Üniversitesi Halk danslari Grubu iz Eskişehirja, Istanbul folklor kurumu iz Istanbula, Istanbul Teknik Üniversitesi Halk Danslari Grubu in folklorni skupini iz četrti Yeşilköy in Bakırköy v Istanbulu. Veliko dobrih skupin seveda deluje tudi v Ankari in Izmirju. Črnomska regija se z dobrimi skupinami žal ne more pohvaliti.

Ali otroci v folklornih skupinah plešejo ples, namenjene otrokom, ali posnemajo odrasle?

Otroci v otroških skupinah plešejo ples, ki so jih plesali odrasli, torej lahko rečemo, da posnemajo odrasle.

Kaj pa veteranske skupine?

Seveda. Nastope veteranskih skupin zelo rad spremljam, saj menim, da človek po petdesetem letu lahko pleše v folklorni skupini le zaradi ljubezni do plesnega izročila. Njegova izvedba mogoče ni tako tehnično dosledna, je pa toliko bolj ganljiva, ker prihaja iz srca.

Imamo pa v Turčiji še nekaj zanimivega. V Ankari deluje skupina, imenuje se Ankara'nın seymenleri, katere člani so do nedavnega lahko postali izključno družinski člani. Družinski člani štirih generacij so skupaj vadili in nastopali. V zadnjih letih so le odprli vrata tudi drugim zainteresiranim plesalcem.

Kdo izdeluje kostume za folklorne skupine?

Gospod Savas nam je z veseljem odplesal črnomorski horn.
(Foto: Ana Eterović, Turčija, maj 2006.)

Kostume izdelujejo za to šolani izdelovalci, ki imajo sklenjene pogodbe z več folklornimi skupinami. Vsak izdelovalec skrbi za približno 10 do 15 folklornih skupin.

Ali v Turčiji obstaja profesionalna folklorna skupina?

V Turčiji obstaja več skupin, ki se profesionalno ukvarjajo s poustvarjanjem izročila, vendar se načini poustvarjanja razlikujejo. Imamo državni ansambel Türk folklor kurumu, ki izvaja postavitve iz vse Turčije, je pevsko zelo močen in ima zelo kakovostne in dokaj avtentične kostume. Delujejo od leta 1964. V zadnjih letih pa se pojavlja vse več ansamblov, ki delujejo kot "zasebna podjetja". Pogosto se zgodi, da bivši plesalci ustanovijo ansamble, kot so npr. Anadolu Ateşi, Sultans of dance ali Şaman. Te skupine delajo bolj v artistični, šov smeri, kar mi ("avtentična stran"), ne podpiramo. Ogledal sem si njihove nastope in lahko rečem, da so zelo atraktivni, vendar za mene to ni in nikoli ne more biti ljudski ples.

Ali v Turčiji obstaja inštitut za raziskovanje plesnega izročila?

V sestavi Univerze Anadolu v Eskişehirju že zelo dolgo deluje inštitut za raziskovanje ljudskega plesa. Prav tako ima profesionalna skupina Türk folklor kurumu 45-letno zgodovino v raziskovanju in zapisovanju ljudskega plesa. Tudi Istanbul Teknik Üniversitesi konservatoar se ukvarja s tem.

Kdo finančno podpira folklorno dejavnost v Turčiji?

Hm, zelo dobro vprašanje, na katerega imam zelo žalosten odgovor. Nihče. Moram povedati, da ministrstvo za kulturo ni najbolj naklonjeno financiranju folklornih skupin, tako da vodstva folklornih skupin veliko časa preživijo v iskanju drugih virov. V največ primerih so sponzorji podjetniki, bivši člani folklornih skupin. Drugače pa so raziskovanja in revije finančno podprte s strani državnih ustanov.

Ali lahko imenujete kakega pomembnega turškega etnokoreologa?

Seveda, prof. dr. Fikret Değerli, predsednik Türk Folklor Kurumu, nato Bülent Kurdişoğlu, njegov asistent, Mustafa Erdoğan in Üstün Gürtüna.

Kako vidite prihodnost folklornih skupin v Turčiji?

Moram priznati, da je to najtežje vprašanje do sedaj. Pozitivno gledam na prihodnji razvoj folklorne dejavnosti, vendar je to posledica mojega optimističnega značaja. Mnogi si mnenja z mano ne delijo in trdijo, da je čas t. i. tradicionalnih folklornih skupin minil in da je danes čas za moderni ples, za artistične skupine, kot so Anadolu ate i. Poleg CIOFF-a tem razvojnim težnjam nasprotuje še ena organizacija, ki organizira regionalne festivale. Mnenja sem, da dokler obstajajo ljudje, ki z veseljem plešejo, dokler obstajajo ljudje, ki jih radi gledajo in poslušajo, ljudje, ki lahko organizirajo srečanja in izo-

bražujejo, ni razloga za strah. Vendar je to videnje, ponavljam, posledica mojega optimizma.

V vaseh vzhodnega dela Turčije nekatere, v mestih že zdavnaj pozabljene tradicije, še vedno živijo. Mnoge evropske države nimajo sreče, da bi bila plesna dediščina še živa. Ali se tega zavedate?

Popolnoma se strinjam z Vami, da smo v tem primeru zelo srečen narod. Tradicija živi ne samo v vzhodnih delih države, temveč tudi ponekod v mestih. Ljudje živijo povsem moderno življenje, vendar se pri nekaterih življenjskih mejnikih, kot so rojstvo, proslava obrezovanja moškega ali poroka, držijo tradicionalnih vzorcev. Tako je biti študent etnologije ali antropologije v Turčiji zelo zanimivo.

Kot vsak folklornik se verjetno spomnite kakšne anekdote s festivalov, ki ste jih obiskali?

Morda lahko povem anekdoto, ki se je zgodila leta 1980, ko sem bil član žirije na folklornem festivalu na Poljskem. K meni je pristopil poljski etnolog in me vprašal, ali znam plesati. Pokimal sem z glavo. Ob njem je stal novinar, ki je vključil kamero. Storiti nisem mogel drugega kot zapeti in zaplesati, čeprav mi ni bilo ravno najbolj jasno, za kaj naj bi šlo. Dobrih pet minut sem pel in plesal. Ko sem na dogodek do konca festivala že skoraj pozabil, mi je novinar prinesel medaljo za pogum. Še danes se ob pogledu nanjo spominjam negotovih občutkov in spontane reakcije ob zastavljenem vprašanju poljskega etnologa.

Zdi se mi, da v svetu vlada smer "treniranja" plesalcev in stilizacije izročila. Zanima me Vaše mnenje o tem. Ali bi morale

folklorne skupine izvajati funkcijo "živega muzeja" ali iskati načine za zabavljanje občinstva?

S tem vprašanjem se pogosto srečujem in imam o tem zelo jasno mnenje, ki sem ga delno povedal že, ko sem komentiral poustvarjanje Anadolü Ateş'i. Čeprav strogo nasprotujem omenjenim smerem, mi niti izraz "živi muzej" ni všeč. Izvedba mora biti seveda usklajena, mora "lepo izgledati" na odru, vendar mora priti tudi iz srca plesalca. Anadolü ateş'i (že spet navajam isti primer) so zelo dobri akrobati ali šov plesalci, vendar v svoje postavitve vnašajo nekatere podrobnosti, ki nikakor niso del naše pretekle kulture, kot je npr. erotičnost pri ženskem plesu.

Kašken je odnos Turkov do nastopov folklornih skupin, tako tujih kot domačih. Ali je folklor kot dejavnost cenjena v Turčiji?

Turki imamo zelo radi tujce, tako da me nikoli ne skrbi, ali bo udeležba pri nastopih tujih skupin ustrezna. Turki radi gledajo tudi domače folklorne skupine. Lahko rečem, da je delo folklornih skupin med ljudmi cenjeno.

Še zadnje vprašanje. Povedali ste, da ste končali plesno kariero, vendar še vedno zaplešete s prijatelji. Ali bi lahko zaplesali svoj najljubši turški ples?

(Smeh) Seveda, z veseljem. Rad imam vse plese, ki sem jih plesal, sedaj Vam pa lahko pokažem čnomorski horon. Gre za zelo hiter in strasten moški ples. Najprej premaknete desno nogo ...

Otroški folklorni festival v Panduku. Utrinek nastopa indonezijske folklorne skupine. (Foto: Ana Eterović, Turčija, maj 2006.)

KOLPA - MEJNA REKA, KI ZDRUŽUJE

RICK VUKMANIČ

Okrog leta 1896 so prišli prvi slovenski izseljenci v ameriško deželo južno Pensilvanijo. Iskali so službo, da bi izboljšali svoje življenje. Največ jih je bilo iz Bele krajine, iz okolice Metlike. Hitro za njimi so prišli izseljenci iz vasic onkraj Kolpe, s Hrvaške. Skupaj s Slovenci so Hrvati spoznali, da bodo za vedno ostali v tem delu Združenih držav Amerike in da se vsaj za stalno ne bodo več vrnili. V letu 1898 so s skupnimi močmi zgradili hrvaško-kreinsko cerkev sv. Marije v mestu Steelton. Prvi duhovniki so dobro poznali narečja z obeh strani Kolpe, tako da jezikovnih ovir, ki bi preprečevale sodelovanje med Slovenci in Hrvati, ni bilo. Žal so pozneje Slovenci organizirali svojo župnijo. Okrepile so se ideje, ki so Belokranjcem narekemale večjo povezanost s severnimi sosedi, z Dolenjci, Gorenjci ... od svojih južnih sosedov, ki so živeli onkraj Kolpe, pa so se odmikali. Igrali niso več svoje domače muzike - muzike, ki so jo prinesli iz Bele krajine, ampak jim je bila bolj privlačna diatonična harmonika, ki so jo kot slovenski inštrument spoznali v večjih mestih Amerike, prek radia ipd. Združevali so se kot Slovenci, kot skupnost, navdušena nad narodno-zabavno glasbo, ki so jo poslušali s kaset in plošč.

Leta 1953 je hrvaški frančiškan Vilim Primorac prišel v hrvaško župnijo z željo, da bi ponovno prebudil zanimanje za narodovo preteklost ter s tem obogatil kulturo. Ob praznovanju novega leta 1954 je s pomočjo štirih žensk oblikoval skupino mladih, ki naj bi predstavljala in bolj intenzivno kot do tedaj ohranjala obmejno kulturo. Ob nastopih so mladi ponovno uživali v poustvarjanju izročila. Najpomembnejše je bilo, da so v program vključevali prvine izročila več slovanskih dežel - dežel ljudi, ki so živeli v mestu Steelton. Ker gradiva, znanja in možnosti ni bilo dovolj, pokritost nekdanje Jugoslavije v programu ni bila popolna, čeprav je bila želja po pestrosti uresničena (slovenski del sta zastopali odrski postavitvi gorenjskih in koroških plesov).

Leta so minevala in slovenska župnija se je zaprla. Vse več župljanov slovenskega rodu se je ponovno obračalo na hrvaško župnijo, ki jih je vsaj deloma spominjala na lastne korenine.

V osemdesetih letih so se učitelji ponovno začeli zanimati za ljudski ples, največ za ples vasic Ozalj na Hrvaškem. Žal do tedaj dediščina te in okoliških vasi ni bila za nikogar zanimiva. Ples, kot so npr. sirotica, seljančica, rašpa, pokšotič ipd., so ljudje še vedno poznali, ampak domača folklorna skupina ni čutila potrebe, da bi prav te povezala v odrsko postavitvev in z njimi nastopala. Raje je plesala ples drugih narodov, ki so bili zaradi svojih predelav atrak-

tivnejši, privlačnejši za sodelujoče plesalce in gledalce. Od leta 1984 naprej so vodje folklorne skupine večkrat potovale na Hrvaško in se tam seznanjali z ljudskim izročilom. Zanimala so jih predvsem območja, od koder so izseljenci izvirali, pri tem pa so jim pomagale tudi knjige.

S Slovenci je bilo drugače. Tudi mi smo želeli pokazati prave ljudske ples in pesmi iz Slovenije, ampak takrat v Združenih državah Amerike to ni bilo v navadi. Največ plesno-folklornih skupin je plesalo ob spremljavi narodno-zabavnih ansamblov nekakšno polko ali valček. Naša skupina tega ni želela početi. Ker nismo imeli stikov s strokovnjaki v Sloveniji in nismo poznali literature o slovenskih ljudskih plesih, smo želeli predstaviti tisto, kar smo pač znali - izročilo domače Bele krajine.

Kot vodja skupine sem želel predstaviti nekaj avtentičnega. Ogledoval sem si posnetke s hrvaške strani ob Kolpi in se dobro seznanil z njihovimi melodijami. Večkrat sem se pogovarjal s starejšimi sorodniki o tem, kaj in kako so plesali v mladih letih. Pomoč in stik z belokranjskim izročilom sem dobil prek interneta. Spoznal sem slovenskega folklornika v Kanadi in skupaj sva spoznavala, da so razlike v izročilu ene in druge strani majhne. Dobil sem nekaj knjig in tudi kakšen videoposnetek, da sem si ogledal slovenske folklorne skupine. Hitro sem se odločil, da bom pripravil novo odrsko postavitvev - belokranjske ples, in sicer z željo, da bi ljudje spoznali, od kod izvirajo korenine Slovencev v Steeltonu.

Kaj sem naredil?

Ob svoji babici sem spoznal ples iz njene slovenske vasic: pokšotič, hruške, jabuke, slive, igraj kolo/povštertanc, seljančico, tri koraka sim (sirotica) in ples, ki so ga imenovali kolo (mislim, da je bilo to nekakšno svatsko kolo). Njen stari oče je dobro poznal ples hrvaškega Pokuplja: štajeriš/oberštajeriš, šuštarpolka, šimipolka in drmeš.

Izvedel sem, da se je inštrumentalni sestav na hrvaški strani oblikoval iz gosli, harmonike in raznih tamburic (z bugarijo in kontrabasom ali berdo), sestavljali pa so ga lahko tudi gosli, kontrabas, bugarija in še dve tamburici - kot na primer ob poroki mojih starih staršev. Odločil sem se za prvi sestav, brez diatonične harmonike.

Kostume smo oblikovali na podlagi risb in slik v knjigi Slovenska ljudska noša v besedi in podobi avtorice Marije Makarovič. Med kroji rokavcev smo našli prav take, kakršne je nosila moja prababica iz Jaškova (še vedno jih hranim). Ker smo imeli vzorec, smo se odločili za to različico. Pri drugih delih oblačil smo izbirali različno: predpasnike smo izdelali npr. po opisu iz Dragatuša. Od pokrival se nam je zdela najprimernejša parta, ki so jo nosila dekleta na obeh straneh Kolpe. Peče, zavezane na "petelinčka", nisem poznal, poznal pa sem še zaglavce, ki so jih nosili vse do Ozlja.

Ko smo prvič omenjene ples izvedli v opisanih kostumih, so ljudje obnemeli, zlasti zato, ker si kaj takega pod

Predstavljamo

imenom slovensko izročilo niso mogli predstavljati. Presenečeni so bili zlasti nad tem, da slovenski ples lahko živi ob spremljavi tamburic in gosli in ne le ob spremljavi frajtonarice!

Leta za tem vsi skupaj spoznavamo, da je bila reka Kolpa zgolj meja na papirju. Na obeh straneh reke so živeli podobni plesi. Imamo bogato dediščino, čeprav je mnogo plesov pozabljenih in ostajajo brez oprijemljivih opisov.

Naša prva tovrstna odrska postavitev ostaja v našem programu, pridružila pa se ji je še druga, v kateri plesalci prikazujejo ples ter šege in navade obeh bregov Kolpe. S plesi, pesmimi in kostumi ponazarjamo izročilo hrvaških (Žakanje, Kamanje in Vivodina) ter slovenskih vasi (Adlešiči in okolica Metlike). Za nas v Ameriki je primereno, da skupaj predstavljamo kulturo z ene in druge strani reke.

Prav smešno je, kako smo potrebovali več kot 110 let, da smo ugotovili tisto, kar je bilo že jasno: da obstajajo velike

Kolpa - mejna reka, ki je v preteklosti bolj združevala kot ločevala.
(Foto: Janez Eržen.)

podobnosti v kulturni dediščini Bele krajine in Pokuplja - da gre pravzaprav za eno kulturno okolje. Hrvati in Slovenci lahko skupaj pokažemo na razlike in sorodnosti. Predvsem pa, kar je najbolj pomembno, kako lahko z dediščino obogatimo svoje današnje življenje.

MEDNARODNI OTROŠKI FOLKLORNI FESTIVAL LENT MARIBOR

NEVA KOVAČIČ

Leta 1989 in 1990 sem s svojim takratnim sodelavcem Vladimirjem Rukavino - Gogom in plesalci Akademске folklorne skupine Študent iz Maribora oblikovala korenine CIOFF-ovega festivala Folkart, ki ga danes prištevajo med 50 najboljših folklornih festivalov sveta. Začetki so bili zelo težki; iskanje finančnih sredstev, sponzorjev, donatorjev, ustvarjalcev, prizorišč, iskanje osnovne ideje ipd. Leta 1989 smo postavili poseben oder ob Minoritski cerkvi na Lentu, naslednje leto na mariborskem drsališču, z vojno 1991 pa je prišlo do velike prelomnice, ne samo za nas Slovence, ampak tudi za naš festival, saj se je ob osamosvojitvi rodil nov kulturnoprireditveni center Narodni dom, ki je prevzel naš Folkart in festival razširil v Festival Lent, ki poleg programa folklornih skupin ponuja še mnogo drugega: izvajalce različnih glasbenih zvrsti (operne koncerte in baletne predstave, izvajalce roka, džeza ...), gledališke, plesne, športne, zabavne, kulinarične prireditve itn. Del novega festivala Lent so bile tudi prireditve, namenjene najmlajšim. Za otroke so pripravljali delavnice in jim predstavljali različne kulturne izvajalce na posebnem odru, imenovanem otroški oder Lent ali danes Oder Rotovž. Prireditve so bile vsak dan polno obiskane, žal pa mi je bilo, da najmlajšim Mariborčanom niso ponujale nobenih predstavitev ljudske kulture - plesov, pesmi, šeg, iger ...

Otroke pa je treba začeti čim prej vzgajati v dobre in humane osebnosti. Kako? Tako, da jim čim prej

Članica otroške folklorne skupine s Škotske na odru Lenta.
(Foto: Janez Eržen, Maribor, junij 2006.)

pokažemo, da tisti, ki je drugačen, ni slab; da mora znati spoštovati sebe in svojo kulturo, hkrati pa upoštevati kulturo drugega, čeprav je ta drugačna; da samo dobro delo, veliko truda in odrekovanja prinašajo uspeh, ponos, osebno rast; da človek ni volk samotar, ampak je družabno bitje in mora živeti v skupnosti; da si moramo med seboj pomagati in se imeti radi itn.

Tako je prišlo leto 1999 in rodil se je Otroški Folkart z namenom, da se bodo otroci med seboj vzljubili že v otroštvu, ne glede na narodnost in barvo kože, in se med seboj spoštovali. Hkrati naj bi z ljubeznijo spoznavali korenine svojega naroda, življenje preteklih rodov in bili ponosni na svojo ljudsko dediščino.

ORGANIZACIJSKA IN STROKOVNA POMOČ

Nežka Lubej in Vasja Samec, poznavalca slovenske ljudske umetnosti, moja dolgoletna sodelavca in prijatelja, mi strokovno in organizacijsko pomagata že vseh sedem let, kolikor festival traja. Prav tako ima festival podporo Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, Mestne občine Maribor, Zveze kulturnih društev Maribor, JSKD OI Maribor, Narodnega doma Maribor - Festivala Lent in številnih drugih sodelavcev, ki sooblikujejo končno podobo festivala. In seveda največjo podporo naših mariborskih otrok, ki vsa leta ostajajo naši zvesti obiskovalci.

Festival poteka v času Festivala Lent (konec junija in začetek julija) in se je od leta 1999, ko je trajal samo en dan, razvil v šestdnevnega.

Na njem gostimo največ šest otroških folklornih skupin, od tega najmanj dve slovenski. Organizacija otroškega folklornega festivala je nedvomno mnogo bolj zahtevna od organizacije festivala odraslih folklornih skupin. Če odrasle hodijo na festivale z 20 ali 30 člani, pri otrocih to skoraj ni možno. Skupina šteje v povprečju 30 otrok, poleg tega pogosto še odrasle muzikante, odrasle spremljevalce, tako da pripotuje od 35 do 40 oseb, včasih tudi več. Rekordno število udeležencev na otroškem festivalu Lent v Mariboru je bilo 48, in sicer s Sicilije, saj so otroke spremljali njihovi starši.

Na festivalu lahko sodelujejo otroci, stari od 7 do 15 let. Želimo si čim manj stiliziranih predstavitev otroškega izročila. Festival ima svoje stalno prebivališče v Mariboru na prizoriščih festivala Lent. S skupinami pa gostujemo po Sloveniji: v Slovenj Gradcu, na Ptuj, v Izoli, Kopru, saj želimo stvaritve najmlajših poustvarjalcev ljudske umetnosti predstaviti čim širšemu krogu Slovencev.

Vsi otroci ves čas festivala bivajo skupaj v Dijaškem domu Maribor. Prostega časa je zelo malo. Takrat se lahko kopajo na Mariborskem otoku, z gondolo obišejo Pohorje, si ogledajo mariborske muzeje, cerkve, akvarij ... Prvi dan v Mariboru vsi dobijo akreditacijo za brezplačne ogleda, ki jim ob večerih omogoča prost vstop v veliki avditorij na prizorišče Folkarta, CIOFF-ovega festivala odraslih folk-

lornih skupin. Tisti, ki ne želijo zvečer ven, imajo možnost zabave in druženja v domu. Tudi tam se dogaja marsikaj zanimivega.

KRONOLOŠKI PREGLED DOSEDANJIH FESTIVALOV

1. festival 1999:

SLOVAŠKA - FS Matičiarik
HRVAŠKA - FS Potočanka
SLOVENIJA - FS Karavanke
SLOVENIJA - FS Turnišče

2. festival 2000:

LITVA - FS Žalgiris
BOSNA IN HERCEGOVINA - FS Lola
MAKEDONIJA - FS Orce Nikolov
HRVAŠKA - FS Kumpanija Korčula
SLOVENIJA - FS Branko Radičević - srbska FS
SLOVENIJA - FS Prežihovci

3. festival 2001:

ČEŠKA REPUBLIKA - FS Radost
ROMUNIJA - FS Oradea
HRVAŠKA - FS Ententin
MADŽARSKA - FS Bokreta
SLOVENIJA - FS Cirkovce
SLOVENIJA - FS Milke Zorec

4. festival 2002:

BOLGARIJA - FS Rosna kitka
POLJSKA - FS Mali swarni
UKRAJINA - FS Volynianočka
SLOVENIJA - FS Mladost - srbska FS
SLOVENIJA - FS Pastirček
SLOVENIJA - FS Lancova vas

5. festival 2003:

HRVAŠKA - FS Varteks
MADŽARSKA - FS Prosenjakovci
ITALIJA - FS Concordia*
SLOVENIJA - FS dr. France Prešeren Žirovnica
SLOVENIJA - FS Beltinci
SLOVENIJA - FS Društva za kulturno vzgojo Krog

Otroška folklorna skupina s Poljske na odru Lenta.
(Foto: Janez Eržen, Maribor, junij 2006.)

Otroška folklorna skupina s Poljske na odru Lenta.
(Foto: Janez Eržen, Maribor, junij 2006.)

6. festival 2004:

NEMČIJA - FS Richard Wosidlo
SLOVAŠKA - FS Matičiarik
HRVAŠKA - FS Ivančice
CIPER - FS Vasilizia*
SLOVENIJA - FS Breznica
SLOVENIJA - FS Prežihovci
SLOVENIJA - FS Društva za kulturno vzgojo Krog

7. festival 2005:

ITALIJA - SICILIJA - FS Sikani
BOSNA IN HERCEGOVINA - FS Lola
RUSIJA - FS Kalinka*
SLOVENIJA - FS Karavanke
SLOVENIJA - FS Društva za kulturno vzgojo Krog

* FS, ki so sodelovanje odpovedale tik pred festivalom.

Festival z množico sodelujočih otrok, ki v glavnem pre-sega število 200, prinese tudi skrbi. Največja je bolezen. Doživeli smo že marsikaj: okužbo s salmonelo, ki jo je 10-letna deklica prinesla s seboj - infekcijska bolnišnica, slabosti od dolge mučne vožnje, poškodba oziroma razbita glava zaradi skoka v bazen, astmatični napadi, vnetja in manjše operacije ... A smo vse tegobe do sedaj uspešno reševali s pomočjo prijaznega osebja Zdravstvenega doma Adolfa Drolca in Splošne bolnišnice Maribor.

Največji problem vsakega organizatorja pa je seveda denar. Tudi mi nismo izjema. V danih razmerah smo ustvarili največ, kar znamo in zmoremo, vendar s tem nismo zadovoljni. Radi bi več, še kaj vsebinsko dodali, teritorialno razširili ..., a sponzorjev v tem času ni, saj Festival Lent izprazni vse mariborske blagajne.

A še bomo vztrajali - spoznavali sebe in druge. Vse, ki želijo sodelovati z nami, prijazno vabimo, da se nam pridružijo.

Smo že zreli plesalci, ki jih je sooblikoval OTROŠKI FOLKART.

LJOBA JENČE - IZVAJALKA SLOVENSKE LJUDSKE GLASBE

GREGOR FELE

O problematiki slovenske ljudske glasbe, ki je danes na Slovenskem verjetno zanimiva manj ljudem, kot bi bilo pričakovati, sem se zaradi študijskih obveznosti na Akademiji za glasbo pogovarjal s priznanimi izvajalci: pevko Ljubo Jenče, članom skupine Volk Folk Romeom Volkom in članom skupine Tolovaj Mataj Romanom Ravničem. Vsi trije so se velikodušno odzvali povabilu in v intervjujih razkrili svoje poglede na vprašanja o prisotnosti pretekle ljudske glasbe v sodobnosti. Z Ljubo Jenče, katere odgovore na vprašanja objavljam, sem se pogovarjal po njenem predavanju, ki ga je konec leta 2005 imela na Akademiji za glasbo.

Pevka LJUBA JENČE je danes ena vidnejših zasebnih zbiralk, izvajalk in posredovalk slovenske ljudske pesmi. S svojo predanostjo ljudskemu petju in posredovanjem ljudskega izročila mlajšim generacijam je dala neizbrisen pečat slovenskemu kulturnemu prostoru. Njena dejavnost pa se ne omejuje le na ljudsko pesem, temveč tudi na širše ljudsko izročilo, saj se ukvarja tudi s pravljicarstvom. Posnela je vrsto zgoščenk in oddaj, slovensko ljudsko pesem pa je predstavila tudi na uglednih mednarodnih festivalih po svetu.

Kako to, da vas kljub množičnemu vsiljevanju različnih vrst glasbe pritegne ravno slovenska ljudska?

Sem Slovenka, čeprav se čutim zemljanko, univerzalni človek, ampak naša pesem ima moč naše duše. Je stara in v njej so vkodirani prostori slovenske pokrajine, čustvovanja ljudi, njihovo mišljenje, in jaz kot sodobni človek se čutim poklicano, da tem pesmim dam nov izraz na svoj način. Mene bogatijo, ker se z njimi učim čutiti več, slišati več, učijo me nadčutnega sveta, ker me zanimajo duhovne razsežnosti prostora. Pesem pa mi predstavlja medij sporočanja vrednot.

Kako gledate na popularnost druge ljudske glasbe v našem prostoru?

To razumem kot notranjo potrebo človeka, da bi živel z ljudsko glasbo. Ker naše ne poznajo, segajo po tujih. V tem ne vidim nič slabega, kajti vsa ljudstva sveta imajo skupen zemeljski spomin, ki ga je dobro in lepo spoznavati. Mislim pa, da se pri nas šele pripravljamo na resnično poustvarjanje ljudske glasbe. Morda so te nove skupine ene od različic, ene od izrazov. Moje delo zelo določa čas,

ko je bilo to izročilo strašno v ozadju, pozabljeno. Četudi sem takrat želela prirejati, četudi sem imela misel, da bi imela ansambel, sem se potem odločila za čisto pot, da bi trkala na spomin sveta. Šele ko se bomo mladi ljudje spomnili, kaj imamo, potem bo šele varneje prirejati in aranžirati. Ko imaš spomin zbujen, potem ne delaš škode, ne zavajaš.

Mislite, da bi se morala slovenska ljudska glasba razvijati ali ostati v svoji avtentični obliki?

Mislim, da svojih starih vzorcev sploh še ne poznamo. Nismo še pognali korenin nazaj v ta stari čas. Ko se to zgodi, sta sodobnost in realnost samodejni. Če pa je to nekomu le neko gradivo, ki ga je treba predelati, potem je mrtva, brez moči. Nujno se mora torej razvijati. Nova ustvarjalnost je krošnja, stara pa so korenine.

Se vam zdi, da šolstvo naredi dovolj na področju seznanjanja otrok s slovenskim ljudskim glasbenim izročilom?

Če se vrnem v čas svojega šolanja, me je prav razlog, da tega ni bilo, spodbudil, da sem se odločila za samostojen poklic s tem delom. Kajti v gimnaziji so nam na primer povedali, da je Bürger v Nemčiji slišal peti balado o mrtvecu, ki pride po ljubico, jo napisal, Prešeren pa jo je prepesnil. V izobraževanju pa manjka člen, ki govori o tem, da so naši ljudje tudi znali in še znajo peti balado Mrtvec pride po ljubico. To pomeni, da kot gimnazijka nisem imela možnosti vzpostaviti stika s stoletnim spominom naroda. Zdaj se to izboljšuje. Veliko se dela na tem. Problem je bil v ločenosti znanosti in šolstva v preteklosti. Tudi zdaj se mi zdi, da premalo sodelujeta. Zato ima ta razcepljenost v družbi slabe posledice. Razmere se izboljšujejo, vendar mislim, da imajo danes učiteljice zelo težko nalogo, kajti kar naenkrat se od njih zahteva, da to znajo, same pa tega v mladosti niso mogle nikjer srečati.

Kako sami posredujete izročilo mlajšim generacijam?

Ljuba Jenče - pevka in pravljíčarka na seminarju Umetnost pripovedovanja pravljíc.
(Foto: Janez Eržen, Škofja Loka, 2004.)

Ljoba Jenče - pevka in pravljíčarka na seminarju Umetnost pripovedovanja pravljič.
(Foto: Janez Eržen, Škofja Loka, 2004.)

Imam neko notranjo potrebo in dar za posredovanje. Otrokom predajam bolj na mehko, vendar vztrajno pojem tudi dolge pesmi, kajti o tem me je prepričalo, ko sem štiritletnim otrokom pela pesmi s tridesetimi kiticami, ti pa so jo zbrano poslušali ves čas. Zgrozila sem se nad tem, kakšna krivica se dela otrokom, ko se jim poje kratke tri in štiri kitice, kot da ne zmorejo več. Otroci zmorejo in treba jih je nahraniti in dati možnost.

Pri nas se narodno-zabavno glasbo pogosto enači z ljudsko. Zakaj, menite, se to dogaja?

Ljudje potrebujemo glasbo in zabavo. Radi se poveselimo, pozabimo na skrbi. Problem je tudi v tem, da je ljudska glasba skoraj pozabljena. Narodno-zabavna glasba

funkcionira na veselicah in radijskih valovih, ne pa doma. Mislim, da se ljudje, ki to glasbo proizvajajo, ne zavedajo, kaj počno, ljudje, ki jo poslušajo, se ne zavedajo, kaj poslušajo. To jim je preprosto všeč.

Škoda se je zgodila po drugi svetovni vojni, ker je bilo vse staro manjvredno. Ljudje so morali iti v tovarne, pustiti vse kmečko, socializem ni dovolil starih obredij. Ljudsko izročilo pa povezuje vse v celoto. Takrat se je zgodila prva rana.

Ali mislite, da bi morala ljudska glasba ostati avtentična?

Zaviranje, da bi moralo ostati vse tako, kot je bilo, se mi zdi zelo škodljivo. Ta smer, ki zagovarja, da mora staro ostati staro, nima šole. Kako naj se na primer jaz kot Notranjka naučim starega notranjskega petja? Ta stik je prekinjen in če ni nekoga, ki bi to vzgajal, kako potem? Ali je bolje, da posodabljam in živi na drug način, ali raje pustimo, da umre. Mislim pa, da ima umetnik svoj talent in je dolžan poslušati svoj impulz. Na primer Katalena: sestavljajo jo zelo sposobni glasbeniki. To je treba podpreti.

JASNA VIDAKOVIČ O POLOŽAJU SLOVENSKE LJUDSKE GLASBE PRI NAS

NINA VOLK

O slovenski ljudski glasbi, ki med glasbenimi zvrstmi v našem prostoru nima veliko privrženecv, sem za potrebe študija na Akademiji za glasbo povprašala ljudi, ki se z njo poklicno ukvarjajo v okviru dveh ustanov: Glasbenonarodopisnega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Radiotelevizije Slovenija. Povabilu so se prijazno odzvali mag. Drago Kunej, mag. Urša Šivic in Jasna Vidakovič. Intervju s slednjo, ki sem ga opravila po elektronski pošti, objavljam na pobudo uredništva Folklorika in z njenim privoljenjem.

Jasna Vidakovič, sicer diplomirana anglistka in muzikologinja, je urednica na Radiu Slovenija, kjer je sprva ob pomoči sodelavcev Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, pozneje pa samostojno, začela postavljati temelje danes že tridesetletne redakcije za ljudsko glasbo. Pripravlja številne oddaje, ki radijske poslušalce seznanjajo z raznolikostjo in bogastvom domače in tuje ljudskoglasbene dediščine. Je avtorica knjige Sto slovenskih ljudskih pesmi, ki je izšla pri Prešernovi družbi v letu 2003.

Kako to, da vas kljub množičnemu vsiljevanju različnih glasbenih praks pritegne ravno slovenska ljudska?

Rada imam spontanost, izviren in nenarejen umetniški izraz. Spominja me na naravo, ki jo dojemam kot čudež življenja, na katerega ne moremo vplivati, in je v svojem večnem spreminjanju veličasten. Poleg tega na vsakem koščku zemlje sije s prav posebno toploto, meni najprijazneje prav slovenska ljudska.

Kako gledate na prisotnost ljudske glasbe drugih narodov v našem prostoru?

Zdijo se mi zanimive vsaka na svoj način, ker v njih prebiram podobe življenja in občutenja drugih ljudi iz nekih drugih krajev sveta in v odsevih daljnih časov.

Se vam zdi, da ima slovenska ljudska glasba premalo izvajalcev in poslušalcev? Zakaj mislite, da je tako?

Slovensko ljudsko glasbo danes po vsej Sloveniji in tudi v zamejstvu ohranjajo preprosti ljudje bodisi doma, ko se

zberejo na praznovanjih, vedno več pa je organiziranih pevskih skupin, ki v preprostem načinu poustvarjajo tradicionalne pesmi. Te so bodisi povzeli od svojih prednikov ali pa so na novo obudili spomin na lokalno pevsko tradicijo. Poleg tega se za slovensko ljudsko glasbo v svojih avtorskih priredbah ogrevajo tudi sodobne poustvarjalne skupine, kot so na primer Terrafolk, Jararaja ali pa Tolovaj Mataj, Katice, Marko banda itd.

Ne mislim, da ima premalo izvajalcev, čeprav bi jih bilo lahko tudi več.

Prav tako ne ocenjujem, da ima premalo poslušalcev, kajti če pomislim na vse do zadnjega kotička zasedene dvorane na raznih območjih, medobmočjih in državnih srečanjih pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, se mi zdi, da ima slovenska ljudska glasba veliko poslušalcev. Lahko bi jih imela še več, ko bi Radio Slovenija, recimo, ponudil 17 odstotkov ljudske glasbe - toliko si je po statističnih podatkih želijo naši poslušalci - in ne samo enega, ki ga ponujamo zdaj.

Kako komentirate večjo priljubljenost ljudske glasbe drugih narodov v Sloveniji?

Če se misli na to priljubljenost v slovenskem prostoru, gre gotovo za nekatere ustanove, ki prirejajo in izbirajo koncerte tuje glasbe na podlagi močnih tujih promocijskih potez in podpor izvajalcem ter eksotičnosti posameznih daljnih kultur pa tudi komercialnih oblik teh glasb, ki se bolj spogledujejo z virtuoznostjo in celo cirkusantstvom kot s pravo podobo in duhom tradicije svoje dežele.

Od kod izvira predsodek do slovenske ljudske glasbe?

Verjetno iz občutka, da je vse, kar je intimno naše, nepomembno, nezanimivo. Mnogim je morda preblizu, da ne vidijo in ne občutijo njene privlačnosti. Ko bi sami svojo kulturo bolj spoštovali, bi čisto psihološko gledano pritegnila tudi tujce in si šele z njihovo pozornostjo pridobila večjo ceno. Na kratko torej: manjvrednostni predsodek in slabo poznavanje lastne tradicije.

Katere lastnosti naredijo slovensko ljudsko glasbo edinstveno (prepoznavno med ostalimi)?

Več jih je ... Ena od njih je specifika večglasnega petja, druga: na tako majhnem zemljepisnem področju razmeroma veliko glasbenih narečij, tretja: petdelna metrika.

Bi se morala razvijati ali ostati, kakršna je?

Na to bomo težko vplivali, saj se način življenja, ki pogojuje ljudsko glasbeno kulturo, spreminja. Tako je tudi funkcija ljudske glasbe danes drugačna kot nekoč. Iz vsakdanjega in prazničnega življenja se počasi seli na oder v različnih oblikah, kakor jo pač dojemajo in razumejo izvajalci.

Pred mnogo leti mi je eden od uspešnih prirediteljev češke ljudske glasbe Jaroslav Krček na enem od mednarodnih tek-

movanj posnetkov ljudske glasbe, ki sem se ga kot predstavnica Radia Slovenija udeleževala v predzadnjih dveh desetletjih minulega stoletja, zagotavljal, da nobena priredba niti glasbena obdelava ljudskega motiva ne more preseči izvirne podobe ljudske pesmi, saj sta se njena oblika in vsebina skozi časa obrusili v najpopolnejšo podobo.

Ali šolstvo naredi dovolj za njeno dobro? Kaj pa glasbeno šolstvo?

Ne poznam natančno učnih načrtov, gotovo je v praksi tudi odvisno od samih učiteljev ali predmetnih učiteljev, koliko tega znanja in ljubezni do izročila posredujejo učencem in še važnejše, kako to delajo ... ali je pri tem početu kaj veselja, vedrine, zagretosti, prepričljivosti, interdisciplinarnosti, interaktivnosti itd. V glasbenem šolstvu pa so pri nas zatajili. Vse temelji na osebni iniciativi posameznikov in delovanju programov Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, kar je spet odvisno od ljudi, ki vodijo te dejavnosti tudi na terenu. V nordijskih državah na primer je ljudska glasba redna pedagoška dejavnost glasbenih akademij.

Kako jo posredovati mlajšim generacijam, da je ne bi občutili kot folklorni terorizem?

V igri, z veseljem, v kontekstu današnjega časa in ne v smislu romantične zagledanosti v pretekle čase. Tudi kot spodbuda za poustvarjanje, kot občutje in iskanje nečesa, kar nosimo Slovenci v sebi ...

Kakšno je vaše mnenje o popularizaciji skozi druge glasbene vrste (pop, džez, rok, world music, klasična)?

Za novo generacijo ljudi, ki živijo v drugačnem svetu kot naši predniki, se mi zdi, da je to edina možna in neprisljuna vez s tradicijo, kadar gre za mlade ljudi, ki niso ravno študentje glasbe. Pri mnogo od teh bi bili poskusi povezav z izvirnimi oblikami "folklorni terorizem". Drugačno gledanje naj bi imeli študentje glasbe in profesionalni glasbeniki ter nekateri posamezniki, ki se bodisi zasebno poglobljajo v izročilo ali pa so vanj osebno zagledani.

Zakaj še vedno veliko ljudi ljudsko glasbo povezuje z narodno-zabavno?

Ker narodno-zabavna glasba povzema nekaj podobnosti, na primer ritem valčka in polke, uporabo harmonike v glasbenih ansamblih, morda še kaj.

Kaj vas je pri delu (v redakciji, studiu, na terenu) najbolj navdušilo, očaralo?

Vedno znova me očara - kjer koli, na terenu, v studiu pri snemanju - lepa

ljudska pesem, ki zasije s preprosto melodijo v starinskem metrumu in z glasovi, ki so že od nekdaj barvno ubrani in tako interpretirani, da začutiš pristnost in iskrenost njihove izpovedi.

Pred leti, ko sem se še ukvarjala s tako imenovanim radiofonskim oblikovanjem zvoka, me je navduševala mavričnost različnih glasbenih tradicij sveta, njihove podobnosti in kontrasti ter dialogi z zvoki tako imenovane evropske klasične glasbe.

Danes me pri pripravljanju programa za radijski medij navdušujeta tudi posebnost in drugačnost zvoka ljudske glasbe, ki ima v poplavi popularnih zvrsti pa tudi že slišanih klasičnih skladb samosvoje mesto - je neke vrste trezor ali "genski" zapis človeške ustvarjalnosti.

Se vam zdi, da je "kolektivna izguba posluha" posledica neukvarjanja z glasbo? Bi bila ustrezna glasbena vzgoja, ki bi črpala iz ljudske glasbe, lahko "zdravilo" proti nemuzikalnosti in (glasbeni) neustvarjalnosti?

Vsekakor bi bila to dobra pot tudi k boljšemu medsebojnemu komuniciranju, skupnemu posluhu za marsikatero izboljšavo v življenju ljudi.

Zakaj mislite, je slovenska ljudska glasba (še posebej v avtentični obliki) za mnoge, še posebej šolane glasbenike, tako težko sprejemljiva?

Dogma je čudna stvar, kdor jo resno jemlje, je v večnih dilemah. Glasba je zato, da jo človek užije in se z njo izraža. Klasična glasba ima pač svoje dogme in zakone, pravila, kamor se ljudske glasbe ne da stlačiti.

Kako ostala uredništva in vodstvo gledajo na vaše delo? Ga ustrezno vrednotijo?

Jasna Vidakovič v pogovoru z Igorjem Teršarjem na Srečanju tamburaških in mandolinskih skupin Slovenije.

(Foto: Janez Eržen, Reteče pri Škofji Loki, 2003.)

Težko komentiram, po osebnem dohodku urednice sodeč, ga ne vrednotijo visoko, sicer se mi zdi, da niti ne poznajo vseh oblik mojega dela, ker se pač drugi glasbeni uredniki in novinarji drugače ukvarjajo s svojo snovjo. Vsi drugi glasbeni uredniki imajo za pridobivanje posnetkov v pomoč glasbene producente, jaz sem sama za uredništvo in producentstvo. In še kaj bi se našlo ...

Zakaj televizija kot najmočnejši medij nima ustrezne redne oddaje na narodopisno temo? Mislite, da se skupine in posamezniki, ki to zvrst izvajajo, izogibajo nastopanju na nacionalni televiziji, če se že po naključju ponudi priložnost zanj?

Menim, da nimajo nikogar med glasbenimi uredniki, ki bi resnično verjel in imel rad ljudsko glasbo, se zavedal njenega pomena, jo poznal in znal pripraviti izvajalce za nastop.

Za razliko od Glasbenonarodopisnega inštituta (morda je moj vpogled le preveč skromen za take trditve, pa vendar), ki na marsikaterega izvajalca ljudske glasbe (v taki in drugačni preobleki) gleda z viška ali vsaj z distance, pa po vaši zaslugi mnoge zasedbe dobijo priložnost za nastopanje, snemanje, izdajanje plošč ... Kaj vas pri tem vodi?

Želim si uveljavitve slovenske ljudske glasbene tradicije in mesta v naši sodobni kulturi, ki ji pripada, menim celo, da še pred drugimi glasbenimi zvrstmi. Ljudska glasba je samo naša "glasbena pisava", nikogar drugega, in če je nečitljiva, je ne bo nihče bral, še manj upošteval in s tem ne bo razbral svoje duše. Poleg tega svet ne ceni tistega, ki ponavlja tuje vzorce, več veljave imajo kulture, ki se v današnjem pogovornem jeziku plemenitijo na temeljih lastne tradicije. Takšno pot želim tudi naši današnji slovenski ljudski glasbi. Seveda tudi glasbenikom, ki so v svojih raznovrstnih prizadevanjih poštteni do nje.

ŠTIRI DESETLETJA FOLKLORNE SKUPINE SOČA V KANADI

DAVID ANTOLIN

Na Prešernov dan letošnjega leta so v Hamiltonu folklorniki Folklorne skupine Soča praznovali velik jubilej - 40. obletnico obstoja. Minilo je res mnogo let, odkar je Franc Jeraj zbral osem deklet, ki so se s slovensko kulturo srečevale pod okriljem slovenske šole in cerkve sv. Gregorija Velikega. Te deklice so se prvič predstavile z deklamacijo, oblečene so bile v "narodne noše", sprožile pa so iskro za današnjo folklorno skupino, v kateri je v preteklih desetletjih sodelovalo več kot 300 članov. Prav po nastopu teh prvih deklet je Leopold Kline sestavil folklorno-plesno skupino in vanjo združil mlade fante in dekleta. Marljive roke več ljudi, posebno Jožice Vegelj, so izdelale različne kostume, ki so ponazarjali pretekli način oblačenja v različnih predelih Slovenije, pod vplivom skupin in videoposnetkov iz Slovenije pa so sestavili in se naučili več različnih plesov. Čeprav je skupina v prvih letih obstoja plesala na melodije narodno-zabavne glasbe (podobno kot večina drugih folklornih skupin v Kanadi in Združenih državah Amerike), je vendarle širila navdušenje za naše izročilo med mladimi in tako pomagala pri ohranitvi skupnosti Slovencev v Hamiltonu in okolici.

Ljudske plesne so folklorne skupine v Kanadi in Združenih državah Amerike začele plesati po seminarju, ki ga je pripravila Ljuba Vrtovec (pozneje poročena Pribac) iz Akademске folklorne skupine France Marolt. Folklorna skupina Soča je z novim znanjem dotedanji program gorenjskih plesov razširila na odrske postavitve plesov iz različnih slovenskih pokrajin. Tudi mladi folklorniki so se začeli bolj zanimati za plesno izročilo in sestavljati odrske postavitve, seveda ob pomoči raznih strokovnjakov iz Slovenije. Naj omenim, da so ideje za tovrstno delo prinašali tudi naši starši, ki so bili nekoč člani raznih skupin v Sloveniji; npr. Francka Heric - Antolin iz Prekmurja ter Franc Pavlakovič in Franc Majzelj iz Bele krajine. Vsi so želeli pomagati. In pomagali so.

Večkrat so se vodje in plesalci Folklorne skupine Soča udeležili seminarjev za vodje folklornih skupin v Sloveniji, se učili plesov v raznih skupinah po Sloveniji, si ogledali garderobe, stara oblačila v muzejih itd. Pridobljeno znanje so prenesli v Kanado, vse z namenom, da bi za slovensko skupnost in domačo folklorno skupino naredili kar največ. Vodje so večkrat pomagali tudi drugim skupinam v Kanadi in Združenih državah Amerike. Sočani so širili svoje znanje, da bi tudi druge skupine delale dobro, da bi ohranjale in poustvarjale slovensko izročilo.

Na razvoj Folklorne skupine Soča so bistveno vplivali obiski Akademске folklorne skupine France Marolt iz Ljubljane. Prinesli so nam novo gradivo, navezali smo nove stike in skupaj sanjali, da bi se kakovostno delo razširilo k nam. Skupina je uspešno organizirala tudi gostovanje metliške Folklorne skupine Ivana Navratila, preteklo leto pa še gostovanje mladinske folklorne skupine iz Beltincev. Obakrat smo na seminar ljudskih plesov povabili tudi druge kanadske in ameriške (slovenske) folklorne skupine. Metličani so pokazali bogastvo belokranjskih viž in plesov, Beltinčani pa živost izročila prekmurski ravnin. Vse moram pohvaliti za pomoč in znanje, ki so nam ga ponudili, da smo lahko sestavili nove programe tudi za našo skupino. Najbolj pomembno pa je bilo navdušenje mladih folklornikov iz Slovenije. Občutili smo, da med mladimi v Sloveniji še bije srce in da gojijo ljubezen do slovenske kulture. Ta ljubezen se vidi na odru, a ne le tam. Ves čas smo čutili, da nam želijo pomagati in širiti svoje znanje med izseljenci in njihovimi otroki. Prisrčno hvala vam!

V štiridesetletnem obstoju je Folklorna skupina Soča prepoštovala več mest v Kanadi (Montreal, Toronto, London, Windsor), gostovala v Združenih državah Amerike (Cleveland, Chicago-Lemont, Indianapolis, New York) in drugod. Na nastopih ni bila samo ambasador slovenske skupnosti v Hamiltonu, ampak je vedno predstavljala Slovence in Slovenijo. Gostovali smo tudi v Sloveniji in kako lepo je bilo, da so mladi folklorniki lahko prikazali svoj program tudi na slovenskih odrih in še prav posebej ponosni smo, da smo se predstavili na odru beltiškega folklorne-festivala. Mladi so tako vsaj malo spoznali Slovenijo, se seznanili s folklorniki iz različnih skupin in s strokovnjaki. Res je bilo lepo, da so Kanadčani slovenskega rodu lahko plesali 'doma'! Ponos, smeh na odru in na koncu turneje solze. Sam ne bom nikoli pozabil!

Želja po kakovostnem poustvarjanju slovenskega izročila je znamenje, da mladi folklorniki želijo ohraniti svojo kulturno dediščino. Ob 40. obletnici je skupina pripravila dve novi odrski postavitvi. Z novimi deli želimo navdušiti mladino, da bi spoznala vsaj del izročila. Tudi v prihodnje želimo sodelovati z raznimi folklornimi in godčevskimi skupinami iz Slovenije ter v svetu širiti slovensko ljudsko pesem in ples. Upam, da bomo še mnogo let lahko kazali Kanadčanom, da smo ponosni Slovenci, čeprav smo rojeni v tujini!

DELOVANJE FOLKLORNIH SKUPIN NA PORTUGALSKEM IN PRIPOROČILA NAŠIM SKUPINAM, KI TJA POTUJEJO

RADOVAN ZUPANC

Že več kot tri leta spoznavam portugalske folklorne skupine, a šele zdaj ko sem se o njihovem programu in delu namenil napisati nekaj besed, vidim, da pravzaprav še danes marsičesa ne poznam prav dobro. Leta 2002 sem prvič spremljal nastop portugalske folklorne skupine, zaradi površnega spremljanja in nepoznavanja izročila pa so se mi ob pogledu na njihov program porajali mešani občutki. Danes me je skoraj sram priznati, da mi je po kakšnih desetih minutah postalo dolgčas. A to se ni zgodilo (in se ne dogaja) le meni. Ko so na mednarodni folklorni festival Danças do Mundo, Argoncilhe, Santa Maria da Feira, ki pod okriljem CIOFF-a poteka blizu Porta, prišli slovenski folklorniki (Veteranska FS Tine Rožanc leta 2002 in FS Tine Rožanc leta 2005) so izražali podobna stališča. Le zakaj?

Ob površnem pogledu na odrske predstavitve izročila, se mi je zazdelo, da so si vsi plesi bolj ali manj podobni, da imajo podoben ritem in jih plesalci izvajajo največkrat z dvignjenimi rokami. Potem sem videl še druge skupine, ki so izvajale ples ob podobni glasbeni spremljavi, spet z dvignjenimi rokami in v podobnih oblikah. Zdelo se mi je tako, kot če bi gledal slovenske folklorne skupine, ki bi brez odrske plesne priredbe (po domače bi rekli brez koreografije) plesale polke in valčke.

Kaj hočem povedati? Na prvi pogled je večina portugalskih folklornih skupin (seveda ne vse) neatraktivnih, sprva ni mogoče začutiti razlik ne v ritmu ne v plesih. A kakšna zmot! Ko sem isto skupino gledal (in poslušal) večkrat, sem počasi začel spoznavati razlike v izboru plesov, v načinu izvajanja, začel sem dojemati vsebino plesov in spoznaval pesemsko dediščino. Morda ni najbolj na mestu primerjava s klasično glasbo, a vendarle - tako kot klasično glasbo je tudi portugalske folklorne skupine treba gledati in poslušati večkrat, jih pravzaprav doživeti, da jih dokončno začenjaš dojemati.

Kostumi so povsem drugo poglavje - navdušili so me že takoj na začetku. Plesalci portugalskih folklornih skupin

plese izvajajo največkrat v enem samem kostumu, izjemo ma v dveh ali več. A med seboj se bistveno bolj razlikujejo kot kostumi, ki jih na nastopih nosijo člani slovenskih folklornih skupin. Navadno ima namreč vsak plesalec in plesalka na odru drugačno obleko: eden z njo predstavlja ribiča, drugi meščana, tretji rokodelca, četrti kmeta ipd. Brez pomisleka lahko zapišem, da so pri portugalskih folklornih skupinah obleke enako pomembne kot ples in glasba (vokalna in instrumentalna). Pri tem je zanimivo, da poleg plesalcev in godcev, ki so vključeni v osrednji del dogajanja, na oder pride še nekaj statistov, ki so ustrezno kostumirani in ne počnejo drugega, kot na odru stojijo, morda včasih nakazujejo kakšno opravilo ter spremljajo dogajanje. Tudi sam sem kakšno leto kot statist sodeloval pri folklorni skupini Terras da Feira (Argoncilhe) in bil oblečen v obleko, imenovano cirandeiro. Plesalci med plesom seveda tudi pojejo, a skoraj brez izjeme s pomočjo pevskega zborčka, po navadi z ženskim in moškim solo pevcem.

Naslednja posebnost, ki jo je mogoče opaziti pri portugalskih folklornih skupinah, je ta, da v njih nastopajo tako otroci kot odrasli; torej vnuki, starši, babice in dedki ipd. Na Portugalskem sicer obstajajo tudi otroške folklorne skupine, a jih je sorazmerno malo. Veteranske skupine, kakršne so se dokaj intenzivno razvile v Sloveniji v zadnjih letih, še nisem videl.

Še eno veliko razliko lahko opazimo, če primerjamo folklorne skupine na Portugalskem in v Sloveniji. Razen redkih izjem namreč nimajo koreografa, torej nimajo nekoga, ki bi umetno posegal v izročilo in ga v želji po atraktivnosti prirejal za oder. Ljudje v skupinah še vedno plešejo, igrajo in pojejo po izročilu - še vedno se vsaj na podežlju, če rečem preprosto, vnuki učijo od babic. Dobro se spominjam, da sem, sicer že pred časom, spraševal vodje folklornih skupin, kako nastajajo odrske postavitve, pa so me večinoma samo debelo gledali, češ, kaj pa ta Slovenec želi imeti od nas!

Pred letom sem se udeležil letnega srečanja folklornih skupin Portugalske v Fatimi, kjer pripravijo posebno mašo

Portugalke, ki s kostumi predstavljajo način oblačenja ob koncu 19. in začetku 20. stoletja.
(Fotografijo posredoval Radovan Zupanc.)

Kostumi Portugalčanov.
(Fotografijo posredoval Radovan Zupanc.)

za folklornike. Nisem mogel verjeti svojim očem, koliko folklornih skupin se je zbralo na enem mestu! Bilo jih je kakih štiristo, z vse Portugalske. Ko sem povprašal, ali so se zbrale vse skupine s Portugalske, se mi je predsednik folklorne zveze Portugalske (Federação do Folclore Português) Fernando Ferreira nasmejal in povedal, da na Portugalskem deluje okrog 2200 folklornih skupin; od tega jih je približno 1500 včlanjenih v zvezo. V Fatimo na letni zbor pridejo le vabljeni. Skupino, ki želi postati članica zveze, ocenjujejo po treh bolj ali manj med seboj enakovrednih merilih: po plesni izvedbi, po kostumski podobi s pripadajočimi rekviziti in po glasbeni izvedbi.

Omenjeno združenje vsako leto izdaja posebno publikacijo. Program za leto 2006 je zapisan na sto straneh, v njem pa so navedene akcije 450 folklornih skupin, ki načrtujejo več kot 500 različnih folklornih prireditev na Portugalskem in nekaj manj kot deset v tujini, kjer živijo portugalski izseljenci (Amerika, Kanada, Brazilija, Evropa). Od tega je kar 280 folklornih festivalov (60 mednarodnih, 18 otroških; pretežno junija, julija in avgusta). Od teh 280 festivalov jih enajst sodi pod okrilje CIOFF-a.¹ Poleg omenjenih festivalov in srečanj skupine prirejajo še številne pavorke, prireditve ob prazniku sv. Martina, karnevale, tradicionalne igre, praznike kruha in sladice, praznike folklorne, odmevne pa so tudi nekatere obletnice folklornih skupin. Skupine so zelo dejavne ob koncu decembra in v začetku januarja, ko praznujejo tako imenovano canatar janeiras/reis. Ne le člani folk-

lornih skupin, temveč tudi člani ostalih kulturnih organizacij hodijo v tem času od hiše do hiše, kjer zapojejo nekaj starih pesmi in ob tem pobirajo prostovoljne prispevke. Torej koledujejo.

Folklorne skupine na Portugalskem imajo v glavnem dve vrsti naziva: grupo ali rancho. Kakšne večje razlike med enimi in drugimi ob površnem pogledu ni opaziti. Razliko opaziš šele, ko obišeš njihove prostore, saj ranchi pripravljajo tudi stalne in občasne razstave s področja etnologije in folklorne. Nekateri upravljajo celo z malimi vasmi ali njihovimi deli - so torej majhni muzeji na prostem.

FADO - FOLKLORA?

Kar se glasbenega izročila tiče, lahko zapišem, da je na Portugalskem zelo popularna posebna zvrst glasbe, imenovana fado. Kot neveden prišlek sem menil, da je to pravzaprav ljudska glasba, a so mi poznavalci pojasnili, da ni. Podobno kot glasbo Ansambla bratov Avsenikov ali glasbo Lojzeta Slaka ne moremo enačiti z ljudsko glasbo (označujemo jo kot narodno-zabavno), tako tudi fado ni isto kot ljudska glasba. Avtorji skladb so namreč znani. Ker pa je tradicija fada stara že več kot 200 let, v njem lahko zaznavamo tudi ljudskost. Je pretežno otožna glasba, le izjemoma vesela, pri njenem izvajanju pa je enako pomembna vloga pevcev in instrumentalistov (na tradicionalnih kitarah).

NAPOTKI FOLKLORNIM SKUPINAM, KI SE ODPRAVLJAJO NA PORTUGALSKO

Tako kot pred odhodom v katero koli tujo državo je tudi pred odhodom na Portugalsko priporočljivo, da si o deželi kaj preberete. V dobi tehnologije informacije najlažje dobite na svetovnem spletu. V slovenščini na www.izvoznookno.si, (predvsem uvodna predstavitev države in poglavje poslovni obisk) in na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Portugalska>. Vredno je

Folklorna skupina Casa Da Gaia iz leta 2003. (Fotografijo posredoval Radovan Zupanc.)

¹ Portugalski CIOFF spada organizacijsko pod vladno organizacijo INATEL (ministrstvo za delo in socialo), katere glavna področja dejavnosti so šport, kultura in turizem. Ker pa je portugalska nacionalna sekcija CIOFF-a dokaj neaktivna (članstvo ni zadovoljno z njihovim delom), je bila leta 2005 ustanovljena nova organizacija FAFIF s sedežem v Portu. Vanjo so včlanjeni vsi glavni prireditelji folklornih festivalov na Portugalskem.

pogledati tudi spletno stran <http://www.portugalvirtual.pt/>, ki je napisana v angleščini.

Na Portugalsko lahko pridete na dva načina: z letalom ali avtobusom. Obstajata sicer tudi povezavi z vlakom in ladjo, a je potovanje dolgo in zapleteno: z vlakom potujete dva dni in se vsaj petkrat presedete. Če kot folklorna skupina potujete z letalom, svetujem, da si na Portugalskem najamete avtobus, kajti organizatorji običajno zagotovijo avtobusne prevoze le za nastope in organizirane ogleda, za druge prostočasne aktivnosti pa ne (vsekakor je pred odhodom to treba preveriti pri organizatorju). Osebno najbolj priporočam potovanje z avtobusom, ki traja približno 40 ur, vključno s postanki. Iz Ljubljane do Portugalske prevozite od 2.400 do 2.800 kilometrov, odvisno od tega, kam potujete. Pot lahko načrtujete s pomočjo raznih računalniških programov - brezplačnega dobite na primer na spletni strani AMZS (<http://www.amzs.si/default.asp>, rubrika razdalje).

Ob odločitvi, da s skupino odpotujete na Portugalsko, morate sprejeti tudi dejstvo, da Portugalska ni Nemčija ali Švica - tako glede razumevanja časa (in s tem povezane točnosti) kot tudi glede dnevnih razporedov nastopov. Pričakujete lahko, da boste marsikdaj kakšno urico čakali, drugič boste odšli na kakšen nenapovedan nastop ali k maši, ki sodi v okvir predvidenega nastopa ali ga nadomešča. Julija in avgusta poteka na Portugalskem ogromno festivalov. Med seboj si pomagajo s posojanjem skupin, le-to pa večkrat ne poteka tako, kot je bilo sprva mišljeno. Največkrat se spremembe zgodijo, če kakšna od predvidenih skupin na festival ne pride, pride pozneje ali predčasno odide.

Po mojih izkušnjah takšne manjše spremembe in nedoslednosti popravijo gostoljubnost gostiteljev pa odlična hrana in pijača. Žal obstajajo tudi izjeme, kot npr.

na enem največjih festivalov na Portugalskem, v Faru, za katerega sem slišal pritožbe glede hrane in pijače - udeleženci so bili lačni, pijačo pa so morali kupovati.

Sporazumevalni jezik je portugalsščina, predvsem mladi govorijo angleško, sporazumevati pa se je mogoče tudi špansko, celo italijansko, če sta sogovornika uvidevna drug do drugega.

Ko navezujete stike z organizatorjem, bodite odločni in zahtevajte pogodbo oz. dokument, iz katerega je razviden vaš okvirni program nastopov in pogoji nastanitve (in prehrane). Če odhajate na CIOFF-ov festival, vsekakor najprej navežite stike prek ZLTSS, podrobnosti pa se potem dogovorite neposredno z organizatorjem.

Po mojih izkušnjah festivali in njihovi programi za skupine niso prenaporni. Večinoma so dopoldnevi prosti, nastopi pa so zvečer in se končajo okrog polnoči. Nastanitve udeležencev festivala so največkrat v šolah.

O ugodnih nakupih se pozanimajte pri organizatorjih. Razlike v cenah so lahko zelo velike, odvisno predvsem od tega, če so trgovine v središču mesta ali v okolici. Večino proizvodov je mogoče kupiti po nižjih cenah kot v Sloveniji ali v sosednji Španiji, za večino stvari je Portugalska cenejša od Slovenije in Španije, za nekatere stvari pa tudi ne, npr. gorivo. Na Portugalskem lahko dvigujete denar na bankomatih s kartico slovenske banke - dnevno do 200 evrov; za konkretno kartico se je seveda treba pozanimati v svoji banki v Sloveniji.

Članice Železničarske folklorne skupine Tine Rožanc iz Ljubljane na odru festivala Argoncilhe 2005. (Fotografijo posredoval Radovan Zupanc.)

"Ljudska pesem poje v meni" bi lahko zapisali ob tem prizoru.
Na fotografiji je pevka skupine Mandrač iz Kopra.
(Postojna, nadaljevalni seminar primorskih plesov, marec 2006.)

Folklorna skupina Kulturno-umetniškega društva Milke Zorec iz
Hotinje vasi na medobmočnem srečanju.
(Lendava, maj 2006.)

Čakajoč na podelitev priznanj na Ringa raja 2006.
(Ribnica, maj 2006.)

Fant Srednje otroške folklorne skupine Osnovne šole Miklavž pri
Ormožu na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin.
(Dornava, maj 2006.)

Folklorna skupina Dragatuš na Le plesat me pelji 2006.
(Črnomelj, junij 2006.)

Folklorna skupina iz Beltinec,
ki vsako leto pripravlja mednarodni folklorni festival.
(Beltinci, julij 2006.)

Folklorna skupina Lancova vas na Le plesat me pelji 2006.
(Črnomelj, junij 2006.)

Folklorna skupina Razigrano klasje, Kulturno društvo Franc Ileč
Loka Rošnja na medobmočnem srečanju.
(Lendava, maj 2006.)

Folklorna skupina Stična na Le plesat me pelji 2006.
(Črnomelj, junij 2006.)

Godec Otroške folklorne skupine Kresničke, ki deluje na Osnovni
šoli Gustava Šilha v Velenju, na medobmočnem srečanju
otroških folklornih skupin v Šoštanju.
(Šoštanj, april 2006.)

Igre s palicami v izvedbi Otroške folklorne skupine Sonček iz
osnovne šole v Artičah.
(Šmartno pri Litiji, medobmočno srečanje otroških folklornih
skupin, maj 2006.)

Klarinetist v pričakovanju nastopa.
(Beltinci, Le plesat me pelji 2005, julij 2005.)

Madžarska folklorna skupina Muravidék, ki se redno udeležuje naših območnih in medobmočnih srečanj. (Lendava, medobmočno srečanje folklornih skupin, maj 2006.)

Mlajša otroška folklorna skupina Folklornega društva Kres iz Novega mesta na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Akadska folklorna skupina France Marolt na Le plesat me pelji 2006. (Beltinci, julij 2006.)

Motiv z Le plesat me pelji 2005. (Beltinci, julij 2005.)

Otroška folklorna skupina iz Beltincev v novih kostumih na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina z Breznice - šolska skupina na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Kulturnega društva Prežihov Voranc z Raven na Koroškem na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin. (Šoštanj, april 2006.)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Cirkovci je letos praznovala 35 let obstoja. Na fotografiji je utrinek z medobmočnega srečanja, na katerem so predstavili odrsko postavitev Gremo v šolo. (Dornava, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Frana Kocbeka iz Gornjega Grada na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin. (Šoštanj, april 2006.)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Jožeta Krajca iz Rakeka na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Mirana Jarca iz Črnomlja na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Osnovne šole Šmartno pri Litiji, ki je kot gostja sodelovala na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin. (Šmartno pri Litiji, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Pisanke, KUD Lipa, Rečica pri Laškem, na medobmočnem srečanju otroških folklornih skupin z odrsko postavitvijo Špilala bi rada. (Šoštanj, april 2006.)

Otroška plesna skupina Krog iz Maribora na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Otroška plesna skupina Krog iz Maribora na Ringa raja 2006. (Ribnica, maj 2006.)

Plesalka Folklorne skupine Mladost iz Ljubljane na medobmočnem srečanju folklornih skupin. (Ljubljana, maj 2006.)

Pozvačin, ki vodi povorko po beltinskem parku. (Beltinci, Le plesat me pelji 2005, julij 2005.)

Slovaška folklorna skupina Inovec iz Zlatih Moravc na Le plesat me pelji 2006. (Črnomelj, junij 2006.)

Starejša otroška folklorna skupina Folklojnega društva Kres iz Novega mesta pri plesu Vleci, vleci dreto.
(Šmartno pri Litiji, medobmočno srečanje otroških folklornih skupin, maj 2006.)

Veteranska folklorna skupina Tine Rožanc iz Ljubljane pri prikazu koledovanja v Beli krajini.
(Ljubljana, medobmočno srečanje folklornih skupin, maj 2006.)

Folklorna skupina Ruda Sever iz Gorišnice na Le plesat me pelji 2006.
(Beltinci, julij 2006.)

Folklorna skupina Kres iz Novega mesta na Le plesat me pelji 2006.
(Beltinci, julij 2006.)

Ena od petih skupin na Otroškem folklornem taboru.
(Rogaška Slatina, avgust 2006.)

Ena od petih skupin na Otroškem folklornem taboru.
(Rogaška Slatina, avgust 2006.)

Iz seminarja Godčevstvo na Slovenskem - ustna harmonika.
V ospredju Adrijan Novak, vodja godcev
pri Akademski folklorni skupini Ozara iz Kranja.
(Šmartno na Pohorju, november 2005.)

Otroška folklorna skupina Druge osnovne šole Slovenj Gradec,
podružnica Pameče na Ringa raja 2006.
(Ribnica, maj 2006.)

Otroška folklorna skupina Kulturno umetniškega društva Oton
Župančič iz Artič na medobmočnem srečanju.
(Šmartno pri Litiji, maj 2006.)

Mag. Igor Cvetko. Občasno spremlja območna srečanja
pevcev in godcev, v letih 2004 in 2005 pa je pripravil
program za državno srečanje pevcev in godcev.
Medobmočno srečanje pevcev
in godcev Zahodne Štajerske in Koroške.
(Bočna, oktober 2005.)

Član godcev ljudskih viž iz Kulturno umetniškega društva
Franc Illec Loka-Rošnja
na prireditvi Pevci nam pojejo, godci pa godejo.
(Videm-Dobrepolje, november 2004.)

Otroška folklorna skupina Stu ledi iz Trsta
na medobmočnem srečanju
(Foto: arhiv OI JSKD Postojna, maj 2006.)

Ob prvem delu državnega srečanja odraslih folklornih skupin je potekal seminar Oblačilna dediščina Bele krajine. V sobotnem dopoldnevu je v muzeju v Metliki dr. Marija Makarovič predavala ob rekonstrukcijskih risbah in predmetih iz muzejske zbirke.
(Foto: Urša Faktor, junij 2006.)

Pogled od spodaj.
(Foto: Urša Faktor, Črnomelj, junij 2006.)

Adlešička jalba.
(Foto: Urša Faktor, Črnomelj, junij 2006.)

Dr. Marija Makarovič pri predstavljanju preteklih načinov oblačenja Belokranjcev.
(Foto: Metka Knific, junij 2006.)

Nekaj različic kostumov, s katerimi folklorne skupine ponazarjajo pretekli oblačilni videz Belokranjcev.
(Foto: Urša Faktor, Črnomelj, junij 2006.)

MED SLOVENCMI V ŠKEDNJU PRI TRSTU

Ob odprtju razstave škedenjske "narodne noše" in predstavitvi knjige Marte Košute "Ano lejto je pasálo"

VANJA MALIS

Še sredi zime je bilo, ko smo bile Cintare, ženska pevka skupina FS Cof iz Ljubljane, povabljeni, da bi šle pet Slovincem na drugo stran meje v Škedenj. Vabilo smo z veseljem sprejele, pridružili pa so se nam še moška pevka skupina in plesalci veteranske folklorne skupine Cof.

Tako smo se 18. marca ob osmih zjutraj odpeljali iz hladne in meglene Ljubljane. Kar petdeset nas je bilo, saj smo s seboj povabili še nekaj naših prijateljev, ki niso hoteli zamuditi tako edinstvenega dogodka. Škedenjci so se nanj in na naš prihod odlično pripravili.

Sežana se je že kopala v soncu, ko smo po jutranji kavici nadaljevali pot proti Repnu. Tam nas je pričakala Vesna Guštin, predsednica društva Kraški dom. Razkazala nam je kraško hišo, za katero bi lahko rekli, da je muzej v naravnem okolju. Hiša je lepo obnovljena in v okviru dvorišča vključuje še škedenj, hlev, sušilnico sadja in vodnjak. Opremljena je z lepim pohištvo in polna vsakdanjih še uporabnih starih predmetov, ki so se do nedavnega uporabljali v tej in sosednjih vaseh.

Prav to dvorišče je eno od prizorišč Kraške ohceti, prireditve, ki se zgodi vsako drugo leto v tednu pred 24. avgustom in doseže svoj vrhunec s pravo poroko mladega para v cerkvi na Tabru. Poroke in poročnega spreveda se udeleži izjemno število ljudi, kostumiranih v "narodne noše", tudi prek 700. Udeležba teh in številnih obiskovalcev se iz leta v leto povečuje. Na prireditvi se potrudijo, da zavrtijo čas nazaj: balo vozijo z voli, oblečeni so v "narodne noše", ki jih morajo sestavljati stari originali ali njihovi natančni posnetki. Originalov je vedno manj in še ti preperevajo. Da bi izdelali nove, so v Kulturnem društvu Ivan Grbec organizirali tečaj šivanja in vezenja, ki naj bi poleg osnovnega cilja okrepil samozavest in ljubezen do starosti.

Tako prijetno sončno in toplo je bilo v zavetju hiše, a morali smo dalje, saj nas je pred cerkvijo na Tabru že čakal gospod Benedičič, tamkajšnji župnik. Povedal nam je, da je bil na tem pros-

toru pred cerkvijo in župniščem nekdanj sedež repentabske srenje. Tu so vaščani okoliških vasi sprejemali odločitve, ki jih je morala potem spoštovati tako cerkvena kot posvetna gosposka. Legenda pravi, da so pri gradnji cerkve največ pomagali Repenci, zato so zahtevali, da se ime njihove vasi napiše pred imenom vasi Tabor. Tako naj bi nastal Repentabor, sedanje ime občine, ki vključuje več vasi: Repen, Col, Poklon in Fernetiči.

Nekaj besed je namenil pozitivni vlogi slovenskih duhovnikov, ki so delovali na Tržaškem. Vedno so se trudili, da jim je uspelo obdržati v cerkvi slovenski govor. Omenil je stara slovenska ledinska imena, ki se žal izgubljajo in pozabljajo, zato so jih zavedni domačini zbrali in zapisali v posebnem zborniku. To so imena, ki so označevala obliko in kulturo površin ter lastništvo, in so pristna imena zemlje, ki je bila še pred kratkim povsem slovenska. Sedaj so Slovenci v manjšini in se iz previdnosti in strahu pred izbrisanim ne pustijo več prešteti. Čudili smo se, koliko umetnikov, glasbenikov, opernih pevcev, igralcev, pisateljev, slikarjev in filmskih delavcev se je rodilo v teh krajih.

Žal pa je tudi v teh krajih veliko kosila smrt. O njej smo se pogovarjali s Sandijem Volkom, tržaškim zgodovinarjem, ko smo se poklonili žrtvam fašističnega nasilja v Rižarni. V nekdanji luščilnici riža so nemški nacisti uredili policijsko taborišče, kjer so zbirali Jude, jih vozili v Auschwitz in jih tam pobili. V njej so zapirali, mučili in sežigali Slovence, Hrvate in Italijane. Usmrtili so tudi 3000-4000 ujetih pripadnikov protifašističnega odpora, žal največ Slovencev. Razlaga gospoda Volka je bila tako pristna, da smo le s težavo zadrževali solze.

Ko se je dan prevesil v drugo polovico, nas je gospa Luiza peljala v Etnografski muzej v Škedenju in nam predstavila edinstveno delo škedenjskih krušaric, ki so nekdanj vsako jutro, ob vsakem vremenu, tudi v močni burji, zalagale Trst s svežimi, omamno dišečimi toplimi kruhki, ki so bili bolj pecivo kot kruh in so zadišali prav do Dunaja, kamor

Gospa Vesna Guštin pred kraško hišo pripoveduje o prireditvi Kraška ohcet. (Foto: Janez Ožura, Škedenj, marec 2006.)

so bile škedenjske krušarice povabljene (1756 in 1764), da bi Dunajčane naučile peke takih dobrot.

Zelo malo časa nam je ostalo za sprehod po Škednju, Ščedni po domače, kjer so se ob zahajajočem soncu že daljšale sence hiš in je postajalo hladno. Kratek čas smo se pomudili še v cerkvi pri slovenski maši, nato pa smo se morali pripraviti za nastop.

Prireditve v prostorih slovenskega KD Ivan Grbec v Škednju je bila odlično obiskana. Gospa Luisa Primožič, ki je suvereno povezovala prireditve, je povedala nekaj besed o razstavljenih oblačilih. Izdelale so jih udeleženke tečaja, ki je trajal kar tri leta. Delale so pod skrbnim vodstvom gospe Marte Košute, velike poznavalke tržaških "narodnih noš". Med obiskovanjem tečaja, ki jih je spodbujal k raziskovanju oblačilne kulture prednikov, so tečajnice in mentorica ugotovile, da o ščedenki (domače ime za škedenjsko "narodno nošo") še ni bila napisana zadnja beseda. Ugotovile so, da je še veliko stvari, ki bi jih bilo treba zapisati, in prav zato se je Marta Košuta odločila napisati knjigo o oblačenju v Škednju in jo nasloвила *Ano lejtó je pasalo*. Knjigo je izdalo Kulturno društvo Ivan Grbec v Škednju, na prireditvi pa jo je predstavila dr. Marija Makarovič, upokojena sodelavka Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane. Za njo so spregovorili še predstavniki političnega in kulturnega življenja slovenske manjšine v Italiji: član Odbora za kulturo dežele Furlanije - Julijske krajine gospod Roberto Antonaz ter predsednik Zveze slovenskih kulturnih društev v Italiji gospod Marino Marsich. Navzoče je pozdravila tudi predstavnica ženske pevske skupine Šavrinke iz slovenske Istre.

Plesalci in pevci smo se potrudili, da smo s solidnim nastopom prispevali svoj delež k odličnosti prireditve, kar v tako vznesenem ozračju in nabito polni dvorani ni bilo težko. Zaplesali smo plese iz jugovzhodne okolice Ljubljane in zapeli nekaj slovenskih ljudskih pesmi. S petjem smo nadaljevali še po prireditvi, ko so nas prijazni domačini gostili s svojimi dobrotami.

Z veseljem smo si tudi nastopajoči po prireditvi ogledali razstavo v zgornjih prostorih društva. Ne najdem izraza, s katerim bi lahko opisala lepoto razstavljenih eksponatov. Občudovali smo filigransko izvezene motive na pečah ter barve rut, oblek in trakov. Ko so izdelovalke novih oblačil na tečajih temeljito proučile materiale, način izdelave in motive na starih vezeninah, so napravile povsem zveste kopije, tako da jih lahko s ponosom imenujejo "novi originali". To gibanje, če množičnemu izdelovanju "narodnih noš" lahko tako rečemo, je zajelo vse slovenske družine na Tržaškem. V zadnjih dvajsetih letih si je skoraj vsaka izdelala novo "narodno nošo". Take "unikatne umetnine" pa lahko naredijo le tisti, ki sta se jim v srcu nakopičila ljubezen in bolečina. To ni obrtniško delo šivilj, to je poezija ljudske ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, je v tkanino izvezena pripadnost slovenstvu in je pokončnost nacionalne opredelitve, ki jo v današnjem času Slovenci, živeči v Italiji, lahko izražajo le z jezikom, literaturo in kulturo.

Primorska "noša" na razstavi.
(Foto: Janez Ožura, Škedenj, marec 2006.)

Marta Košuta v pogovoru z dr. Marijo Makarovič
in Zoranom Trampužem.
(Foto: Janez Ožura, Škedenj, marec 2006.)

DRUŽENJE S SLOVENSKIMI FOLKLORNIKI V NEMČIJI

METKA KNIFIC

Od 31. marca do 2. aprila 2006 je v Berlinu potekal 11. posvet slo-venških društev, katoliških misij, učiteljev, socialnih delavcev in predstavnikov slovenskih folklornih skupin. Glavna organizatorka, gospa Anica Kraner iz Slovenskega kulturno-prosvetnega in športnega društva v Berlinu, je k sodelovanju povabila slovenske predstavnike, da so predavali ali vodili vaje za potrebe razvijanja folklorne dejavnosti, razvijanja petja ljudskih pesmi v zborih ali razvijanja dramske igre. Tridnevni seminar, namenjen folklornikom, v katerem je bila pozornost posvečena poustvarjanju plesnega in glasbenega izročila, sva vodila Metka in Bojan Knific, na harmoniki in violini sta korepetirala Domen Pavlič in Matej Oštir, zborovodje in pevce je s slovensko ljudsko pesmijo seznanjala Manca Habjanič Gaberšek, za dramsko igro pa je skrbel Tone Partljič. K slavnostnemu razpoloženju so pripomogle pozdravne besede veleposlanice Republike Slovenije v Nemčiji Dragoljube Benčina, udeležence seminarja pa so pozdravili še vodja Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu Zorko Pelikan, Marjan Drnovšek z Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Tomaž Matjašec iz Konzularnega oddelka v Berlinu idr. Vrhunec posveta je predstavljal sobotni večer, ki je bil poimenovan slovenski kulturni večer z nastopi vseh treh delovnih skupin. Folklornega seminarja so se udeležili predstavniki različnih slovenskih društev, ki delajo in ustvarjajo v Nemčiji. Presenečena sem bila, da so se odzvali večinoma mladi (druga generacija Slovencev) iz Münchna, Ingoldstadta, Stuttgarta, Essna, Rentlingena in od drugod. Urnik je bil za vse precej naporen, saj je bil cilj seminarja, da se udeleženci naučijo nekaj plesov, ki so bili zapisani na Gorenjskem in Dolenjskem, ob tem pa so želeli, da iz izbranih plesov sestavimo dve odrski postavitvi, ki bi ju vsaj nekateri lahko prenesli v skupino, s katero sicer delajo. Izbrali smo štajeriš, mazurko, nojkatoliš, brcpolko, žakle šivat, marjanco, pokšotiš, pesem Preljuba mi soseda in plesno-pevsko igro Vsi za mano, komaradi. Na seminarju so se udeleženci zelo prizadevali, da bi spoznali slovenske ljudske plesne, viže in pesmi, tako da je bilo prav čutiti,

čeprav se morda sliši nekoliko romantično, kako jim v žilah še vre slovenska kri in kako se zavedajo pomena spoznavanja svojih korenin. Prav goreče so sodelovali pri vseh aktivnostih in z navdušenjem spremljali napotke, ki so jih bili deležni.

Zanimivo je, da se v Nemčiji vsako leto srečujejo Slovenci, ki delajo na kulturnem področju in ob tem s pomočjo slovenskih predavateljev želijo priti do novih znanj, želijo se učiti in vsaj okvirno spoznati razmere na izbranih področjih v Sloveniji. Drugje po Evropi tovrstnih aktivnosti vsaj tako množično in tradicionalno ni mogoče zaslediti. Pri posvetu ne gre le za ohranjanje in poustvarjanje prvin preteklih načinov življenja, za spoznavanje dramske igre in ljudskih pesmi, ampak gre tudi za srečevanje Slovencev, za druženje, ki je bistveno zaznamovano s slovensko besedo. Zanimivo in za slovenski narod pomembno je, da Slovenci na tujem ohranjajo in poustvarjajo slovensko kulturo, da otroke učijo slovenščine, da jih učijo slovenske plesne, pesmi ipd. Ugotoviti pa ni težko, da se slovenske folklorne skupine v Nemčiji srečujejo s podobnimi težavami kot skupine pri nas, le težave so zaradi oddaljenosti od domovine še toliko izrazitejše. Pestijo jih kadrovske težave, skupine nimajo denarja, literatura jim je manj dostopna kot nam, redkeje pridejo v stik z ljudmi, ki dobro poznajo ljudsko plesno, glasbeno in oblačilno dediščino ipd. Prav zato jim lahko še toliko bolj čestitamo - čestitamo za prehojeno pot in za pot, na katero se podajajo. Ne le za folklorne skupine na Slovenskem, tudi za tiste, ki delujejo zunaj meja, je pomembno, kako se lotevajo prenašanja izročila v sodobnost. Zapišem lahko, da se vsaj ti, ki smo jih na seminarju spoznali, trudijo, da bi izročilo današnjemu času primerno približali ljudem.

Taka in podobna izobraževanja Slovincem na tujem predstavljajo skoraj edino možnost, da se naučijo česa novega in da prejeta znanje prenesejo na svoje skupine. Zato je

Za živo glasbo sta na seminarju v Berlinu poskrbela Matej Oštir (na fotografiji) in Domen Pavlič. Novo mesto. Folklorni tabor za odrasle. (Foto: Janez Eržen, januar 2006.)

pomembno, da so seminarji prilagojeni njihovim potrebam, da jim, vsaj kar se folklorne dejavnosti tiče, ponudijo že izdelane odrske postavitve, ki jih potem lažje prenesejo v svoje okolje. Spoznavanje plesov je pomembno, a če želimo, da ti plesi kakovostno zaživijo na odru, potem je dobro, da jih postavimo v okvir, ki ga bodo vodje skupin brez večjih težav prenesli na svoje plesalce. Seminarji v tujini so in morajo biti drugačni kot seminarji v Sloveniji, kajti le prilagajanje vsakokratnim družbenim razmeram lahko zagotovi učinkovitost dela.

Za celotno letošnjo organizacijo naj se ob koncu v imenu udeležencev zahvalim Anici Kraner, predsednici že omenjenega društva, ki je posvet v Berlinu organizirala. Pomenil je vrhunec slovenske ljubiteljske kulturne ustvarjalnosti in poustvarjalnosti, poleg tega pa je omenjena poskrbela, da smo se prav vsi gostje v njihovem "hramu" počutili udobno in prijetno.

BASKOVSKI UTRIP

Slovenski ljudski plesi zunaj naših etničnih meja

TANJA DRAŠLER

Domovina Baskov se nahaja na skrajni zahodni strani Pirenejev in vključuje okoliške pokrajine (4 province v Španiji) in 3 province v Franciji. Euskal Herria ali Euskadi, kakor domovini rečejo Baski, lahko primerjamo s Slovenijo. Slovencev je približno toliko kot Baskov, blizu so nam tudi po politični plati, saj se na tak ali drugačen način trudijo doseči tako zeleno politično neodvisnost od Španije in si nas pogosto jemljejo za zgled ter z zavidanjem spremljajo našo novejšo zgodovino.

Pravijo, da je baskovska domovina tam, kjer se govori baskovski jezik ali euskarščina. Jezik, ki so ga starodavna plemena govorila pred 5000 leti je preživel vdore Romanov, Vizigotov, Arabcev, Francozov in Špancev. Jezikoslovci so zaman iskali sorodstvene vezi baskovščine z različnimi neindoevropskimi jeziki. Jezik so preganjali vse do leta 1960, ko se je najprej uveljavil v lokalni katoliški cerkvi in na radiu. Po letu 1979 se je baskovščina pričela poučevati v šolah, leto pozneje pa je ob španščini postala uradni jezik v provinci Baskiji.

Danes čedalje več mladih razume in govori euskarščino, saj se zavedajo, kako pomemben je jezik za ohranjanje identitete naroda, kulture in seveda folklore. Pravijo, da brez baskovščine ni Baskov.

Baske sem spoznala v prebivalcih Bilbaa, mesta, ki je zraslo ob obali Atlantika. Še pred nedavnim je bilo eno najbolj nepriljubljenih industrijskih mest v tem delu Evrope. Težka industrija in onesnažen zrak sta bila glavna krivca za tak sloves. Mesto je bilo resda nepriljubljeno, vendar je bilo že od nekdaj eno najuspešnejših mest v Španiji na vseh področjih; verjetno gre prav tu iskati razlog, zakaj se Baski tako trudijo vzpostaviti neodvisnost od Španije. Stilska preobrazba mesta se je pričela z gradnjo Gugenheimovega muzeja. Danes mesto resnično očara, predvsem mlade oči, saj je polno nenavadnih in zanimivih podrobnosti, ki jih lahko najdete skoraj na vsakem koraku, od mostov, mestnih luči, klopi ob reki do zanimivih lokalov, kjer posedajo mladina. Hkrati pa mesto ni izgubilo tradicije, saj je ohranilo tipično arhitekturo obmorskih mest in zagotovilo tako mlajšim kot starejšim prebivalcem prijetno bivanje.

V samem središču mesta se nahaja društvo Bizkaia euskal folklor elkarte. Ustanovljeno je bilo za raziskovanje, arhiviranje, spodbujanje in širjenje tradicionalne kulture, seveda s poudarkom na tradicionalni baskovski kulturi. Rezultat dolgoletnega delovanja je bogat arhiv, knjižnica z literaturo, zapisi plesov in besedili pesmi, s tradicional-

nimi inštrumenti, z nošami, zvočnimi in filmskimi posnetki, diaarhivom, fotografskim arhivom ... Imajo pol-profesionalni snemalni studio in pripadajoče snemalne pripomočke. Ukvarjajo se tudi z izobraževanjem plesnih učiteljev tradicionalnih baskovskih plesov, s pripravo srečanj, z organizacijo plesnih delavnic, tečajev domačih plesov in plesov drugih etničnih skupin. Prav zanimanje za slednje je bilo vzrok, da sem lahko spoznala Baske in njihovo kulturo.

Gospod Sabin Eiguren Apraiz, dolgoletni idejni, strokovni in umetniški vodja društva, ter njegova desna roka Ana Gallo Deusto sta namreč v želji po stiku baskovske in slovenske kulture in v iskanju plesnega učitelja iz Slovenije prek svetovnega spleta našla stran Javnega sklada za kulturne dejavnosti. Ta je prijazno priskočil na pomoč - in tako sem pričela priprave na svoje prvo "plesno poslanstvo".

Kot poklicnemu turističnemu tehniku mi žilica ni dala miru, da ne bi razmišljala širše od golih plesnih korakov. Smiselno se mi je zdelo, da tečajnike najprej seznanim z našo deželo, s pokrajinami, kulinariko (na prvem srečanju sem jim postregla z domačo potico in šilcem domačega žganja, ki sem ga prinesla s seboj). Zato sem si priskrbela kar nekaj propagandnega gradiva (brošure, zemljevidi, predstavitvena zgoščenka o Sloveniji). Zdelo se mi je pomembno, da tečajniki najprej dobijo splošni vtis in spoznajo utrip dežele, katere plese bodo spoznavali.

Že med pripravami so me opozorili, da tečajniki niso člani folklornih skupin in si predvsem ne želijo učenja stiliziranih plesov. Tečajniki so ljudje, ki se srečujejo v tem društvu zaradi želje po plesanju "tradicionalnih" plesov, tako domačih kot tujih. Nekateri so stalni člani, nekateri pa so prišli prvič, kar je pomemben podatek za sestavo primerne- ga programa. S seboj sem lahko peljala godca, zato sem imela precej več možnosti za sestavo ustreznega programa, ki je moral biti preprost (vsaj prvi teden tečaja), zanimiv, vendar ne preveč enoličen. Predvsem pa je pomembno, da je vsebina skupaj z učiteljem in glasbenikom dovolj prilagodljiva, saj je teorija eno, praksa pa drugo.

Moj cilj je bil plesalce spoznati z vsemi pokrajinami in jih naučiti vsaj tri plese iz vsake. Obdelali smo plese iz Primorja (stu ledi, dopaši iz Ospa, šaltin), Prekmurja (drmač, sotiš, točak), Soške doline (čotasta, mrzulin, coklarska), Bele krajine (carska kasa, nemo kolo, seljančica), s Štajerske (pobreška polka, kosmatača), Koroške (veverica, pastirica), Gorenjske (svatbena polka, žakle šivat, koutre šivat) ter špicpolko iz osrednje Slovenije. Skupaj 20 plesov, kar ni malo. Vendar so se učenja lotili tako zavzeto in z veseljem, da sem se že pripravljala, kako bi program razširila. K splošnemu vzdušju je precej pripomogel Gregor Vidmar, harmonikar, ki je poskrbel, da so bile vaje še bolj dinamične in sproščene, kot bi bile sicer.

Na razpolago smo imeli 14 dni, 2 uri na dan. Učenje smo pričeli s klasičnimi ogrevalnimi vajami ter privajanjem na ples v paru, saj le-tega Baski skorajda ne poznajo. Tako

smo morali najprej usvojiti lekcijo "plesalec vodi, plesalka mu sledi in se prepusti", kar v začetku ni bilo najbolj preprosto. Plesalci so imeli težave s prijemom in vodenjem, plesalke pa se kar niso hotele preveč prepustiti plesalcu. Vendar nam je s preplesavanjem klasične polke in valčka približno uspelo usvojiti to pomembno prvino slovenskih ljudskih plesov. Naslednji stilski problem, ki smo ga reševali sproti, je bilo njihovo plesanje po prstih in pretirano potresavanje telesa. To je bila normalna posledica plesanja njihovih tradicionalnih plesov, ki jih izvajajo precej na prstih, zelo lahkotno in venomer s potresavanjem. Sicer se tudi njihovi plesi izvajajo v parih, vendar plešejo bolj ali manj prosto drug okrog drugega ali pa po krogu. Med plesi, ki so jim delali največ težav, sta bila npr. sotiš in točak, zelo hitro pa so usvojili ta potreseno in drmač. Zelo so uživali v preplesavanju stu ledi in koroške veverice, saj jim malce bolj elegantna drža in mehko gibov nista bili tuji. Zelo so bili navdušeni nad malo bolj zahtevnimi svatbenimi polkami z Gorenjske. Sprva sem imela pripravljene preprostejše variante, vendar so vztrajali, da se preizkusijo tudi v zahtevnejših korakih. Sestavni del vsake vaje je bilo tudi ponavljanje in utrjevanje, čemur smo namenili zadnja dva dneva.

Vsako vajo so posneli s kamero, na koncu pa so z Gregorjem posneli tudi zvočni zapis vseh viž, saj so želeli imeti delovno zgoščenko, da bi lahko vadili in ponavljali tudi po tečaju.

Enkrat na mesec društvo svoje aktivnosti predstavi na osrednjem trgu in zato smo tudi mi oblikovali krajši program, primeren za tako predstavitev. Nad potekom celotnega tečaja je bedel gospod Sabin, ki je imel nadzor nad snemanjem in izvajanjem tečaja. Ker je sam prav tako učitelj plesa in eden najboljših plesalcev, je večkrat posegel v učenje in na svoj način poizkušal pomagati drugim, da so lažje osvajali korake.

S plesalci smo navezali pristrčne stike, tu pa tam smo se družili tudi po vaji, tako sva z Gregorjem še bolj spoznala njihovo kulturo, način razmišljanja in življenje Baskov. Predvsem pa sta mi postala ljuba gospod Sabin in Ana. Malo je ljudi, ki bi bili tako predani plesnemu izročilu, kot sta ravno 70-letni Sabin in njegova pomočnica Ana. Po vsaki vaji sta naju odpeljala na večerjo, ki je bila vedno drugačna in polna kulinarčnih posebnosti in značilnosti. Tako sva baskovsko kulturo spoznavala tudi s kulinariko, ki je bogata z ribami, kakršnih Sredozemlje ne pozna; zelo radi imajo male zelene paprike, ki imajo res odličen okus, menda zaradi kakovostne vode in obilnih padavin v času, ko je to za pridelek najbolj pomembno. Imajo tudi posebno vino, ki ga pridelujejo samo na tem območju - txacoli. Vse, kar sta delila z nama, ima velik pomen zanju ter za Baske nasplah, saj svojo domovino resnično ljubijo in spoštujejo tradicijo, čeprav se na področju folklorne dejavnosti srečujejo s podobnimi problemi kot mi. Mladi sicer sodelujejo v skupinah in se učijo plesov, vendar ne dovolj poglobljeno, pozna se vpliv stilizacije, izgublja se sama vsebina, zahteve občinstva na festivalih so podobne kot povsod drugje: ples naj bo atraktiven in zanimiv.

Učenje slovenskih plesov v Baskiji je bila odlična izkušnja. Enkratno je v plesu in druženju spoznavati neko deželo, o kateri veš bore malo. Kot plesni učitelj pridobiš nove izkušnje, spoznaš, za kaj je kdo bolj dovzeten, kateri plesi so bolj primerni, kateri manj ... Še posebno mi je bilo v čast in veselje poučevati ljudi, ki so z velikim navdušenjem sprejeli slovenske ljudske ples.

In še nekaj: ob odhodu so naši novi prijatelji v želji, da v prihodnosti nadgradimo usvojeno plesno znanje, zapeli poslovilno pesem in podarili precej videoposnetkov svojih plesov in zgoščenk z ljudsko glasbo. Te so na voljo vsem, ki bi jih morda zanimala baskovska kultura.

Tanja Drašler (v sredini) na Folklornem taboru za odrasle.
(Foto: Metka Knific, Novo mesto, januar 2006.)

DANCE MACABRE - PLES ŽIVLJENJA

Predstava v nastajanju

ANDREJ KOS

Naj zveni še tako nenavadno, vendar je bil Mrtvaški ples (Hrastovlje) tisti, ki je spodbudil trojico umetnikov k ustvarjanju za slovenski prostor dokaj nenavadne plesne predstave. Saša Staparski Dobravec (Ljubljana), Phillis Levin (New York) in Boštjan Perovšek (Ljubljana) so ob srečanju s slovenskim ljudskim izročilom začeli pisati predstavo treh zgodb.

Prva je omenjeni Mrtvaški ples in njegovo jasno sporočilo, da smo vsi enaki. V drugi zgodbi se prepletata pevsko izročilo o pastirju in njegovih ovcah ter tretja Davidova zgodba iz Stare zaveze. Vse skupaj povezuje resnična zgodba iz koncentracijskega taborišča med 2. svetovno vojno in spet tako aktualna globalna agresija in manipulacija množic.

Po ogledu letnega nastopa AFS France Marolt spomladi 2001 je Saša k projektu povabila tudi maroltovce. Po predstavitvi in posvetu z igralci/folklorniki je bila sprejeta odločitev o sodelovanju v tem nenavadnem projektu. Umetniški vodja Mirko Ramovš je bil avtor plesnih postavitev in strokovni svetovalec. Kot vodja starejše skupine sem bil v sodelovanju s koreografino in plesalci zadolžen za izvedbo in primerno stilizacijo ljudskih plesov oz. odrskih postavitev skupine.

Prva predstavitev projekta je bila še iste jeseni v cerkvi sv. Jožefa v Ljubljani. V plesni sezoni 2002 je bil na letnem nastopu skupine kot sklepna plesna točka prikazan Prostor, ki čaka - postavitev plesov iz Zgornje Savinjske doline na sodobno glasbo Boštjana Perovška. Poleti 2004 je bila predstava uprizorjena na gradu Kodeljevo. Zadnji dve predstavitvi pa sta bili uprizorjeni oktobra 2005 na Ljubljanskem gradu v prenapolnjenem Palaciju.

Projekt je izziv za plesalce ljudskega plesa. Čeprav se zavedamo svojih plesnih sposobnosti, smo se v procesu nastajanja predstave srečevali in sodelovali z nam neznanim področjem dela profesionalnih plesalcev, godbenikov in pevcev. Sodelovanje je zahtevalo zbranost, saj ločena vadba

folklornikov zaradi kompleksnosti zgodbe ni bila možna in so bile vaje večinoma opravljene s celotno zasedbo. Zaradi sodelovanja nastopajočih iz ZDA smo vadili vsakodnevno tri do štiri ure, skupaj dva ali tri tedne.

Največjo težavo je predstavljala izguba stalnega glasbenega ritma, ki je temelj ljudskega plesa. Kot primer naj spet navedem ples iz Zgornje Savinjske doline ali čindaro. Prav tako so bile težave pri stilizaciji plesnih gibov in korakov, saj obstaja velika nevarnost in verjetnost, da jih plesalci prevzamejo in izvajajo tudi pri predstavitvi plesov v svojih izvirnih postavitvah. Veliko časa je bilo namenjenega razgovorom, do katere stopnje se lahko ljudski ples stilizira in poustvarja. Za nas maroltovce vsekakor izjemna izkušnja.

Kar je bilo v naših glavah skoraj nemogoče, je v tej predstavi uresničeno. V njej nastopajo navidez nezdržljivi igralci: sodobni plesalci, operna pevka, klasični glasbeniki, ljudski godci in plesalci/pevci.

Ljudska ples in pesem v predstavi skupaj s pevko in baletnimi plesalci pripovedujeta zgodbo, hkrati pa s svojo pripovednostjo in plesnim gibom izražata razpoloženje množice na odru.

Koreografinja izročilo uporablja za izražanje občutka ali časa v predstavi. Predstava se začne s pesmijo Ki za kolo kot pozivom in mimohodom vseh nastopajočih skozi dvorano. Za uprizoritev zadovoljivega stanja množice se zgodi Prostor, ki čaka. Koreografinja je izbrala postavitev plesov iz Zgornje Savinjske doline (Mirko Ramovš), za katere je skladatelj napisal glasbo, ki pa ne temelji na ljudski. Prihajajoče zlo in zaslepljenost se izražata s pesmijo Pobeleda pole o pastirju, ovcah in vilah ter s plesno obliko kola in korakov nemega kola. Kot poudarek plesalci v določenem trenutku drug drugemu zavežejo oči. Zgodba ima srečen konec. Razplet v obliki odkritja in v radosti pesmi, živahnega plesa in ljubezni. Kot katarzo uporabi pesmi metliškega obredja in prekmurski ples čindara. V predstavo so vključeni tudi sodobna in klasična glasba v

Utrinek s predstavitve projekta na Ljubljanskem gradu.
(Foto: Janez Eržen, Ljubljana, oktober 2005.)

Utrinek s predstavitve projekta na Ljubljanskem gradu.
(Foto: Janez Eržen, Ljubljana, oktober 2005.)

izvedbi orkestra, vokalna priredba skladbe J. S. Bacha in staroslovanska molitev očenaš.

Zakaj predstava v nastajanju?

Kot mednarodni kulturni projekt, v katerem sodelujejo slovenski in ameriški ustvarjalci, je bila predstava leta 2002 povabljena na gostovanje v ZDA, natančneje v katedralo St. John the Divine, ki velja za eno pomembnejših kulturnih središč v New Yorku. Na žalost kljub prizadevanjem slovenskih ustvarjalcev ni bilo mogoče prepričati države o kulturni vrednosti projekta in njegovem financiranju. Predstava je bila deležna spodbudnih kritik, zato se projekt nadaljuje. Dokler se ne zapro zadnje duri.

Avtorji:

Koreografija: Saša Staparski Dobravec (LJ),
poezija in dramaturgija: Phillis Levin (NY),
glasba: Boštjan Perovšek (LJ),
vizualna podoba: Paola Korošec (LJ),
kostumografija: Aleksander Nišovič (LJ),
skladateljica, sopranistka: Kati Agosc (NY).

Sodelujoči (oktober 2005): Kristijan Gueremachi (LJ), Jeff Crumrine (NY), Theresa Ling (NY), Nicole T. Speletic (NY), AFS France Marolt ŠOU v Ljubljani, študenti Akademije za glasbo iz Ljubljane.

Svetovalci:

Mirko Ramovš - slovensko ljudsko izročilo, dr. Branko Senegačnik - stara grščina, prof. dr. Janez Vrečko - primerjalna književnost, in mnogi drugi.

Utrinek s predstavitve projekta na Ljubljanskem gradu.
(Foto: Janez Eržen, Ljubljana, oktober 2005.)

MEDOBMOČNA SREČANJA OTROŠKIH FOLKLORNIH SKUPIN 2005/06

MOJCA LEPEJ

V sezoni 2004/05 sem kot oblikovalka programa za Ringaraja 2005 prvič spremljala medobmočna srečanja otroških folklornih skupin in za prvo številko Folklornika napisala nekaj priporočil, ob upoštevanju katerih bi lahko dvignili kakovost programov (uvajanje preprostih glasbil, dvoglasno petje, uvajanje kratkih in zanimivih besedil v narečju, iger in izštevank).

V sezoni 2005/06, ko sem medobmočna srečanja spremljala drugič, ugotavljam, da so koraki naprej bili narejeni, čeprav ne tako veliki, kot bi si morda vsi skupaj želeli. Mnogi razvoju otroških folklornih skupin in njihovih programov sledijo, nekateri tudi ne, a vsaj za kakovost prikazanih programov na medobmočnih srečanjih lahko zapišem, da je bila v povprečju za odtenek boljša kot preteklo sezono. Manj je bilo sicer skupin, ki bi imele zelo kakovostne programe in bi z njimi bistveno odstopale od povprečja, po zaslugi ustreznih izborov pa je bilo tudi precej manj skupin, ki zaradi slabe kakovosti na medobmočna srečanja sploh ne bi sodile.

A če se v nadaljevanju lotim analize videnega, potem naj se najprej dotaknem področja, ki ga večino videlih skupin premalo obvlada, da bi bili lahko zadovoljni. Gre za odrsko igro. Otroške folklorne skupine pripravljajo kratke programe, imenujemo jih odrske postavitve, ki vključujejo različne prvine in povezujejo številna različna področja. Otroška folklorna skupina se od gledališke sicer bistveno razlikuje in prav je tako, vseeno pa moramo pri vsakem njenem nastopu upoštevati odrske zakonitosti, saj v nasprotnem primeru sicer dobre zamisli lahko povsem zbledijo. Menim, da je delo z otroško folklorno skupino izredno zahtevno, čeprav tudi zelo prijetno, pri delu pa je znotraj obstoječih okvirov, ki nas občasno omejujejo, treba najti prostor za ustvarjalnost tako vodij kot otrok. Vodje naj bodo pri svojem delu:

- izvirni,
- iznajdljivi,
- pazijo naj, da se prvine, ki odrsko

- postavitev sestavljajo, smiselno in tekoče prepletajo,
- iščejo naj pravo pot med zapisi ljudskih plesov, kakršne so plesali odrasli, in poenostavitvami, ki so pri prenašanju na otroke različnih starosti nujne,
- upoštevajo naj strukturo skupine, ustvarjalnost otrok in samega sebe.

Druga pomanjkljivost otroških folklornih skupin je nezadostna uplesanost, ki se kaže v okorni in večkrat nedosledni izvedbi posameznih korakov in plesov v celoti.

Svetujem, da vodje skupin ob načrtovanju letnega programa za vsako uro predvidijo, katere vaje in motivacijske igre bodo uporabili, da bi z njimi dosegli kakovostnejšo izvedbo plesnega programa. Pomembne so zlasti vaje za občutenje in obvladovanje težke in lahke dobe, vaje za zaznavanje in upoštevanje tempa plesa, vaje za obvladovanje prostora in usklajenost giba ter vaje za urjenje gibnega spomina. Če bomo otroke naučili obvladovati svoje telo in jim privzgojili občutek za usklajenost giba z glasbo, bodo težave s plesno tehniko odpravljene. Otroci bodo ples izvajali bolj kakovostno, usklajeno in doživeto.

Že iz do sedaj navedenega je razvidno, da delo vodje skupine ni preprosto. Poleg iskanja vsebin, v katerih naj se prepletajo prvine izročila otrok in poenostavljeni plesi odraslih, morajo biti hkrati scenaristi, režiserji, dobri učitelji plesa, pevovodje, kostumografi, glasbeniki, scenografi in organizatorji. Več ko je omenjenih sposobnosti in znanj združeno v posamezni skupini, večja je možnost, da bo le-ta doživela uspeh. Imamo skupine, katerih vodje obvladajo večino omenjenih področij, in imamo skupine, s katerimi dela več ljudi in vsak prispeva svoj delež h kakovostni rasti. Programi enih in drugih so lahko uspešni, čeprav pomoč zunanega mentorja ali sodelavca nikoli ne škodi in se je nikoli ne smemo bati. Celo več. Vedno bolj jo bomo morali iskati in spoštovati.

Godčevski sestavi, ki sem jih videla na letošnjih medobmočnih srečanjih, so bili večinoma primerni: mlajši, ko so bili otroci, pogosteje so uporabljali preprosta ljudska glas-

Odrska postavitve En pastirček kravce pase na Ringa raja 2006.
(Foto: Janez Eržen, Ribnica, maj 2006.)

bila in zvočila (orglice, glavnike, piščali ...), starejši pa so bolj posegali po zahtevnejših inštrumentih (harmonika, klarinet, bas, violina). Ne zdi se mi nujno, da ne zapišem neprimerno, da bi otroške folklorne skupine spremljale velike godčevske skupine, ki bi jih sestavljalo po več harmonikarjev, violinistov, klarinetistov in basistov. Prav je, da so sestavi pestri, prav pa je tudi, da sledijo vsebini, ki jo skupina prikazuje. Preprosti pastirski igri bodo verjetno godci na harmoniko, violino, klarinet in kontrabas prej odveč kot v korist, izključnemu predstavljanju plesnega izročila odraslih, prirejenega za otroke, pa bi omenjeni sestav lahko predstavljal popestritev - še zlasti, če bi bili godci ustrezno vpeljeni v samo odrsko dogajanje. Pa še nekaj: glasbila, ki spremljajo ples ali igro, naj ne podvajajo melodij, ampak naj eden od godcev igra osnovno melodijo, drugi pa naj le-to v "ljudskem duhu" nadgrajujejo. Če tega vodja skupine ni sposoben narediti sam, se po pomoč lahko obrne na ljudi, ki so tega dela vešči. Kot sem omenila že zgoraj: zunanja pomoč je vedno dobrodošla in programi otroških folklornih skupin so prišli do ravni, ko brez nje skorajda ne gre več - še zlasti, če si skupina želi uspehov na državni in mednarodni ravni.

Srečanja, ki so bila pripravljena v gledaliških dvoranah, katerih odri so bili dovolj veliki (Maribor, Radovljica, Šmartno pri Litiji, Dornava), so omogočala kakovosten prikaz programa, čeprav so bile skupine različno velike (od 12 do 40 otrok). Večinoma nastopajoči niso imeli težav z obvladovanjem prostora in odrsko orientacijo. Slabše razmere so imele skupine, ki so svoje odrske postavitve prikazale v avli osnovne šole ali telovadnici (Šoštanj in Vipava), kjer je bilo orientiranje v prostoru slabše in igra manj prepričljiva. Morda bi bilo dobro na tem mestu vodje območnih izpostav, ki pripravljajo medobmočna srečanja, opozoriti, da naj izbirajo ustrezna prizorišča (gledališke dvorane predvsem s primerno velikim odrom in možnostjo prihoda na oder iz ozadja), hkrati pa bi bilo prav, da vodje skupin otroke navajajo na različna prizorišča in kdaj kakšno vajo izvedejo tudi na travniku, dvorišču, v telovadnici ipd. S tem bodo vaje zanimivejše, hkrati pa bodo otroci vajeni različnih prostorov. Konec koncev vsaka skupina mnogokrat nastopa na prizoriščih, ki niso idealna za našo dejavnost, vseeno pa je pomembno, da tudi tam nastopajo dobro.

Skupinam in vodjem, ki se trudijo delati dobro, iskreno čestitam. Merilo uspeha ni zgolj izbor na državno srečanje, kajti mnogo je skupin, ki se trudijo v skorajda nemogočih razmerah in deloma tudi zato dosegajo nekoliko nižjo raven, pa so za lokalno okolje in slovensko družbo v celoti enako ali še bolj pomembne. Vsaj včasih je prav, da izrečemo zahvalo tudi njim. Torej hvala jim!

In za konec še nekaj statistike o medobmočnih srečanjih otroških folklornih skupin.

Kraj	Datum	Število skupin	Število otrok
Šoštanj	13. 4.	9	137
Radovljica	22. 4.	8	188
Maribor	5. 5.	11	272
Dornava	8. 5.	8	149
Šmartno pri Litiji	9. 5.	11	210
Vipava	16. 5.	5	120
SKUPAJ		47	1076

Otroška folklorna skupina iz Breznice na Ringa raja 2006.
(Foto: Janez Eržen, Ribnica, maj 2006.)

Izbor skupin in programov za Ringa raja 2006:

1. Otroška folklorna skupina Vrta Vrtiljak, Maribor
Uspavanke
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Dunja Šmode
2. Mlajša folklorna skupina Karavanke, Tržič
Punčke
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Saša Meglič
3. Otroška folklorna skupina Osnovne šole Anice Černejeve, Makole
Škorce preganjamo
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Tadeja Belak
4. Otroška folklorna skupina Osnovne šole Jožeta Krajca, Rakek
Gregorčki
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Vida Žlogar
5. Otroška folklorna skupina Druge osnovne šole Slovenj Gradec, Podružnica Pameče
Nagajivost ni daleč od prijateljstva
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Nataša Naglič
6. Otroška folklorna skupina Mirana Jarca, Osnovna šola Mirana Jarca, Črnomelj
En pastirček kravce pase
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Bernarda Starašinič
7. Otroška plesna skupina Krog, Maribor
Ko pazimo mlajše
Vodja skupine: Miroslav Drevenšek
Avtorica odrske postavitve: Lea Lubej
8. Mlajša otroška folklorna skupina Folklornega društva Kres, Novo mesto
Slišala sem parkeljna
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Petra Nograšek
9. Otroška folklorna skupina Veseli Marki, Osnovna šola Beltinci
Pojemo, igramo in plešemo
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Jelka Breznik
10. Otroška folklorna skupina Kulturnega društva dr. France Prešeren Žirovnica - Breznica, šolska skupina
Žalike
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve:
Maruša Stres

Sklepna pesem Vsaki potok teče na Ringa raja 2006.
(Foto: Janez Eržen, Ribnica, maj 2006.)

LE PLESAT ME PELJI 2006

NEVA TRAMPUŠ

Leto se je hitro zasukalo naokrog in z velikim veseljem sem maja ponovno začela spremljati medobmočna srečanja odraslih folklornih skupin. Letos je zaplesalo 51 skupin na sedmih srečanjih, in sicer v Zgornji Ložnici, Postojni, Artičah, Slovenj Gradcu, Lendavi, Trzinu in Ljubljani.

Že lansko leto sem ugotavljala, da skupine napredujejo na vseh področjih. Letos zagotovo vem, da se nisem zmotila. Vsaj za večino območij ne. Kakovostna rast je bila bolj intenzivna na Dolenjskem, osrednjem Štajerskem in Primorskem, prepričana pa sem, da ji bodo sledila tudi druga območja (za ostalimi še vedno precej zaostajata Prekmurje in Bela krajina; stanje je manj rožnato na Gorenjskem in zahodnem Štajerskem).

Dobra polovica skupin je predstavila nove odrske postavitve, sestavljene iz - predvsem plesnih - prvin svojega domačega okolja. Kot okvir odrskega dogajanja so služili utrinki, vzeti iz šeg in navad človekovega življenjskega ali koledarskega kroga. Drugi so ples povezovali z vsebinami izbranih ljudskih pesmi, tretji so se lotevali česa tretjega. Vsi govorni deli so bili sorazmerno kratki in večinoma razumljivi. Poudarek je bil predvsem na plesu.

Na letošnjih srečanjih je največ skupin zaplesalo štajerske plesne, polovico manj primorske, vsa ostala območja pa so bila skoraj enakovredno zastopana.

Ker se vodje vedno bolj zavedajo pomembnosti glasbene spremljave, so se potrudili tudi na tem področju. Nekateri so še nekoliko nerodni pri izbiri primerne tonalitete pri zaporedju plesov, tu in tam sta sočasno igrali dve harmoniki, kar tudi ni najbolje, še posebej, če gre za kombinacijo diatonične in klavirske. Tamburaško spremljavo je imela le ena skupina. Vse pogostejše slišimo v godčevskih

Slavnostni govornik na Le plesat me pelji 2006 je bil predsednik države dr. Janez Drnovšek.

(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

Prvi del državnega srečanja odraslih folklornih skupin Le plesat me pelji 2006 je bil vključen v mednarodni folklorni festival in prireditev Jurjevanje v Črnomlju. Med tujimi skupinami (bile so tri) je zaradi zanimivosti programa in kakovosti izvedbe izstopala Folklorna skupina Stanko Paunović iz Pančeva (Srbija).

(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

sestavah violino (kar je bilo pred leti redkost, pravzaprav posebnost) in igranje kontrabasa z lokom.

Ena petina skupin v svoj program ni vključila petja. Vsi ostali so lepo, nekateri prav odlično, odpeli eno-, dvo- ali tudi troglasje.

Vse skupine se po svojem znanju in finančnih možnostih trudijo izboljšati kostumsko podobo. Ponekod bo potrebno še nekaj truda in denarja, da bodo kostumi dostojno predstavljali izbrani čas, prostor in oblačilno podobo takratnih ljudi.

Pri napovedih, ki jih povezovalci programov oblikujejo na podlagi opisov iz prijavnic, se še vedno prepogosto pojavlja naštevanje držav, kjer je skupina gostovala, ali celo raznih občinskih nagrad in priznanj. Menim, da so za medobmočna (pa tudi območna) srečanja primerne kratke in jedrnathe napovedi z navedbami zgolj bistvenih podatkov o nastopajočih, sicer pa s kratkimi opisi predstavljenih programov. Zanimive so napovedi, v katerih se vsebina prepleta s humorjem. Eno tako smo slišali na letošnjih medobmočnih srečanjih.

Organizatorji so se letos potrudili in vsa srečanja (z manjšimi spodrsjlaji) organizirali v dvoranah s solidno ali dobro akustiko in poskrbeli za ozvočenje. Takih razmer si skupine želijo tudi na območnih srečanjih. Zelo pomembno je pravočasno obveščanje o izboru na medobmočna srečanja, saj se prepogosto zgodi, da skupina o izboru ni obveščena vsaj 10 dni pred medobmočnim srečanjem. Zato skupinam predlagam, da se že jeseni pozanimajo, kdaj in kje je načrtovano medobmočno srečanje, organizatorji območnih srečanj pa naj se držijo dogovora, da mora biti zadnje območno srečanje vsaj 14 dni pred medobmočnim.

Spremljanje nastopov in predvsem izbor ni prijetna zadeva, predvsem je velika odgovornost. V tistih slabih desetih minutah med nastopom gledalci pogosto ne razmišljamo, koliko priprav je bilo potrebnih, kolikšno število plesnih, pevskih in glasbenih vaj, usklajevanja, premagovanja

osebnih in tehničnih težav in tudi odrekovanja. Zato si prav vsi, ki so sodelovali na območnih srečanjih ali so bili izbrani na medobmočno in državno, zaslužijo pošten aplavz in pohvalo.

Ob nastopih ali pozneje ob pogovorih se porajajo vprašanja, kakšni kompromisi so še sprejemljivi. Npr. obe državni srečanja sta sicer na velikem odru, vendar na prostem, kjer brez ustrezne tehnične podpore, včasih še celo ob njej, marsikateri dogodek zbledi. Torej na eni strani uporabljamo mikrofone, viseče, ročne, naglavne ..., ki res ne sodijo v čas, ki ga želimo predstavljati, hkrati pa odločno odklanjamo nošenje ročnih ur, sodobnih verižic, uhanov, očal ipd. ter uporabo sodobnih rekvizitov (današnjih stolov, šopkov, sirkovih metel ...). Morda bi kdo pomislil, da gre za nepremišljenost, a sama menim, da gre zgolj za sklepanje sporazumov, ki ga narekuje odgovoren in hkrati sodoben odnos do izročila.

Še drug pomislek, morda tehtnejši. Koliko naj folklorne skupine, ki ohranjajo in poustvarjajo ljudsko izročilo, podlegajo zahtevam turističnega trga in žal tudi občasnim željam in pobudam mednarodnih folklornih festivalov? Nekaterim skupinam je atraktivnost glavno vodilo in od tega ne odstopajo. Ali ni to začetek konca "živega muzeja", na katerega bi bili lahko ponosni? Posodabljanj, tudi v smeri atraktivnosti, ne bomo mogli preprečiti, dokler se ne bo dvignila zavest posameznikov, ki so jim ceneni učinki vredni več kot sadovi težkega in naporega dela, s katerim se ne oddaljujemo bistveno od izvirnosti.

Novo, nekoliko drugačno, predvsem pa odsko dobro izdelano temo je predstavila Folklorna skupina Lipa iz Rečice pri Laškem, ki se je lotila raziskave in odrske interpretacije rudarskega krsta. Le plesat me pelji 2006.

(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

Še dobro, da skupin, ki bi nerazumno težile k atraktivnosti, na Slovenskem ni veliko. Veliko več je tistih, ki se zavedajo svojega poslanstva in razveseljujejo ter bogatijo ljubitelje in poznavalce plesnega, pevskega in drugega izročila.

Hvala organizatorjem in skupinam za vsa prijetna srečanja, ob katerih sem dopolnjevala svoje znanje. In hvala vsem, da ste obogatili program na teh dveh, za ljubitelje ljudskega izročila pomembnih prireditvah.

Vsem skupinam čestitam in želim uspešno delo tudi v prihodnje.

Izbor skupin in programov za Le plesat me pelji 2006: ČRNOMELJ

1. KUD Folklorna skupina Javorje, Šmartno pri Litiji
PA SMO NA OH CETI
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve: Ida Dolšek
2. Odrasla folklorna skupina Šmarječani, KUD Pernica
GREMO VOŠČIT
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve: Tatjana Gorjup
3. Folklorna skupina FD Mandrač, Koper
NA BREGU JE DEKLICA STALA
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve: Mojca Lepej
Avtor glasbene priredbe: Bogomir Likon
4. Folklorna skupina FD Lancova vas
FAŠENK SE BLIŽA
Vodja skupine: Janko Jerenko
Avtor odrske postavitve: Nežka Lubej in Janko Jerenko
Avtor glasbene priredbe: Anton Širovnik
5. Folklorna skupina Sava Kranj
SPREJEM V FANTOVSKO DRUŠČINO
Vodja skupine: Zvonko Gantar
Avtor odrske postavitve: Tomaž Gantar
Avtor glasbene priredbe: mag. Vinko Šorli
6. Folklorna skupina Lipa, KUD Lipa Rečica
KNAPOVSKI KRST
Vodja skupine in avtorica odrske postavitve: Erika Krašek
Avtor glasbene priredbe: Erika Krašek in Ivan Kušer

7. Folklorna skupina Stična **ZALJUBIL SEM SE**

Vodja skupine in avtor odrske postavitve: Boštjan Genorio
Avtor glasbene priredbe: Boštjan Genorio in Domen Omejec

BELTINCI

1. Folklorna skupina KUD Triglav, Slovenski Javornik - Jesenice
BELOKRANJSKI PIR in ČPINARJEV TIČEK POJE - GORENJSKI PLESI
Vodja skupine: Malči Možina
Avtorja odrskih postavitvev: Malči Možina in Bojan Knific
Avtor glasbene priredb: Franci Šolar
2. Akademsko folklorna skupina France Marolt, ŠOU v Ljubljani
"IMEL SEM LJUBICO" - PLESI SLOVENSKE ISTRE in PLESI LJUBLJANSKEGA PREDMESTJA
Vodja skupine: Andrej Kos
Avtor odrskih postavitvev: Mirko Ramovš
Avtor glasbene priredb: Julijan Strajnar
3. Odrasla folklorna skupina FD Kres, Novo mesto
METEV PROSA - DOLENJSKI PLESI in PLESI IZ POLJANSKE DOLINE
Vodja skupine in avtorica odrskih postavitvev: Branka Moškon
4. Odrasla folklorna skupina PD Ruda Sever Gorišnica
ZASTAVJAKI NA KMEČKI SVATBI IN SNEMANJE VENCA
Vodja skupine: Jožica Kokot
Avtor odrske postavitve: Slavko Prejac
Avtor glasbene priredbe: Viktor Munda

PODOBA ODRASLIH FOLKLORNIH SKUPIN KRANJSKEGA MEDOBMOČJA NA SREČANJIH V LETU 2006

MIRKO RAMOVŠ

Vsakoletna območna srečanja so priložnost, da folklorne skupine predstavijo sadove svojega dela, vidne v njihovi vsakokratni podobi, znani, prenovljeni ali novi. V katero koli od teh so skupine vložile veliko truda in odpovedovanj, zato vsaka zasluži spoštovanje in pohvalo. Ob nobeni ni mogoče malomarno in podcenjevalno zamahnuti z roko, četudi so jo izdelovale manj večje roke in so bila razmišljanja ob tem preprosta in naivna.

Kranjsko medobmočje zajema folklorne skupine celotne Gorenjske, nekatere delujejo po vaseh, večina v mestih in večjih krajih. Prav to opredeljuje program skupin, ki je pri vaških večinoma omejen na plesno dediščino ožjega območja ali Gorenjske nasploh, medtem ko skupine po mestih in večjih krajih goje tudi ples druge območij Slovenije. Vendar so imela letošnja srečanja zanimivo posebnost, saj se jih je od vseh skupin, 23 po številu, samo pet odločilo za ples drugih slovenskih pokrajin (Bele krajine, Dolenjske, Prekmurja in Primorske), vse ostale pa so prikazale gorenjske plesne.

Velik del odrskih postavitve je bil za srečanja posebej pripravljen; po zasnovi so bile postavitve ali zgolj spleti (večinoma z uvodno pesmijo, ki je bila iztočnica za izbor plesov, v enem primeru pa je bila rdeča nit postavitve plesne igre) ali pa so imele za okvir prizore, vezane na šege (ples na svatbi, po končani košnji, ob vlačanju ploha, po maši) in druge življenjske dogodke (izbiranje dekleta, zgođe in nezgođe zaljubljenec, vasovanje). Nekatere zamisli so bile v celoti posrečeno izpeljane, druge le delno, ker so njihovi avtorji želeli preveč in jih izvajalci iz različnih vzrokov (npr. nerodne ali nejasne dramaturške zgradbe, nerazumevanje šege in zato napačnega povezovanja posameznih prizorov, slabega plesnega znanja, prezahtevnega menjavanja plesnih variant in pozicij, neustreznih kostumov, neizrazite igre, šibkega petja) niso bili sposobni uresničiti. Vodje skupin, ki pripravljajo nove postavitve, morajo dobro presoditi, kaj člani zmorejo, kaj ustreza njihovi starosti, kakšne so njihove plesne, pevske in igralske odlike, kakšne kostume skupina premore, česa

Na državno srečanje odraslih folklornih skupin v Črnomelj je Neva Trampuš izbrala tudi Folklorno skupino Sava iz Kranja. (Foto: Janez Eržen, Črnomelj, maj 2006.)

je zmožna njena godčevska zasedba. Če želijo ples postaviti v okvir neke šege, se morajo dobro seznaniti z njeno vsebino, predvsem s tistimi prvinami, ki so povezane s plesom.

Odrske postavitve gorenjskih plesov so vsebovale večino znanih plesov te pokrajine. Največkrat sta se pojavljala štajeriš v različnih variantah, od parnega, povezanega s petjem poskočnic, do plesa v troje in s premetom, ter zibenšrit, dalje od parnih dokaj pogosto še šotiš, ceprle, nojkatoliš, špicpolka in mazurka, od skupinskih pa kovtre šivat in žakle šivat. Nobena postavitve ni vključila šušarske, kar se zdi nenavadno. V dveh postavitvah prekmurskih plesov sta se ponovila le točak in čindara, ostali plesi so bili drugačni, zahvaljujoč dejstvu, da so bili izbrani glede na vsebinski okvir. Postavitve belokranjskih plesov je temeljila na pesmih, ki so jih povezovali le trije plesi, medtem ko so se v postavitvi dolenjskih plesov ob plesni igri abraham zvrstili nekateri najznačilnejši tega območja, kot so zibenšrit, potovčka, meniška, ajncpolka, nojkatoliš in marjanca. Postavitve primorskih plesov je prikazala nekaj tržaških in istrskih plesov (stu ledi, lender, špicpolka, dopaši, šaltin in mazurka). Na splošno so bili plesi slogovno in v tempu ustrezno izvedeni, v enem primeru je motilo privzdignjeno in zlikano podajanje, ki je želelo v postavitvi predstaviti meščanske plesne, za kar pa ni ustreznih podatkov in je tako prikazovanje samovoljno. Pri eni skupini je bil nojkatoliš prehitro, saj je bolj spominjal na dirko čez oder, in tudi pri izvedbi bohinjskega štajeriša bi bilo treba več zadržanosti. Pri drugi pa je bil štajeriš tako počasen in oblikovno tako spremenjen, da je skoraj izgubil svojo razpoznavnost. Ponovno je treba opozoriti na prehitro glasbeno spremljavo za plesa kovtre šivat in žakle šivat, saj je kvarila njuno pravo podobo, razen tega ji slabše izurjeni plesalci niso mogli slediti. Tu in tam je bilo pri skupinah videti slabo plesno pripravljenost, kar se je izražalo v površni izvedbi, nenatančnem vrtenju posameznih parov in neobvladovanju odrskega

prostora. Igra s klobuki je bila v eni od postavitev odveč, saj o njej z območja Gorenjske nimamo podatkov in tudi sicer v prikazanem vsebinskem okvirju ni bila primerna.

Večina skupin je imela veččlansko godčevsko zasedbo v različnih sestavih, kjer so se diatonični ali klavirski harmoniki pridružili klarinet ali violina ali oba inštrumenta skupaj ter kontrabas ali bariton. Ponekod so bili posamezni inštrumenti celo podvojeni, v enem primeru je godčevski sestav dopolnila še flavta. Pri treh skupinah je za spremljavo služila samo harmonika, pri dveh sta ji bila v podporo še kontrabas oziroma kitara. Godčevski seminarji po srečanjih sodeč že rojevajo sadove, saj je kar lepo število kontrabasistov igralo z lokom in s tem oplemenitilo zven godčevske spremljave. Le-ta je bila glede na vlogo posameznih inštrumentov večinoma ustrezna in ritmično v podporo plesalcem. Ni narobe, če skupino spremlja le en harmonikar, kar se je na domačih plesnih zabavah praviloma dogajalo, vendar mora v tem primeru igrati tako, da gre glasba "v noge". To pa se ni zgodilo pri eni skupini, kjer je godec igral medlo in boječe, kar je seveda vplivalo na plesno izvedbo. Posebej je treba pohvaliti pogum skupine, kjer so njeni inštrumentalisti za enega od plesov odigrali melodijo, ki so jo našli pri nekem starem ljudskem godcu. Kar nekaj postavitev je vključevalo štajeriš s poskočnicami. Večinoma je bilo petje dobro, tu in tam še boječe in v izgovorjavi premalo jasno. V vsakem primeru pa naj se skupine izogibajo skupinskega petja poskočnic, saj so jih praviloma peli posamezniki, ker so si jih sproti izmišljali ali vsaj izbirali znane. Lepo je bilo slišati večglasno petje pri nekaterih skupinah, bilo je mestoma še malo negotovo in suho, vendar ni bojazni, da bo sčasoma postalo polno in doživeto. Petje ob spremljavi harmonike, kar je bilo slišati pri dveh skupinah, na Slovenskem ni bilo v navadi ali morda v izjemnih primerih. Naj ga skupine opustijo, saj tako petje vse prerado zaide v manire narodno-zabavne glasbe.

Kostumsko podobo skupin, ki so prikazale gorenjske plesе, večinoma še vedno oblikuje "narodna noša" v blejski in

bohinjski različici. Le počasi se ta podoba spreminja, saj se je le nekaj skupin odločilo, da kostume izdela na podlagi različnih slikovnih virov iz 19. stol. in muzejskih vzorcev, iz obdobja pred 1. svetovno vojno pa tudi na podlagi različnih fotografij. Gotovo je privlačna podoba teh skupin dober zgled, da ji bodo sledile tudi ostale.

Neprimernost "narodne noše", ki je v bistvu praznična, se je pokazala posebno v postavitvah, kjer so skupine prikazovale drobce delovnih šeg in plesе po končanem skupnem delu ali plesе ob pustni šegi, vezani na delavnik. Zadovoljivi so bili kostumi skupine, ki je predstavila primorske plesе, naravnost vzorni pa kostumi pri izvedbah prekmurskih, belokranjskih in dolenskih plesov, ki so bili vsi narejeni na podlagi raziskav dr. Marije Makarovič.

Na srečanjih so ob folklornih skupinah, ki so predstavljale odrske postavitve s slovenskimi plesi, nastopale tudi folklorne skupine Srbov (3), Makedoncev (2), Bošnjakov (1) in Albancev (1), ki žive na Gorenjskem. Z odrsko učinkovitimi postavitvami so se izkazale srbske folklorne skupine s plesi iz okolice Leskovca, Pirota in Gnjlana in makedonska mladinska skupina s plesi iz Pirinske Makedonije, poznavalcem je bila zaradi izvirnosti plesa in glasbene spremljave najbolj vseh starejša makedonska folklorna skupina. Pri albanski folklorni skupini smo pogrešali več izvirnih korakov in bolj izdelan slog njihovega plesa, folklorni skupini Bošnjakov pa je dobro izvedenim plesom pravi značaj odvzela neprimerna glasbena spremljava, motili so tudi preveč uniformirani kostumi, narejeni po meščanski sarajevski noši. Razgovorov po končanih srečanjih so se udeležili tudi predstavniki teh skupin, žal pa je strokovni spremljevalec njihovo delo težko objektivno ocenil. Zato je nujno, da imajo te skupine v prihodnje samostojno srečanje, ki ga bodo spremljali ustrezni strokovnjaki iz matice.

OBMOČNA SREČANJA OTROŠKIH FOLKLORNIH SKUPIN NA GORENJSKEM

MATEJA URBIHA

V sezoni 2005/06 sem si kot strokovna spremljevalka marca in aprila ogledala pet območnih srečanj otroških folklornih skupin, od skupno šestih na Gorenjskem. To so bila srečanja v Domžalah, Kranju, na Jesenicah, v Radovljici in Škofji Loki. Srečanja v Trzinu nisem mogla spremljati, saj se je terminsko prekrival s srečanjem v Kranju. V prihodnje upam, da se podobna terminska prekrivanja ne bodo ponavljala, saj je tako strokovnemu spremljevalcu oteženo delo pri izboru; mentorjem obeh sredin pa je onemogočen obisk prireditev in razgovora po njih, za katere pravimo, da so del našega izobraževanja.

Na naštetih srečanjih so se predstavile predvsem otroške folklorne skupine, ki združujejo osnovnošolske otroke; skupine, ki bi združevale mlajše člane (vrtčevske otroke), so bile v manjšini. Na razgovorih smo ugotavljali, da je delo z manjšimi otroki zahtevnejše. Primerne grafičnega gradiva je malo, spoznavanje le-tega pa zahteva pri predšolskih otrocih poseben pedagoški pristop. Ta problem skupine rešujejo različno: s pogostimi krajšimi vajami, na katerih utrjujejo oblikovano odrsko postavitve ali pa s prisotnostjo vodje skupine na odru med nastopom. Drugi način se je izkazal kot dvorezen meč. Otroci so tako sicer nekoliko bolj gotovi v svoje delo in postavitev na odru pogosto bolj gladko teče; hkrati pa ob usmerjanju vodje izgubijo ali ne razvijejo spontanosti in prepotrebne samozavesti, ki jim omogoča suvereno nastopanje v poznejših letih. Menim, da so otroci v starosti od petih do sedmih let primerno dolgo in zahtevno odrsko postavitev sposobni izpeljati sami.

Na Gorenjskem imamo priložnosti videti kar nekaj skupin, ki prikazujejo izročilo drugih narodov; gre seveda za narode bivše Jugoslavije. Njihove odrske postavitve praviloma prikazujejo le plesno in glasbeno izročilo. Ob tem lahko opazujemo, kakšno

tehnično dovršenost lahko mladostnik doseže ob redni vadbi, pa tudi kako (pre)zahtevno je lahko plesno izročilo za otroka brez ustreznih prilagoditev in poenostavitev.

Prav gotovo je delo vodij v skupinah drugih narodov še posebej zahtevno. Težji je dostop do izobraževanja, inštrumentov, oblačil, informacij in drugega. Vseeno bi bilo zanimivo, če bi katera od teh skupin predstavila tudi druge vidike izročila - otroške igre, izštevance ... Na mednarodnih festivalih in ob izmenjavah vidimo, da v njihovih matičnih državah poznajo tudi tak način dela. Predlagam, naj jim bo to izziv za prihodnje sezone!

V odrskih postavitvah "domačih" skupin se praviloma prepletajo različne prvine izročila; včasih jih je celo preveč, zaradi česar postavitev postane prenatrpana, kar vpliva na slabšo kakovost izvedbe. Le redke skupine se še držijo izrazito plesnega programa. Dobro se je uveljavilo tudi pravilo, da ima odrska postavitev vsebino - da je zaokrožena celota.

Vodje skupin so na razgovorih izpostavili najbolj pogosta vprašanja in težave. Od kod črpati ideje? Kako najti vsebine, ki še niso bile predstavljene? Kako biti izvirni, drugačen? Opazno je, da se teme in uporabljeni elementi (plesi, pesmi, igrice, izštevance) ponavljajo. Letos smo na Gorenjskem na vsakem srečanju videli vsaj eno odrsko postavitev na temo kruha, peke ali mlinarstva. Vsaka skupina je skušala najti svoj pristop, vendar smo imeli pogosto občutek že videnega.

Če bomo želeli biti vsako leto ali vsaj čim pogostejše "sveži", bo potrebnega veliko branja in študija raznovrstne etnološke literature, ki nam ponuja vpogled v različne segmente vsakdanjega življenja. Posegati le po materialu, ki nam ga dajejo seminarji in najosnovnejša literature, je za tako visoko zastavljene cilje premalo.

Otroška folklorna skupina Društva narodnih noš iz Domžal. Radomlje, medobmočno srečanje otroških folklornih skupin. (Foto: Janez Eržen, april 2005.)

Obenem naj se skupine ne bojijo gojiti iste odrske postavitve več let zapored, saj se predstavljajo na številnih drugih nastopih. V otroški folklorni skupini se otroci menjajo relativno hitro in vsaka generacija interpretira odrsko postavitev po svoje. Tako dobivamo otroci in vodje nove navdihe. Ob "izčrpavanju" izročila, ki je seveda nespremenljivo in ga imamo v "omejenih količinah", si bomo morali verjetno sčasoma dovoliti in ustvariti različne pristope k prikazovanju le-tega, hkrati pa seveda skrbeti za visoko raven strokovnosti.

Na razgovorih se je sprožilo še nekaj misli, o katerih želim spregovoriti. Kar nekajkrat je bilo povedano, da se s šegami in navadami v skupinah ne ukvarjajo več, saj otroci, ki so člani skupin, živijo v mestnem okolju ali prihajajo iz drugih kulturnih okolij in zato šeg ne poznajo. Ravno v tem vidim nišo, ki jo moramo v folklornih skupinah zapolniti. Naša vloga ni (samo) zabavati, temveč izobraževati - mlade folklornike in njihovo občinstvo. Šego ali navado mora najprej dobro spoznati vodja skupine, nato pa jo lahko predstavi in približa skupini. Naj jo otroci spoznajo, naj se z njo poigrajo; naj je ne posnemajo slepo, temveč razumejo njen smisel in pomen v

nekem preteklem obdobju. Naj razvijejo svoj pozitiven odnos do nje; morda bodo delčke vključili v svoj vsakdan ali spoznali, da že živijo med njimi; morda jo bodo doživeli le kot zanimiv preostanek preteklosti.

Ali ni raziskovanje, potovanje v druge čase in drug svet pravzaprav čar, lepota in smisel našega ustvarjanja?

V letu 2005 se je medobmočnega srečanja v Radomljah udeležila otroška folklorna skupina iz Ribnega.
(Foto: Janez Eržen, Radomlje, april 2005.)

NAPREDEK OTROŠKIH FOLKLORNIH SKUPIN

MALČI MOŽINA

Kot strokovna spremljevalka otroških folklornih skupin sem v pretekli sezoni spremljala srečanja na področju osrednje Slovenije (medobmočja Novo mesto in Ivančna Gorica), kjer se je predstavilo trideset skupin, in sicer na štirih srečanjih v Logatcu, Črnomlju, Sevnici in Ivančni Gorici.

Morda bi se komu zdelo, da je misel o kakovostnem razmahu dejavnosti otroških folklornih skupin na področju osrednje Slovenije prezgodnja, vendar se mi zdi primerno izpostaviti nekatere pozitivne premike, ki sem jih opazila ob dvoletnem spremljanju programov, predstavljenih na območnih srečanjih. Lanskoletna opozarjanja na pomanjkljivosti pri sestavljanju in izvajanju programov (npr. neprimernost izbora pesmi, slaba plesna tehnika, neprepričljiva izvedba govorjenih delov, pomanjkljivosti kostumiranja, problematična glasbena spremljava ipd.) so obrodila sadove, ki se kažejo v bolj ustrezno sestavljenih odrskih postavitvah, kakovostnejši izvedbi izbranih vsebin in nenazadnje pri natančnosti izvedbe samih plesov. V primerjavi s preteklim letom je bilo mogoče opaziti mnogo več ustvarjalnosti, odpravljene pa so bile tudi nedoslednosti v oblačenju (vsaj tiste, ki se jih v kratkem roku in s skromnimi sredstvi da odpraviti).

Zaradi seznanjanja območnih izpostav s potrebami otroških folklornih skupin sem po vsakem končanem srečanju najprej vodje skupin vprašala, kako so organizatorji zadoštili tehničnim zahtevam (garderobe, pozicijske vaje ...). Na podlagi odgovorov ugotavljam, da večjih nedoslednosti ni bilo, čeprav je seveda res, da obstajajo boljši in slabši organizatorji; bolje rečeno: organizatorji, ki se za pripravo srečanja izredno potrudijo, in organizatorji, ki na srečanja folklornih skupin še vedno gledajo nekoliko po strani.

A stanje se tudi na tem področju izboljšuje, zato velja vsa pohvala tistim (in ti so v večini), ki ste upoštevali opozorila na pomanjkljivosti v preteklem letu in prireditev tudi v organizacijskem pogledu dvignili na višjo

Zaradi združenja medobmočij Ivančna Gorica in Novo mesto in posledično večje konkurence do medobmočne ravni pride manj skupin iz Bele krajine kot v preteklih letih. Letos sta v Šmartnem pri Litiji gostovali dve, in sicer Otroška folklorna skupina Osnovne šole Mirana Jarca iz Črnomlja (na fotografiji) in Otroška folklorna skupina Adlešiči (Osnovna šola Loka Črnomelj - Podružnica Adlešiči.)
(Foto: Janez Eržen, Šmartno pri Litiji, maj 2006.)

raven. S tem ste pomagali otrokom, vodjem in obiskovalcem ter brez dvoma zagotovili boljši učinek srečanja.

Kljub omenjenim pozitivnim stališčem bi ob tej priložnosti rada opozorila vodje območnih izpostav, še bolj pa vodje folklornih skupin na vsaj včasih površen odnos do prijavnice. Le-te so že tretje leto poenotene za vso Slovenijo, njihovo enkratno izpolnjevanje pa zadošča potrebam območne, medobmočne in državne ravni. Ugotovila sem, da so ponekod še vedno v obtoku zastarele prijavnice, na katerih ni vseh potrebnih rubrik, poleg tega pa pogosto tudi terminološko ne ustrezajo današnjim zahtevam. Vodje folklornih skupin sem že opozorila, naj si vzamejo dovolj časa za njihovo izpolnjevanje. A vseeno še enkrat. Rubrike v njih imajo svoj namen, njihovo ustrezno izpolnjevanje pa hkrati pomaga trem: organiza-

Otroška folklorna skupina Log iz Vrtca Vrhnika je na območnem srečanju predstavila obetavno odrsko postavitev Gremo po mleko.
(Foto: Janez Eržen, Šmartno pri Litiji, maj 2006.)

torju, strokovnem spremljevalcu in nenazadnje skupini, ki bo ob pravilno zapisanih podatkih dobila ustrezne informacije, ob morebitni napovedi bo lahko dobro predstavljena ipd. Z gotovostjo trdim, da obrazec ne zahteva podatkov, ki bi bili sami sebi namen, ali podatkov, ki jih vodje ne bi bili sposobni napisati. Samo čas si je treba vzeti in to delo resno opraviti. Kaj se ve, mogoče se pa z izpolnjevanjem preprostih obrazcev naučimo izpolnjevati bolj zahtevne. Vse pogostejše se namreč srečujemo z njimi tudi na področju ljubiteljske kulture in očitno ni več daleč čas, ko brez doslednosti pri tem delu ne bomo prišli ne do občinskih, kaj šele do državnih sredstev.

Vsem vodjem želim veliko dobrih idej, veliko vaj in dobre volje pri ustvarjanju zanimivih programov, organizatorjem pa veliko lepo izpeljanih prireditev in potrpljenja z nastopajočimi.

Medobmočno srečanje otroških folklornih skupin osrednje Slovenije, Dolenjske in Bele krajine je bilo najkakovostnejše od vseh medobmočnih srečanj. Videti je bilo mogoče vrsto zanimivih idej pa tudi tehnično solidno izvedenih programov. Na državno srečanje so se uvrstile tri skupine, doma pa ostale še nekatere, ki bi na Ringaraja 2006 morda sodile. Na fotografiji Otroška folklorna skupina Račna z odrsko postavitvijo Hišico pometaj. (Foto: Janez Eržen, Šmartno pri Litiji, maj 2006.)

SREČANJA ODRASLIH FOLKLORNIH SKUPIN NA PRIMORSKEM

BRANE ŠMID

V sezoni 2005/06 so območna srečanja odraslih folklornih skupin na Primorskem potekala v Tolminu, Piranu in Kopru. Folklorne skupine so prikazale predvsem ples, pesmi ter šege in navade svojega območja, ponekod pa so se lotile tudi poustvarjanja plesov drugih slovenskih pokrajin. Sodelovale so komaj ustanovljene skupine, kakor tudi že uveljavljene in znane. Na srečanjih je bilo mogoče opaziti, da se skupine pogosteje kot v preteklih letih lotevajo prikaza šeg, vzetih iz lokalnega okolja, in oblikovanja odrskih postavitev, ki imajo rdečo nit, s čimer dokazujejo, da so jim seminarji JSKD-ja in usmeritve, ki so na njih dane, blizu. Videli smo lahko bolj ali manj izvirne domislice in opazili bistven napredek večine sodelujočih skupin tako na plesnem, pevskem, glasbenem in oblačilnem področju. V glasbenih sestavih je vse več kontrabasistov, ki igrajo z lokom, v kostumski podobi pa vse več pestrosti načinov oblačenja v posameznih oblačilnih območjih.

V Tolminu so se priprave območnega srečanja lotili nekoliko drugače, kot smo vajeni, saj so v srečanje odraslih folklornih skupin vpletli program pevskih skupin, ki delujejo na njihovem območju, ter tako gledalcem v polni dvorani zanimivo in pristrčno približali ustvarjalne dosežke

enih in drugih. Z razgibanim programom, ki ni temeljil zgolj na plesnem izročilu, ampak je bila le-temu v večjem obsegu kot sicer dodana ljudska pesem, so dosegli izreden odziv pri gledalcih in tudi s tem prispevali k večji odmevnosti folklorne dejavnosti. Svoje programe so prikazali FS "Bc" iz Bovca, FS Justin Kogoj iz Dolenje Trebuše, FS Vipava, FS Ivan Laharnar s Šentviške Gore, FS Razor iz Tolmina ter pevci in godci s severne Primorske. Pohvaliti je treba prizadevno Silvo Seljak iz območne izpostave v Tolminu, ki z malimi pozornostmi folklornike spodbuja k še bolj ustvarjalnemu in zagnanemu delu.

Na Obali so srečanje letos prvič organizirali ločeno v dveh večerih, in sicer prvega v Kopru, drugega pa v Portorožu. Obisk gledalcev je bil skromnejši kot v Tolminu, še posebej v Portorožu, kjer se turisti žal niso udeležili sicer kakovostne prireditve. Kljub temu da so območna srečanja prvenstveno namenjena pregledu dela folklornih skupin, menim, da bi se vsi skupaj morali bolj potruditi, da bi si prireditve ogledalo več ljudi - tako domačinov kot turistov. Mislim, da bi obe srečanja lahko združili v eno samo prireditev, jo pripravili v Portorožu, saj njihov Avditorij ponuja izjemno dobre razmere za prikaz različnih odrskih postavitev. Sodelovali so FS Val Piran (z vsemi tremi sekcijami), FS Torbarji iz Postojne, FS Skala iz Kubeda, FS Mandrač iz Kopra, FS Brkini, FS Komen in FS Stu ledi iz Trsta.

Na srečanjih, ki sem se jih udeležil kot strokovni spremljevalec, so skupinam ponudili ustrezne razmere za nastop in večinoma upoštevali moje dobronamerne predloge. Pogovori z vodji skupin so potekali skupno v sproščenem in prijateljskem ozračju, kar je dodatno prispevalo k mojemu veselju in zadovoljstvu, da sem strokovno spremljal omenjena srečanja. Ob koncu vsem folklornikom na Primorskem izrekam zahvalo in pohvalo za trud, ki ga vlagajo v pripravo in izvedbo programov.

Pevska skupina Mandrač iz Kopra sodeluje pri večini nastopov Folklorne skupine Mandrač in bistveno pripomore h kakovosti programa. Na fotografiji so štiri pevke omenjene skupine. Le plesat me pelji 2006.
(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

OD VRHNIKE DO KRŠKEGA

BRANKA MOŠKON

Letos sem prvič spremljala vsa srečanja odraslih folklornih skupin, ki delujejo na območjih Litije, Krškega, Ivančne Gorice, okolice Ljubljane in Vrhnike ter tako lahko primerjala skupine in njihove programe. V Črnomlju je srečanje namesto mene strokovno spremljal Mirko Ramovš, ker je tam nastopila moja skupina Kres iz Novega mesta.

Večina vodij izpostav se je potrudila pri pripravi prireditev. Obvestila o datumih in krajih srečanj sem dobila pravočasno, še vedno pa se dogaja, da nekatere izpostave ne pošiljajo izpolnjenih prijavnice, zaradi česar smo strokovni spremljevalci prikrajšani za pravočasno seznanitev s skupino, z njihovo odrsko postavitvijo in vsemi drugimi podatki.

Pri nekaterih skupinah sem opazila, da so na roko napisane prijavnice zelo površne in neberljive, da je vsebina odrskih postavitev skromno opisana, da pri naštevanju plesov le redke skupine napišejo, iz katerega kraja izvirajo ipd.

Obisk na prireditvah je bil v primerjavi z lanskim letom boljši. Pri pripravi veznega besedila moram posebej pohvaliti folklorno skupino Šumnik iz Borovnice, ki je celovečerni spored na izviren in zanimiv način popestrila z duhovitimi dialogi.

Na šestih območnih srečanjih je nastopilo 27 folklornih skupin. Vse so se predstavile z novimi programi (13 plesnih postavitev in 14 postavitev s prikazom dogodka, vezanega na šege in navade), kar dokazuje, da se vodje skupin zelo trudijo, da so ustvarjalni in domiselni. Lastne odrske postavitve je izvedlo 25 skupin, dve pa sta nastopili

z naročenimi. Pri vseh skupinah je opaziti podmladek, mlade plesalce, ki dokaj zanesljivo obvladajo plesni korak in ustrezno prikazujejo ljudske plesne.

Kostumska podoba večine skupin je bila dobra, le dve skupini sta izstopali zaradi ponesrečenega spreminjanja gorenjskega kostuma v dolenjskega.

Opazen je premik na glasbenem področju. Včasih so skupine spremljali le harmonikarji, zdaj pa se pogosteje pojavljajo številnejše zasedbe (violina, klarinet, kontrabas).

Skupine, ki so se uvrstile na medobmočno srečanje, so zelo dolgo čakale na obvestilo o izboru, saj je bilo prvo območno srečanje 5. februarja, zadnje pa šele 6. maja v Borovnici - slednje torej le teden pred medobmočnim v Artičah. Prihodnje leto se kaj takega ne sme več ponoviti.

Na pogovorih po nastopih so nekateri vodje izrazili želje za drugačno sestavo skupin na srečanjih. Včasih so se skupine srečevale v okviru Združenja folklornih skupin Posavja, Zasavja in Dolenjske vsakič v drugem kraju, zdaj pa nastopajo na srečanjih le tiste, ki delujejo v okviru območnih izpostav, na primer v litijski samo dve skupini, v krški pet (iz treh društev!) in v ivančnogoriški štiri. Vodje predlagajo združitev območij, kjer deluje manjše število skupin.

Nekatere skupine se nikoli ne uvrstijo na medobmočno srečanja, vedno nastopajo le pred domačimi gledalci. Vodje skupin predlagajo izmenjavo skupin na območnih srečanjih, tri belokranjske skupine bi na primer lahko nastopile v Posavju, ena ali dve posavski pa v Beli krajini. Tako bi skupine nastopale pred novimi gledalci, gledalci pa bi dobili priložnost spoznati skupine in njihovo izročilo z drugega plesnega območja.

V prihodnje želim vsem prirediteljem veliko uspeha pri pripravi prireditev, vodjem skupin pa vztrajnost pri ureničenju njihovih zamisli in želja.

Na fotografiji mlada Folklorna skupina Stična na medobmočnem srečanju.
(Foto: Janez Eržen, Artiče, maj 2006.)

DELAJ, DELAJ, DEKLE, PUŠELJC

Ob 25. obletnici delovanja Folklorne skupine Račna

ANDREJ KOŠIČ

Z verzom ljudske pesmi Delaj, delaj, dekle, pušeljci so slavljenici, člani Folklorne skupine Račna prijazno vabili na slovesnost ob 25-letnici delovanja. V nedeljo, 23. aprila 2006, popoldan se je dvorana Kulturnega doma v Račni pri Grosupljem napolnila - če samo malo pretiravam -, ne le do zadnjega kotička, ampak še malce zraven. To je bilo še toliko bolj razumljivo, saj je nastopila domača kulturna skupina, ki se je v času svojega delovanja uveljavila tako v Sloveniji kot zunaj nje.

Kdor se je kdaj ubadal s podobno dejavnostjo, ve, koliko naporov, truda in odpovedovanja je potrebno, da je folklorna skupina Račna postala to, kar je danes. Brez pretiravanja lahko zapišem, da je s svojim jubilejnim nastopom ob 25. obletnici ponovno dokazala, da sodi med najboljše tovrstne skupine v državi.

Domiselno sestavljen in vsebinsko logično povezan program je s pesmimi, plesi in nekaj neizogibno potrebne igre predstavljal del življenjskega kroga dveh mladih src od njunega prvega srečanja do poroke in svatbenega veselja vseh sodelujočih. Spleti plesov iz Šmarja - Sapa, Račne, Ribniške doline do končne dobrepoljske ohceti z vmesno sliko Hišico pometaj v izvedbi obetavne otroške folklorne skupine so bili izvedeni korektno in z veliko lahkotne sproščenosti, prebivalcem tega dela Dolenjske že v rani mladosti vcepljene ali pa kar naravno dane. Vešče in zelo pazljivo oko bi sicer ob analiziranju prikazanega morda zaznalo kakšno manjšo nedoslednost v izvedbi, ki pa smo jo ob mladostni lahkotnosti, predvsem pa ob Dolenjcem prirojenem smislu za humor, mimogrede pozabili; ob tem moram omeniti razmeroma majhen oder, ki plesalcem ni ponujal toliko prostora, da bi na njem lahko res svobodno zadihali.

Posebej je v programu izstopala "prva" glasovno mešana pevska skupina z vodilnim glasom nenadkriljive pevke Jožice Gruden, ne le v čistem pevskem podajanju, kjer se pridružujem pohvali etnomuzikologa Julijana Strajnarja, ampak predvsem v občutenju in čustvovanju, ki je velo iz njenega prijetno zvonečega ljudskega načina petja in brez dvoma

Program je dopolnila otroška folklorna skupina iz Račne. (Račna, april 2006, avtor fotografije neznan.)

seglo globoko v dušo marsikoga od navzočih gledalcev oziroma poslušalcev. Ob spremljanju tega petja sem se spomnil časa pred desetletji, ko nas je na vaji maroltovcev spodbujala in hkrati vzgajala naša takratna učiteljica Marija Šuštar z besedami: "Če resnično čutiš nekaj do tistega, kar predstavljaš gledalcem in poslušalcem, potem bodo ti to tudi začutili!" In to popoldne v Račni ni bilo malo takih, tako med pevci kot med poslušalci. Malce manj prepričljivo, vendar še vedno dovolj ubrano je deloval sestav moških pevcev. Godbeniki so ves program spremljali nevpadljivo, vendar dovolj kakovostno in primerno povezano s plesalci, vsi namreč vemo, da plesalce najbolj spodbudijo predvsem dobri in primerno razpoloženi godci.

Nazadnje je treba vsaj omeniti enega od glavnih krivcev vsega dogajanja - ne le to popoldne, ampak vseh 25 let. Niti malo si ne domišljam, da bi lahko pravilno in celovito z nekaj stavki ovrednotil neizmerno veliko dela, ki ga je v delovanje skupine vložila Olga Gruden. Lastne izkušnje v nekaj desetletjih dela pri folklornih skupinah ter skoraj

V ljubezensko zgodbo, ki je povezovala program, so vpleli že znane plesne in pripravili nekaj novega programa. Na fotografiji dekleta plešejo s kozarcem na glavi. (Račna, april 2006, avtor fotografije neznan.)

celo desetletje vodenja Združenja folklornih skupin Slovenije so me utrdile v prepričanju, da mora imeti vsak živ organizem dušo, kar je še kako pomembno za vsako ljubiteljsko kulturno, torej tudi folklorno skupino. Menim, da je Olga Gruden svojo vlogo duše odigrala tako, kot je treba. Z ljudskim plesom in glasbo ni zastrupila le več generacij mladih, ampak tudi svojo družino. Še trije Grudni se poleg Olginega imena pojavljajo v koncertnem listu, morda je bil še kakšen skrit samo z imenom. Lahko predpostavljamo, da je bilo ob tem tudi precej vzajemnega sodelovanja, ki je dajalo Olgi po eni strani voljo, po drugi strani pa morda tudi kakšne ideje za tekoče delovanje in razvoj skupine. In končno, katera mlada babica se ne bi razveselila male vnučke, ki se je na odru kljub rosnim letom med vsemi odraščajočimi šolarji in številnimi odraslimi obnašala, kot da je že njihov nepogrešljiv sestavni del.

Odkar smo se z Olgo Gruden in Marijo Zaviršek prvič srečali na seminarju za usposabljanje vodij folklornih skupin v Ljubljani, je preteklo že kar nekaj vode. Ob spremljanju na kratko opisanega nastopa v počastitev 25-letnice skupine, ki sta ji posvetili mnogo svojega časa, sem tudi sam čutil zadovoljstvo, ko sem se spomnil na njun takratni dvom, češ, kako daleč od takrat najuspešnejših slovenskih folklornih skupin so oni v Račni. Danes bi jima

še marsikdo poleg mene priznal, da niso več daleč, ampak da so tam, zraven njih.

Račna je čisto navadna, ne preveč velika slovenska vas. Dejstvo, da je v Sloveniji še nekaj takih Račen, ki so znane v svetu tudi po folklorni dejavnosti, in ugotovitev, da kakovostna raven odraslih slovenskih folklornih skupin postaja vse višja, pa lahko v nas krepi optimizem in hkrati zadovoljstvo, da smo na pravi poti. Škoda samo, da tovrstna priznanja pogosteje doživljamo zunaj meja naše domovine kot pa doma. Morda se bo nekoč tudi to spremenilo ...

Zaključek s skupno pesmijo in "novorojencem" bi predramil še tako zaspane gledalce - čeprav takih v dvorani ni bilo. (Račna, april 2006, avtor fotografije neznan.)

20 LET FOLKLORNE SKUPINE LIPA REČICA

SILVIJA OŠTIR

Nekoč smo posadili drevo. Prijelo se je, pričelo je rasti, pognalo je veje in vejice, na vejah liste, zacvetelo je in kmalu rodilo prve sadove. Kakšno leto so bili plodovi številni, lepi, sočni, drugič spet borni, piškavi. Pač glede na to, kako smo se trudili, koliko smo mu namenjali časa, ljubezni in svojih moči. Pa tudi, kako prijazni, topli in blagodejni so bili žarki, ki so ga obsevali, ali pa je moralo prestajati zahrbtni, zlonamerne pozebe, ko so zamirali cvetovi in odpadli listi. Našo Lipo, naše društvo je opisala ta prispodoba.

Kulturno-umetniško društvo Lipa Rečica je nastalo iz Kulturnega društva Rečica. V okviru tega društva je delovala folklorna skupina. Pozneje je ta dejavnost postala prevladujoča in od jeseni leta 1985 štejemo leta našega delovanja. Naš glavni namen je ohranjanje ljudskega izročila domače okolice. Da je res tako, člani dokazujemo s svojimi nastopi, na katerih plešemo, pojemo in se igramo različne ljudske igre iz Rečice in njene okolice. Društvo ves čas svojega obstoja živi in deluje s krajem in njegovimi prebivalci. V ta namen smo ob obletnici pripravili tematsko zaokrožen večer z naslovom Knapovski krst.

O tem, da društvo ne sestavlja le nekaj posameznikov, govorijo številke, saj je v njem v dvajsetih letih plesalo in pelo prek 100 plesalcev in pevcev. Poleg tega je v njegovo delovanje vključenih kar nekaj družin in veliko posameznikov, ki sicer niso naši redni člani, vendar nam vedno radi priskočijo na pomoč.

Danes v njem delujejo štiri plesne, dve pevski in dramska skupina. Vse skupine se predstavljajo domači in tuji javnosti. Pozitivne ocene, ki jih društvo prejema od strokovnjakov in laikov, dajejo članom novih moči in upanja tudi v časih, ko se na pot postavijo navidez neprehodne ovire. Vsaka premagana ovira predstavlja za člane in vodstvo društva nove izkušnje, nove rešitve.

V Rečici so svoj pečat pustili rudarji. Želeli smo obuditi del njihovega poklica in na svoj način izraziti spoštovanje, ki ga imamo do njihovega dela. Glede na odziv rudarjev in njihovih svojcev mislimo, da je bil koncert (tako kot vsako leto) zelo lepo sprejet, mnogi pa so še prav posebej izkazali hvaležnost, da smo na njem opozorili na življenje rudarjev - na "knapovšno". Ta je nekdanj vplivala na način življenja vse doline, ne le na ljudi, ki so dan za dnem kopali črno zlato. S težko zasluženim denarjem se je razvijala cela rečiška dolina.

Za konec pa misli, ki jih je ob pesmi zapisal naš član Rok Matek:

"Lansk let sem se ženil, pridno ženko sem dobil ..."

"Moram se takoj popraviti. Z njo se nisem oženil lansko leto. Kje pa! Midva sva oženjena že več kot desetletje. Pridna pa je moja ženka, to je treba priznati. Naučila me je plesati valček ... in en, dva, tri, en, dva, tri ... pozibavala sva se ob zapeljivih štajeriših, polke sva plesala tako, da so zagorela tla. Vedno me je znala lepo obleči. Koliko različnih lepih noš sem nosil. Ohoho! Pa kako sva zapela, tudi večglasno, če je bilo treba. Večkrat mi je ponagajala z ljudskimi igrami in navadami. Res je pridna moja ženka." "Ona stara stopetnajst, jaz pa komaj enaindvajst ..."

"Stopetnajst? Pa kje ste to slišali? Ona je brhka dvajsetletnica, zdravo dekle, polnih rdečih lic in pametna. Veste, s čim se ukvarja? Prireja celovečerne koncerte, hodi na seminarje, rada nastopa - bolj ko je občinstvo dobre volje, raje nastopi. Obiskuje plesne seminarje in se druži z odličnimi muzikanti, dobrimi plesalci, navdušujočimi pevci, splete kakšno rožico in odigra prizor."

"Zobov ima komaj pet, slepa je že sedem let ..."

"Ne, ne in še enkrat ne! Vse zobe še ima in dobro ugrizne v vse birokratske posle, ki jih ni malo. Dobro ugrizne, ko se je treba naučiti nov ples, glasbo ali pesem. Tudi o slepoti ni pravično govoriti. Nasprotno, zelo ima odprte oči. Posebej za skoraj pozabljene šege in tudi za kakšnim novim članom rada pogleda in še vedno opreza za njimi. Pravzaprav oči sploh nikoli ne zatise."

"Kruha ne more več žvečkat, klobase ji je škoda dat ..."

"No, sam kruh ji po navadi res ne diši. Z veseljem pa ga pomoči v sol, ko pride v kakšen nov kraj, in to naredi

Na jubilejnim koncertu so sodelovale vse generacije plesalcev, končali pa so s Knapovskim krstom, ki so ga v skrajšani obliki predstavili tudi na medobmočnem srečanju folklornih skupin v Slovenj Gradcu in na Le plesat me pelji 2006 v Črnomlju. (Foto: Janez Eržen, Slovenj Gradec, maj 2006.)

Poročila in ocene

velikokrat. Tudi nove države se ni še nikoli ustrašila, da območnih in medobmočnih srečanj sploh ne omenjam. Sicer zelo dobro prežveči, kaj bi bilo na odru bolj zanimivo, bolj živo in veselo. Pa tudi klobase ji niso španska vas. Po ljudski navadi še vedno kakšno pripravi na kolinah, če ne zna tega zares, pa zna to prikazati na odru.”

“Celo noč se k men tiši, zjutri jo pa križ boli ...”

“Res je, da se zna zelo stisniti k človeku. Narahlo te poboža, te poljubi, globoko te pogleda v oči in če si iz pravega testa, te hitro sprejme medse. Še to naj vam povem, da mi doslej ni tarnala o bolečinah v hrbtenici, nasprotno - sploh se je ne da ustaviti. Kar naprej bi plesala, igrala, pela, sploh ne vem, če se kdaj utruji - in prav je tako! In tako naj bo! Še dolgo! Naj doseže zavidljivo in častitljivo starost, da bo nekoč stara gospa z veliko lepimi spomini.

Vidite, taka je moja žena, ki ji ljubkovalno pravim FOLKLORA.”

Skupinska fotografija članov Folklorne skupine Lipa iz Rečice pri Laškem z vodjo Eriko Krašek.
(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

KO PRETEKLOST PODA ROKO PRIHODNOSTI

30 let Folklorne skupine Oljka Šmartno ob Paki

TOMAŽ LESNJAK

Kdo še danes, v začetku 21. stoletja pozna plese, kot so zibenšrit, lesa, angel gospodov, kozaška in še nešteto drugih; pesmi, ki so jih peli naši predniki; pa šege in navade ob mlačvi, preji, pustu ... V Šmartnem ob Paki bi vse skupaj umrlo z ljudmi, ki so jih nosili v svojih srcih, z njimi izražali veselje in žalost, ko še ni bilo radia, televizije, diskotek. Ko so bile vaške lipe in kozolci središče dogajanja. Ko je ob večerih še odmevala fantovska pesem. Vse bi počasi utonilo v pozabo, če ...

Če se v letu 1976 ne bi zbrala skupina zanesenjakov ter skupaj z nekaterimi strokovnjaki raziskala bogato kulturno izročilo naših prednikov. Rodila se je Folklorna skupina Oljka.

Ob praznovanju 30. obletnice Folklorne skupine Oljka smo povabili nekdanje in sedanje vodje skupine, da so z nami delili svoje spomine na začetek delovanja in na življenje v skupini v vseh teh letih.

S svojo pripovedjo je pričela Ema Goršek, ki ima tudi največ zaslug pri ustanovitvi skupine, njena vodja pa je bila prva štiri leta: "Vse se je začelo že pred letom 1976, ko je na našo osnovno šolo v Šmartnem ob Paki prišel gospod Janez Krašovec, ki je deloval v šaleški folklorni skupini Koleda in me nagovoril, naj pričnem z otroki obujati slovenske ljudske ples in pesmi. Res smo potem privabili okrog devet parov sedmega in osmega razreda. Pri spoznavanju plesov mi je bil gospod Krašovec v veliko pomoč. Delo z otroki je bilo uspešno, saj smo s to skupino nastopali po vsej Sloveniji. V tem času pa so me na šoli poslali tudi na tečaj za vodje folklornih skupin. Za zaključno nalogo sem raziskala plesno izročilo našega kraja. Pri tem smo odkrili toliko zanimivih stvari, da me je pričel gospod Krašovec nagovarjati, naj poskusim tudi z odraslimi. Ker so za to pokazali zanimanje tudi moji sodelavci in znanci, smo se pričeli sestajati in počasi so pričeli nastajati zametki skupine. Privabili pa smo še nekaj sokrajanov."

"Kmalu po ustanovitvi skupine sta se pri meni oglasili Ema Goršek in Mija Žerjav," svojo pripoved prične dolgoletni godec Jože Volk. "Ker skupina ni imela izkušenega godca, sta me nagovarjali, naj se pridružim in s skupino delim poznavanje starih viž in plesov, ki sem jih dokaj dobro poznal, saj smo pri nas doma imeli v moji mladosti veliko hišo, zato se je večina ohceti dogajala pri nas, ko pa sem si kupil svojo harmoniko, sem tudi sam velikokrat igral za njih."

Ema nadaljuje svojo pripoved: "Najprej smo se učili predvsem plesov z raznih območij Slovenije, pozneje pa smo pričeli razmišljati, s čim bi se lahko predstavili publiki. Prva celovečerna odrska postavitev je bila Mlačev. Scenarij za postavitev sem pripravila sama, pri postavitvi na oder pa sem k sodelovanju povabila gospo Karlo Podvratnik, ki je na tem področju imela več izkušenj kot jaz." "Z Emo in s člani skupine sva imeli skupne vaje in tako s skupnimi močmi postavili na oder tako plesni kot igrani del," nadaljuje pogovor Karla Podvratnik, ki je v osemdesetih letih s skupino sodelovala kot strokovna sodelavka.

Pogovoru pa se pridruži tudi Franc Lesnjak, ki je skupino vodil od začetka osemdesetih pa vse do leta 1992: "Moj prihod k skupini je bil povsem naključen. Kakšnega pol leta po začetku delovanja so imeli člani skupine pri nas doma piknik in so me povabili na vaje. Sprejel sem povabilo in ostal član skupine več kot petnajst let. Tako kot moj prihod k skupini je bil tudi prevzem vodenja skupine povsem naključen. V začetku osemdesetih se je gospa Goršek čez zimo preselila v Velenje in me prosila, da do takrat, ko se vrne, jaz prevzamem vodenje vaj, da skupina ne bi razpadla. Vendar se Ema ni več vrnila k skupini in tako sem prevzel njeno dediščino in tudi vodenje skupine naslednjih deset let."

"V tem času smo nastopali predvsem z Mlačvo," nadaljuje pogovor Karla, "vendar smo ob tem ustvarjali tudi nov program - Klado. S to šego, ki je zelo posebna za naše področje, smo hoteli pokazati, kako so se naši predniki

Na prireditvi ob obletnici so v spomin na stare čase zaplesali tudi "veterani".
(Foto: Bojan Voglar, Šmartno ob Paki, december 2005.)

zabavali ob pustu." Seveda pa vsi programi slonijo predvsem na plesnem izročilu. Člani skupine so veliko obiskovali starejše krajanke, ki so poznali šege in navade in plesne preteklosti, na vajah pa so se jih potem učili. Večino plesov je prinesel godec Jože Volk, ki je razložil tudi "nas-tanek" kozaškega plesa: "V času prve svetovne vojne je imel šoštanjski industrialec Vošnjak na svojem posestvu več ruskih vojni ujetnikov, ki so mu gradili gospodarsko poslopje. Ko so krajanke Raven pri Šoštanju hodili mimo, so videli te vojake, kako plešejo, in si ta njihov ples zapomnili ter ga poimenovali kozaški ples. Plesati so ga začeli tudi sami."

Z odrske postavitve Klada.

(Foto: Bojan Voglar, Šmartno ob Paki, december 2005.)

"Ob učenju plesov pa nismo pozabili na petje!" takoj pripomni Karla.

"Tako smo se učili pesmi in ob tem je prišla tudi ideja za novo postavitev 'Peli so jih moja mati', kjer smo publiki predstavili stare pesmi, ki so jih peli naši predniki. Z vsemi odrskimi postavitvami pa smo se nato predstavili tako občinstvu doma kot tudi povsod po Sloveniji, kamor so nas povabili."

"Mislim, da smo lahko najbolj ponosni na to, da smo se predstavili na dveh največjih folklornih festivalih v bivši Jugoslaviji, in sicer na Ohridu in na Smotri folklorne v Zagrebu, leta 1982 pa smo za Televizijo Ljubljana posneli naše plesne, ki jih je zapisal tudi Mirko Ramovš," Karlo dopolni Franc. "Ne smemo pozabiti nastopa v Cankarjevem domu v Ljubljani, na kar sem jaz kot godec najbolj ponosen," se pohvali tudi Jože.

V tem času se jim je pridružil Drago Primožič, ki je skupino vodil v sredini devetdesetih let. Drago: "Druženje v skupini mi je bilo tako všeč, da sem prevzel vodenje otroške folklorne skupine na osnovni šoli. Ob tem sem dobil veliko izkušenj, ki sem jih pozneje potreboval pri delu z odraslimi."

Prekine ga Franc: "Po več kot desetih letih vodenja skupine sem počasi začutil, da nimam več pravega zagona za delo v skupini, tako sem vodenje prepustil Dragu, ki je pri otroški skupini pokazal, da je sposoben nadaljevati moje delo." Drago pa nadaljuje: "Z mojim prevzemom je skupina obrnila nov list v svojem delovanju. Ker smo na območju Šmartnega ob Paki raziskali skoraj vse, sem se sam usmeril v našo bližino, Zgornjo Savinjsko dolino, ki mi je bila zelo zanimiva, saj je čisto blizu, o njej pa nismo vedeli skoraj nič. Tako sem s pomočjo domačinov dobil veliko dragocenih podatkov o šegah in navadah ter plesih v tej dolini. Sad teh raziskav je bila odrska postavitve Čajavka, ki smo jo predstavili ob 20. obletnici skupine."

Ravno ko je vodenje skupine prevzel Drago, sem se skupini priključil tudi pisec tega članka. Mislim, da je Drago

Primožič znal privabiti mlade, saj sem začel pri njem plesati že v osnovni šoli, pozneje pa se nas je večina članov otroške skupine pridružila odrasli skupini.

"Po oblikovanju odrske postavitve Čajavka in po treh letih intenzivnega dela ter spleta okoliščin nisem več našel motivacije za vodenje skupine. Skupaj smo iskali ustrezno rešitev. Medtem je Tomaž vodil otroško skupino, nekako pa mi je le uspelo, da sem ga pregovoril, da je prevzel tudi odraslo. Sam sem se za nekaj časa umaknil, vendar nisem dolgo zdržal brez plesa, tako da spet z velikim veseljem plešem pri skupini, in to popolnoma neobremenjen!" s smehom sklene svoje razmišljanje Drago.

Zase lahko rečem, da sem bil mlad in neumen, ko sem prevzel skupino. Bil sem neizkušen, skoraj vsi dotedanji člani so prenehali sodelovati v skupini. Tako sem na začetku veliko truda vložil v to, da sem privabil nove ljudi in nekaj bivših članov. Uspelo mi je prepričati tudi Draga, da se nam je spet pridružil. Lahko zapišem, da so bila prva leta mučna. Uvesti je bilo treba nove plesalce, kalili smo se pri organizaciji raznih prireditev v Šmartnem. Bilo je naporno, a se je splačalo, saj sem okrog sebe dobil ekipo ljudi, ki ji lahko zaupam.

Še veliko zgodb o delu skupine so vedeli povedati nekdanji vodje in člani. Od srca smo se nasmejali anekdotam z nastopov in vaj. Vsi pa so bili enotni, da so bili pred tridesetimi leti postavljeni pravi temelji, na katerih je in še vedno deluje folklorna skupina Oljka. Cilj je bil vedno predvsem v ohranjanju in poustvarjanju plesov, pesmi ter šeg in navad našega ožjega območja, kjer delujemo. Zastavljeni cilj nam je uspelo doseči in po tem nas pozna jo folklorniki in drugi po naši državi.

ŠE NEKAJ LET PA BO POL STOLETJA

45 let FS Val Piran

BORUT LUŠA

Rodili smo se in rasli ...

Začetki Folklornega društva Val Piran segajo v leto 1961, ko je bila ustanovljena Folklorna skupina Karol Pahor Piran, ki se je pozneje preimenovala v Folklorno skupino Portorož in nazadnje v Folklorno skupino Val. Skupina, ki v svojih vrstah združuje mlade z vse slovenske Obale, veliko nastopa in vsako leto izvede prek 50 nastopov na slovenski Obali pa tudi v Italiji in drugod po Sloveniji. Predstavila se je na festivalih v Beltincih, Črnomlju, Svečini, Zagrebu, Trogirju, Bolgariji, na Madžarskem, Slovaškem, v Turčiji, Belgiji, Nemčiji in drugod. Za svoje delo je večkrat prejela posebno priznanje Občine Piran, leta 1986 je dosegla drugo mesto na Mednarodnem folklornem festivalu v Španiji.

Društvo ima v programu trenutno devet odrskih postavitev, največ s plesnim izročilom Primorske (Kjer je moj ljub in Ča to šuška - plesi slovenske Istre, Noč v solinah, Goriški splet plesov, Tržaški splet plesov), pa tudi takih, v katerih poustvarjamo ljudske ples druge slovenskih pokrajin (Bela krajina, Gorenjska, Štajerska, Prekmurje). S primorskimi plesi se največkrat predstavljamo javnosti, z njimi se najbolj identificiramo, spoštujemo pa tudi izročilo drugih pokrajin, ki nam je nekoliko manj domače, pa zato včasih še bolj zanimivo.

V društvu deluje kar nekaj sekcij, in sicer mlajša, starejša in seniorska plesna skupina ter glasbena in pevska

Pevska skupina.
(Foto: Marko Grbec, Piran, marec 2006.)

Odrska postavitve plesov v solinah.
(Foto: Marko Grbec, Piran, marec 2006.)

skupina. Vse med seboj sodelujejo, si pomagajo in večino vsaj zahtevnejših programov pripravljajo skupaj.

Naj poudarimo, da je Folklorno društvo Val organizator Mednarodnega folklornega festivala sredozemskih držav - MIFF (angl. Mediterranean International Folklore Festival). Festival je bil ustanovljen z namenom združevanja in sodelovanja z različnimi folklornimi skupinami - predvsem tistimi, ki delujejo ali predstavljajo izročilo sredozemskih dežel. V letu 2006 je bil MIFF organiziran že četrtoč, in sicer od 6. do 9. julija 2006 v Piranu.

Praznovali smo ...

Letos je naše društvo praznovalo 45. obletnico delovanja in v ta namen 4. marca 2006 pripravilo prireditev, na kateri smo se kot nastopajoči ali kot obiskovalci srečali skorajda vsi sedanji in nekdanji člani. Prireditev je s kratkim nagovorom začel podžupan Občine Piran Drago Žerjal. Občina leto za letom podpira naša prizadevanja in nam je lansko leto pomagala pri pridobitvi novih društvenih prostorov v Luciji. Za zaslužno delo v skupini je članom društva podelil pet plaket Občine Piran, in sicer Nini Luši, Borutu Luši, Borisu Šušmaku, Andreju Butini in Jožetu Lesniku.

V program smo vključili ...

Prvi ples je pripadal našim najmlajšim, saj na njih sloni prihodnost društva. Otroška folklorna skupina Vrtca Portorož in Otroška folklorna skupina OŠ JPV Koper sta prikazali splet otroških plesov. Skupini vodita Klementina Butina in Nina Luša.

Folklorna skupina Val je predstavila novo odrsko postavitev, ki smo jo poimenovali Kjer je moj ljub, in ki ga je kot prvenec postavila na oder Nina Luša. Že naslov pove, da se rdeča nit

vrta okoli ljubezni, verjamemo pa, da to ni njena zadnja postavitev!

Sledila je glasbena točka Male godbe, ki je zaigrala venček istrskih viž - Istrska šagra. Mala godba, ki jo vodi Benjamin Makovec, sodeluje na vseh večjih prireditvah našega društva in lahko bi se reklo, da je postala pobraten član našega društva.

Folklorna skupina Val Piran je nato odplesala že znano odrsko postavitev avtorice Mojce Lepej Noč v solinah. V njej prikazujemo večer v solinah, kjer se solinarji dobijo po dolgem delovnem dnevu in zaplešejo (istrske ples), tekmujejo v skakanju z vrečo in se drugače zabavajo. Plesalci so imeli na sebi solinarske kostume, ki smo jih izdelali na podlagi oblačil, shranjenih v piranskem muzeju.

Po solinarjih so člani ljudske pevske skupine Val zapeli venček istrskih pesmi, sledil pa je Splet tržaških plesov avtorjev Andreja Butine in Sendy Petaroš, ki smo ga zaplesali v spomin našemu dolgoletnemu sodelavcu in prijatelju - preminulemu Stojanu Petarosu iz Trsta.

Nazadnje so se predstavili še seniorji z odrsko postavitvijo istrskih plesov, poimenovano Juca moja, ki jo je sestavil njihov vodja Andrej Butina. V skupini plešejo folklorniki, med katerimi jih je mnogo v našem društvu že od samega začetka, in videlo se je, da so s srcem plesali vse do 45. obletnice.

Večer se po prireditvi ni končal. Vsi današnji in nekdanji člani ter dolgoletni prijatelji našega društva smo se srečali na skupni večerji, kjer smo pozno v noč obujali valovske spomine - nekateri daljne, drugi ne tako oddaljene. Verjemite, da ima društvo, ki je staro 45 let, za seboj že kar nekaj zgodb.

V kostumih, ki ponazarjajo način oblačenja v Trstu in okolici.
(Foto: Marko Grbec, Piran, marec 2006.)

DESETNICA IN DESETLETNICA DELOVANJA PEVSKE SKUPINE RAGLE

ANDREJA TOMAŽIN

“Po starem ljudskem izročilu, некоč znanem po celi Evropi, morata deseti sin ali deseta hči zapustiti dom in se podati na večno popotovanje po svetu. Desetemu bratu pripisujejo na splošno nekakšno imenitnost, saj velja med ljudstvom za nekaj posebnega, za človeka s posebnimi močmi in sposobnostmi. Desetnica pa je obsojena na večno beračenje in prebijanje skozi težko življenje, čeprav tudi ona ni brez magičnih moči.

V pesmi Desetnica obljubi svoji materi, da se bo vrnila čez sedem let, vendar je takrat mati, zanemarjena od dolge poti, ne prepozna in ji ne da prenočišča, saj pričakuje imenitne gospe. Desetnica se poslovi, mati pa spozna napako in od žalosti umre.” To zgodbo o desetnici so zapisale Ragle na programski list ob svojem 10. jubileju, ob katerem so pripravile koncert ter se ob njem simbolično - kot desetnica - sprehodile po poti, ki so jo pred leti začrtale.

Spraševale so se: “Ali se nekaj podobnega kot z desetnico ne godi z našo slovensko ljudsko pesmijo? Še vedno se tu in tam pojavlja med nami, včasih sprejeta, še večkrat pa s pomilovanjem ali celo posmehovanjem prezrta. Največkrat se oglasi, ko je med nami veselje, a se mora hitro umakniti, ko jo preglasi bučna harmonika ali glasna moderna glasba. Večkrat jo poskušamo olepšati in izboljšati s predelavami, hočemo jo modernizirati, približati sodobnemu človeku, a se zdi, da ji s tem nalagamo breme, ki jo izčrpa, vsekakor pa ne plemeniti. Ali bomo prepoznali vrednosti naše ljudske pesmi in je ne bomo prezrli, kakor je mati svojo hčer v Desetnici in nato umrla? Ali bomo še Slovenci, ko ne bomo poznali in cenili slovenske ljudske pesmi?”

27. maja 2006 je bil večer v Kulturnem domu Trebnje napolnjen s tihim pričakovanjem Večera s slovensko ljudsko pesmijo, ki so ga priredile Ragle od 10-letnici delovanja. Ragle znajo presenetiti še tako zahtevnega

Razstavo keramičnih figuric avtorice Ladine Korbar je odprl dr. Janez Bogataj (na fotografiji v sredini, levo od njega Ladina Korbar in njen soprog).

(Foto: Marko Kapus, Trebnje, maj 2006.)

poslušalca oziroma obiskovalca svojih koncertov. Znajo biti neponovljive, izvirne in ustvarjalne. S prepletom igranih odlomkov Desetnice in ob prepevanju ljudskih pesmi od začetka delovanja do danes so ljubitelji ljudskih pesmi popeljale v vsakoletni tematski koncert in s tem sklenile 10-letno delovanje. Poudariti je treba najpomembnejše, da Ragle svojo odločitev izpred desetih let vztrajno gojijo dalje in z njo živijo. Lahko bi dejali, da je zbiranje in petje slovenskih ljudskih pesmi njihov način življenja. Zbirajo in pojejo slovenske ljudske pesmi takšne, kakršne so: preproste, a bogate, na videz okorne, a polne raznih spoznanj in modrosti, žalosti pa tudi veselja in šegavosti. Pesmi skušajo ostati takšne, kot jih slišijo pri svojih starših, sorodnikih, prijateljih, v svojem okolju in na posnetkih iz drugih krajev.

Delovanje Ragel sega od deklic, ki so drgnile osnovnošolske klopi, pa do današnjih odraslih deklet, študentk in že tudi mamic. Deset jih je začelo, zvrstilo dvanajst in zadnja leta jih vztrajno poje pet: Karolina Gliha, Jera Rot, Neža Rot, Zala Rot in Marjana Saje.

Skozi deset let sta Ragle na odru Kulturnega doma v Trebnjem z zanimivimi medigrami spremljala lutkarja v podobi desetnice in zvonarja.

(Foto: Marko Kapus, Trebnje, maj 2006.)

Slovensko ljudsko pesem so ponesle po vsej Sloveniji in zunaj nje. Zapele so več kot 290-krat. Organizirale deset Slovenskih večerov, deset žegnanj v Dečji vasi, sodelovale v projektu Rastoča knjiga, s strokovnjaki in priznanimi skupinami ljudske glasbe, v programih radiev, največkrat radia Ognjišče in Radia Slovenija, na dobrodelnih koncertih. Ljudsko pesem so predstavljale šolarjem, snemale za arhiv Radia Slovenija, izdale dve kaseti in zgoščenki ter knjigo ... Ponosne so na 15 tematskih koncertov in 270 pesmi, ki jih rade zapojejo na praznovanjih in vsem, ki jim polepšajo vsakdan in povrnejo delček čudovite mladosti.

Velika bera - zaklad. Ali se kdaj vprašamo, kolikokrat so se Ragle zbrale na prepevanju? Koliko odrekanih in mladostniških brezskrbnih uric je zamenjalo potovanje in petje na vabljenih koncertih? Koliko ur priprav tematskih koncertov? Vse lahko le ugibamo, vendar verjamemo, da se bo dosedanje 10-letno delovanje nadaljevalo in preneslo v mlajše generacije, kajti le tako bo ostala ljudska pesem živa. Temelj, na katerem Ragle gradijo, sta od vsega začetka zakonca Zvonka in Pavle Rot, ki živita zavezana slovenski ljudski pesmi in delujeta v Društvu Ragle. Čestitamo vsem, ki izpričuje popolno nasprotje Desetnice.

Po koncertu se je večer nadaljeval z odprtjem razstave v Baragovi galeriji, in sicer Glinena oblačila, figure iz barvane žgane glin avtorice Ladine Korbar. Razstavo z oblačili kmečkih ljudi iz različnih slovenskih pokrajin, tudi Trebanjcev, s konca 19. in začetka 20. stoletja smo si lahko ogledovali do 18. junija 2006. Tudi pri tej razstavi so pomembno sodelovali posamezniki Društva Ragle, ki so zbirali gradivo za glinene figure, ki štejejo za izdelke umetnostne obrti.

Skrbno pripravljena scena in prijeten program sta obiskovalcem ponudila obilo užitkov ob spremljanju koncerta ob 10. obletnici Ragel.
(Foto: Marko Kapus, Trebnje, maj 2006.)

V VIŠINSKEM KRALJESTVU NOMADOV

Gostovanje Folklorne skupine Cof v
vzhodnem delu Turčije, 23. 9. - 5. 10. 2005

VANJA MALIS

“Jeseni imamo možnost, da gremo v Turčijo,” je rekel predsednik Zoran Trampuž na zadnji junijski vaji. Samo nasmehnili smo se, saj nismo verjeli, da je to mogoče. Velikokrat smo se že ušтели ... Resnično pa sta v realizacijo turneje verjela predsednik in Marjan Jakulin, ki sta potem celo poletje garala in z veliko zagnanostjo poizkušala nemogoče spremeniti v mogoče. Uspelo jima je in s pomočjo turistične agencije Oskar sta zadevo pripe-ljala tako daleč, da smo na prvi jesenski vaji slišali, kar smo želeli slišati: Turneja bo!

Vabilo smo dobili od našega veleposlanika v Turčiji Andreja Garassellija, ki se je z županom mesta Kars dogovoril za gostovanje naše folklorne skupine na 2. kavkaškem folklornem festivalu v mestu Kars na skra-jnem vzhodu Turčije. Nihče še ni slišal za to mesto in ko smo ga le našli na zemljevidu, nam je vzelo sapo: saj to je blizu armensko-gruzijske meje, daleč, zelo daleč! Končni izračun je bil okrog 5000 prevoženih kilometrov z avtobu-som, pri čemer razdalje, prevožene z letalom do Carigrada, sploh nismo upoštevali.

V Carigradu smo bili prej kot v dveh urah in 24. septem-bra še v nočno-jutranjih urah začeli naše prelepo potova-nje po Turčiji.

Na poti proti Ankari so bila naselja še podobna našim, le minareti so nas spominjali, da je pokrajina turška. Po malem je deževalo vse do Ankare, kjer smo obiskali naše veleposlaništvo. Lepo so nas sprejeli in nam povedali veliko zanimivega o Turčiji in svojem delu. Medtem ko smo pili čaj, tradicionalno turško pijačo, se je zjasnilo in v soncu smo po dolgi, s ponaredki keltskih levov obdani aveniji prišli do Atatürkovega mavzoleja. Častna straža, v vrstah čakajoči ljudje in sam mavzolej so nas prepričali o kultu osebnosti Atatürka - očeta naroda, ki je umrl že pred 50 leti, v ljudeh pa živi še danes. To dokazujejo s svo-jim spoštljivim vedenjem in množičnim obiskovanjem mavzoleja.

Pot smo nadaljevali do Sivasa, nekdanje prestolnice seldžuškega kraljestva, in si jo krajšali s petjem. Naša vodička Ana nam je povedala veliko zanimivosti o življe-nju sodobnih Turkov, ki popijejo na leto 120 tisoč ton čaja in jim je traktor statusni simbol, zato ga po vaseh raje kot za delo uporabljajo kot prevozno sredstvo.

Po štirih urah vožnje, se je pokrajina začela spreminjati, vse bolj stepska je postajala in posušena trava ter črna vulkanska zemlja, ki je gledala iz nje, sta govorili o dolgo-trajni suši. Vozili smo se med polji, na katerih je delalo več žena in otrok, moške so bili v manjšini. Te smo videli v vaških in mestnih čajnicah, kjer so ob pitju čaja klepetali o vsakdanjih problemih, sklepali kupčije in igrali karte, domine in druge igre. Nikamor se jim ni mudilo. Čas tu teče veliko počasneje kot pri nas, smo ugotavljali. V mestih je bilo na cestah videti veliko več moških kot žensk in zanimivo, prijatelji so se držali za roke.

Mi pa smo hiteli dalje in imena mest, krajev ter visokih gorskih prelazov so se mešala med seboj. Nadmorska višina je ves čas vztrajala na 2000 metrih in več. Spali smo v presenetljivo solidnih hotelih, jedli turško hrano in pili ayran - zelo osvežilno pijačo, narejeno iz jogurta, vode in malo soli. Včasih nam je tudi malo ponagajala, da smo morali večkrat ustavljati.

Naš “radio-avtobus” v osebi Marjana nas je obveščal, da vreme bo in da posebnih prometnih zastojev na cesti ne pričakujemo. Seveda ne, saj je bila cesta čez gorske prelaze skoraj prazna. Težko si predstavljam, kako je tu pozimi, ko povprečno 80 dni na leto leži sneg in zavijajo volkovi. Vozili smo v svetu brez dreves. Tu, kjer so še pred sto leti rasli gozdovi, se sedaj plazi le nizko grmičevje.

Star armenski pregovor pravi: Van na tem svetu, raj na drugem. Spustili smo se proti mestu Van in istoimenske-mu sodavemu jezeru v bližini. Na prvi pogled bi rekla, da je morje. V prekrasnem soncu se je lesketalo jezero zeleno modre barve. Resnično je bilo videti kot raj na zemlji. S čolnom smo se zapeljali na otoček Akdamar, na katerem v samotnem sijaju stoji armenska katedrala.

Sodavo jezero, ki je nastalo pod dvema vulkanoma, meri 3574 m2 in je sedemkrat večje kot Ženevsko. V njem živijo ribe, čeprav voda ni primerna za pitje in ne za namakanje polj. Ugotovili smo, da je še kako primerna za kopanje. Pozno popoldan smo se povzpeli na romantično Vansko trdnjavo (v osmanskih časih je tu bivalo 3000 janičarjev) in počakali na sončni zahod. Uživali smo ob pogledu na sonce, ki je počasi potonilo v jezero in razmišljali o minljivosti številnih civilizacij, Urartov, Armencev in Seldžukov, ki so nekdaj živele na tem območju. Sedaj živijo tu Kurdi, eden tistih narodov na svetu, ki nima svoje države. Šele nedavno so si izborili pravico do lastnega jezika.

V palači Izakpaše smo se spoznali s skupino mlajših Kurdiv in jih prosili, da nam kaj zapojejo, ker smo se z besedami zelo težko sporazumevali. Tudi mi smo jim zapeli in prisrčna komunikacija je stekla, saj je pesem postala most za prenos čustev.

Še en dan turizma pred končnim ciljem: sprehodili smo se čez šejtanski most ob reki Muradiji do njenih slapov in se nato povzpeli še do mesta, kjer je po izročilu po vesoljnem potopu nasedla Noetova barka. Pogledali smo domnevne

okamnele obrise tlorisa barke. S tega mesta se nam je v vsem svojem sijaju ponudil tudi pogled na Ararat (5165 m), ki je bil izjemoma brez "kape". Njegova lepota nas je prevzela, da nam je zastal dih.

Ko nam je kustos muzeja povedal, da imajo v vasi 200 m višje svatbo, smo se takoj odpravili gor. Že od daleč smo zaslišali glasbo. Domačini so igrali na sintetizator. Pridružili smo se, malo zapeli, malo zaplesali in si pomagali z rokami, da smo se delno sporazumeli. Prijazni vaščani so nam ponudili čaj. Nekateri smo se sprehodili še skozi vas in si ogledali, kakšna je videti tipična kurdska vaška hiša. Po obliki je podobna zaboju, ima ravno streho, na kateri raste trava. Hiša ima dva prostora. V enem živijo ljudje, v drugem živali. V prostoru za ljudi je na ilovnatih tleh preproga in nekaj blazin, v kotu televizor, imajo mobilni in satelitsko anteno. Globalizacija prodira tudi v vasi na 2400 m.

Končno smo prispeli na cilj, v mesto Kars, pripravljeni na plesno sodelovanje na 2. kavkaškem folklornem festivalu, kjer smo bili edini predstavniki iz Evrope. Poleg nas in domačih folklornih skupin so na festivalu sodelovale še folklorne skupine iz Gruzije, Armenije in Azerbajdžana. Za razliko od drugih je našo skupino na festival povabila neposredno Mestna občina Kars, zato smo imeli najslabši avtobus in najboljšega in najbolj prijaznega šoferja.

Ta nas je samoiniciativno (čeprav smo si mi želeli čisto nekaj drugega) peljal na ogled mestne mošeje, muzeja, na razstavo slik in na koncu seveda na čaj v barček ob umetnih slapovih. Njegovi prijaznosti se ni bilo mogoče upreti, tudi če bi znali reči po kurdsko ne.

V Karsu so nas nastanili v študentskem naselju zunaj mesta, kjer smo stanovali skupaj z Azerbajdžanci. Dvoposteljne sobe so bile sicer majhne, vendar lepo opremljene, čiste in vsaka je imela svojo kopalnico. Jedli smo v veliki skupni jedilnici in hrana je bila dobra, podobna kot drugje v restavracijah, govedina in ovčetina, lahko tudi piščanec, veliko zelenjave, sir in sadje.

V zavetju pred jedilnico, kjer je sonce najlepše gredo, smo v edinem prostem popoldnevu praznovali Metkin in Matjažev rojstni dan. Zbrali smo se spontano in vsak je prinesel s seboj kaj za pod zob, v glavnem še ljubljanske zaloge. Matjaž pa je poskrbel za pijačo. Pridružilo se nam je še nekaj sosedov in naš vodič. Veliko smo peli, klepetali, se smejali in razpoloženje je bilo enkratno. Naslednji dan je slavljeneц izjavil, da je bil to njegov najlepši rojstni dan (izmed šestdesetih, moram prišepniti).

Festival glede programa ni bil preveč zahteven, organizacijsko pa tudi še premalo dodelan, saj so odločitve, ki so jih povedali na sestanku vodij skupin, potem v dveh urah vsaj še dvakrat spremenili. Vse je bilo v skladu z njihovo življenjsko filozofijo: Yavaš, yavaš; kar pomeni le počasi, počasi. Kljub temu smo se cofovci zelo potrudili in svoje dolžnosti opravili profesionalno. Prvi in tudi naš najpomembnejši nastop je bil na dvorišču mestne trdn-

jave v Karsu, na čudovitem prizorišču z velikim odrom, pred pet do šest tisoč gledalci. Edina pomanjkljivost zares idealnega odra je bila, da ni imel strehe. To smo cofovci še kako občutili, ko se je med izvedbo naših rezijanskih plesov ulilo. Disciplinirano smo odplesali do konca in poželi velik aplavz, čeprav smo pričakovali, da se bodo domačini bolj navduševali nad svojimi ritmi in domačimi skupinami. Zelo smo bili počaščeni, ko smo izvedeli, da bo na koncertu tudi naš veleposlanik v Turčiji gospod Andrej Grasselli, ki je posebej za to priletel iz Ankare. Po koncertu nas je obiskal v našem naselju in v prijetnem pogovoru smo se zadržali pozno v noč.

Pozneje smo imeli še nekaj nastopov v različnih krajih v Karsu in okolici, toda vsi so bili na neprimernem terenu, krajši in manj zahtevni, kot je bilo sprva mišljeno. Največ stikov smo imeli z Azerbajdžanci, ker smo stanovali v istem naselju in nastopali na istih lokacijah. Zelo so bili navdušeni nad našimi muzikanti in so se celo naučili zapeti nekaj taktov, ki so jih potem vztrajno ponavljali, kadar smo se srečali.

Hitro, kar prehitro je minilo!

Ko smo se vračali, smo si na poti ob Črnemu morju ogledali še čudovito mesto Amasyo, nekdanjo prestolnico pontskih kraljev in njihove grobove, vklesane v živo skalo nad mestom. Zatem pa smo doživeli še eno največjih turških znamenitosti - edini krščanski samostan Sumela, stisnjen v zavetje skale, ki bolj spominja na Tibet kot na Turčijo in leži 1181 metrov nad morjem. V jamski cerkvi samostana so izredno dobro ohranjene freske, posebno lepa je freska device Marije z Jezusom.

Še polnočni sprehod po Carigradu tik pred odhodom letala in že smo bili doma. Vrnili smo se v hladno in deževno Ljubljano polni lepih vtisov, s tisoči posnetkov v fotoaparatih in trdno odločeni, da se še vrnemo.

NADALJEVALNI SEMINAR ZA VODJE FOLKLORNIH SKUPIN

Ljudski plesi Primorske, 1. del: Istra

NINA LUŠA

Buba, buba, buba, buba, bu... in iz bube se razvije prelep metulj, ki bi rad poletel v širne višave. Vsi tisti, ki ste pridno usvajali znanje na tokratnem seminarju, veste, o čem pišem. Vsem ostalim pa pojasnilo v naslednjih vrsticah.

Polnih 30 parov je sodelovalo na tokratnem seminarju v Postojni. Izprašani vodje folklornih skupin iz vse Slovenije so se pridno zibali in elegantno poskakovali v istrskem duhu. Velika telovadnica je komaj premogla dovolj prostora za vse vedoželjne plesalce. Mirko Ramovš in Rebeka Kunej sta vse tri dni razlagala, prikazovala in učila istrske plesne. Nič kaj posebnega, boste dejali. Naša Istra je majhna in plesov ni veliko. Pa se počeno motite. Kar naporno smo delali, tako da so nas spodnje mišice na nogah bolele še kar precejšnji del naslednjega tedna.

Spoznali smo korake mafrine in šaltina, štajeriša, lenderja, šetepašev, mazurke, dopašev in cotiča, špicpolke, polke, vrtenice in kmečkega valčka. Naučili smo se plesno igro z izbiranjem soplesalca (plesat na karego) in plesni igri z menjanjem soplesalca (pašaman).

Sobotni popoldan so nas obiskale pevke Folklorne skupine Mandrač iz Kopra in nam z vodjo Mojco Lepej orisale nekdanje življenje v Istri. Ne boste verjeli, v večernih delavnicah smo se po skupinah naučili večglasno peti nekaj istrskih pesmi. Bili smo odlični.

Telovadnica Dijaškega doma v Postojni.
V ospredju Belokranjec in Primorka.
(Foto: Janez Eržen, Postojna, marec 2006.)

V sobotnem večeru so pevke Kulturnega društva Mandrač iz Kopra skupaj z Mojco Lepej udeležence seznanjale s pevskim izročilom Slovenske Istre.
(Foto: Janez Eržen, Postojna, marec 2006.)

V redu, kaj pa buba, vas verjetno že počeno razjeda črviček radovednosti.

Sobotni večer je po dolgih desetih letih prinesel krst in sprejem vseh brucev v častno skupino nadaljevalnih seminaristov. Deset veteranov seminarjev (po stažu, ne letih) je pridno preizkusilo znanje tridesetglave množice zaskrbljenih navzočih. Razdelili so nas po skupinah in vsaka skupina je v 20 minutah morala pripraviti 3-minutno odrsko postavitev. In tu pride buba. Prva skupina je predstavila razvoj človeštva od opic do današnjega časa, druga se je ukvarjala z moderno predstavo ljudskih plesov, tretja pa z razvojem metulja od bube naprej. Vse skupine so bile odlične in ko so vsi novinci odgovorili pravilno na strokovno vprašanje in ponosno prisegli zvestobo in ubogljivost starešinam, je Slovenija dobila nov, svež val vedoželjnih seminaristov, ki bodo skrbeli za naše ljudsko izročilo.

Že nekaj let je znano, da seminarji poleg zelo pomembnega znanja prinašajo tudi zelo pomembne zabave, kjer se izmenja ogromno informacij in se naveže globoke, trdne vezi. Pozneje se te prenesejo na folklorne skupine. Bojan Knific vsako leto poskrbi za odlično organizacijo seminarjev in njihovo izpeljavo. Zvečer pa goreče žezlo preda posameznikom, ki z dobro ekipo poskrbijo, da posteljina ostane sveža. Vrstijo se plesi in igre, plesni ritmi pa donijo vso dolgo noč. In lahko vam zaupam: danes je res lepo hoditi na seminarje s prav vseh vidikov. Ne verjamete? Pridružite se nam oktobra. Ne bo vam žal.

IZKUŠNJE S FOLKLORNEGA TABORA ZA ODRASLE V NOVEM MESTU

PRIMOŽ BIZJAK

Folklorni tabor za vodje in člane odraslih folklornih skupin je potekal od 27. do 29. januarja 2006 v dijaškem domu v Novem mestu. Tabora se nas je udeležilo šest članov oziroma trije plesni pari iz Folklorne skupine Karavanke iz Trziča.

Tabor v Novem mestu ni bil moj prvi in upam, da tudi ne zadnji. Potekal je po ustaljenem redu. Prvi dan smo se razdelili v pet delovnih skupin, ki so bile sestavljene iz folklornikov iz vse Slovenije, in potem v njih naslednja dva dneva ustvarjali nove odrske postavitve na razpisano temo "Gib namesto besede". Vsaka skupina je imela svojega vodjo, ki je skrbel, da je delo nemoteno teklo, da so se kresala mnjenja in da smo na koncu vendarle združili predloge ter ustvarili zanimiv program.

Delo pa ni bilo lahko. Udeležencem nam je bilo mnogokrat težko le z gibom pokazati tisto, kar bi sicer bistveno lažje izrazili z besedo, zato je bilo pomembno, da smo vsi v skupini sodelovali, dodajali svoja mnjenja in predloge. Želeli smo namreč ustvariti zgodbo - zgodbo, ki jo bomo predstavili brez besed. Izbrali smo ples, ki so se nam zdeli primerni, in vse skupaj povezali v celoto, ob tem pa upoštevali sestav naše godčevske skupine, v kateri so bili klarinetist, violinist in harmonikar. Na srečo smo imeli pomoč: vse skupine smo nov program ustvarjale pod budnim očesom Bojana Knifca, Mirka Ramovša in Mileta Trampuša.

Prepričljiva odrska igra vključno z izrazito obrazno mimiko odločilno vpliva na jasnost prikazane vsebine.
(Foto: Janez Eržen, Novo mesto, januar 2006.)

Iz nastopa Folklorne skupine Karavanke na medobmočnem srečanju.
(Foto: Janez Eržen, Tržič, maj 2006.)

Kljub vsaj občasno napornemu delu nam je ostalo dovolj moči tudi za večerno veselo druženje s programom, ob katerem nam ni moglo biti dolgčas. Letos smo bili za pripravo zadnjega večera zadolženi prav folklorniki z Gorenjske. Z veseljem smo sestavili pester in, vsaj mislimo, zanimiv večer (s podaljškom v jutro), ki je vseboval veliko plesa in raznih iger. Dosti je bilo smeha in prave folklorniške zabave.

Delovni večeri se nadaljujejo v zabavne.
(Foto: Metka Knific, Novo mesto, januar 2006.)

Seminar smo sklenili v nedeljo z enourno produkcijo, na kateri smo se predstavile vse skupine in prikazale zanimive odrske postavitve, ki so nastale v času tabora in ob katerih smo ugotovili, da se z gibom da prikazati več, kot smo sami v začetku predvidevali.

Skratka, tabor nam je omogočil mnogo zabave, druženja, predvsem pa plesa. Pridobili smo nove izkušnje, se bolj podrobno seznanili s slovenskim ljudskim izročilom ter doživeli marsikaj nepozabnega. Upamo, da tudi v prihodnje ne bo manjkalo priložnosti za podobna druženja, saj so nam hkrati spodbuda za delo vnaprej in zahvala za delo v preteklosti. Če se nam v prihodnje pridružite še tisti, ki do zdaj na taboru še niste bili, boste videli, da je res tako.

DOLGO PRIČAKOVAN IN ODLIČNO IZVEDEN SEMINAR O OBLAČENJU BELOKRANJCEV

SAŠA KRAJNC

Vabilo na seminar, ki ga je organiziral Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, je vsebovalo pester program, ki smo si ga verjetno vsi garderoberji folklornih skupin in tudi tisti, ki se ukvarjajo z izdelavo kostumov, že vrsto let želeli. Pričakovanja so bila zato zelo velika, strah pred ponovnim bledim podajanjem že znanega pa še večji. Strah je bil odveč, pričakovanja pa več kot izpolnjena. Tridnevni seminar je postregel z informacijami, do katerih smo se posamezni člani različnih slovenskih folklornih skupin skozi leta le težko prebijali. Brskanje po knjigah, obiski v muzejih, izmenjava mnenj med garderoberji je bila do zdaj prepuščena iznajdljivosti in samoorganizaciji redkih folklornic in folklornikov. Program seminarja pa je vse samoiniciativne poskuse združil na enem mestu.

Prvi dan je na predavanju o kostumiranju folklornih skupin in njegovem razvoju, ki ga je vodil Bojan Knific, marsikdo spoznal osnovne napake, ki smo jih do zdaj ali pa jih še vedno delamo v večini folklornih skupin. Slepo posnemanje lahko pripelje do nerazumne stilizacije, ki ne odraža preteklih načinov oblačenja Slovencev. Kje poiskati podatke o različnih oblačilnih kosih, kako se lotiti same izdelave kostumov, nam je predavatelj podal v sproščeni predstavitvi, polni praktičnih primerov in koristnih informacij. Pohvaliti velja tudi pripravljeno gradivo, ki ga je prejel vsak od udeležencev. Material je vseboval knjigi dr. Marije Makarovič o oblačilni kulturi v Poljanski dolini ter Adlešičih, Sinjem Vrhu in Vinici, dodatek pa načine vezenja v Beli Krajini in fotografije ter krojne različice kostumov.

Dr. Marija Makarovič je drugi dan seminarja, v Belokranjskem muzeju v Metliki predavala o oblačenju Belokranjcev v 19. in 20. stoletju. Z ogledom oblačilnih kosov, ki jih

Ljuba Vrtovec Pribac - vodja praktičnega dela seminarja in ena izmed tistih, ki je v izdelovanje kostumov folklornih skupin vnesla natančnost, skrbnost, preudarnost ...
(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

hrani muzej in z zanimivi zgodbicami, ki jih je raziskovala oblačilne kulture na Slovenskem zbrala na svojih delovnih popotovanjih po Beli krajini, smo udeleženci lahko videli načine izdelave originalnih oblačilnih kosov, vrste blaga in tehnike vezenja. Slednjim je bil namenjen popoldanski del seminarja, ki ga je vodila Ljuba Vrtovec Pribac. Sama se že vrsto let ukvarja z izdelavo kostumov tako za skupine v Slovenije kot tudi v zamejstvu.

Večer je udeležencem seminarja ponudil ogled 1. dela državnega srečanja odraslih folklornih skupin Le plesat me pelji 2006. Ogled je bil tudi izobraževalne narave, saj je naslednje jutro sledila razprava o kakovosti kostumske podobe predstavljenih skupin. To je bila zame največja in najboljša izkušnja seminarja. Izmenjava mnenj med vsemi udeleženci. Pogovori o izdelavi kostumov, pogovori o tem, kje kupiti blago, kako kaj sešiti in kje pri oblačenju plesalcev skleniti majhen kompromis, ki ne škodi celostni kostumski podobi skupine.

Udeleženci seminarja v učilnici dijaškega doma pri vezenju.
(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

Poročila in ocene

Kakšne so možnosti oblačenja plesalcev v belokranjske kostume, smo spoznali z majhno, če lahko temu rečemo, modno revijo prav proti koncu seminarja. Razblinil se je mit o eni sami beli noši Belokranjcev in prikazala se je pestra paleta možnosti kostumiranja plesalcev, glasbenikov itd.

V sklepni misli lahko povem le še to, da si želimo več tovrstnih seminarjev. Ni treba, da jih je na leto veliko, zadovoljni bomo, če se bomo sestajali enkrat na leto. Pomembna je izmenjava mnenj, izkušenj, ki smo jih člani skupin do zdaj ljubosumno držali zase. Propad slovenske tekstilne industrije nas je verjetno prisilil v to, da smo se bolj začeli pogovarjati vsaj o tem, kje najti kakšno blago, katero bi bilo bolj primerno in tako začeli tudi med seboj bolj sodelovati. Ta seminar je bila odlična priložnost tudi za izmenjavo takšnih več kot potrebnih informacij.

Vsi udeleženci seminarja so se naučili tehnike izdelave štepke, nekateri tudi raličenja, predvsem pa so imeli vsi dovolj možnosti za takšne in drugačne pogovore o izdelovanju kostumov, nakupu materialov ...
(Foto: Janez Eržen, Črnomelj, junij 2006.)

PEVCI IN GODCI NA SREČANJIH

VESNA SEVER

Do druge svetovne vojne je življenje potekalo počasneje. Radio in televizija nista bila del vsakdanjosti. Vezi s tradicijo so bile močnejše, ljudska pesem je sodila k družabnemu življenju in je bila hkrati tudi zabava. Že nekaj časa ljudska glasba nima več vloge, kot jo je imela nekdanj. Na to vplivajo spremembe v načinu življenja, opuščanje navad in z njimi povezane priložnosti za petje, pa tudi podrejanje modnim muham. Druga svetovna vojna pomeni prelomnico, kulturni pretres. Vplivi množičnih medijev in zabavne industrije postajajo vse močnejši in spremembe vse hitrejši.

Raziskovalci so ljudski pesmi že pred dvesto in več leti napovedovali smrt. Glede njene prihodnosti morda res ne moremo biti optimisti, vendar lahko trdimo, da ljudska pesem živi in bo živela, toda na drugačen način. Če je bila do druge svetovne vojne sestavni del vsakdanjega in prazničnega življenja, se zdaj seli na oder, v prireditvene prostore in koncertne dvorane. Dokumentira se v pesmaricah in se množično zapisuje na nosilcih zvoka.

Vendar ljudske pesmi ne bi bilo, če ne bi bilo pevcev, njenih nosilcev. Ti so neposredni ohranjevalci ljudskega izročila, ne pa zapisi, zvočni posnetki in pesmarice.

Življenje ljudske pesmi spremlja tudi stroka. Največ so k raziskovanju pripomogli strokovnjaki Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, ki že od leta 1934 dalje zbirajo in raziskujejo ljudsko pesem, instrumentalno glasbo, ljudska glasbila in plese na vsem etničnem ozemlju Slovenije. Pa tudi radijske oddaje z izvirnimi posnetki glasbenega in govornega izročila Slovencev v domovini in zunaj njenih meja iz cikla Slovenska zemlja v pesmi in besedi, ki letos praznuje 40 let in katere namen je predstavljanje slovenskega ljudskega glasbenega izročila ter ozaveščanje poslušalcev o razsežnostih, značilnostih in posebnostih naše duhovne dediščine, so v ljudeh zbudile zavest, da ljudska pesem ni manjvredno blago, ki bi se ga bilo treba sramovati. Ravno nasprotno, pevci se zaradi torkovih oddaj pisno obračajo na uredništvo s prošnjo, da bi tudi sami v njih predstavili glasbeno izročilo svojega kraja. Marsikje je objavljeno gradivo v torkovih oddajah obudilo že pozabljeno ljudsko izročilo in spodbudilo prepoved in nadaljevanje glasbene tradicije.

Po osamosvojitvi je opazen porast skupin pevcev in godcev. Med njimi so skupine, ki združujejo starejše pevce, t.i. naturščike, ki so odraščali z ljudsko glasbo in so sami nekdanj prepevali ali igrali na vasi. Zdaj pa se zaradi sprememb v načinu življenja združujejo v organizirani obliki, se

predstavljajo v domačem kraju in okoliških vaseh pa tudi v drugih slovenskih krajih.

Druži jih kolektivno ohranjanje ljudske duhovne dediščine, neka notranja nuja in veselje ob prepevanju pa tudi nostalgija za starimi časi.

Seveda je treba omeniti posameznike, ki se ne družijo v organizirane skupine, vendar znajo zapeti še marsikatero ljudsko pesem. Oboji se držijo podedovanih oblik petja, vsebinsko pester in bogat je tudi njihov pevski repertoar ter ostalo ustno izročilo. Pri novoustanovljenih skupinah, v katerih pojejo pevci, ki jim ljudska pesem ni bila vsakdanja spremljevalka življenja, nemalokrat opazimo, da jih vodi glasbeno šolana oseba, jim celo dirigira in jih uči ljudskega petja po merilih zborovskega petja (skupni začetki, intoniranje, izmenjava tihega in glasnega petja). Take skupine, povečini mlajšega nastanka, kdaj premorejo le dvoglasje, po načinu petja in odrskem nastopu, ki nemalokrat vključuje še dramsko uprizoritev, nakazovanje in branje pesemskih besedil z zborovskimi mapami, pa se bolj približujejo zborom ali narodno-zabavnim ansamblom.

Res je, da zborovsko petje prekriva ljudsko, kar se zlasti čuti pri skupinah (enih bolj, drugih manj), katerih člani sodelujejo tudi v zborih. Včasih se pevci trudijo, da bi peli kot v zboru, ker se jim zborovsko petje zdi lepo. Po drugi strani se povečuje število skupin mladih pevcev, nastalih znotraj folklornih društev, ki se zavestno dobivajo in s poustvarjanjem pesemskega izročila dopolnjujejo plesni program folklorne skupine. Enako velja tudi za godce folklornih skupin, ki poleg običajnega programa iščejo viže, ki niso neposredno povezane s plesom.

Marsikatero takšne skupine so s kakovostnimi predstavitvami programov, s katerimi se poskušajo približati glasbenemu izročilu in ga interpretirati v čim manj spremenjeni obliki, naredile kakovostni premik pri poustvarjanju ljudskega izročila. Potem so tu še skupine mladih, ki črpajo iz zakla-

Godca na harmoniko in klarinet Franček in Bertl z Gradišča na Kozjaku na medobmočnem srečanju pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž v Črenšovcih.
(Foto: Vesna Sever, maj 2005.)

dnice ljudskega izročila, a se oddaljujejo v druge glasbene zvrsti, npr. rok, džez, pop, alternativno glasbo, in jim ljudska glasba služi le kot motiv za nadaljnja ustvarjanja.

Na Slovenskem imamo veliko število tradicionalnih tematskih prireditev, na katerih osrednjo mesto zavzema lju-dska glasba: srečanje tamburaških in mandolinskih skupin, citrarjev, harmonikarjev, orgličarjev, družinskega petja v Andražu pri Povzeli, v Mozirju ...

Za odkrivanje in osvetljevanje naše duhovne dediščine najbolj skrbi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti s svojimi območnimi izpostavami. S prireditvami, srečanji, izobraževanji in knjižnimi izdajami se posvečajo poustvarjanju ljudskega glasbenega izročila in njegovemu današnjemu utripu.

Ena izmed oblik te dejavnosti sklada so vsakoletna srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Leta so priložnost za prikaz domačega izročila, kakršno živi danes ali je živelo nekdaj. Namenjena so skupinam in posameznikom, ki ohranjajo ali poustvarjajo slovensko ljudsko glasbeno dediščino. Na eni strani nešolanim posameznikom, ki pojejo ljudske pesmi ali igrajo ljudske viže, t.i. pravim ljudskim pevcem in godcem, na drugi pa njihovim sodobnim poustvarjalcem, posameznikom in skupinam, ki na podlagi zapisov interpretirajo način petja ali igranja in skušajo čim bolj verodostojno predstaviti glasbeno izročilo. Ti se najpogosteje združujejo v raznih skupinah, ki delujejo v okviru folklornih in drugih kulturno-umetniških društev.

Območna in medobmočna srečanja spremljajo strokovni spremljevalci, ki po končanih prireditvah z vodji skupin opravijo razgovor, ki je izobraževalnega pomena in na katerem spregovorijo o ustreznosti izbora programa, načinu petja ali igranja in o odrskem nastopu.

Iz terenskega dela je razvidno, da se ustreznost izbire pesmi in viž izboljšuje, v smislu zbiranja in predstavljanja gradiva starejšega izvora, domačega kraja in bližnje okolice.

Značilnost naše dobe je naraščajoča naglica, ki je posledica vsesplošnega hitenja in se kaže v tem, da je danes skupinsko petje hitrejša kot pred nekaj desetletji in da pevci pri daljših pesmih namerno opuščajo ponavljanje v kiticah ali refren, češ da pesem ne bo predolga in za poslušalce preveč dolgočasna. V takšnih primerih je bolje zapeti eno pesem v celoti z vsemi kiticami in ponovitvami, če se je tako ohranila, kot dve namerno skrajšani pesmi, saj se s tem izgubi vrednost in pomen le-te tako po vsebinski kot tudi po oblikovni strani.

Godci radi posegajo po narodno-zabavnih vižah, zato jih je treba še

Nastop Ljudskih pevkv iz Razborja v domačem kraju.
(Foto: Vesna Sever, april 2006.)

posebej spodbujati k iskanju godčevskih viž lokalnega izvora. Nekoliko sporne so zasedbe preprostih, domiselnih, doma narejenih glasbil, starejšega ali mlajšega izvora, t. i. mačja muzika, muzika za špas. Njihovi člani se imajo za godce, čeprav to niso! Za igranje na glasbila ne potrebujejo posebnih glasbenih znanj, kot jih potrebujejo godci, ki igrajo na violino, harmoniko ... Gre za zasedbe glasbil (ali ropotulj), ki so se nekdaj pojavljale zgolj priložnostno (npr. ob godovanjih), danes pa rastejo kot gobe po dežju. Takšne skupine v program rade vključujejo narodno-zabavne viže in se tudi po načinu igranja bolj približujejo narodno-zabavnim ansamblom.

Na terenu pogosto ali celo vse pogosteje naletimo na skupine, ki pojejo ob spremljavi glasbila, največkrat harmonike. Petje z inštrumentalno spremljavo je novejši pojav, ki se je razvil pod vplivom narodno-zabavnih ansambllov, ki imajo v svoji sestavi navadno tudi pevce. Ne gre samo za tradicijo, da je bilo petje ločeno od inštrumentalne glasbe, temveč se pesem ob spremljavi glasbila poje drugače in ta kaj hitro preide v ritem polke ali valčka.

Ljudski pevci Vitanje na srečanju v cerkvi sv. Miklavža v Koritnem nad Oplotnico.
(Foto: Vesna Sever.)

Harmonika tako "povozi ali zabriše" ljudsko petje, glasbi-
lo pa je lahko tudi mašilo za slabše pevce.

V zadnjem času lahko opazimo tudi porast prireditev -
srečanj pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, ki jih
pripravijo skupine same. Razveseljivo in pohvalno je, da
jih vse pogostejše prirejajo skupine in društva zase in za
svoje domačine, v lastno veselje in zadovoljstvo. Da ne
čakajo na pobude od zunaj, iz državnih in občinskih kro-
gov, zavodov ali organizacij, ki po svoji primarni funkciji
skrbijo za to. Žene jih ljubezen do domačega izročila,
hkrati pa se zavedajo, da je ljudska kultura pomemben in
nepogrešljiv del dediščine slovenskega naroda. Nanje pov-
abijo skupine pevcev in godcev z različnih koncev
Slovenije z željo domačinom prikazati čim bolj pestro in
raznoliko podobo slovenskega glasbenega izročila.
Nekateri pripravljajo tematska srečanja (npr. vojaških,
ljubezenskih, pripovednih ... pesmi).

Velikokrat na takšnih prireditvah, ki jih organizirajo
skupine v lastni režiji, naletimo na pomanjkljivosti, ki so
lahko vzrok nevednosti organizatorja ali zgolj
ponesrečeno naključje. Najprej si mora organizator razja-
sniti, kakšen je namen prireditve. Če gre za srečanje
pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, potem naj se
na njej predstavijo le pevci in godci in ne še pevski zbori
ali celo narodno-zabavni ansambli. Dobro je, da organiza-

tor pozna skupino, ki jo vabi na srečanje, in tako zagoto-
vo ve, ali ustreza namenu in konceptu njegove prireditve.
Ali pa s strani prirediteljev dobimo odgovor ali ugovor, češ
da so druge skupine zgolj za popestritev celotnega
srečanja, ali so jih povabili, ker jim vračajo nastop. Že,
ampak potem naj se prireditev ne imenuje Srečanje pevcev
ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž! Če želijo s prired-
itvijo prikazati raznoliko glasbeno podobo svojega kraja,
potem je razumljivo, da takšna prireditev ponuja različne
glasbene zvrsti: ljudsko glasbo, narodno-zabavno,
zborovsko, pop, rok ...

Ljudska glasba se danes širi od spontanega domačega
petja, petja znotraj folklornih skupin, poustvarjanja v
skupinah sodobne ljudske glasbe, deležna je umetniških
obdelav raznih slovenskih skladateljev in je izziv števil-
nim mladim za ustvarjanje nove glasbe. Pustiti ji moramo,
da se razvija in gre svojo pot. Po drugi strani je prav, da
sledimo izročilu in ga po nepotrebnem ne spreminjamo.

Srečanje pevcev in godcev "Prav lušno je res na deželi",
ki so ga pripravili domačini - Fantje s Preske.
(Foto: Vesna Sever, september 2005.)

NAČRT DRŽAVNIH AKCIJ JSKD ZA SEZONO 2006/07

V okviru folklorne dejavnosti pozornost posvečamo skupinam in posameznikom, ki se ljubiteljsko ukvarjajo z ohranjanjem in poustvarjanjem ljudskega izročila. Pri tem ne gre zgolj za skrb, namenjeno folklornim skupinam, temveč za usmerjanje vseh dejavnosti, ki jih lahko povežemo s prenašanjem prvin ljudskega izročila v sodobnost; naj gre za prenose, ki jim lahko pripišemo funkcijo gledališča zgodovine, ali za interpretativne načine, kjer ljudska kultura predstavlja le osnovo, sledi pa ji sodobna nadgradnja.

Na Slovenskem deluje več kot 500 skupin in posameznikov, ki se v okviru kulturnih društev ljubiteljsko ukvarjajo z ohranjanjem oziroma poustvarjanjem izbranih prvin ljudskega izročila, ob tem obstaja vsaj še dvakrat toliko skupin in posameznikov, ki se s podobnimi aktivnostmi ukvarjajo v okviru turističnih društev, šolskih krožkov, muzejskih društev ipd. Ljudska ustvarjalnost, ki je v preteklih stoletjih sooblikovala podobo zemlje in ljudi, predstavlja podlago današnjemu razvoju kulturne raznovrstnosti, ki ji v okviru folklorne dejavnosti posvečamo posebno pozornost.

Na Slovenskem imajo pomembno vlogo pri spodbujanju ustvarjalnosti in poustvarjalnosti na folklornem področju vsakoletna srečanja otroških in odraslih folklornih skupin ter srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. S tristopenjskim sistemom selekcije omogočamo vsem zainteresiranim udeležbo na strokovnih srečanjih, obenem pa z organizacijo državnih prireditev opozarjamo na kakovostne in v sodobnost usmerjene programe.

Izobraževanja v letu 2006 sledijo ciljem, ki smo si jih zadali v strateškem načrtu. Pripravljamo nova izobraževanja, ki spodbujajo kakovostno rast skupin in posameznikov, ustvarjene izobraževalne oblike pa vsebinsko prenavljamo in prilagajamo ugotovljenim potrebam. Obseg načrtovanih seminarjev v sezoni 2006/07 ponovno povečujemo, njihova izvedba pa bo odvisna predvsem od števila prijavljenih kandidatov. Kraji in datumi izobraževanj so okvirni; dopuščamo možnost, da jih zaradi nepredvidljivih okoliščin spremenimo.

PRIREDITVE

PEVCI NAM POJEJO, GODCI PA GODEJO 2006

Državno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž

Šmartno na Pohorju, 4. november 2006

Zaradi revitalizacije glasbene dediščine na Slovenskem v zadnjih letih ter s tem povečevanja števila skupin in posameznikov, ki zavestno ohranjajo ali poustvarjajo pevsko in inštrumentalno dediščino, smo se odločili, da v okviru naših programov posebno skrb namenimo poustvarjalcem ljudske glasbene zapuščine. Državno srečanje bo tako predstavljalo sožitje dveh načinov prenašanja prvin ljudskega glasbenega izročila v sodobnost; na njem se bodo predstavili tisti, ki ohranjajo glasbeno dediščino z neposrednim prenosom od starejše na mlajšo generacijo, in tisti, ki zaradi sodobnih potreb družbe glasbeno zapuščino umetno poustvarjajo. Skupine bo na podlagi ogledov šestih medobmočnih srečanj pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž izbrala mag. Urša Šivic z Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

RINGA RAJA 2007

Državno srečanje otroških folklornih skupin
Lendava, 26. maj 2007

Na državnem srečanju se bo s programi, dolgimi od 5 do 8 minut, predstavilo od 8 do 10 otroških folklornih skupin iz različnih predelov Slovenije, ki bodo uspešno prešle tristopenjski sistem selekcije ter dokazale svojo inovativnost in kakovost v poustvarjanju otroškega izročila. V povezavi z otroškim izročilom skupine lahko poustvarjajo tudi izročilo odraslih, vendar v skladu s smernicami, ki jih vsako leto znova preverjamo na seminarjih in posvetu s strokovnimi spremljevalci otroških folklornih skupin. Skupine bo za državno srečanje na podlagi ogledov šestih medobmočnih srečanj izbrala Malči Možina.

LE PLESAT ME PELJI 2007, 1. del

Državno srečanje odraslih folklornih skupin, ki poustvarjajo izročilo različnih slovenskih pokrajin
Črnomelj, 16. junij 2007

Na prvem delu državnega srečanja se bodo predstavile odrasle folklorne skupine, ki v sodobnosti poustvarjajo plesno, glasbeno, pevsko in drugo dediščino več slovenskih pokrajin. S tem želimo spodbuditi kakovostno rast skupin, ki delujejo v večjih mestih in jih težko primerjamo z vaškimi skupinami, ki se skoraj izključno ukvarjajo s poustvarjanjem svojega domačega izročila. Skupine v večjih krajih namreč v družbi opravljajo povsem drugačno funkcijo od skupin, ki svoje poslanstvo gradijo na domači dediščini; prav zato jim je treba tudi v državnem merilu nameniti posebno pozornost, jih s selektivnimi ogledi usmerjati in spodbujati k sodobnim interpretacijam

ljudske duhovne zapuščine. Skupine (3 do 4) bo na podlagi ogledov sedmih medobmočnih srečanj odraslih folklornih skupin izbrala Neva Trampuš.

LE PLESAT ME PELJI 2007, 2. del

Državno srečanje odraslih folklornih skupin, ki poustvarjajo izključno izročilo domačega okolja
Beltinci, 29. julij 2007

Folklorne skupine, ki gradijo svoj program na prvinah dediščine domačega okolja, so zaradi omejenega dostopa do arhivskega gradiva in zaradi neraziskanosti terena pogosto prisiljene v lastno raziskovanje. S tem dosegajo dviganje zavesti svojih vodij, članov, simpatizerjev, soustvarjalcev, gledalcev ... o pomenu dediščine lokalnega okolja in pozitivno vplivajo na oblikovanje lokalne in nacionalne identitete. Na državnem srečanju v Beltincih se bodo s kratkimi programi predstavile izbrane skupine, ki bodo v tekoči sezoni ustvarile nov, zanimiv in na lokalnem izročilu temelječ program. Skupine (5 do 7) bo na podlagi ogledov medobmočnih srečanj odraslih folklornih skupin izbrala Neva Trampuš.

Naj na tem mestu ponovno navedemo smernice, ki jih morajo strokovni spremljevalci srečanj upoštevati pri vrednotenju predstavljenih odrskih postavitvev odraslih folklornih skupin in ki so bile sprejete na posvetu 29. januarja 2005.

Prav je, da ste z njimi vodje skupin in člani seznanjeni:

- Ne podpira se oblikovnega spreminjanja ljudskih plesov.
Skupine je treba spodbujati, da poskušajo ples postavljati na oder v obliki, kot so bili zapisani in so objavljeni v strokovnih publikacijah (če so že bili objavljeni), sicer pa tako, kot so bili "najdeni" na terenu. Spremembe so dopustne, če gre za vsebinsko (sporočilno) nadgradnjo odrske postavitve. Sporočilnost naj bo postavljena pred estetiko.
- Podpira se ustvarjanje različnih odrskih postavitvev.
Vanje so: a) lahko združeni le plesi; b) lahko jim je dodana pesem, igra ...; c) lahko so povezane s šegami in navadami; č) lahko je ljudsko izročilo (ples, pesem, glasba, igra ...) vzeto le kot motiv za sporočanje novih, s preteklostjo povezanih vsebin. Više je mogoče ovrednotiti odrske postavitve, ki imajo visoko sporočilno vrednost (saj je izdelava takih običajno bistveno zahtevnejša), ne zanemarija pa se tudi izrazito plesnih postavitvev, v katerih je kakovostno poustvarjeno naše plesno izročilo. Pri izrazito plesnih postavitvah se spodbuja prikazovanje plesne dediščine ožjih območij (npr. postavitvev plesov iz Istre - in ne s cele Primorske, postavitvev plesov iz Kozjanskega - in ne s cele Štajerske ...). Pri postavitvah, ki predstavljajo abstraktne vsebine (in ne konkretnega in iz preteklosti vzetega dogodka), se dopušča uporabo gradiv s širših območij. Načeloma naj odrske postavitve ostajajo v okvirih ali alpskega ali panonskega ali mediteranskega območja.

- Spodbuja se priprava novih programov.

Pri tem nikakor ni mišljeno ustvarjanje novih plesov ali njihovih variant, ampak ustvarjanje novih odrskih postavitvev. Te naj temeljijo na znanju, ki ga vodje skupin imajo, in naj vključujejo različne elemente. Ples je mogoče prikazati na različne načine, saj se lahko menja njihov vrstni red, vključujejo se različne pesmi, menja se godčevski sestav ipd. Odrske postavitve plesov, ki predstavljajo smiselno zaokroženo celoto (z rdečo nitjo, vsebino, sporočilom ...), so sicer zahtevnejše, a zato predstavljajo še toliko večji izziv. Plesno izročilo naj postane osnova za ustvarjalno delo v skupini; tako delo vodje kot tudi delo članov. Vendar je treba biti pri tem pazljiv, saj ni priporočljivo spreminjanje oblike, temveč vsebine, načina prikaza, interpretacije ... Skupine, ki veljajo za "izvirne" in katerih vodstvo ni sposobno ustvarjati kakovostnih novih programov, naj skrbijo za primerno prikazovanje že obstoječih.

- Ne spodbujamo prenašanja odrskih postavitvev iz ene skupine v drugo.

Na srečanjih naj se skupine predstavljajo s programi, ki so jih ustvarili vodje skupin ali njihovi člani. Vsekakor je dobro, da skupine nasvete poiščejo pri zunanjih sodelavcih (na inštitutu, pri izkušenih vodjih ...), ni pa spodbudno, da skupinam odrske postavitve v celoti izdelajo zunanji sodelavci. Odrske postavitve, katerih avtorji so zunanji sodelavci, naj predstavljajo na letnih koncertih, društvenih srečanjih in drugih nastopih, nanje pa naj povabijo tudi avtorje, da jim sami ocenijo kakovost izvedbe programa ipd. Da se to ne spodbuja, ne pomeni, da se izključuje, saj je v posameznih primerih tudi tak način dela sprejemljiv. Če je avtor odrske postavitve, ki se predstavlja na srečanju, zunanji sodelavec, naj se le-ta udeleži tudi strokovnega pogovora po srečanju.

- Spodbujamo ustvarjalnost.

Skupine, ki redno pripravljajo nove odrske postavitve, si zaradi veliko vloženega dela zaslužijo pohvalo. Vsako leto znova ustvarjati nove programe je velikokrat zelo težko, vendar ni nemogoče. To dokazujejo številne folklorne skupine na Slovenskem, ki so se v zadnjih letih in desetletjih ravno zaradi ustvarjalnega pristopa iz anonimnosti prebile v ospredje. Skupine, ki več let ali celo desetletij plešejo enak program, sicer ohranjajo svoje izročilo, natančnejše analize programov pa pogosto kažejo precejšnje spremembe v izvajanju. Tudi "reproduktivne" skupine, katerih program temelji izključno na odrskih postavitvah, narejenih pred desetletjem in prej, zgubljajo stik z napredkom, ki ga folklorni dejavnosti priznava stroka. Odrske postavitve, ki so bile ustvarjene v preteklosti, naj vsekakor ostanejo del programa folklornih skupin, naloga strokovnih spremljevalcev pa je, da vodje skupin spodbujajo k ustvarjanju novega programa. Saj je to tudi edina možnost, da bodo programi za naše člane in obiskovalce nastopov vedno znova zanimivi.

- Spodbujamo usklajenost programov.

Odrske postavitve naj poskušajo v vseh elementih ustrezati načelom časovne in krajevne usklajenosti.

Plesi, pesmi, glasbena spremljava, kostumi ... naj temeljijo na istem družbenem okolju, izvirajo iz istega časa in kraja. Če se skupina na primer odloči, da bo prikazala plesno zabavo po ličkanju koruze v Račjem dolu v začetku 20. stoletja, potem naj dogodku in času primerno izbere glasbeni sestav, doda ustrezne pesmi, plese in kostume. Problem predstavljajo kostumi, ki temeljijo na oblačilni dediščini 18. ali začetka 19. stoletja, saj ustreznih zapisov plesov (pa tudi drugega gradiva) iz teh časov nimamo. Kljub temu je smiselno spodbujanje tovrstnega kostumiranja, saj bi preprečevanje le-tega povzročilo skoraj popolno kostumsko poenotenje folklornih skupin. Eden od naših ciljev pa je tudi pestrost in raznolikost programov.

IZOBRAŽEVANJA

ZAČETNI SEMINAR ZA VODJE ODRASLIH SKUPIN

Ljubljana, oktober 2006 - april 2007

Je najcelovitejši seminar, ki ponuja temeljno znanje bodočim vodjem odraslih folklornih skupin. Kandidati ga končajo z izpitom in pridobijo naziv strokovni vodja.

Seminar bo potekal po prenovljenem programu, ki upošteva današnje potrebe po poustvarjanju ne le plesne, ampak tudi glasbene, pevske, oblačilne in druge dediščine. Težišče programa je sicer še vedno usmerjeno v spoznavanje in učenje slovenskih ljudskih plesov, posebni poudarki pa so namenjeni odrskim interpretacijam gradiva in prenašanju ljudske plesne dediščine v naše vsakdanje in praznično življenje. Program seminarja zajema nekaj teoretičnih vsebin, večino od 75 ur programa pa sestavlja praktično delo.

Osnovne teme, ki jih bodo udeleženci seminarja obdelali, so:

- praktično učenje plesov,
- metodika učenja ljudskega plesa,
- oris ljudskega plesa na Slovenskem in njegove vloge v nekdanjem in današnjem načinu življenja,
- postavljanje ljudskega plesa na oder,
- razvoj plesnosti,
- kinetografija,
- slovenska ljudska inštrumentalna in vokalna glasba,
- oblačilna kultura kmečkega prebivalstva na Slovenskem v preteklosti,
- vloga folklornih skupin v sodobnosti.

ZAČETNI SEMINAR ZA VODJE OTROŠKIH SKUPIN

Ljubljana, oktober 2006 - april 2007

Nova izobraževalna oblika, ki smo jo prvič izvedli v sezoni 2004/05, bo dala osnovna znanja, potrebna za kakovostno prenašanje prvin otroškega izročila v sodobnost. Seminar ni namenjen le vodjem otroških folklornih skupin, ampak vsem, ki se kakor koli ukvarjajo z ohranjanjem ali poust-

varjanjem nekdanje kulture in načina življenja otrok v sodobnosti. Začetni seminar s svojo vsebino prispeva k vzgoji ustreznega odnosa do naše dediščine - ne le dediščine odraslih, ampak tudi (in predvsem) dediščine otrok. Kandidati ga končajo z izpitom in pridobijo naziv strokovni vodja.

Seminar namenjamo:

- vodjem otroških folklornih skupin v društvih, na osnovnih šolah in v vrtcih;
- učiteljem in vzgojiteljem, ki bi radi spoznali otroško izročilo;
- članom odraslih folklornih skupin, ki bi v prihodnje radi učili otroško folklorno skupino;
- vsem, ki so začetni seminar opravljali v preteklih letih in danes učijo otroško folklorno skupino.

Program seminarja zajema nekaj teoretičnih vsebin, poudarek pa je namenjen praktičnemu spoznavanju otroškega izročila in naše plesne, pevske in druge dediščine. Osnovne teme, ki jih bodo udeleženci obdelali, so:

- metodika učenja ljudskega plesa v otroških folklornih skupinah,
- praktično učenje ljudskih plesov,
- otroške igre na Slovenskem,
- slovenska ljudska inštrumentalna in vokalna glasba,
- preprosta otroška glasbila,
- razvoj plesnosti pri otrocih,
- oblačenje otrok v 19. in začetku 20. stoletja,
- ljudski ples v osnovnošolskih programih,
- poustvarjanje otroškega izročila v sodobnosti,
- učenje ljudske pesmi in njeno poustvarjanje na odru,
- oris ljudskega plesa na Slovenskem in njegove vloge v nekdanjem in današnjem načinu življenja,
- vloga folklornih skupin v sodobnosti.

NADALJEVALNI SEMINAR ZA VODJE ODRASLIH SKUPIN - PRIMORSKA II

Postojna, 13.-15. oktober 2006

Dodatni nadaljevalni seminar smo v jesenski čas umestili zaradi pobude udeležencev letošnjega pomladanskega nadaljevalnega seminarja. Na njem se bomo posvetili predvsem plesom okolice in zaledja Trsta, sobotni večer pa namenili spoznavanju načinov oblačenja Primorcev. Seminarja se lahko udeležijo vsi, ki so uspešno opravili začetni seminar.

PETJE LJUDSKIH PESMI

Šmartno na Pohorju, 4. november 2006

Na seminarju, kjer bo kratkemu predavanju o pevskem izročilu sledila delavnica, bodo udeleženci seznanjeni z možnostmi za ustrezno prenašanje ljudskih pesmi v današnji čas. Tako kot lanskoletni bo tudi letošnji seminar celodnevni, udeleženci pa bodo imeli možnost, da ga

sklenejo z ogledom državnega srečanja pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž.

GODČEVSTVO NA SLOVENSKEM

Šmartno na Pohorju, 4. november 2006

Seminar namenjamo godcem, ki inštrumentalno dediščino poustvarjajo v okviru folklornih in drugih godčevskih skupin. Celodnevna delavnica bo opozorila na vlogo posameznih glasbil v inštrumentalnih sestavih in na možnosti kakovostnega prenašanja preteklega glasbenega izročila v sodobnost - zlasti v folklorne skupine.

FOLKLORNI TABOR ZA ODRASLE

Novo mesto, 26. - 28. januar 2007

V delavnicah vodje in člani folklornih skupin ustvarjajo nove odrske postavitve ljudskih plesov na že prej določeno temo, udeležijo pa se ga lahko plesalci, pevci, godci in drugi člani odraslih folklornih skupin.

Aktivno delo v manjših skupinah, kjer vsi prisotni sodelujejo pri načrtovanju in realizaciji programa, se je v preteklih sezonah izkazalo kot zelo primerno. Zato smo se odločili, da v letu 2006 pripravimo folklorni tabor za odrasle s specifično sodobno problematiko, ki bo vodje skupin skušala spodbuditi k razmišljanju o možnostih za odrsko interpretacijo plesne dediščine in tudi siceršnjih možnostih za prenašanje plesnega izročila v sodobnost. Posebej bo poskrbljeno za glasbeno spremljavo, saj mora biti le-ta vključena v vsebino odrskih interpretacij ljudske plesne dediščine.

NADALJEVALNI SEMINAR ZA VODJE ODRASLIH SKUPIN - PRIMORSKA III

Postojna, 9. - 11. marec 2007

Tretji del nadaljevalnega seminarja primorskih plesov posvečamo plesom, zapisanim v Posočju in Benečiji (Rezijo bomo obdelali na posebnem seminarju prihodnje sezone). Tako kot vsi nadaljevalni seminarji bo tudi ta prinesel natančnejši vpogled v ples, sicer objavljene v knjigah Mirka Ramovša Polka je ukazana. Pogoji za udeležbo je uspešno opravljen začetni seminar.

RAZVOJ PLESNOSTI

Maribor, 14. april 2007

Gibnost in obvladovanje plesne tehnike je za kakovostno poustvarjanje plesne dediščine nujna. Ljudski plesi po svoji osnovi sicer gibno res niso zahtevni, vseeno pa se v njih kažejo posebnosti, ki jih danes zaradi spremenjenega načina življenja ne obvladujemo več. Še zlasti zato, ker so te posebnosti bistvene za ustrezno interpretacijo gibnih prvin, ki jih je obvladoval človek na Slovenskem v preteklih obdobjih, seminarju pripisujemo poseben pomen.

Zavedati se moramo, da se naša duhovna kultura od sosednih narodov razlikuje predvsem v drobnih stvareh (in posebnostih), ki jih moramo zavestno ohranjati in s posebnim občutkom odrsko interpretirati. Na seminarju se bodo udeleženci seznanili z metodami gibne vzgoje, ki omogoča kakovostno izvedbo plesnega programa v otroških in odraslih folklornih skupinah.

OTROŠKE FOLKLORNE SKUPINE: OTROCI, KI PLEŠEJO, IN/ALI OTROCI, KI SE IGRAJO

Lendava, 26. maj 2007

Seminar in posvet tokrat prvič pripravljamo ob državnem srečanju otroških folklornih skupin, ki bo pod nazivom Ringaraja 2007 potekal v Lendavi. Odločitev o pripravi tovrstne izobraževalne oblike smo sprejeli z namenom, da bi kar največ vodjem omogočili udeležbo in ogled državnega srečanja, ob tem pa ponudili teoretičen premislek o delu in nalogah otroških folklornih skupin. Seminar bomo sklenili s praktičnim delom.

OBLAČILNA DEDIŠČINA PEČA

Črnomelj, 15. - 17. junij 2007

Nadvse uspešen seminar, na katerem smo preteklo sezono v času jurjevanja v Črnomlju praktično in teoretično spoznavali načine oblačenja Belokranjcev, je pokazal, da je potreba po nadrobnejšem spoznavanju oblačilne dediščine Slovencev velika. V sezoni 2006/07 bomo zato za vse, ki se ukvarjajo s šivanjem kostumov za folklorne skupine (pa tudi za vodje in člane skupin), pripravili seminar, ki bo teoretično in praktično opozoril na pokrivalo, ki je bilo vse do konca 19. stoletja najbolj razširjeno na Slovenskem, na pečo. Udeleženci bodo lahko spremljali prireditve ob jurjevanju, tudi državno srečanje odraslih folklornih skupin.

GODČEVSKA DELAVNICA

Beltinci, 27. - 29. julij 2007

Delavnica je namenjena praktičnemu spoznavanju različnih ljudskih glasbil in igranju nanje. Pri uspešnem poustvarjanju glasbene dediščine je treba usvojiti ustrezna tehnična znanja, še bolj pa je pomembno spoznavanje našega glasbenega izročila. Brez tega se sodobne interpretacije odmikajo od ljudske zapuščine, s čimer se manjša možnost za oblikovanje ustrezne glasbene podobe današnjih folklornih, glasbenih in drugih podobnih skupin. Nanj bodo vabljeni tako vodje in godci otroških folklornih skupin kot tudi vodje ter godci odraslih folklornih skupin. Delavnica bo organizirana v okviru mednarodnega folklornega festivala in državnega srečanja odraslih folklornih skupin v Beltincih, tako da bodo imeli udeleženci možnost spremljati in komentirati dogajanja na tem festivalu.

Rogaška Slatina, 23. - 26. avgust 2007

Poustvarjanju otroškega izročila posvečamo posebno pozornost s taborom, na katerem bomo obdelovali plesne motive v otroških folklornih skupinah. Otroški folklorni tabor se bo tokrat odvijal že osemnajstič, njegov temeljni cilj pa je strokovno usmerjanje otroških folklornih skupin in njihovih vodij. Do sedaj smo se na taborih ukvarjali s številnimi problemi, na katere smo naleteli pri delu z otroškimi folklornimi skupinami. Mnoge smo uspešno rešili in tako spodbudili kakovostno rast skupin, ki se odraža v inovativnih predstavitvah na območnih, medobmočnih in državnih srečanjih otroških folklornih skupin.

Bojan Knific

PROGRAMI OBMOČNIH IZPOSTAV JSKD NA PODROČJU FOLKLORNE DEJAVNOSTI V LETU 2007

Spodnje preglednice objavljamo z namenom, da bi vse, ki jih zanima, dovolj zgodaj opozorili na območna in medobmočna srečanja ter na izobraževanja, ki jih v letu 2007 načrtujejo naše območne izpostave. Podatki so zgolj okvirne smernice za vse, ki jih srečanja in izobraževanja zanimajo in so povzeti iz prijav programa območnih izpostav za leto 2007. Če bi radi dobili natančnejše (točne) informacije, se obrnite neposredno na območno izpostavo, ki akcijo pripravlja.

Zbral in uredil: Bojan Knific

MEDOBMOČNA SREČANJA ODRASLIH FOLKLORNIH SKUPIN

Medobmočje	Izpostava	Datum
Celje in Slovenj Gradec	Laško	26. 4.
Kranj	Kamnik	20. 5.
Ljubljana	Ljubljana	27. 5.
Maribor in Murska Sobota	Murska Sobota	12. 5.
Nova Gorica in Izola	Ajdovščina	18. 5.
Novo mesto in Ivančna Gorica	Logatec	25. 5.
Slovenska Bistrica	Ptuj	11. 5.

V razpredelnicah so navedeni osnovni podatki, in sicer medobmočje (širše območje - regija z imenom centra ali dveh centrov), območna izpostava, ki program pripravlja, in datum akcije. Pri območnih srečanjih so navedeni tudi naslovi prireditve in pri izobraževanjih naslovi izobraževanj.

MEDOBMOČNA SREČANJA PEVCEV LJUDSKIH PESMI IN GODCEV LJUDSKIH VIŽ

Medobmočje	Izpostava	Datum
Celje in Slovenj Gradec	Rogaška Slatina	13. 10.
Kranj	Jesenice	19. 10.
Maribor in Murska Sobota	Ruše	6. 10.
Nova Gorica in Izola	Ilirska Bistrica	30. 6.
Novo mesto in Ivančna Gorica	Krško	15. 9.
Slovenska Bistrica	Ormož	3. 6.

SREČANJA FOLKLORNIH SKUPIN DRUGIH NARODOV IN NARODONOSTI

Medobmočje	Izpostava	Datum
Celje	Velenje	8. 6.
Kranj	Kranj	12. 10.
Kranj	Kranj	13. 10.

MEDOBMOČNA SREČANJA OTROŠKIH FOLKLORNIH SKUPIN

Medobmočje	Izpostava	Datum
Celje in Slovenj Gradec	Slovenj Gradec	12. 4.
Kranj	Radovljica	22. 4.
Maribor in Murska Sobota	Maribor	8. 5.
Nova Gorica in Izola	Tolmin	11. 5. (dopoldan)
Novo mesto in Ivančna Gorica	Črnomelj	11. 5. (popoldan)
Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	7. 5.

OBMOČNA SREČANJA IN OSTALE PRIREDITVE, KI JIH PRIPRAVLJAJO OBMOČNE IZPOSTAVE

Medobmočje	Izpostava	Naziv dogodka/Ime publikacije	Datum
Celje	Celje	Pleši pleši - območno srečanje otroških folklornih skupin	9. 3.
Celje	Celje	Venček židanih - območno srečanje odraslih folklornih skupin	9. 3.
Celje	Celje	Zapojmo in zaigramo kot nekoč - območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	15. 9.
Celje	Laško	Območno srečanje otroških folklornih skupin: Se igramo, pojemo in tudi zaplešemo	24. 1.
Celje	Laško	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	4. 4.
Celje	Laško	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	10. 11.
Celje	Mozirje	Ringaraja - srečanje otroških folklornih skupin	20. 3.

Medobmočje	Izpostava	Naziv dogodka/Ime publikacije	Datum
Celje	Mozirje	Drgl'ca - srečanje folklornih skupin	6. 4.
Celje	Mozirje	Pod to goro zeleno - srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	29. 7.
Celje	Slovenske Konjice	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	2. 2.
Celje	Slovenske Konjice	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	7. 7.
Celje	Šentjur	Srečanje otroških folklornih skupin	24. 1.
Celje	Šentjur	Večer pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	12. 5.
Celje	Šentjur	Venček židanih - srečanje odraslih folklornih skupin	9. 3.
Ivančna Gorica	Logatec	Igraj kolce ... - 5. območno srečanje otroških folklornih skupin	22. 2.
Ivančna Gorica	Logatec	Zaplešimo kolo ... - 5. območno srečanje odraslih folklornih skupin	14. 4.
Ivančna Gorica	Logatec	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	19. 5.
Izola	Izola	Ples nekoč in danes - Izolafolk	Med 26. 6. in 15. 7.
Izola	Izola	Prireditve ohranjanja kulturne dediščine	Med 1. 4. in 30. 10.
Izola	Piran	Srečanje odraslih folklornih skupin	24. 3.
Izola	Postojna	S pesmijo in plesom, folklorni večer	14. 10.
Izola	Koper	Etno program - pevci in godci	Med 1. 5. in 30. 6.
Izola	Koper	Srečanje otroških folklornih skupin	1. 4. ali 1. 5.
Izola	Koper	Srečanje odraslih folklornih skupin	Med 1. 3. in 1. 5.
Kranj	Kranj	Srečanje otroških folklornih skupin	13. 4.
Kranj	Kranj	Srečanje odraslih folklornih skupin	15. 4.
Kranj	Radovljica	Območno srečanje otroških folklornih skupin	17. 3.
Kranj	Radovljica	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	17. 3.
Kranj	Tržič	Srečanje folklornih skupin Tržiča - Polka je ukazana	10. 3.
Kranj	Škofja Loka	Srečanje otroških in odraslih folklornih skupin	11. 4.
Kranj	Domžale	Območno srečanje odraslih in otroških folklornih skupin	4. 3.
Maribor	Maribor	Preko polja gre pomlad - območno srečanje otroških folklornih skupin	23. 3.
Maribor	Maribor	Ljudsko izročilo pri nas - območno srečanje odraslih folklornih skupin, godcev ljudskih viž in pevcev ljudskih pesmi	16. 3.
Maribor	Maribor	To je tista muha - mednarodni festival otroškega ljudskega izročila	junij
Maribor	Pesnica	Srečanje folklornih skupin	5. 4.
Maribor	Pesnica	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	6. 5.
Maribor	Ruše	Območno srečanje otroških in odraslih folklornih skupin	14. 4.
Maribor	Ruše	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	24. 2.
Maribor	Ruše	9. srečanje veteranskih folklornih skupin	9. 6.
Murska Sobota	Gornja Radgona	Območno srečanje otroških in odraslih folklornih skupin	31. 3.
Murska Sobota	Gornja Radgona	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	11. 5.

Medobmočje	Izpostava	Naziv dogodka/Ime publikacije	Datum
Murska Sobota	Lendava	Marko skače - območno srečanje otroških folklornih skupin	17. 4.
Murska Sobota	Lendava	Šadri šadra - območno srečanje odraslih folklornih skupin	21. 4.
Murska Sobota	Lendava	Pozdravljam te, cvetoči maj - območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	26. 5.
Murska Sobota	Ljutomer	Prleki smo veseli lidje	13. 4.
Murska Sobota	Ljutomer	Prlekija pleše in poje	5. 5.
Murska Sobota	Ljutomer	Folklor, naše veselje	21. 3.
Murska Sobota	Ljutomer	Drogi sosid, dober den	4. 11.
Murska Sobota	Murska Sobota	Območno srečanje otroških folklornih skupin	4. 4.
Murska Sobota	Murska Sobota	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	6. 5.
Murska Sobota	Murska Sobota	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	6. 5.
Nova Gorica	Tolmin	Srečanje otroških folklornih skupin Zgornjega Posočja	29. 3.
Nova Gorica	Tolmin	Srečanje odraslih folklornih skupin Zgornjega Posočja, pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	30. 3.
Novo mesto	Brežice	Igraj kolce - območno srečanje otroških folklornih skupin	14. 3.
Novo mesto	Brežice	Polka je ukazana - območno srečanje odraslih folklornih skupin	31. 3.
Novo mesto	Brežice	Kdor hoče še pet, mora skraja začet - območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	1. 12.
Novo mesto	Črnomelj	Jurjevanje - Pastirče mlado - srečanje otroških folklornih skupin	16. 6.
Novo mesto	Črnomelj	Srečanje odraslih folklornih skupin	24. 3.
Novo mesto	Črnomelj	Srečanje otroških folklornih skupin	18. 4.
Novo mesto	Črnomelj	Srečanje otroških folklornih skupin	11. 5.
Novo mesto	Črnomelj	Srečanje odraslih folklornih skupin	26. 5.
Novo mesto	Krško	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	9. 11.
Novo mesto	Krško	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	31. 3.
Novo mesto	Krško	Območno srečanje otroških folklornih skupin	14. 3.
Novo mesto	Metlika	Tako se je pelo in igralo nekoč - srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž Bele krajine	22. 8.
Novo mesto	Novo mesto	Slofolk - mednarodni festival folklorne	Med 1. 4. in 30. 4.
Novo mesto	Novo mesto	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	1. 6.
Novo mesto	Sevnica	Srečanje otroških folklornih skupin	15. 3.
Novo mesto	Sevnica	Srečanje pevcev ljudskih pesmi	8. 6.
Novo mesto	Sevnica	Srečanje harmonikarjev	30. 6.
Osrednja Slovenija	Cerknica	Srečanje otroških folklornih skupin	15. 3.
Osrednja Slovenija	Cerknica	Srečanje odraslih folklornih skupin	14. 4.
Osrednja Slovenija	Cerknica	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in pripovedovalcev	20. 10.
Osrednja Slovenija	Ivančna Gorica	Območno srečanje otroških folklornih skupin	13. 4.
Osrednja Slovenija	Ivančna Gorica	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	20. 4.

Medobmočje	Izpostava	Naziv dogodka/Ime publikacije	Datum
Osrednja Slovenija	Vrhnika	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	
Osrednja Slovenija	Kočevje	Območno srečanje otroških folklornih skupin	22. 2.
Osrednja Slovenija	Kočevje	Območno srečanje odraslih folklornih skupin	14. 4.
Osrednja Slovenija	Kočevje	Območno srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	19. 5.
Osrednja Slovenija	Litija	Godci godite, naš ples je začet - območno srečanje odraslih folklornih skupin Zasavja	13. 2.
Osrednja Slovenija	Litija	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž Zasavja	6. 10.
Osrednja Slovenija	Litija	Območno srečanje otroških folklornih skupin	13. 4.
Osrednja Slovenija	Ljubljana okolica	28. območno srečanje otroških folklornih skupin	22. 3.
Osrednja Slovenija	Ljubljana okolica	29. območno srečanje odraslih folklornih skupin	21. 4.
Osrednja Slovenija	Ljubljana okolica	Območno srečanje s pevci ljudskih pesmi in godci ljudskih viž	9. 6.
Osrednja Slovenija	Trbovlje	Odrasle folklorne skupine	13. 2.
Osrednja Slovenija	Trbovlje	Večer pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	16. 12.
Osrednja Slovenija	Trbovlje	Pevci ljudskih pesmi in godci ljudskih viž	6. 10.
Osrednja Slovenija	Vrhnika	Območno srečanje otroških folklornih skupin	22. 2.
Osrednja Slovenija	Vrhnika	Območno srečanje ljudskih pevcev in godcev	19. 5.
Slovenj Gradec	Dravograd	Koroška raja in poje - srečanje folklornih skupin Koroške	16. 9.
Slovenj Gradec	Dravograd	Nastop folklorne skupine iz tujine	29. 6.
Slovenj Gradec	Radlje ob Dravi	Območno srečanje otroških in odraslih folklornih skupin	20. 3.
Slovenj Gradec	Radlje ob Dravi	Srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	28. 1.
Slovenj Gradec	Ravne	Srečanje otroških folklornih skupin	29. 3.
Slovenj Gradec	Ravne	Srečanje odraslih folklornih skupin	12. 4.
Slovenj Gradec	Ravne	Srečanje veteranskih folklornih skupin	25. 6.
Slovenj Gradec	Slovenj Gradec	Srečanje otroških folklornih skupin Mislinjske doline	21. 3.
Slovenj Gradec	Slovenj Gradec	Srečanje odraslih folklornih skupin	20. 4.
Slovenska Bistrica	Lenart	Srečanje pevcev ljudskih pesmi	27. 1.
Slovenska Bistrica	Lenart	Srečanje otroških in odraslih folklornih skupin - Si za ples? Sem za ples!	20. 4.
Slovenska Bistrica	Ptuj	Pozdrav sosеду - srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, 1. del	12. 1.
Slovenska Bistrica	Ptuj	Pozdrav sosеду - srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, 2. del	13. 1.
Slovenska Bistrica	Ptuj	Sedem korakov - srečanje otroških folklornih skupin	21. 3.
Slovenska Bistrica	Ptuj	Pod lipo - srečanje odraslih folklornih skupin	31. 3.
Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	9. srečanje pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž	23. 2.
Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	27. srečanje otroških folklornih skupin	11. 4.
Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	27. srečanje odraslih folklornih skupin	14. 4.

IZOBRAŽEVANJA, KI JIH NAČRTUJEJO OBMOČNE IZPOSTAVE

Medobmočje	Izpostava	Naziv dogodka	Datum (od)	Datum (do)
Novo mesto	Krško	Območni seminar etnooblikovanja	1. 1.	31. 1.
Celje	Rogaška Slatina	Medobmočni seminar za pevce ljudskih pesmi in godce ljudskih viž	20. 10.	
Ivančna Gorica	Cerknica	Tečaj izdelovanja papirnatega cvetja	18. 11.	
Ivančna Gorica	Cerknica	Seminar o oblačilni kulturi z Marijo Makarovič	28. 11.	31. 12.
Izola	Piran	Folklorni seminar	1. 2.	30. 4.
Izola	Koper	Folklorni seminar	1. 2.	30. 11.
Izola	Piran	Seminar za vodje folklornih skupin	1. 2.	28. 2.
Izola	Izola	Seminar za vodje folklornih skupin	1. 10.	30. 11.
Kranj	Kranj	Seminar za mentorje otroških folklornih skupin	11. 11.	
Maribor	Maribor	Izobraževanje in strokovna pomoč vodjem folklornih skupin	1. 10.	31. 12.
Maribor	Maribor	Seminar za pripravo na območna srečanja folklornih skupin	1. 1.	30. 3.
Maribor	Ruše	Območni folklorni seminar	20. 1.	
Maribor	Maribor	Izobraževanje in strokovna pomoč vodjem folklornih skupin	1. 10.	31. 12.
Murska Sobota	Ljutomer	Programski posvet	3. 3.	
Nova Gorica	Tolmin	Folklorni seminar za otroške folklorne skupine	13. 10.	
Novo mesto	Črnomelj	Seminar - folklorna dejavnost	15. 6.	17. 6.
Novo mesto	Trebnje	Strokovno svetovanje za folklorno dejavnost	1. 1.	30. 11.
Novo mesto	Trebnje	Ljudsko izročilo	1. 1.	30. 11.
Slovenj Gradec	Ravne	Seminar za otroške folklorne skupine	20. 1.	
Slovenj Gradec	Ravne	Seminar za odrasle folklorne skupine	17. 2.	
Slovenj Gradec	Slovenj Gradec	Folklorna delavnica za vodje otroških folklornih skupin	17. 2.	
Slovenj Gradec	Dravograd	Folklorna delavnice za odrasle	20. 1.	
Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica	Pohorski plesi - seminar za vodje folklornih skupin	21. 10.	22. 10.

KNJIŽNE OBJAVE ZMAGE KUMER

Folklorniki na različnih mestih iščemo pesemsko gradivo (besedila in melodije), da ga vnašamo v nastajajoče odrske postavitve. Večino na terenu zbranega tovrstnega gradiva hrani Glasbenonarodopisni inštitut, katerega sodelavci skrbijo, da s knjižnimi objavami in razpravami v raznih periodičnih publikacijah in zbornikih pride do strokovnjakov in ljubiteljev.

Ker mnogi knjižnih objav in zgoščenk z zvočnimi posnetki ne poznate, spodaj navajamo nekaj knjig (ne navajamo številnih razprav in člankov), v katerih je Zmaga Kumer sodelovala kot avtorica, urednica ali sourednica, in kjer so objavljena številna besedila in notni zapisi slovenskih ljudskih pesmi. Knjige navajamo tudi zato, da gradiva ne

bi po nepotrebem (torej v primerih, ko obstajajo objave sorodnega) iskali v Glasbenonarodopisnem inštitutu.

Dr. Zmaga Kumer v Štanjelu na podelitvi 3. Štrekljeve nagrade.
(Foto: Janez Eržen, 2003.)

KNJIGE - RAZDELJENE PO TEMATSKIH SKLOPIH

TEMATSKI SKLOP/NASLOV KNJIGE	LETO IZIDA	KRAJ IZIDA IN ZALOŽBA	OBSEG	OPOMBE
PESMI - SPLOŠNO				
Slovenska pesmarica. 3. del: ljudske pesmi	1969	Celje: Mohorjeva družba	136 str., 21 cm	Kratek uvod; pesmi (besedila in notni zapisi), razdeljene po pokrajinah.
Pesem slovenske dežele	1975	Maribor: Obzorja	679 str., 25 cm, 2 mali gramofonski plošči	Podroben teoretični uvod, sicer pa pretežno besedila pesmi in notno gradivo. Knjigi je dodana plošča.
Pesmi in šege moje dežele	1987	Ljubljana: Državna založba Slovenije	291 str., 22 cm	Besedila pesmi, notno gradivo in opisi šeg.
Eno si zapojmo: pesmarica slovenskih ljudskih pesmi	1995 (ponatis 1999)	Celje: Mohorjeva družba	264 str., 20 cm	Besedila pesmi in notno gradivo - večglasni zapisi, primerni tudi za poustvarjanje v folklornih skupinah.
Še eno si zapojmo: pesmarica slovenskih ljudskih pesmi	1999	Celje: Mohorjeva družba	214 str., 21 cm	Besedila pesmi in notno gradivo - večglasni zapisi, primerni tudi za poustvarjanje v folklornih skupinah.
KRAJEVNO/POKRAJINSKE IZDAJE				
Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini	1968	Maribor: Založba Obzorja	461 str., 20 cm	Besedila pesmi, notno gradivo, zapisi plesov; opisi šeg in navad, povezanih s plesi in pesmimi.
Od Dolan do Šmohora: iz življenja Ziljanov po pripovedovanju domačinov	1981	Celje: Mohorjeva družba	142 str., 18 cm	Opisi šeg in navad.
Slovenske ljudske pesmi Koroške. Knjiga 1, Kanalska dolina	1986	Trst: Založništvo tržaškega tiska, Celovec: Drava	172 str., 25 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.

TEMATSKI SKLOP/NASLOV KNJIGE	LETO IZIDA	KRAJ IZIDA IN ZALOŽBA	OBSEG	OPOMBE
Slovenske ljudske pesmi Koroške. Knjiga 2, Ziljska dolina	1986	Trst: Založništvo tržaškega tiska, Celovec: Drava	654 str., 25 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
Slovenske ljudske pesmi Koroške. Knjiga 3, Spodnji Rož	1992	Celovec: Drava	631 str., 24 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
Slovenske ljudske pesmi Koroške. Knjiga 4, Zgornji Rož	1996	Ljubljana: Kres	431 str., 24 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
Slovenske ljudske pesmi Koroške. Knjiga 5, Podjuna	1998	Ljubljana: Kres	509 str., 25 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
TEMATSKJE OBJAVE				
Lepa si, roža Marija: zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Mariji	1989	Celje: Mohorjeva družba	136 str., 20 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
Čez polje pa svetinja gre: iz izročila nabožnih pripovednih pesmi na Slovenskem	1994	Celje: Mohorjeva družba	182 str., 21 cm	Besedila pesmi in deloma tudi notno gradivo.
Zlati očenaš: slovenski ljudski pasijon	1999	Ljubljana: Družina	290 str., 24 cm	Ljudske molitve v obliki pripovedi o Jezusovem trpljenju.
Oj, ta vojaški boben: slovenske ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju	1992	Celovec: Drava	213 str., 25 cm	Besedila pesmi in notno gradivo; strokovni uvod o značilnostih in vlogi pesmi.
Mi smo prišli nócoj k vam: slovenske koledniške pesmi	1995	Ljubljana: Kres	292 str., 24 cm	Besedila pesmi in notno gradivo; vpetost pesmi v šege in navade.
Je ohcet vesela: ljudske svatbene pesmi na Slovenskem	2001	Ljubljana: Kres	167 str., 24 cm	Besedila pesmi in notno gradivo; vpetost pesmi v šege in navade.
Ena urca bo prišla: mrliške pesmi na Slovenskem	2003	Ljubljana: Družina	235 str., 24 cm	Besedila pesmi in notno gradivo; vpetost pesmi v šege in navade.
Koledniki prihajajo	2003	Celje: Mohorjeva družba	83 str., 14 cm	Koledniške pesmi. Besedila pesmi in notno gradivo.
Marija v Svetem pismu in slovenski ljudski pesmi	2004	Ljubljana: Družina	120 str., 25 cm	Odlomki ljudskih pesmi o Mariji.
Od klopotca do adventnega venca	2004	Celje: Mohorjeva družba	83 str., 14 cm	Besedila pesmi in notno gradivo.
Od pusta do májnice	2005	Celje: Mohorjeva družba	91 str., 14 cm	Besedila pesmi in notno gradivo. Opisi šeg v navedenem obdobju.
Od florjanovega do velikega šmarna	2006	Celje: Mohorjeva družba	80 str., 14 cm	Besedila pesmi in notno gradivo. Opisi šeg v navedenem obdobju.
Slovenske ljudske pesmi: Junaške, zgodovinske, bajeslovne in pravljичne pripovedne pesmi	1971	Ljubljana: Delo	439 str., 29 cm	Besedila pesmi, notno gradivo in pojasnitve nastanka in razvoja pesmi. H knjigi sodi tudi zgoščenka z zvočnimi primeri (glej spodaj).

TEMATSKI SKLOP/NASLOV KNJIGE	LETO IZIDA	KRAJ IZIDA IN ZALOŽBA	OBSEG	OPOMBE
Slovenske ljudske pesmi: Legendarne pripovedne pesmi	1981	Ljubljana: Delo	670 str., 29 cm	Besedila pesmi, notno gradivo in pojasnitve nastanka in razvoja pesmi. H knjigi sodi tudi zgoščenka z zvočnimi primeri (glej spodaj).
Slovenske ljudske pesmi: Pripovedne pesmi - legendarne II in socialne	1992	Ljubljana: "Jože Moškrič"	493 str., 29 cm	Besedila pesmi, notno gradivo in pojasnitve nastanka in razvoja pesmi. H knjigi sodi tudi zgoščenka z zvočnimi primeri (glej spodaj).
Slovenske ljudske pesmi: Ljubezenske pripovedne pesmi	1998	Ljubljana: "Jože Moškrič"	849 str., 29 cm	Besedila pesmi, notno gradivo in pojasnitve nastanka in razvoja pesmi. H knjigi sodi tudi zgoščenka z zvočnimi primeri (glej spodaj).
TEORETSKI POGLEDI				
Balada o nevesti detomorilki	1964	Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti	126 str., 24 cm	Poleg teoretske analize vsebuje tudi besedila in note.
Kam bi s to folkloro?	1975	Ljubljana: Naše tromostovje	45 str., 17 cm	Razmišljanja o vlogi ljudske pesmi, glasbe in šeg v sodobni družbi.
Etnomuzikologija: razgled po znanosti o ljudski glasbi	1977 (ponatis 1988)	Ljubljana: Filozofska fakulteta	347 str., 21 cm	Učbenik.
Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi	1996	Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU	156 str., 24 cm	
Slovenska ljudska pesem: njena vsebinska, oblikovna in glasbena podoba	2002	Ljubljana: Slovenska matica	231 str., 25 cm	
GODČEVSTVO				
Slovenska ljudska glasbila in godci	1972	Maribor: Obzorja	114 str., 21 cm, 1 gr. plošča	Vključuje tudi fotografije in ilustracije.
Ljudska glasbila in godci na Slovenskem	1983	Ljubljana: Slovenska matica	218 str., 25 cm	Vključuje tudi fotografije in ilustracije.
ZGOŠČENKE				
Zapojmo lepó, zaigrajmo enó: ljudska pesem in godba Slovencev	1999	Ljubljana: ZRC SAZU: Helidon	58 min, stereo + 1 knjižica	
Slovenske ljudske pesmi: Legendarne pripovedne pesmi I	1997	Ljubljana: ZRC SAZU: Radio Slovenija	63 min, stereo + 1 knjižica	
Slovenske ljudske pesmi: Pripovedne pesmi - legendarne II in socialne	1998	Ljubljana: ZRC SAZU: Radio Slovenija	50 min, stereo + 1 knjižica	
Od Ribnice do Rakitnice: ljudska pesem in glasba v Ribniški dolini	2003	Ljubljana: GNIZRC SAZU, Hrovača: Škrabčeva hiša, Ribnica: Miklova hiša	68 min, stereo	

IN MEMORIAM STOJAN PETAROS (1947-2005)

Vse, ki so ga poznali, je presuni-la vest, da je 12. oktobra 2005 umrl Stojan Petaros, vodja in dol-goletni član Tržaške folklorne skupine "Stu ledi". Pričakovali smo, da bo na nadaljevalnem seminarju, posvečenem plesom Primorske, prevzel predavanje o plesih tržaške okolice, o tistih ple-sih, ki jih je s sodelavci, člani folklorne skupine "Stu ledi" pred leti raziskoval, zapisoval in

pripomogel, da so bili izdani v knjigi Deklica, podaj roko. Poznal jih je do najmanjših podrobnosti in bedel nad tem, da jih skupine, kjer koli jih je postavil, ne bi predstavljale v popačeni podobi. Vse njegove odrske postavitve so bile preproste tudi zaradi tega, ker je vedel, da je smisel poustvarjanja folklornih skupin v čuvanju dediščine, ne pa v iskanju atraktivnosti. Pogrešali ga bomo na seminarjih, nastopih in srečanjih folk-lornih skupin, ki jih je zvesto spremljal in bogatil svoj fotograf-ski arhiv. Posebno ga bodo pogrešali na folklornem festivalu v Mariboru, kjer so ga že davno vzeli za svojega.

V spomin nanj objavljamo poslovilni nagovor ob grobu, ki ga je imel dr. Marijan Spetič, predsednik Tržaške folklorne skupine "Stu ledi".

Dragi Stojan, dragi Jimmy!

Človeku zmanjka besed, ko se mora ob odprtem grobu še zadnjič posloviti od prijatelja, vendar čutimo to težko nalogo kot dolžnost, da se Ti v imenu Tržaške folklorne skupine "Stu ledi" še zadnjič zahvalimo za vse, kar si v svojem tako plodnem in plemenitem življenju dal za vso našo narodno skupnost.

V našem tesnem zamejskem prostoru, a tudi v matični Sloveniji, v naši Deželi ter celo v daljni Sardiniji si bil znan in cenjen predvsem kot folklorni izvedenec, za nas, za folklorno skupino "Stu ledi" pa si bil umetniški vodja, vaditelj, koreograf, pred-vsem pa folklorni kolega in prijatelj.

Folklor je bila Tvoje življenjsko delo, njej si posvetil domala vse življenje. Začel si še kot otrok, nato si kot mladenič plesal v domači borštanski folklorni skupini "Breg" in končno si se leta 1973 kot eden izmed ustanovnih članov vključil v Tržaško folk-lorno skupino "Stu ledi", od katere se danes, po skoraj 33 letih, tudi dokončno poslavljaš.

V skupini si vedno aktivno sodeloval na vseh področjih, ki jih delo pri folklorni skupini zahteva: raziskovanje, zapisovanje plesov, glasbe in pesmi. Sam si med prvimi naredil izpit za

izprašanega vodjo folklorne skupine in tako postal eden izmed prvih vaditeljev, zaradi katerih je tudi naša folklorna skupina dosegla svojo vadbno avtonomijo.

Najhujša in najtežja preizkušnja na folklornem področju je tudi Tebe doletela ob mnogo preranem slovesu glavne pobudnice naše skupine Nadje Kriščak. Nadja je bila v naši skupini do svoje smrti glavna gonilna sila. Po njenem nenadnem odhodu si to nelahko in zahtevno breme sprejel na svoje rame prav Ti. Od leta 1992 do danes si uspešno vodil skupino in v 13 letih Tvojega vodenja smo dosegli res laskave in zavidljive rezultate.

Toda Tvoje delo je preraslo meje naše skupine in našega zamejstva. Naše tržaške ples si ponesel še k drugim skupinam v Sloveniji. Zaradi svojega znanja in sposobnosti na področju folklorne dejavnosti si postal član mednarodne folklorne organi-zacije CIOFF, na katere zasedanja si potoval po svetu. Čez slab mesec bi se odpravil na zasedanje v Južno Afriko. Še dva dneva pred slovesom si mi govoril o tem potovanju, na katerega si se pripravljaval z veliko željo po odkrivanju novega, še neznanega sveta. A usoda je odločila drugače. Dolga leta si sodeloval v organizacijskem štabu Festivala Lent v Mariboru ter svetovne-ga folklornega festivala v Gorici, na katerem si prav lani prejel prestižno nagrado, plaketo memoriala Franca Ungara. V svoji dolgi in plodni folklorni karieri si seveda prejel tudi druga priz-nanja, da pa je naša skupina ob 25-letnici prejela Maroltovo plaketo, najvišje priznanje, ki ga Republika Slovenija podelju-je za delo na področju folklorne dejavnosti, je prav gotovo tudi Tvoja zasluga.

Znan si bil pri vseh folklornih skupinah naše Dežele in prav ta znanstva so pripomogla letošnjemu vstopu naše skupine v deželno Združenje folklornih skupin AGFF. Na mariborskem festivalu si navezal stike s prijatelji s Sardinije in jih vedno in vztrajno gojil ter vsako leto zahajal na Sardinijo, kjer si skušal organizirati ponovni obisk naše skupine. In še bi lahko naštevati ...

Dragi Stojan, svoje bogato in plodno življenje si v celoti posvetil folklori. Zato bomo mi prijatelji folkloristi globoko v svojih srcih hranili spomin na Tebe, hvaležni za vse, kar si nam dal, ponos-ni, da smo Te poznali in da smo Ti bili prijatelji.

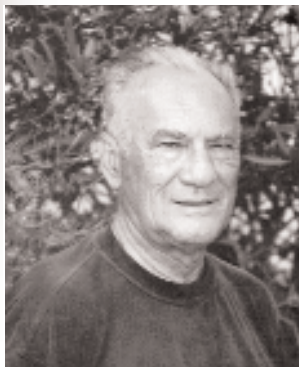
Sedaj Te vidimo v družbi vseh tistih, ki so se iz naših vrst pre-selili v večnost. Skupaj z Nadjo, Mirjam, Lauro, Fajom in ostal-imi lahko že snujete folklorno skupino v onostranstvu. Mi za zdaj ostajamo tu in skušamo vztrajati na začrtani poti, čeprav se danes zavedamo, da bo brez Tebe vedno težje.

Dragi Jimmy, poslovil si se tiho in brez hrupa, saj si bil tudi v življenju tih in zadržan. Z veliko žalostjo v srcu se danes za vedno poslavljam od Tebe. Ideal, za katerega si živel, bo z nami in v nas živel še naprej, v zgled in ponos vsem, ki smo imeli srečo poznati Tvoje plemenito srce.

Na pokopališču v Borštu, 21. oktobra 2005

IN MEMORIAM DR. IVAN IVANČAN (1927-2006)

MIRKO RAMOVŠ

V sredo, 9. avgusta, sončnega popoldneva, ko so čez neskončno obzorje plavali nenavadno lepi oblaki, smo se v Molvah za vedno poslovili od etnokoreologa in koreografa dr. Ivana Ivančana. V Molvah je ugledal luč sveta, v Molve se je vračal v preurejeno očetovo hišo, ki mu je bila zatočišče pred hrupnim svetom, še posebej v času pokoja, v Molvah je končal svoje bogato življenje,

tam bo na pokopališču počival ob svojem dedu Martinu in babici Evi. Pesmi njegove rodne Podravine so ga spremile na zadnjo pot, člani folklornih skupin so kostumirani počastili njegov odhod in tako simbolizirali njegovo delo, posvečeno ljudski umetnosti.

Dr. Ivan Ivančan je bil sin učiteljskih staršev, vendar je rosna leta njegovega življenja zaznamovala babica, ki mu je pozneje kot raziskovalcu posredovala mnogo podravskega plesov. Osnovno šolo je obiskoval v Krapini, kjer so službovali starši, gimnazijo in glasbeno šolo najprej v Varaždinu, nato v Zagrebu, kamor se je družina preselila. Po univerzitetnem študiju kemije se je zaposlil kot preparator v Etnografskem muzeju, takoj po končani vojaščini pa je postal sodelavec za etnokoreologijo v Institutu za narodno umjetnost, kjer je deloval devetnajst let in vmes končal študij etnologije ter doktoriral. Od 1974 do 1979 je bil bolj iz nuje direktor profesionalnega folklornega ansambla Hrvaške Lado. Ker mu je bila potem pot nazaj v inštitut zaprta, se je za krajši čas zaposlil kot svetnik v takratnem Republiškem komiteju za prosveto in kulturo, nato je do predčasne upokojitve vodil agencijo Arto, ki je med drugim organizirala tudi Mednarodno smotro folklorja.

Dr. Ivan Ivančan je bil izreden raziskovalec, odličen koreograf in sposoben organizator. Ljubezen do ljudskega plesa, ljudske pesmi in glasbe mu je bila položena že v zibelko. Leta 1945 se je vključil v Kulturno-umetniško društvo Joža Vlahovič, najprej v pevski zbor, nato v folklorno skupino, kjer je hitro pokazal svoj talent in postal prvi plesalec, pozneje tudi njen umetniški vodja in z njo prepotoval velik del sveta. In že s prvimi odrskimi postavitvami je pokazal svoj koreografski talent, ki ga je pozneje na podlagi raziskovalnega dela razvil do neslutenih višin. Vse njegove številne postavitve, ki zajemajo ples s celotne etnične Hrvaške, dokazujejo velikega umetnika, ki je znal s pravo mero prirejanja predstaviti podobo plesov posameznih območij ali krajev in se pri tem vedno izogibati cenenim učinkom. Zanimivost odrskih postavitvev je dosegal s

posrečenimi povezavami plesa, pesmi in šeg ter nenavadnimi mizanscenskimi rešitvami. Na podlagi izkušenj s prirejanjem ljudskih plesov za oder je objavil priročnik z naslovom *Folklor i scena*, v katerem je oblikoval osnovne zakone scene in načela scenskega prirejanja.

Etnokoreologija je na Hrvaškem postala samostojna veda šele s prihodom Ivančana v inštitut. Osnovni cilj njegovih raziskav ni bil oblikovanje teorije, ampak terensko zbiranje plesov in podatkov o plesnih šegah in navadah, o petju, glasbi in glasbilih pri plesu. Pri tem je bil neutrujen, pravi garač, saj je zbral ogromno gradiva, ki ga ni zaprl v predale inštitutskega arhiva, ampak objavil v osemnajstih knjigah, kar ga uvršča med najvidnejše evropske etnokoreologe. Vsi predstavljeni plesi so zapisani z besedo, pisavo dr. Vinka Žganca in kinetografijo, ki jo je dr. Ivančan prvi v takratni skupni državi uporabil v etnokoreologiji. Pravo bogastvo teh knjig je etnološko gradivo s podatki o vseh okoliščinah, v katerih so plesi živeli. Svoja raziskovalna dognanja, še posebej s področja zgodovine in izvora plesov na Hrvaškem od 13. stol. naprej, je objavil v številnih znanstvenih in strokovnih člankih, v katerih se odkriva kot široko razgledan strokovnjak. Vsa prihodnja etnokoreološka raziskovanja ne bodo mogla mimo njegovih del.

Dr. Ivan Ivančan je leta 1963 ustanovil Školo folklorja za izobraževanje koreografov in vseh tistih, ki se na različnih področjih (npr. turizem, festivali) srečujejo z ljudsko plesno umetnostjo. V začetku je delovala v Pulju, nato največ na Badiji pri Korčuli, pozneje drugod na Hrvaškem. Bila je državnega pomena, saj so predavatelji (priznani strokovnjaki) in slušatelji do razpada Jugoslavije prihajali iz vseh tedanjih republik. Danes šola še vedno deluje, le da je omejena na ples etnične Hrvaške, ohranila pa je mednarodni značaj, saj jo kot doslej obiskujejo slušatelji iz evropskih in neevropskih držav. Njeni slušatelji so bili tudi nekateri vodje in člani folklornih skupin iz Slovenije in imajo nanjo najlepše spomine.

Dr. Ivan Ivančan je bil velik prijatelj Slovenije in je rad prihajal k nam ter se večkrat pošalil, da ga s Slovenci družijo garaštvo. Nekaj časa je bil umetniški vodja nekdanjega velikega jugoslovanskega folklornega festivala v Kopru, ki je združeval takratne izvirne, amaterske in profesionalne folklorne skupine. K slovenskim folklornim skupinam je prenesel kar nekaj svojih odrskih postavitvev, tako ples iz Posavine (France Marolt, Koleda, Celjska folklorna skupina), Baranje (France Marolt, Celjska folklorna skupina), Konavljja (France Marolt), Slavonije (Koleda, Tine Rožanc), Medžimurja (Emona), kolo iz Ražanca (Koleda), banatsko fantovsko "nadigravanje" (France Marolt) in poskočico iz okolice Dubrovnika (Koleda). Vsi, ki so imeli čast delati z njim, se ga spominjajo kot strogega učitelja, ki ni trpel lenobe, a se je znal tudi pošaliti in nasmejati.

Bil je moj mentor in dragi prijatelj. Ko so najini stiki po razpadu države postajali vse redkejši, sem ga večkrat nameraval obiskati v Molvah. Žal sem predolgo odlašal in je bil moj obisk v Molvah le še zadnje slovo.

NAVODILA ZA OBLIKOVANJE IN ODDAJO PRISPEVKOV ZA FOLKLORNIKA

FolklorNIK je glasilo, namenjeno folklornim in podobnim skupinam, ki v sodobnosti poustvarjajo elemente kulture in načina življenja ljudi na Slovenskem v preteklosti. Objavlja strokovne in poljudne prispevke s področja ljudske glasbene, plesne, oblačilne in druge dediščine; tako prispevke, ki obravnavajo izročilo preteklosti, kakor tudi prispevke, ki govorijo o sodobnem odnosu do izročila.

Uredništvo Folklornika prosi vse sodelavce, da pri oddaji prispevkov upoštevajo spodaj navedene oblikovne standarde:

1. Prispevke oddajte v tipkopisu s priloženo disketo ali po elektronski pošti.
2. Pripišite podatke o avtorju (ime, priimek, izobrazba, poklic, naslov, elektronski naslov, telefonska številka).
3. Prispevke pošljite na naslov: Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, Štefanova 5, 1000 Ljubljana, za uredništvo Folklornika, ali na elektronski naslov bojan.knific@jskd.si.
4. V kuverto dodajte tudi fotografije in drugo ilustrativno gradivo, v besedilu pa označite mesta, kamor naj bi gradivo sodilo.
5. Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
6. O izbiri ali zavrnitvi prispevkov odloča uredniški odbor.
7. Pri strokovnih člankih uporabljajte oklepajski način citiranja: (priimek leto izida: stran); primer: (Ramovš 1980: 23). Ob koncu navedite vire in literaturo.

Uredniški odbor

